KAMO LENİN'İN FEDAİSİ JACGUES BAYNAC

AKA DEMİ ROMAN

JACGUES BAYNAC

KAMO

LENİN'İN FEDAİSİ

AKA DEMİ

ROMAN

KAMO

LENİN'İN FEDAİSİ

Jacgues Baynac

Fransızcadan Çeviren:
Selim Sezer

KAMO
Lenin'in Fedaisi
Jacgues Baynac

Çeviren
Selim Sezer

Kitabın Özgün Adı
L'HOMME DE MAIN DE LENINE, Fayard, 1972

Roman: 3
Akademi Yayın: 21
ISBN: 978-605-4402-03-8

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Akademi Yayın

Baskı-Cilt:
Can Matbaacılık
Davutpaşa Caddesi İpek İş Merkezi No:7
Telefon/Faks: (0212) 613 10 77 - 613 15 47

AKADEMİ YAYIN *

Hocapaşa Mah. Kargılı Sk. No:1 Celal Orman İş Hanı
Kat: 2 No: 24 Sirkeci/İSTANBUL
e-mail: akademiyayinlari@gmail.com
Tel: (0.212) 519 70 93
Fax: (0.212) 514 68 77
www.akademiyayin.net

***AKADEMİ YAYIN**
Ceylan Basım Yayın Dağıtım'ın kuruluşudur

KAMO

LENİN'iN FEDAİSİ

Jacgues Baynac

Fransızcadan Çeviren:
Selim Sezer

"Lenin ona şakayla karışık
'Kafkas Haydudu' derdi"
Medvedevya Ter Petrosyan

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Kamo'nun yaşamı, hiçbir yazarın aklından uydurmayı düşünemeyeceği bir romandır. Ancak bu yaşamı kişisel bir serüven olarak anlatmak da ona ihanet etmek olur. Bu yaşama gerçek trajik özünü veren, yalnız ve yalnız çerçevesi ve örnek erimidir. Kahraman, tarihe meydan okumak ve onu değiştirmek için, kurbanı olacağı tarihsel güçlere dayanır.

Bu biyografi, kendiliğinden bir devrimci dalganın aşırı karmaşıklığıyla, tutarlı bir adamın basitliği (açıkça) karşı karşıya gelecek şekilde oluşturulmuştur. Bu adam tarih tarafından kuşatılmıştı: Yaşamından bölümlerle tarihsel fonu birbirine karıştırmadan iç içe soktum. Kişiliğinin koşullara bağlı olarak oluşmuş temeli sanıyorum ki Kamo'yu sürükleyen bir motor olmamış, ancak isyanında katalizör işlevi görmüştür.

Biyografinin kendisi de bana bu varsayımı doğrular gibi geliyor. Koşullar ortadan kalkmış da olsa, Kamo tek başına mücadeleyi sürdürdü. O zamandan sonra, yaşamı kendine özgü bir çizgi izledi. Tıpkı bir mermi gibi, başlangıç enerjisini tükettikten sonra yere düştü.

Enerjisinin kaynağını Kamo'nun çocukluğunda aramak kuşkusuz doğru bir şey olur. Devrimcinin ilk yılları hakkında fazla bir şey bilinmiyor. Ancak babasıyla yaptığı şiddetli çatışmaların ve annesinin ölümünün onu derinlemesine etkilememesi şaşırtıcı olurdu. Buna karşılık, mermi yörün-

gesinin koordinatlarını 1905 Rus Devriminin dayattığı kesindir. O zaman, 1917 Rus Devriminin uzun açıklamalar gerektirmeyen, iyi bilinen hatlarının tersine, genel olarak iyi bilinmeyen ana özelliklerini yeniden çizmek kaçınılmaz oldu.

1905 Devriminden söz etmek için Fransa'da bulunabilecek kaynakları ve yalnızca SSCB'de bulunabilenlerden büyük bir kısmını kullandım. Kafkasya'nın o dönemdeki durumuyla ilgili olarak da yakın zamanda yapılmış bir incelemeden, "Trans-Kafkasya'da 1905 Yılı"ndan birçok unsuru aldım. Sürgündeki Rus devrimcilerin etkinlikleri konusunda Ulusal Arşivler, Fransa Dışişleri Bakanlığı ve Paris Emniyet Müdürlüğündeki belgelerle benzer kaynaklara dayalı yabancı yapıtlardan yararlandım.

Lenin, yandaşlarının gizli etkinliklerinden söz ederken, ordu içindeki siyasal çalışmanın çok önemli yönlerine değinmeden geçtim. Aynı şeyi, sosyal-demokrat ve Bolşevik kaçakçılık örgütleri konusunda da yaptım. Bu boşluklar bana burada çok aşırı önemde eksiklikler olarak görünmedi.

Kamo'nun biyografisini yazmak için ulaşılabilecek tüm kaynaklara başvurdum. Konu Sovyetler Birliği dışında aşağı yukarı hiç yayınlanmamış olduğundan, belgelerin çoğu Sovyetler Birliği kaynaklıdır. Olanakların elverdiği ölçüde Stalin döneminden önceki belgelere başvurmayı yeğledim. Yine de kuşkusuz çelişkiler ve Kamo'nun bilinen biyografisinde boşluklar olacaktır.[1] Bu yüzden okuyacağımız yapıtın tamamen kesin bir doğruluk taşıdığı öne sürülemez.

Kitabın akıcılığının sistematik olarak kaynakçalar verilerek kesilmesinin okuyucu için bezdirici olacağını düşündüm. Burada kaynak belirtmeden alınan bazı tanınmış bölümleri uzmanlar kolaylıkla fark edeceklerdir. Örneğin metnin başındaki kısa bölüm, Troçki'nin "1905" (Fransızca baskı, 1969, s. 220) adlı kitabından alınmıştır. Bu kuralı, ancak bana kaçınılmaz görünen durumlarda, genellikle

---

1- Zonin, 1924'te, Medvedevya Ter Petrosyarı'ın "Yoldaş Kamo" adlı yazısına yazdığı ön notta şöyle diyordu: "Şu anda, yoldaş Kamo'nun bireysel şiddet eylemleri konusunda hiçbir şey söyleyemeyiz." Bu görüş bugün de gerçekliğini koruyora benziyor.

birçok çelişkili belge arasından bir tercih yapmam gerektiğinde bozdum.

Bu kitabı yazma düşüncesi Boris Süvarin'in "Stalin" kitabında, Kamo'ya ayrılmış bölümleri okurken aklıma geldi. Ancak M. Haupt ve M. Benningsen'in özendirmesi, yardım ve öğütleri olmaksızın bu yapıtı kuşkusuz gerçekleştiremezdim. Rus kaynaklarının taranmasında Denis Authier bana değerli yardımlarda bulundu. Matmazel Danielle Van de Putte, Pierre Arenes ve Jacques Jaran'ın da geliştirdikleri el yazmasının son şeklini almasına geniş ölçüde katkıda bulundu. Tiflis Karl Marx Kütüphanesi Müdürü Bayan L. Onoprichvili, M.R. Uroschvili, Y. Axonov, S. Goujon, G. Charachidze ve G. Sodoul çeşitli biçimlerde bu sayfalara katkıda bulundular.

GİRİŞ

Rusya 1917'de bir devrimle altüst oldu. Çarlığın yerine, Lenin'in Komünist (Bolşevik) Partisinin tüm işçi sınıfı adına uyguladığı "proletarya diktatörlüğü" geçti.

On iki yıl önce, 1905'te ilk devrimci girişim II. Nikola'nın tahtını sarsmaktan öte gidememişti. Troçki'nin deyimiyle, "genel prova" tarihsel "gala"yı muştuluyordu. Her iki olayın da kökeninde benzer nedenlerin bir sonucu bulunmaktadır: Ekonomik bunalım, uluslararası düzeyde ekonomik durgunluğun karşı darbesi. İlkinde 1904 Rus-Japon savaşının, ikincisinde I. Dünya Savaşının korkunç sonlarının neden olduğu toplumsal bunalım; son olarak da otokratik devletin arkaik yapılarıyla kapitalist üretim ilişkilerine dayalı yapıların çatışmasından doğan siyasal bunalım. Bununla birlikte, tarihin ilk "Sovyet'inin ortaya çıkışıyla (Saint Petersburg Sovyeti) siyasal düzeyde, Moskova ayaklanmasıyla da askeri düzeyde doruğa ulaşan bu 1905 devrimi, kendisini bir sonraki devrimden farklı kılan bazı özellikler de gösterir. Bu farklılık nedenlerin niteliğinden çok, sonuçlarının şiddetiyle ilgilidir.

1861'de serfliğin kaldırılması hızla gelişen kentlere yoğun bir köylü göçüne yol açmıştı. Bunun sonucu olarak zanaatkâr yapıların dağılmasında bir hızlanma oldu. Ayrıca, bu gelişim köylüleri, zanaatkârları ve işçileri umutsuzluğa düşüren maddi ve manevi acıları da beraberinde getiriyordu. 1905'te ikinci kuşak işçileri çok azdı. Proletarya genellikle kırla olan güçlü bağlarını koruyor ve kendini

çoğunlukla ücretli köleliğin geçici kurbanı olan bir köylü olarak görüyordu. Bu yüzden işçi, işçi sınıfı örgütlerinin kendisine yaptıkları çağrılardan çok, içinden geldiği sınıfı ilgilendiren olaylara karşı duyarlıydı. Aynı şekilde, işçiler kımıldandıklarında köylüler de kendilerini olayın içinde hissediyorlar ve biraz gecikmeyle de olsa harekete geçiyorlardı. 1905'te, iki sınıfın eylemleri arasındaki bağlaşıklığın ilk kez gerçekleşmesi için gereken süreç epey uzun sürdü. Doğal olarak köylülüğün etkisi ağır bastı. Devrim, terörizm ve gerilla hareketini (köylü özlü taktikler) grevle (tipik proleter taktiği) evlendirdi.

1905 ile 1917 arasında sanayinin gelişimi Rus proletaryasının nicelik ve niteliğini hissedilir ölçüde geliştirdi. İkinci işçi kuşağı belirdi. Bu ikinci kuşak, 1912'den itibaren mücadeleyi yeniden başlattı. En radikal ve aynı zamanda en açık, ileri görüşlü partilerine devrimci dalganın önüne geçmelerini sağlayacak bir ağırlık kazandırdı. Ama sonuçta işçi sınıfının gerçek ağırlığı korkunç ağırlığını sürekli dengeleyemedi. Proleter olduğunu sanan ve öyle olmak isteyen devrim, çizilen yörüngeden saptı. Mevcut sapmayı sınırlı tutmak için bir önceki rejimden hiç eksiği olmayan bir şiddet kaçınılmaz oldu. Stalin'in saati gelmişti.

İki devrimi birbirinden farklı kılan sonuçların şiddetindeki farklılık olduğuna göre, devrimlerin ölü sayısını karşılaştırmak bu farklılığa ışık tutacaktır. Eski rejimin yıkılması ve yeni iktidarın yükselişi 1919 Şubat'ından Ekim'ine, asgari insan kayıplarıyla gerçekleşirken; 1905 yılının başarısız girişimi bir toplu katliam görüntüsünü aldı. İktidar 1904'te sivil ve asker ajanlarından 2000'den fazlasını yitirmiştir. Ertesi yıl, zaten ağır olan bu bilanço iki katına çıktı. M. Kovalevski'nin "Strana"da yayınlanan bir makalesine göre, devrimci karışıklıkların bu ilk yılında 16.992 kurban verildi (7.331 ölü). 1.995 "haydutluk" eyleminden 1.691'i cezasız kaldı. Ayrıca 1.629 tarımsal yağmalama, 244 bombalama, 228 şato yakılması, 75 demiryolu tahribi, 118 silah deposu soygunu ve devrimciler tarafından "kamulaştırma" adı verilen sonsuz sayıda siyasi soygun sırasında devletten 7 milyon ruble (1905 rakamlarıyla 18 milyon frank) çalındı. Aynı kaynak, yapılan yargılamalar sonucu 215 devrimcinin

asıldığını, 314'ünün kurşuna dizildiğini, 22l'inin göstermelik mahkemelerden sonra öldürüldüğünü ve 741'inin duruşma yapılmadan gezici idam mangaları tarafından vurulduğunu belirtmektedir.

Çarı destekleyen gerici çetelerce işlenmiş sayısız cinayeti hesaba katmadığından, bu rakamlar doğal olarak gerçeği yansıtmamaktadır. "Kara Yüzler", el altından gizli polis (Okrana), resmi polis (jandarma), çeşitli bakanlar, grandükler ya da sarayın gözdeleri tarafından desteklenen sayısız grup, mezhep, çete ve örgütler arasında belki en tanınmışıydı ama yalnızca bir tanesiydi.

Bu ilk Rus devriminin baş aktörlerinden Troçki'ye göre, "9 Ocak 1905'ten Birinci Devlet Duma'sının (Liberallerle burjuvaların ağzına bir parmak bal çalıp devrimi parçalamak için Çar tarafından kurulan sahte parlamento) 27 Nisan 1906'da toplanmasına dek geçen sürede Çarın hükümeti 15.000'den fazla kişiyi katlettirdi, yaklaşık 20.000 kişi yaralandı (yaralılardan çoğu da öldü), 70.000 kişi tutuklandı, sürüldü ya da hapsedildi."[2]

"Strana"nın rakamları "pogrom"lardaki (Yahudi soykırımı) kurbanları hesaba katmamaktadır. Bu pogromların en tanınmışı Kiçinev'dekidir ama tek pogrom da bu değildir. Azerbaycan ve Ermenistan'da 1905'te yapılan ve tarihte ender görülebilecek bir dehşet havası içinde gerçekleştirilen ırkçı katliamların çok büyük sayıdaki Ermeni ve Müslüman kurbanlarını da yok saymaktadır. Kısa bir yatışma anı sırasında Bakü'deki Fransız konsolosu Jules Claine şöyle yazıyordu: "İnsan yaşamına bu kadar az saygı gösterilen başka bir yer daha yoktur, cinayetsiz gün geçmiyor, otoritenin sadece adı var, halk Kazak 'nagayka'sından (kamçı) başka bir şeye saygı duymuyor ve eğer Vali, belki de Çarın kendisi, iktidarın bu zorunlu eşlik kuvvetiyle birlikte dolaşmasa, sokakta kendilerine hiçbir değer verilmez ve itilip kakılırlardı."

Köylünün hırçınlığı, burjuvanın homurdanması, işçinin hoşnutsuzluğu birleşip Çarlığı tehdit içine soktu. Düşmanlıkları su yüzüne çıkarma onuru Pop Gapon'a düştü. Başlangıçta safça bir karşı çıkıştan başka bir şey olmayan bu

2- Troçki: "1905"

hareket vahşice bastırıldı. Devrimci partiler ilk şaşkınlıklarını atar atmaz bir Millet Meclisinin, Devlet Duma'sının toplanmasını istediler. Mutlakiyetin somut olarak sonunun gelmesini ifade eden bu isteme sıkıca yapışan, derinlerden gelen ve tüm partilerin (yirmiden fazla) üye sayılarını artıran dalganın önüne katılan devrimci partiler, hareketi örgütlemeye çalıştılar. Bölünmüşlükleri önlerindeki görevi güçleştirdi. Aslında Rus aşırı solu içinde üç ana eğilim vardı: Anarşistler, Sosyalist Devrimciler (S.D.) ve Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi (RSDİP).

Anarşistlerin ve Sosyalist Devrimcilerin ideolojik dağarcıklarında terörist şiddet hakkı bulunuyordu. Uzun bir süredir devlet yöneticilerini fiilen yok etme uzmanları, deneyli "kamulaştırma" (siyasi soygun) uygulayıcıları olmuşlardı. Kitlelerin kendiliğinden şiddeti içinde sudaki balık gibi serpildiler. Böylelikle kendisine toprak vaat ettikleri köylülük ve bombanın romantizmine her zaman duyarlı olan öğrenci gençlik içinde hatırı sayılır bir sempatizan kitlesi kazandılar.

Buna karşılık, bu şiddet RSDİP'nin önüne ciddi bir sorun çıkarıyordu. RSDİP, Marksist teorileri Rusya'ya ithal eden örgüttü ve sonuç olarak sınıf şiddetini savunuyordu. Ancak Ortodoksluk, onun terörist eylemleri teşvik etmesini, onaylamasını ve daha da önemlisi bu tür eylemlere girişmesini engelliyordu. Eğer RSDİP içindeki iki rakip eğilimin bir arada barınması giderek zorlaşmasaydı yine de bir sorun çıkmayacaktı. İki eğilim 1903'te, daha parti yeni kurulduğu sıralarda, Londra'da yapılan İkinci Kongre'de çatışmaya başlamıştı bile. Sağ (Menşevikler, bugünkü sosyalistlerin ataları) solu (Bolşevikler, bugünkü komünistlerin ataları) "askeri idare" uygulamakla suçluyordu. Marksizmi Rus gerçekliğine uyarlamak isteyen Bolşeviklerin lideri Lenin, güçlü bir şekilde merkezileştirilmiş, hiyerarşisi titizlikle kurulmuş, profesyonel devrimcilerden oluşan bir partiyi savunuyordu. Marx'ın doktrinine yüzde yüz bir sadakatle bağlı kalan Menşeviklerse daha esnek bir yapı ve ondan da önemlisi tabanın daha geniş tanımlanması konularında bu görüşe karşı çıkıyorlardı. Bununla birlikte, gerek Menşeviklere gerekse Bolşeviklere göre Rusya kapitalizm çağına

yeni giriyordu. Sosyalizm için henüz olgunlaşmamıştı. Demek ki kapitalizmi yönetmek burjuvaziye düşüyordu.[3]

İki eğilim bu temel görüşte anlaşsalar da taktik sorunlarda tartışmayı sürdürüyordu. Menşevikler daha 1905'in sonunda genel ve muzaffer bir halk ayaklanması umudundan vazgeçiyorlardı. Bolşeviklerse tam tersine, çatışmanın çok yakın olduğu sonucuna varıyorlardı. Çatışmaya en yüksek başarı şansıyla girmek kaygısıyla, silah, para ve savaşçı biriktirerek hazırlanıyorlardı. Bolşevikler bu yüzden kitlelerin kendilerini Çar ajanlarının saldırılarından korunmak için özsavunma grupları oluşturmasını olumlu karşıladılar.

Bolşevik esnekliği, Leninistlere bir kez daha Menşeviklerden ayrılma ve onların zararına güçlenme olanağını sağlıyordu. Marksizmin Ruslaştırılması atına oynayan Bolşevikler, zincirlerinden boşanmış kitlelerin somut ve kendiliğinden pratiğini gerekçe göstererek, bu pratiklerden bazılarını doktrin dağarcıklarına katabilirlerdi. "Kamulaştırma" konusunda bu gerçekleşti. Leninistler böylelikle Marx'la fiilen kopuşuyorlardı. Çünkü terörizmin bir yönüyle birleşmiş oluyorlardı. Ama diğer yandan Marx'a da kılı kırk yararcasına bağlıydılar. Çünkü gerçekliğin okuluna yazılıyorlardı. Bunu yaparken, Rus ve köylü devrimci geleneklerinin içlerine girmesine nesnel olarak izin vermiş oluyorlardı. O zamandan beri bu olguyu tespit eden birçok yazar, Lenin'i Neçayev'in utanılacak bir öğrencisi gibi göstermek için yarışmışlardır. Suçlama incelenmeye değer.

1860'lı yılların nihilist anarşisti Sergey Neçayev, devrimci stratejisini devrimcilerin gönüllü olarak sürdürmesi gereken gizlilik ve terör üzerine kuruyordu. Leninist devrim anlayışı çok farklıdır. Lenin'e göre devrim, üretici güçleri üretim ilişkilerine bağlayan diyalektikten doğar. Demek ki Lenin, iktidarı ele geçirme stratejisini hiçbir zaman terörist şiddet üzerine kurmaz. Ancak bunu taktik olarak ele alır, koşullar dayattığında kabul edilebilecek bir şey olarak görür. Ve koşullar, Neçayev'e olduğu gibi Lenin'e de terörist pratiği dayatmıştır. Bu yüzden ve her ikisi de gerçekliğe "yapışma" endişesiyle iç içe geçen bir etkinlik kaygısıyla

---

3- Halbuki Rusya'nın geç ve cılız gelen kapitalizmi, kendisi gibi cılız bir burjuvazi yaratabilmişti.

hareket ettikleri için, kırk yıl ara ile birleşmiş oldular. Bu zaman diliminde Rusya gelişmiş ama değişmemişti. Gelişim Neçayev ile Lenin'in doktrinleri arasındaki farklılıkları açıklamakta, süreklilik buluşma noktalarını doğrulamaktadır.

Bu farklılığa zaten iki pratiğin çakıştığı noktalarda da rastlanmaktadır. Lenin, Neçayev'in tersine, taraftarlarını ittiği terörist eylemleri teorik olarak onaylarken, propagandaya yönelik ve adalet dağıtıcı bir kaygı taşımaz. Ama uygulamacı Kamo'nun durumu bu değildir. Ona göre siyasi soygun, "kamulaştırma", terörist disiplinin içinde uzmanlaşmış bir pratiktir. Ve terörü strateji haline getirdiğini ileri sürmeye elverecek hiçbir veri bulunmamakla birlikte, bunu etkili propagandist ve adalet dağıtıcı bir olgu olduğu için, ayrıcalıklı bir taktik olarak kullandığı açıktır. Kamo, 1905'lerdeki Rus gerçekliğinin en saf yansıması, Neçayev ile Lenin'i birleştiren halkadır.

Neçayev, tek devrimci gücün haydutlar olduğunu ileri sürüyordu. Lenin ise kesin bir şekilde denetim altında tutmak koşuluyla, bazı haydutların gerçekten de mükemmel devrimciler olabileceklerini düşünüyordu. Bolşevik lider her zamanki gibi büyük gerçekçiliğini kanıtlıyordu. Koşullara göre kâh bir kanada, kâh diğerine ağırlık vererek, fakat nihai hedefini hiçbir zaman gözden kaçırmadan yürüyordu: İşçi sınıfıyla özdeşleştirdiği partisinin siyasal iktidarı ele geçirmesi. Bu hedef anlayışının Marksist teoriye uygun olup olmadığı sorunu bu kitabın çerçevesi dışındadır. Ancak bu kitabın odak noktası, yukarıda özetlenen Leninist anlayışın dinamiği, bu hedefe ulaşmak için kullanılan bazı yolların anlatılmasıdır.

RSDİP içindeki Lenin fraksiyonu ve daha sonra partisi, ne yalnızca pişman olmuş haydutlardan ne de yalnızca beyaz elli aydınlardan oluşuyordu. Bu iki tezden birini ya da diğerini gözden düşürmeye çalışan tüm karşı propagandalar yalandır. Uluslararası sağın, Bolşevik'i dişleri arasında bıçak taşıyan bir haydut olarak göstermeye iten nedenleri anlamak kolay. Fakat Lenin'in takipçilerini ancak burjuva ahlâkının kınayabileceği tarihsel olgular üzerine bir edep örtüsü çekmeye iten nedenleri anlamaksa o denli kolay değildir. Bu sonradan gelme ahlakçılık, Stalinizme özgü

değildir, birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden belirleyici olmayan biri Stalin'in siyasi soygun olaylarına, "kamulaştırmalara" karışmış olmasıysa da, tarihçi bu varsayımı yine de ince ayrıntılarıyla birlikte ifade etmelidir. Gerçekten de, eğer tahminler ağı daraltılırsa, Stalin'in bir ya da birçok kamulaştırmayı kişisel olarak yönettiği ya da örgütlediğini kesin olarak ortaya koyan kanıtlar yoktur.[4] Kuşkusuz, dünya komünistleri liderinin kariyerine büyük bir yolkesen olarak başlamış olması uygunsuz görüldüğü için, tanıklar ve belgeler sistematik olarak yok edildi.

1930'da Martinov adında biri Kafkasya'ya geldi. Bibineyşvili isimli güvenilir bir tanığa göre, "yüksek mevkilerdeki kişiler" tarafından Kamo üstüne var olan tüm belgeleri toparlamakla görevlendirilmişti.

İşini bitirdikten sonra ortadan kayboldu ve bir daha hiç kimse ne Martinov'dan ne de toparladığı belgelerden söz edildiğini duydu. Ancak Stalin'in "çılgın gençliği" ile ilgili gerçeklerin ortaya çıkmasından sakınma çabaları tam başarıya ulaşmadı. İstediği kadar olası tanıkların çoğunu öldürtsün, istediği kadar Kafkasya devrimi tarihini tarihçilerin en ikna edicisine, Beria'ya yeniden yazdırtsın, birkaç gerçek kırıntısı yaşamaya devam etti.

Daha sonra Troçkizm suçlamasıyla yok edilen Kote Çinçadze'nin tanıklığı sayesinde, Kafkasya'da sadece Bolşevik kamulaştırmacılardan oluşan ilk grubun yaratılmasının altında Stalin'in yattığını biliyoruz. Bugün "kamulaştırmaların" meyvesinin genel olarak o sırada Sosyalist Enternasyonal Bürosu sekreteri olan Camille Huymans'ın ellerine teslim edildiğini de biliyoruz. Huymans'ın arşivlerinde tarihçi Georges Haupt şu telgrafı buldu: "29.9.1907-Litvinov Huymans'a 1000 franklık miktarı yurttaş Koba'ya ödeme yetkisi vermektedir." Koba, Stalin'di ve para "kamulaştırmalardan" geliyordu.

Eğer Stalin başından geçenleri sakladıysa, bunu iyi bir okulda okuduğu için yaptı. Gizli olaylara karışan tüm önemli kişiler, bu konuda az rastlanır bir suskunluk gösterdiler. Yu-

---

4- Örneğin, Stalin'in Bakü'de demirlemiş bir gemide yapılan "kamulaştırma"ya katıldığı ileri sürülmektedir. Böyle bir "kamulaştırma" vardır, fakat Stalin'in katıldığı kanıtlanmamıştır.

karıdaki telgrafta sözü edilen Litvinov, Sovyetler Birliği'nin gelecekteki Dışişleri Bakanı'ndan başkası değildi. Olağanüstü bir örgütçü olan Litvinov, Bolşeviklerin yabancı ülkelerde yürüttükleri tüm illegal işlerin temel direği oldu. Ancak 1924-1925'te yayınlanan Granat Ansiklopedisindeki kısa özgeçmişinde sadece şunlar görülebilir: "1906'da dışarı kaçmak zorunda kaldım. Orada M.K. (Merkez Komitesi) bana çok sayıda görevin sorumluluğunu verdi. Bunlar arasında, Kafkasya'ya gönderilecek silâh dolu bir geminin satın alınması ve yola çıkarılması da vardı." (Litvinov üzülerek geminin hedefe ulaşmadan battığını da yazar.)[5] Litvinov'un anıları Rusya dışında yayınlanınca bu gizliliğin ortadan kalkacağı umuldu. Heyhat! Açıklamaların pek güvenilir olmadığı kısa sürede ortaya çıktı. Bolşevik eylemlerin ileri gelenlerinden bir diğeri, geleceğin halk komiseri Leonid Krassin, uzun süre yasa dışı Bolşevik eylemlerin genelkurmay başkanlığını yaptı. "Granat Ansiklopedisi" ile sınırlı kalınsa, bunları öğrenmeye olanak yoktu. Aynı şeyler, birinci devrim dönemindeki 3 numaralı Leninist konspiratör Bogdanov için de geçerlidir. Lenin'e gelince, toplu yapıtlarını oluşturan kırk kadar cilt içinde, "kamulaştırmacılarının" eylemlerinin ayrıntılarından haberdar olduğuna dair en küçük bir iz aramak bile boşuna olur. Buna karşılık, adamlarının eylemlerini otoritesi ve teorisi ile koruduğuna ilişkin çok belge vardır. Lenin her zamanki gibi stratejidir. Yine de tasarlanan büyük eylemlere onayını verdiği kesindir: Genel olarak partisinin tüm eylemlerinden haberdar edildiği ve "kamulaştırmamalarından en aktif olanıyla birçok kez buluştuğu bilinmektedir. 1912'de, devrimci dalganın geri çekilmesi bittiğinde, Kamo'ya yeni bir kamulaştırma yapmasını emreden Lenin oldu. Aynı şeyin Tiflis ya da Berlin kamulaştırmaları (tasarıda kaldı) konusunda da geçerli olmaması için bir neden yoktur. Çünkü her iki olaydan önce de Kamo ile buluşmuştur.

Geriye Kamo kalıyor. Onun olağanüstü serüveni, Rus devrimi tarihçilerinin gözünden kaçmadı. Yapıtlarının çoğunda Kamo'dan söz edilmektedir. Ama üste çıkan Stalinizm daha ileri gitmelerine izin vermiyordu. Utangaç destalinizm ortaya çıkıp Kamo'dan söz etme olanağı belirince,

5- Bu konuda Üçüncü Bölüm'e bakınız.

o isyancı güç, Kamo'nun anısı folklorik bir olaymış gibi ele alınarak yumuşatıldı. Halbuki işin bu yönü eğlenceli bir alçakgönüllülükten başka şey değildir.[6]

Ermeniler bazı yönleriyle Charles Aznavour'u, Nazi generali Guderyan'ı ve komünist oluşunu yüce gönüllülük göstererek bağışladıkları Kamo'yu ulusal kahraman olarak kabul ederler. Gürcistan'da Stalin'e tapmanın sürmesinin Gürcü milliyetçiliğinin kanıtı olması gibi, Ermeni milliyetçiliğinde de bu şaşırtıcı eklektizm bulunur.

Yine de ulusal duygular her şeyi açıklamaz. Kamo'nun ölümünden 50 yıl sonra bile, Bakülü taksi şoförü, Tiflisli meşrubat satıcısı ya da Batumlu çay toplayıcısı kadın sadece Kamo'yu tanımakla kalmamakta, ondan sevgiyle söz etmektedir. Bu olgu, çok olağandışı olmakla birlikte, anlamsız değildir.

Kamo'nun şaşırtıcı yaşamı bilinince, onun halkın belleğinde merkezi otoriter iktidar kurbanlarının ezelden beri yürüte geldikleri şiddetli ve kurnaz mücadelenin sembolü olarak kalması şaşırtıcı olmaz. Kamo, şahsında, Kafkas halklarının geçmiş ve şimdiki ulusal özlemlerini kolaylıkla billurlaştırmaktadır. Kamo hem basit, hatta kaba bir adam, aynı zamanda ince bir romantik olduğu için, siyasetin kurulukları içinde kalmış duygusal bir naif olarak görüldüğü ve ender görülen bir fiziksel cesarete az bulunur bir irade ve eşsiz bir şansı eklediği için; halk kahramanının, adalet dağıtıcının tüm özelliklerini kendinde toplamaktadır. "Burjuva milliyetçiliği" için de "kabul edilebilir" bir kahramandır. Çünkü ezilenler yararına ezen devleti soysa da bireysel zenginliklere hiçbir zaman dokunmamaktadır. Kamo, hayattayken bile halk tarafından profesyonel devrimci olmaktan çok, yarattığı "toplumsal haydut" imgesi nedeniyle tutuldu. Bu nedensiz değildi. Çünkü Kamo, emirle haydut olmuş bir militan olmakla birlikte, yeteneklerini sadece kendi çıkarına kullanmaya zaman bulamadan militan olmuş bir hayduttu da. Bu noktada efsane ve tarih birbirine

6- Destalinizasyondan bu yana, Sovyetler Birliği'nde Kamo üstüne iki film yapılıp gösterildi. "Şahsi Tanıdık " ve "Olağanüstü Bir Görev ", zaman zaman dönemin havasının bazı yönlerini verse de, tarihsel değerleri tartışma götürür.

karışmaktadır. Söz konusu özelliklerin tek bir adamda iç içe girmesi toplumsal haydutluk, terörizm ve devrim arasındaki ilişkileri açıkça gündeme getirmektedir.

Her üç olgunun ortak bir paydası var: Hepsi köylü sınıfıyla doğrudan ilintili. Yakın bir tarihe kadar, toplumsal haydutluk topraksız köylüler arasından çıktı.[7] Tüm Marksist yazarlar, terörizmin köylülüğün tipik göstergesi olduğuna dikkat çekmektedirler. Son olarak da şimdiye dek gerçekleşen tüm devrimler köylülüğün toplumsal ağırlıkta olduğu ülkeleri etkilemiştir. En kanıtlayıcı tarihsel örneği Çin'de buluyoruz. 20'li yıllarda Çin'de atlı haydut çeteleri vardı. İçlerinden biri Mançurya'da bulunuyor, hem basit hem de sert bir ideolojik yasa uyguluyordu. Üyelerinin çocuklara, kadınlara ve yaşlılara saldırması yasaktı. "Kabul edilebilir" saldırılar üç grupta toplanıyordu: İyi isim yapmış olanlardan zenginliklerinin sadece yarısı alınabilir; çürümüş olanların her şeyi alınabilir; devlete hizmet edenlerin ise canı da alınırdı. Mao Ze-Tung, bu çetelerin örgütlenişinden esinlenmeyi önerdi. 1929'da Çin Kızıl Ordusunun savaşçı çekirdeği sınıf dışı kalmış unsurlardan (asker kaçakları, haydutlar, hırsızlar, dilenciler ve fahişeler) oluştu. Mao, birkaç yıl sonra şöyle yazıyordu: "Bu insanlar doğru yönetildiklerinde devrimci bir güç olabilirler."

Terörizmde, toplumsal haydutlukta ve -bugüne dek- "sosyalist" devrimde ortak olarak bulunan bu köylü kökeni, birçok gözlemciyi bu olayların tarım ülkelerine özgü olduğu ve devrim bir gün gelişmiş ülkeleri sararsa ne siyasi terörizme geçen haydutlar, ne de gerçekten devrimci teröristler bulunmayacağı sonucunu çıkarmaya götürdü.

Boris Süvarin: "Bizim sanayileşmiş Batı'mızda böyle bir adam (Kamo) zor hayal edilebilir" diye yazdı. "Bir Kamo'nun yılmaz gayreti, acı ve ölüm karşısındaki kararlılığı gelişmiş ülkelerin akılcılığına oranla çağdışı kalan mistisizmden kaynaklanmaktadır." Sözlerini böyle sürdüren yazar, şu talihsiz kehanette bulunuyordu: "Başka ortam ve çağların ahlaki ölçütleri, yöntemleri modern devlet içinde yerleşemeyecek teröristlerle kamulaştırmacıları değerlen-

7- Doğal olarak, şehir haydutluğunun da apaçık bir toplumsal yönü vardır. Ama doğrudan kır çelişkilerine bağlanmaz. En azından, terörist ve devrimci olmuş tarihsel "haydut" örnekleri az değildir.

dirmekte her zaman geçerli değildir. Genel bir uygulama haline gelen çek ve banka havalesiyle güçlü bir hükümetin yaptırım araçlarının kusursuzlaşması, tarım ülkelerinin 'modus operandi' (hareket tarzı) kanlı destanını büyük ölçüde gündem dışı bırakmaktadır." (Stalin)

Bu görüşe basit bir sıralamayla yanıt vermek yeterlidir: İsrail'de Stern grubu; Cezayir'de U.K.C.; yine Cezayir'de OAS; Portekiz'de L.U.A.R.; ayrılıkçı Bask gerillaları (ETA); Uruguay'daki Tupamarolar (1970'de gelmiş geçmiş en büyük kamulaştırmayı başardılar: 3,5 milyar eski Fransız frangının üstünde); Saor Eire'nin İrlandalıları; çeşitli partilerden Brezilyalılar, çek ve banka havalesinin genelleşmesine, devletin güçlenmesine karşın pek çok kamulaştırma başardılar. Bu eylemlerin, üyeleri çoğunlukla küçük-burjuvalar, aydınlar ve birkaç işçiden oluşan kent örgütleri tarafından yapılmış da olsa, tarım ülkelerinde gerçekleştikleri doğal olarak dikkati çekmektedir. Ama aynı şey, bugün Japonya'da, İtalya'da, Federal Almanya'da, Kanada'da ve özellikle de ABD'nde (1970'de 3000 terörist eylem) etkinlik gösteren teröristler ve kamulaştırmacılar için söylenemez.

Davalarda köklü değişiklikler olduğu ve bunların yeni bir terörist ve "kamulaştırmacı" nesli yarattığı açıktır. Bu anlamda, çağdaş terörizmin dünün terörizminden açıkça ayrıldığı ileri sürülebilir. Çünkü terörizm umutsuz bir yolsa, aydınlardan daha umutsuz bir toplumsal tabaka ya da sınıf yoktur. Bu varsayım doğrulanır, yeni Kamo'lar ortaya çıkarsa, teröristin her zaman bir Prometeus olduğunun hatırlanması yararlı olur. O, balçıktan insanı yapan, insanın yaratıcılığını canlandırmak için ateşi çalan, Herkül kendisini kurtarıncaya dek bir Kafkas dağında zincirli, acı çekendir.

KİTAPTA ADI GEÇENLER

HAKKINDA KISA BİLGİLER

BİBİNEYŞVİLİ (B.): Kafkasyalı Bolşevik profesyonel devrimci.

BOGDANOV (A.): Doktor ve filozof. 1905 devrimi döneminde Lenin'in birinci yardımcısı, Ural savaş gruplarının yöneticisi, sonradan Bolşevik fraksiyonuna karşı çıktı.

ÇUGAŞVİLİ (Jozef, diğer adları Stalin ve Koba): Profesyonel devrimci. Bolşevik. Kamo'nun çocukluk arkadaşı. Ekim Devrimi'nden sonra Milliyetler Halk Komiseri, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri.

DARAKVELİDZE (Şaşa): Gürcistanlı Bolşevik devrimci. Kamo'nun mücadele arkadaşı.

GORKİ (Maksim): Yazar. Rus sosyal-demokrat devrimcisi. Lenin'in dostu, Bolşevik. Stalin'le birleşmeden önce muhalif.

JİTOMİRSKİ (Dr., diğer adları Otsov ve Andrey): Gizli polis Okrana hesabına çalışan provokatör. Kamo'nun Berlin'de tutuklanmasının sorumlusu.

K**ALANDADZE (Vano**): Profesyonel devrimci. Bolşevik. Kamo'nun mücadele arkadaşı.

KOHN (Oskar): Berlinli sosyal-demokrat avukat. Kamo'nun Almanya'daki savunucusu.

KRASSİN (Leonid): Mühendis. Bolşevik devrimci. RSDİP'in askeri teknik bürosunun yöneticisi. Bolşeviklerin gizli eylemlerinin "genelkurmay başkanı". Bolşeviklerden Bogdanov'la birlikte ayrıldı. Bolşevik hükümette Ticaret ve Sanayi Halk Komiseri, aynı zamanda Ulaşım ve Dış Ticaret Halk Komiseri, diplomat.

KRUPSKAYA (Nadyeda): Lenin'in eşi.

LİTVÎNOV (Maksim): Profesyonel devrimci. Bolşeviklerin yurtdışındaki gizli eylemlerinin örgütleyicisi. Devrimden sonra Dışişleri Halk Komiseri.

SULAKVELÎDZE (Anet): Gürcistanlı Bolşevik devrimci kadın. Kamulaştırmacı Kamo'nun mücadele arkadaşı.

ÇİNÇADZE (Kote): Profesyonel devrimci. Bolşevik. Kafkasya'da ilk Bolşevik kamulaştırma gruplarının kurucusu. Kamo'nun dostu, mücadele arkadaşı. Çeka'nın (yeni rejimin siyasi polisi) yöneticisi. Stalin'e muhalif, büyük duruşmalar döneminde yok edildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

Moskova'da ayaklanma 9 Aralık 1905'te patlamıştı. Kafkas dağlarından gelmiş dört devrimci, tek avları olan polis ve subayları birlikte kovalıyorlardı. Çok iyi nişancıydılar. Gözü pek ve yorulmak bilmez adamlardı. İçlerinden ikisi vurulup öldü. Yaralanan üçüncüsü kenti terk etti. Dördüncüsü, karabinasını kaybedince ona yeni bir tüfek bulundu. Korkunç avı için tek başına yola çıktı.

Arabidze, adamlarına "Dağlı öldü" diye açıkladı. "Şansı yardım etseydi, yeni bir Kamo olacaktı." Ölünün ardından son söylenenler bunlar oldu.

Sessizliği yalnız sinirli sinirli kurulan bir mekanizmanın şakırtısı bozuyordu. Herkes cesur vahşetinin onu kurtaracağını ummuştu. Her akşam omuzunda Winçesteri, cephanesi bitmiş, öfkesi ve şiddeti ancak tatmin olmuş bir halde döndüğünü görmeye alışmışlardı. Tek bir sözcük etmeden buz gibi evin bir köşesine çöker, buzdan ve pislikten sertleşmiş eski kürküne sarınır ve uykusunun derinliklerinde yitip gitmeden önce yarı uyur halde hıçkırıklarla sarsılırdı.

Moskova ayaklanması, dört bunalım yılının doruk noktasıydı. Ekonomik durgunluğun etkisiyle tüm toplumsal ilişkiler bozulmuştu. Köylüler artık ürünlerini teslim etmiyorlardı. Her yanda grevler patlıyor, işçi sınıfı özlemlerini açık bir şekilde yansıtmasa da politikleşiyordu. En ılımlı öğrenciler bile Sosyalist Devrimci Parti'yle rakiplerinin terörist suikastlarını alkışlıyorlar, diğerleri proleterlere kulak veriyorlardı. Yahudi soykırımları artıyor, burjuvazinin parti-

leri seslerini yükseltiyorlardı. Devrim, çap ve derinlik olarak büyüyordu.

Kâh yumuşak başlı kâh keyfî davranan bir iktidar, düzeyleri giderek düşen ve bölünen bakanlar, tahta çok genç yaşta çıkmış, olayları ve insanları tanımayan, bütün bir grandükler ve asalaklar soyunun her türlü baskısına açık, ama yine de inatçı, hırslı, iktidarını herkesten kıskanan fakat onu kullanamayan, kimi kendini ortaya atıp kimi gizlenen bir hükümran (II. Nikola) her şeyin üstüne tüy dikiyorlardı.

1904'te, "küçük ve temiz" bir savaşla içte yeniden düzeni sağlamayı uman ve bu konuda askeri ve gerici çevrenin ateşli desteğini alan Çar, Japonya'ya saldırmıştı. Hem kara hem denizdeki askeri yıkımları sivil yıkımlar izledi. Ordunun yokluğundan yararlanan işçiler grev ve gösterilerle haklarını istediler. Durmadan askere alınmaktan çılgına dönen köylüler, çeşitli eğilimlerden ajitatörlerin avı haline geldiler. Her tarafta ırk ve milliyet çatışmaları boy göstermeye başladı. Kuzeyde en uslu ve sakin halk olan Finliler, Rus yöneticilerin öldürülmesini çok yüce olaylar olarak kutlayıp silahlandılar. İktidar öylesine yetersizdi ki, Çar'ın temsilcisi kendi kendine salt bir onur konuğu olup olmadığını sormak durumunda kaldı. Daha az gösterişli, fakat Ruslara en az Finliler kadar düşman olan Baltıklılar, Rusya onların feodal haklarını köylülere karşı elde silah savunurken, Almanya'dan yana tavır alıverdi. Batı'da, Polonya'da bombalar yağmur gibi yağdı. Güneyde Ermeniler, Müslümanlara kurban olmadan önce, valilerini katletti. Gürcistan'da kanun kaçakları ve teröristler her yere panik ekti. Bu Gürcülerin en azılıları arasından şefleri Arabidze tarafından seçilen bazıları 1905 sonunda Moskova'ya geldi. Dövüş zamanı geldi. Radikal Rus partilerinin en güçlüsü olan Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin (RSDİP) Merkez Yürütme Kurulu, onların güvenliğini ve bağlantılarını sağlamakla görevlendirilmişti. Görevin büyük önemi, çeşitli partilerin ortak sovyetinin boşuna bir düzen getirmeye çalıştığı çatışmalara katılmalarını kesinlikle olanaksız kılıyordu.

Barut kokusuyla sinirlenen, savaşa atılamadıkları için

kuduran Gürcüler, Gorki'nin kendilerine verdiği apartmanda kafes içindeki aslanlar gibi dönüp duruyorlardı. İki düzineyken binlerce "Kara Yüz"ü dağıtmış olan bu adamlar, kendi ataklıklarından kuşkulanmaya başlıyorlar, onursuzluğun sınırında, gereksiz ve yaşlı olduklarına inanıyorlardı.

Yirmi yaşındaydılar. On yaş daha büyük olan Arabidze, aile reisi durumundaydı. Hapisten sayısız kaçışlardan, Sibirya'ya sürgüne gidip gelişlerden geriye, donmuş elma gibi kırışık bir yüz ve nerdeyse insanüstü bir irade kalmıştı. Kuşkuya düştüğü anlar yok denecek kadar az, umutsuzluğa düştüğüyse hiç görülmemişti. Ama genel hava onu da etkiliyordu. Silahlı başarılarla kötü durumun düzeleceğine ilişkin çılgın umut, ezilen isyanla birlikte yok olmaya başlıyordu.

15 Aralık'ta, Saint Petersburg'u doğrudan Moskova'ya bağlayan demiryoluyla gelen seçkin Semenevski müfrezesi ince deri çizmeleriyle Moskova kaldırımlarını çiğniyordu. Aziz Rusya'nın geleneksel başkentinin askeri valisi Dubassov, demiryolunun bu kez grevlerden etkilenmemesi karşısında şaşkına dönmüştü. İsyan bayrağını çekip ayaklanma saflarına katılmaya hazır olan kendi birliklerini hemen kışlalarına kapattı. Daha sonra, rejimle paylaştığı korkularının acısını çıkarmaya girişti.[8]

8-Birkaç ay sonra, 23 Nisan 1908'de, bir sosyalist-devrimci bomba Dubassov'u acınası varlığından kurtarmayı denedi. Suikast, Sosyalist-Devrimci Parti savaş örgütleme şefi Azef'in yardımcısı Savinkov tarafından düzenlenmiş ve 25 yaşındaki Boris Voynarovski tarafından gerçekleştirilmiştir. Suikastten sonra dağıtılan bildiride şöyle deniyordu : "Dubassov hâlâ yaşıyor. Ancak bu bir başarısızlık ölçütü değildir. Böyle bir olayın yalnızca duyulmasının bile milyonlarca bağırdan bir rahatlama ve sevinç soluğunun yükselmesine yol açması, suikastın ulaştığı başarının kanıtıdır. Elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra ölen yoldaşın tesellisi bu sevinç olsun."

Aynı yılın 26 Aralık günü bir kez daha suikast girişiminde bulunuldu. Sonuç yine başarısızdı. Buna karşılık, Semenevski müfrezesine komuta eden General Mien, 13 Ağustos'ta terörist Konopliyanikova'nın karnına doldurduğu kurşunları sindiremedi.

"Maksimalistler" Sosyalist-Devrimci Partinin içinde oluşmuş bir eğilimdi. Yavaş yavaş şu program temelinde ayrıştılar: "Maksimalist sosyalist-devrimci birliği, pratik görev olarak acil bir toplumsal devlet darbesini hedefler. Bu darbe kentte ve kırda aynı anda gerçekleştirilecek ve sanayide üretimin, tarımda toprakların toplumsallaştırılması sağlanacak-

Bombardıman altındaki kent düşüyordu. Redingotlar içinde barikatlara çıkmış burjuvalarla liberaller, ansızın, Çar'ın 17 Ekim'de verdiği anayasa sözlerinin Kazak "Nagayka"sından (kamçı) daha yararlı olduğunu kavrayıverdiler! Bir süre sonra sarhoş ve başıboş askerlerin "Kışlalara hayır!" diye bağırdıkları sokaklarda, sonunda isyanı başlatanlardan başka kimse kalmamıştı. İsyancı grubun büyük ölümü 500 sosyal-demokrat işçi ve öğrenciyle uzun süre saklı kalmış bombacılık yeteneklerini sonunda açık açık gösterebilmekten mutluluk duyan "maksimalist"[9] Sokolov yönetiminde 250-300 sosyal-devrimciden oluşuyordu. 500 kadar silahlı demiryolu işçisi kendi bölgelerini savunuyor, çatışmaların hep en önünde yer alan yiğit matbaa işçilerinden gönüllü birlikler destek görevi görüyorlardı. Kısacası bir taraftaki namlu sayısı 2.000'e bile ulaşmazken, karşı taraf bunun on katı bir kuvvetle hareket ediyordu.

Her camın ardına ölüm yerleşti. Her kapı köşesi bir pusu, her kavşak bir katliam alanı oldu. Bazen tek bir avludaki savunmayı kırmak için top getirildi. Milisler, partizanlar, keskin nişancılar düşman saflarını kırıp geçirdiler ama her defasında düşman yeniden toparlandı. Geri çekilmek gerekiyordu. Yok olma sırası gelip çattığında bir içgüdü, ağır baskı altındaki kuşatılanları eski işçi mahallesi Presnaya'ya doğru götürdü. Daha tutkalları kurumamış afişlerin uyarısına kulak asmayan kadınlar, çocuklar ve yaşlılar mahalleyi durmaksızın sağlamlaştırıyorlardı. (Afişlerdeki uyarı şuydu: "Yoldaşlar, boşuna barikatlar oluşturmaya çalışmayın, asker bunları ya ele geçirmeyi ya da topçusuyla yok etmeyi bilir.")

Ama yangınların ışığıyla aydınlanan gökyüzünün kana

---

tır. Fabrika ve üretim yerlerinin toplumsallaştırılmasının dayanak noktasını köylü emekçilerin hareketi oluşturacaktır. Bu amaçla, bir yandan maksimalizm düşüncelerini en geniş ölçüde yayan birlik, diğer yandan terörist savaş verecek ve partizan savaşını gerek kentlerde gerek kırsal alanda yoğunlaştırarak bu mücadeleyi silahlı ayaklanmayla taçlandıracaktır. Emekçi sınıfın yaratıcılık ve bağımsızlık ruhuna sarsılmaz bir inanç besleyen maksimalistler, burjuva rejimine özgü duma, parlamento gibi temsili kurumları açıkça gereksiz bulmaktadır." (Spridoviç, Rus Terörizminin Tarihi, s. 404).

9-Her şeyin en fazlasını isteyen, aldığıyla yetinmeyen kişi.

boyandığı bir zamanda başka ne yapılabilirdi ki?

17 Aralık günü, dakikada 7 obüs hızında esen çelik kasırgası Presnaya'da on saat boyunca taş üstünde taş bırakmadı. Kara düzen, içinde yüzdüğü kızıl kandan can alıyordu. Oldukları yerde bırakılan cesetler donup kalıyorlardı. Kazanını patlarcasına çalıştırdığı lokomotifiyle bir işçi birliğini mermi perdesinin içinden geçirip çıkaran Uhtomski de bu cesetler arasındaydı. Esir düştüğünde başarısını cellatlarına anlattı: "Hepsi kurtuldu. Onları ele geçiremeyeceksiniz." Ölüme giderken gururlu ve sakindi.

Lenin'in çok sıkı koruma altındaki başyardımcısı Krassin, 18 Aralık sabahı Gorki'nin apartmanından içeri girdi. Onuru kırılan Arabidze'ye; "Presnaya'yı bırakıyoruz" dedi. "Mahalleyi terk ediyoruz, çünkü ayaklanma askeri anlamda yenildi. Bununla birlikte, siyasal açıdan savaşa başladığımız noktayla kıyaslanmayacak denli güçlüyüz. Muhteşem bir deney teorik hazinemizi zenginleştirdi, militanlar savaşmayı öğrendi..."

"Yani, siz de her şeyin bittiğini söylüyorsunuz" diye öfkeyle söylendi Arabidze. "Devam etmek gerek."

"Hayır. Moskova şu anda yapayalnız. Gereksiz bir katliam olur bu. Ama üzülmeyin. Moskova'nın dört bir yanında küllerin altında devrim koru için için yanıyor. Kısa bir süre sonra yitirdiklerinizi yeniden yakalama olanağını bulacaksınız."

Arabidze birinci sınıf bir teorisyen olsaydı bile, Krassin'in çözümlemesine kolay kolay karşı çıkamazdı. Sosyalist-devrimciler, anarşistler ve RSDİP içindeki Lenincilere varıncaya dek tüm aşırı devrimciler, hareketin yeniden başlamasını ve kısa sürede genel ayaklanma noktasına tırmanmasını bekliyorlardı. İşçi sınıfının ayaklanmanın başından itibaren devrimci bir tavır aldığı ve köylülüğün de sonunda uyanmış olduğu kesindi. Önceki yıl düşlemeye bile cesaret edemeyeceği şeyleri şimdi açık açık söylüyordu.

"Toprak Arabidze, toprak!" diye haykırdı Krassin. "Proletarya, bu müttefikle yenilmez olacaktır. Proleterlerin kendiliğinden kurdukları Sovyetlerin gerçek önemini bugün kimse kavrayamıyor, bazılarıysa bunun, işçi iktidarının son bulmuş bir biçimi olduğunu düşünüyorlar. Ben bu konuda

kuşkuluyum, çünkü partimizin mücadelenin doğal öncüsü olduğunu kabullenmek istemiyorlar. Proleterler Sovyetleri kendiliklerinden kurarlarken kanlı köylü ayaklanmalarında iki yüzden fazla şato yıkıldı. Efendilerinin canlarını kurtarması bile bir nimetti. Aynı dönemde iki binden fazla tarımsal yağma yapıldı. Böylelikle parçalanan son feodal zincirler, tarımsal alanı kapitalizme açma sürecini tamamlıyorlardı. Ve biliyorsunuz ki, kapitalizmden söz etmek, sosyalizmin geleceğini müjdelemektir."

"Ne yapacağız?"

"Örgütleneceğiz. Merkezi bir devletin karşısına, kitlelerin iyi düşünülmemiş saldırılara, yeni başarısızlıklara ve moral bozukluklarına yol açacak kendiliğinden atılışlarını engelleyebilecek, birleşik, sağlıklı bir partiyle çıkmak gerekir. Bize tüm iş kollarında saldırıya geçecek, aynı anda aynı yöne yüklenecek kuvvetleri yönetebilen bir parti gerek. O zaman -ancak o zaman- otokrasi yenilecek ve yerini bizim bugünkü hedefimiz olan demokratik işçi ve köylü iktidarına bırakacaktır."

Buna pek inanmayan Arabidze, "II. Nikola'nın bunları yapmamıza izin, askerlerine ateşkes ve bize destek olmaları emri vereceğini mi umuyorsunuz?" dedi.

"Elbette hayır yoldaş, elbette hayır! Güvendiğimiz Çarın desteği değil. Daha doğrusu ona da güveniyoruz. O da kendince bize yardım edecek."

Karşısındaki adam yüzünü kaplayan şaşkınlığı izleyen Krassin, yüksek, geniş, zeki alnını kırıştırarak canlı gözlerle yeniden konuşmaya başladı: "Çok basit. Kara teröre karşı koymak için bize silah gerekli. Bugüne dek yaklaşık yüz yirmi silah deposu kitleler tarafından yağmalandı. Henüz yetersiz bir sayı. Bu silahları kullanacak adamlar ve bu adamlara bakmak için de para gerek. Devlet bankaları ağzına kadar para dolu, el koymamızı bekliyor. Bu yeni bir buluş değil. 1905 yılında 7 milyon rubleye el koyan önüne geçilmez kitle hareketleriyle, onları denetim altında tutarak bütünleşeceğiz."[10]

Gürcü düşünceli bir tavırla, "Tabii" diye mırıldandı, "Tabii, işte yapılması gereken şey." Sonra konuşulanların

10- Üç buçuk milyon dolar.

korkunç çapı birden kafasına dank etti: "Programın benim hoşuma gitti. Ama bu konuda Lenin ne düşünüyor?"

"Aynı fikirde."

"Eğer Lenin dediyse, o zaman bu iş tamamdır."

***

Prens Dadiani'de en göze çarpan özellik, gerçekten bir prense benzemesiydi. Üyesi olduğu sınıf, en dikkatsizlerin bile gözüne batıyordu. Parklarda ya da gölgeli caddelerde olduğu gibi, Tiflis'in dar sokaklarında da kendisine yol veriliyor ve yoldan gelip geçenler hiç duraksamadan önüne diz çöküp kendilerini kutsamasını istiyorlardı. Zenginlik kokuyor, soluğundan cömertlik taşıyordu. Gücünde yumuşak bir yan vardı. Dikkatli bir gözlemci prensin göründüğü kadar iri olmadığını anında fark ederdi. Ulusal Gürcü giysisinin heybeti de orta boylu adamın yukarıdan bakan havasını tamamlıyordu. Ancak bedeninden fışkıran doğal güç kas yapısından değil, kuşku nedir bilmeyen bir cüretin altına gizlenmiş, sürekli gerilim içindeki iradesinden kaynaklanıyordu.

Dört köşe bir yüz, kara sakalının altına gizlenmiş çıkık bir çene... Sakal öylesine bakımlıydı ki, içinde yaşanılan sefalet döneminde böylesi bir özen aşırı bulunabilirdi. Astragan kalpağının altından dışarı taşan kara saçları alçak alnını örtüyordu. Bakışı da karaydı. Bir yerlere takılı, önünü görmüyor izlenimi veren bu bakış, prens tetikteyken olağanüstü bir canlılık kazanıyor, hemen sonra tekrar o anlaşılmaz derinliğine çekiliyordu. Şakaklarına dek yayılan kırışıklıklara gelince, 23 yaşındaki bu yaşlı çocuğun onları attığı dev kahkahalara mı, kaşlarını çatmasına neden olan miyopluğa mı, yoksa gizli bir endişeye mi borçlu olduğu anlaşılamıyordu.

Arabidze'nin adamlarını yerleştirdiği Tiflis'teki "konspitarif"[11] apartmanın girişinde, arkası barikatlı kapıda bekleyen Prensi görünce devrimci selamı mı versin, yerlere kadar mı eğilsin bir an kestiremedi. Altın nakışlı kemere sokul-

11- İllegal militanların sözlüğünden bir deyim. Teröristlerin yaşadıkları, toplandıkları ve gizli işlerini yürüttükleri apartmanı anlatıyor.

muş iki koca tabancayı görünce sol yumruğunu kaldırdı.

Prens, "Selam yoldaş" diye yanıtladı onu ve nöbetçideki bir anlık duraksamayı fark edince sordu: "Beni tanımadın mı?" Karşısındakinin suskunluğu üstüne yeniden konuştu: "İyi bir devrimcinin belleği güçlü olmalıdır. Senin belleğinse, hiçbir zaman yeterli değildi. Bir gün seni Tiflis'teki Parti matbaasının çevresinde dolanırken görmüştüm. Tam muhbir sanıp canını alacaktım ki, bizden olduğunu ve randevu adresini kaybettiğini itiraf ettin."

Nöbetçi "Olamaz" diye kekeledi ve boğuk haykırışı bir anda apartmanı ayağa kaldırdı:

"Kamo geldi! Kamo bu!"

İKİNCİ BÖLÜM

Yüzyılın başında, Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de, bir belalıdan ya da hırçın bir alacaklıdan kurtulmak isteyenlerin çektiği tek sıkıntı, başıboş asker eskileri arasında seçim yapmaktı. Ertesi gün, basının bu konuya ayrılmış özel sütununda kimliği belirsiz bir cesedin bulunduğu bildirilirdi. Böylesi bir lüksün bedeli sadece birkaç rubleydi.

Bu durumun kaynağında, kentin çok kısa bir süre içinde kasaba olmaktan çıkıp dünyanın petrol merkezi haline gelişi yatıyordu. İş arayan, köklerinden kopmuş köylüler ve büyük zenginliğin artıklarından nasiplenmeye gelen maceracılar, dört bir yandan akın akın Bakü'ye geliyorlardı. Irkların karışımı, en koyu sefaletle en şaşırtıcı zenginliğin yan yana varoluşu, çeşitli sınıf, aşiret, din düşmanlıklarına getirilen geleneksel şiddete dayalı çözümler, Bakü'yü yeni bir Vahşi Batı haline dönüştürmüştü. Ekonomik bunalım, üretimi etkiledikçe saldırganlaşan uzlaşmaz güçler girdabında basit bir süs gibi kalan, zayıf ve işin çokluğundan bunalmış polis, ırkçılığı kışkırtarak düzensizliği daha da artırıyordu.

Böyle bir çerçevede, ahlâk anlayışı doğal olarak esnemişti. Tiflis'in altmış kilometre kadar kuzeyindeki ücra Gürcistan kasabası Gori de bu genel havanın dışında kalmıyordu. Gençler bu durumdan etkileniyor, içlerinden 15 Mayıs 1882'de doğmuş biri, Gori'nin havasının, bölgenin meyve bahçelerinin talan edilmesini kolaylaştırdığını gizlemiyordu.

Yine de Semyon Arşakoviç Ter Petrosyan, geleceğin Kamo'su, boş umutlara kapılmıyordu. Daha sekiz yaşındayken birkaç kuvvetli tokat ona görünüşe aldanmamak gerektiğini öğretmişti. Düzen, düzensizliğin altında hep köklü bir şekilde duruyordu. Her yerde olduğu gibi Gori'de de meyve çalmak ancak boş zamanlarda yapılan bir ek iş olabilirdi. Elma hırsızı ününün kendisine sağladığı pek çok avantaj küçümsenemezdi ama madalyonun bir de tersinin olduğu inkâr edilemezdi. Genel kural olarak, anne-babalar ve bahçe sahipleri, evlatlarının inatla hırsızlık diye adlandırdıkları başarılarını pek onaylamıyorlardı.

Bu baltaya sıkı sıkıya sap olmuş Kamo, karanlık planlar peşindeydi. Babası yaşlı Arşakov, insan onuruna kesinlikle yakışmayan bir noktaya varacağını söylüyordu. Birkaç meyve için bu kadar olay çıkarılır mıydı?

O zamana kadar her şey yolunda gitmiş olduğu için böylesi bir duruma düşmek ona daha da ağır geliyordu. Koşarken yenen elmaların aslında bir sporun basit ödülleri, o heyecanı yaşamanın birer bahanesi olduğunu herkes kavramalıydı. Bu tür olaylar, Kamo'nun her işi ince ince hesaplayarak yaptığını kavrayanlar için çok açıktı: Kurbanlarıyla suç ortaklarının gözünü korkutan cüreti ona az daha Gori'nin küçük haydutlar dünyasında egemen bir yer sağlayacaktı. Ancak Kamo bu oyunun tehlikesinin yapmacıklı bir ahlâk dersinden çok, kıça yenecek bir tekme olduğunu hemen kavramıştı. Sonuçta, haklı olmak için hızlı koşmak yetiyordu.

Terbiyesiz bir bahçe sahibinin kendisini ihbar ederek koşudaki başarılarının intikamını aldığı o şanssız güne dek, Kamo çok az düşmüştü haksız duruma. İki tarafça da kendiliğinden kabul edilmiş, bütün geleneğin meşru kıldığı ilkelere karşı yapılan bu rezilce ihanete bir de günahlardan arındırma iddiasıyla ortaya çıkan babası ekleniyordu. İsyan ettirici bir durumdu bu. Hali vakti yerinde bir tüccar olan babası, müşterilerini epeyce sömürdüğü için, oğlunun kafasına başkalarının mülküne saygı göstermeyi değilse bile, yasal biçimler altında el koymayı sokmak istiyordu.

Ancak babanın kişiliğiyle daha doğrudan ilişkili bazı suçlamalar oğlunun kararlılığını pekiştiriyordu. Ailenin başın-

daki bu zorba taslağı, sekiz çocuğundan hayatta kalan beşine ve karısına (kendisinden on beş yaş küçüktü) çok sert davranıyordu. Karısının, sonunda ölümüne neden olacak ağır bir hastalığın yol açtığı ağrılarını dindirmek için gereken ilaçları satın almıyordu. Cimriliği öyle bir noktaya varmıştı ki, bir gün oğlu dayanamayıp kafasına vurmak üzere baltayı eline alıverdi.

Baba geriledi. Zaten o zamandan sonra kimse ondan farklı davranamadı.

"Devrimci, varlığının derinliklerinde, lafla değil, olayca, sivil düzenle ve tüm uygar dünyayla, kanunlarla, ahlâkla, bu dünyada genel olarak kabul edilen kurallarla tüm bağlarını koparmıştır. Hepsinin uzlaşmaz düşmanıdır ve eğer bu dünyada yaşamaya devam ediyorsa, onu daha kesince yıkmak istediğindendir." Bakunin, 1869'da terörün baş dahisi Neçayev'in dikte ettirdiği bu sözleri yazıyordu. Kamo, kimin izinde yürüdüğünü bilmeden, Neçayev'in dediklerini adım adım yerine getiriyordu. Mülkiyeti inkâr ettikten, aile bağlarını baltayla[12] parçaladıktan sonra Kamo'ya artık dinini yok etmekten başka yapacak iş kalmıyordu. Çok geçmeden bu olanak da belirdi. O dönemde Kafkasya'daki Rus egemenliği şiddetli Ermeni düşmanı bir genel valinin kişiliğinde hayat bulduğu için, bunu gerçekleştirebilmek çok da güçtü. Çünkü, genel valiye tepki olarak, Ter Petrosyanların da içinde yer aldığı Ermeni cemaati, ibadet özgürlüğü isteyen dini liderleri Katolikos'un çevresinde tam bir blok oluşturmuştu. Ermeni dininden ayrılmak, sömürgecinin dinine katılmayı da beraberinde getirebilir, pek hoşa gitmeyecek bir ihanet kokusu taşıyabilirdi. Demek ki her iki dinle birden kopuşmaktan başka yapacak şey yoktu.

Annesi öldüğünde, Tiflis'te oturan Liz Teyzesi Kamo'yu yanına aldı. Rahmetli hep oğlunun eğitim görmesi hayalini kurduğu için (kimse de bu son isteğe karşı çıkmaya cesaret edemedi) çocuğu kabul edecek bir okul arandı. Kamo'nun daha önceki okul yaşantısı pek parlak değildi. Yedi yaşındayken Gori'deki Ermeni okuluna gitmişti. Ancak yalnızca Gürcü dili bildiğinden geride gürültü patırtıdan başka iz bırakmamıştı. Dört yıl sonra belediye okuluna girdiğinde de

12- 1870 'de Neçayev, Moskova'da "Balta Cemiyeti"ni kurmuştu.

(bu okulda yalnızca Rusça konuşuluyordu) durum değişmedi. Bu aralıksız dil değişimlerinden rahatsız olan öğrenci, okul sistemini küçük gördüğünü bir süre sonra belli etti.

1898'de tembellik ve itaatsizlikle suçlanarak okuldan atıldı. Suçlama aşırı, önlem ölçüsüzdü. Çünkü Kamo'nun çılgınlıkları yalnızca içindeki zıt tutkuları uzlaştıramadığının göstergeleriydi. Askeri geçit törenleri, genç adamı orduya girmeyi düşündürecek kadar etkiliyordu. Öte yandan, kurulu düzenin başına bela kesilen bazı anarşistlere hayran olmaktan da kendini alamıyordu.

Bu zıt eğilimleri uzlaştırma yolunun çıkmasını beklerken, Kamo, Liz Teyzenin yaptığı girişimleri kabullenmek durumunda kaldı. Teyzesi ne Rus ne de zengin olmayanların gidebileceği tek eğitim kurumu olan Tiflis Papaz Okulu tuzağını öyle bir ayarladı ki, Kamo'ya yapacak bir şey kalmadı.

Genç köylü için okulun çekici bir yanı yoktu. Donuk iç avlu, açık alanların tadını almış bir insanın düş gücünü uzun süre besleyemezdi. Orada, zaten yamalı dirseklerini daha fazla çürütmeye ne isteği ne de zamanı oldu. Söz konusu yer, gerçeği söylemek gerekirse, okuldan çok hapishaneye benziyordu. Tek tük çıkış yerleri demir kapılarla sağlamca örtülmüş yüksek duvarların ardında, iç karartıcı uzun koridorlar genç papaz adaylarının sürü halindeki uzun ayin alaylarının ayak sesleri ve tekdüze ilahileriyle çınlıyordu. Ne bir haykırış ne de bir gülüşün duyulduğu olmazdı hiç. Yemekten çok ayin vardı. Dışarıya çok ender çıkılıyor, ağır cezalar uygulanıyordu. Öğrencilerde inancı pekiştirmek yerine, inançların derinliği üzerine kuruntularla avunmalarını sağlayan vahşi disiplin her konuda kendini gösteriyordu. Aşırı düşünceler nedeniyle verilen okuldan atma cezalarının çokluğu, öğrencilerin daha fazla şeyler istemelerini engelliyor ve öğretmenlerden birinin öldürülmesinin nedenleri konusunda derinliğine araştırma yapmaktan herkes çekiniyordu. 1899'da bu azat edici cezaların mutlu kurbanları arasında, yine Gori'den bir başka Gürcü, çevresindeki atmosferin derin izlerini taşıyan Jozef Vissariyoniviç Çugaşvili de vardı.

Kamo'ya gelince, o, herkesi bekleyen üzücü sondan saf görünümlü bir küfür virtüözü olarak kurtulmaya çalışıyordu.

Okul yöneticisi, öğrencisindeki saflık ile kötü niyeti birbirinden ayırabilmek için çok zaman harcadı. Düşünceleri ona öğrencisinin izinden giderse papazlığın budalalığını kabul etme noktasına varacağını gösterince, bu kadar zehirleyici bir yeteneğin varlığından hemen kurtulmayı tercih etti.

Kamo, kapıdan çıkınca derin bir soluk aldı. İnsanda azıcık bile hayal gücü olsa, on sekiz yaşında işsiz güçsüz kalmanın çekici yanları vardır. Kamo'da da hayal gücü fazlasıyla bulunuyordu. İnatçı ve durumdan haberli olan babası bile oğlunun ustaca girişimleri karşısında uzun süre dayanamadı. Bir eğitmen tutmak için gerekli birkaç rubleyi söve saya verdi. Hiç de rastlantıya benzemeyen o rastlantılardan biri sonucunda, eğitmenlik görevi Jozef Çugaşvili'ye düştü.

Güç anlaşılır ve sessiz eğitmen, alkolik bir kunduracıyla sofu bir temizlikçi kadının oğluydu. Annesi en değerli düşünü gerçekleştirmek için her şeyi yapmaya hazırdı: Oğlunu rahip yapmak. Gelecek, bunun aslında ne kadar küçük bir düş olduğunu gösterecekti, çünkü Jozef Çugaşvili, Stalin adı altında ün kazanacaktı. O sırada, geleceğin "çelik adam"ı gür, kapkara saçlar altında inatçı bir alnı gizliyor ve genç yaşını esmer bir sakalla örtüyordu. Kendine özgü bir güzelliği vardı. Kamo'nun gözünde, ideal bir eğitmende olması gereken tüm özellikler onda toplanmıştı. Yalnızca bir hemşeri değil, Tiflis'teki sosyal-demokratlara katılmış bir devrimci, bir kanun dışıydı...

Bu sözcük maceranın kapılarını ardına dek açıyordu; düş kapıları, Kamo'nun babası iki suç ortağına yardımı kesince, suratlarına kapandı. Ona sorarsanız, oğluna verilen garip kültür, kendisinin verilmesini isteme hakkına sahip olduğu kültüre pek benzemiyordu. Anlaşılmaz gevezeliklerin anlamını çözebildiği kadarıyla, iki delinin dünyayı değiştirmeyi amaçladıklarını kavrıyordu. Ne fazla ne eksik! Anlaşıldığı kadarıyla, onların eğitim programında cebir ve gramere yer yoktu. Sınıflar mücadelesini öğrenmenin aslında kâr oranının düşmesinden endişe duymaktan başka bir şey olmadığını yaşlı ve huysuz adama anlatmak iki kurnazın teorik kapasitelerinin epey üstünde kaldığı için, baba Arşakov, hesap cetvelinde 3'ler tablosunun zavallılığıyla alıkça boğuşmaktansa devrimle uğraşarak ticaretin geleceğinin çok

daha akıllıca hazırlanabileceği gerçeğini kavrayamadı. Bu nedenle, bir kez daha en büyük oğlunun isteklerine karşı saldırıya geçti. Ancak bu kez Kamo, olayların akışına uygun olarak, onun üstün gelmesine izin vermedi. En küçük bir kuşku belirtisi göstermeden Çugaşvili'nin peşinde devrimcilere katıldı.[13] Çarın iktidarını devirecekler ve artık yoksullar yoksulluktan kurtulacaklardı. Dağarcıkları ideolojik erzak bakımından biraz kıttı tabii ama kendilerini haklı çıkarmalarına rahat rahat yetiyordu.

1897'de Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi henüz kesin şeklini almamıştı. Parti, bir sonraki yıl, çeşitli bölgelere yerleşmiş grupların kaynaşması sonucu Minsk'te ortaya çıkacaktı. Gruplardan biri olan Noe Jordania'nın yönetimindeki Tiflisli "Messame Dassy" grubunun saflarında kısa bir süre sonra Stalin ve onu izleyen Kamo da yer alacaktı. RSDİP 1898'den 1906'ya dek yoğun bir propaganda etkinliği sürdürdü. Merkez Komite üyesi ve Kafkasya'daki Bolşevik eğilimin sorumlusu Krassin'in uzlaştırıcı çabaları sayesinde Parti'yi ulusal düzeyde parçalayan ayrılıklar, Kafkas topraklarında çok şiddetli olmadığından, eylemler daha da verimli oldu.

Diğer yerlerde ise ayrılıklar eylem yolunu tıkamıştı. Çünkü RSDİP, 1903'te Londra'da yapılan kongresinde birbirine çok ciddi şekilde karşıt iki fraksiyona bölünmüştü.[14]

Ancak başlangıçta kimse Rus Partisinin bağrındaki ayrılığın ciddiyetinin farkına varmamıştı. Londra Kongresinde Partinin örgütlenme sorunu gündemdedir. İki görüş vardır. Lenin'in etrafında toplanmış çoğunluk grubu, Bolşevikler, profesyonel devrimcilerden oluşan bir parti isterler. Azınlık grubu, Menşevikler, yaygın bir şekilde üye kaydedilme-

---

13- Bu olay 1901'de geçiyordu. Bununla birlikte, başka bir kaynağa, "Devrim Yıllıkları"na (Gürcü K.P. Tarih Enstitüsü yayın organı No. 4) göre Kamo'nun militan faaliyeti 1897'de başlamıştı.

14- Bu zıtlık daha sonraları iki ayrı parti kurulması sonucunu verecekti. Bunlardan ilki, Menşeviklerin partisi, Şubat 1918'de Çarlık yıkıldıktan sonra iktidara gelecektir. İkincisi, Bolşeviklerin Lenin yönetimindeki partisi, aynı yılın Ekim ayında bir darbeyle bu iktidarı onlardan alacaktır. Bu kopuşmadan Enternasyonal'in ayrışması doğacaktır. Sosyalistler İkinci Enternasyonal içinde kalacak, komünistler ise yeni bir Enternasyonal, Üçüncü Enternasyonal'i kuracaklardır.

sinden yanadırlar. Yine de iki eğilim en azından belirleyici bir nokta üzerinde anlaşırlar. Her ikisi de, Marx'a göre sosyalist devrimin taşıyıcısı olan işçi sınıfının görevlerini unuttuğunu kabul ederler. Eğer işçi sınıfı başıboş bırakılırsa reformlarla yetinir ya da kanlı ve gereksiz serüvenlere atılır. Demek ki bu sınıfa kendi tarihsel rolünün bilincini götürmek gerekir. Bu konuda aydınlar belirleyici bir rol oynarlar. Onlar Kültür'ün mirasçıları olduklarından, sosyalizm kafalarındadır: Yoğun bir yazılı ve sözlü propaganda bu "teorik" sosyalizmi aydınların beyninden işçi sınıfının beynine aktarmalıdır.

Ulusal ölçekte saptanmış güçler dengesine karşın, Kafkasya'da Jordania'nın Menşevikleri çoğunluktadır. Azınlıkta olan Krassin'in Bolşevikleri pratik görevlerde işbirliği yaparken, partideki rakipleriyle polemikle yetinirler. Kafkas sosyal-demokrasisi kısa zamanda bir güç haline gelir. Tüm ırkları -Rus, Yahudi ya da Yahudi olmayan, Gürcü, Ermeni ve hatta Müslüman- ve tüm sınıflardan gelmiş unsurları bünyesinde toparlar. Gizli matbaalar gece gündüz çalışır ve sosyalist basın kırların ücra köşelerine, manganez ve bakır madenlerine, limanlara ve petrol işletmelerine dek başarıyla ulaşır.

Çugaşvili, bu alanda, Ter Petrosyan'ın yaramaz çocuk niteliklerinin açılıp serpilebileceği olumlu bir yer bulabileceğini doğru bir şekilde sezmişti. Sonuç, umulanın çok ötesinde olacaktı: İllegal yayınların taşınmasında uzmanlaşan yeni üyenin adı Kamo olmuştu. Kalıcı tüm lakapların doğuşunda olduğu gibi bu isim de bir rastlantı sonucu ortaya çıkmıştı. Genç Ermeni gördüğü yarım yamalak eğitimden gelen güzel bir güvenle kafasını gözünü yara yara Rusça konuşuyordu. Bir gün, Bolşeviklerin Tiflis'teki gizli lokalinde "Bu kime gidecek?" diye sordu. Rusça'da "kime" "komu" diye söylenir. O, "Kamo" diye telaffuz ediyordu. Çugaşvili bunu duydu ve sanki kendi Rusçası çok düzgünmüş gibi kahkahadan patladı.

"Kamo! Kamo! Ah! Sen çok komik bir Kamo'sun!"

Yeni bir ad, yeni bir adam. O güne dek boşuna harcanmış çok büyük güçler, şimdi bütün bir dünyanın çevresinde örgütlendiği kesin hedeflerin hizmetine giriyorlardı.

Kamo, bir aileden de öte bir şeye kavuştuğunu hissediyordu: Kendisine benzeyen erkek ve kadınların gönüllü birliği. Bu ona güven veriyordu. Marx'ın, Engels'in, aynı zamanda Lasal'ın ve içinde evrende çarpar gibi çarptığını duyduğu o devrimi çabuklaştırmak için mücadele etmiş sayısız savaşçının varlığını öğreniyordu. Buna karşılık o da yoldaşlarına cüretin Lenin'le, mizahın Marx'la uyum içinde gidebileceğini öğretti. Bir Güney ülkesi olan Gürcistan'da bu tür şeyler hoşa gidiyordu.

Üstü başı yırtık pırtık, kurnaz işportacı Kamo'nun kafasının üstünde ağır bir sepetle pazarın geveze kalabalığını yarıp geçtiği, bıyıklarının ardında nöbet tutan jandarmaları utanmazca itip kaktığı, çok gülünç bir şekilde süslenmiş Fransız terzilerle şakalaştığı, şüpheli bir şahsın yapamayacağı birkaç zirzoplukla muhbirlerin kuşkularını dağıttığı görülebilirdi. Bir gün diğerlerinden daha kurnaz bir muhbir bir şeyden şüphelendi.

"Sepetinde ne taşıyorsun?"

"Yumurta! Görmüyor musun?"

Enayi, onarılamaz bir hata işleyip onun sözüne inandı. Üstelik, bu tanışmayı ıslatmayı kabul ederek durumunu daha da ağırlaştırdı. Aşırı şuursuzluk içinde, kendisine ziyafet çeken bu hayduttan daha içkici olduğunu sandı. Uyandığında katran ve tüylerle kaplanmıştı. "Kinto"nun[15] kurbanı olduğunu bile hemen anlayamadı.

Bu türden başarılar, Kamo'yu daha hassas işlere terfi ettirdi. İnsanın para gözleyen bir eşkıya mı, yoksa bir çar ajanı mı (ya da rakip bir devrimci partinin işi de olabilirdi) tarafından vurulduğunu anlayamayacağı denli karışık bölgelerde dolaşan önemli devrimcilerin muhafızlığını yaptı. Görevini en ufak bir zayıflık göstermeden ve hata yapmadan yerine getirdi. Daha sonra onu, Parti'yi endişelendiren şüphelilerin arasından suçlularla suçsuzları ayırmakla görevlendirdiler. Polis hesabına çalışan binden fazla muhbir ve birçok ajan provokatör onun özeni sonucu iğrenç görevlerini bir daha yerine getirmez oldular.

1903 başında, 1901'den beri çoğalan ve genelleşen grev-

15- Gürcü pazarlarının tipik ve folklorik kişisi, büyük içkici ve hazırcevap adam.

lerin artık bir işçi hareketi olmaktan çok, sosyal düzene karşı uyarı başlangıcı oldukları ortaya çıktı. O yıl iyi olan tarım ürününün sanayiyi hareketlendireceği umulmuş, ancak bu umut dil sönmüştü. Pazar için üretim, iç tüketimin gereksinimlerini, tek bir önemli hasadın dengeyi yeniden kurmaya yetmeyeceği boyutlarda aşmıştı. Ayrıca uluslararası bir para krizinin etkileri Rusya'ya kadar uzanıyor, özellikle de petrol işletmelerini etkiliyordu.

Baskı, ajitasyonla aynı hızla sertleşiyordu. Şubat 1903'te Tiflis'te bir işçi gösterisi oldu. Her zamanki gibi yasaklandı ve Kazaklar tarafından sert bir şekilde dağıtıldı. Bu olağan bir şeydi. Sendikaların söz hakkı işçi partilerininkinden daha fazla değildi. Bununla birlikte Bolşevikler taktiklerini sokak gösterileri üstüne kuruyorlardı. Gösterileri olabildiğince uzun tutmanın yolunu bulmak gerekiyordu.

Gösterinin o denli hızlı dağıtılabilmesine çok bozulan Kamo, bu acıklı duruma bir çare bulma işini üstlendi. Beklenmedik bir olayla Kazakların yönünü şaşırtmak ve afallatmak ona en iyi çözüm olarak göründü. "Evet" dedi, "Karga satın almamız gerek. Bunların ayaklarına sloganlarımızı taşıyan kırmızı kurdeleler takacağız. Kazaklar onları izleyecekler ve bu arada bizimle ilgilenmeyecekler. Biz de karışıklıktan faydalanarak beş dakika daha gösteri yapabileceğiz."

Bu plan Kazakları afallatmak yerine, Kamo'nun arkadaşlarını hayretler içinde bıraktı. Yine de planı hepten reddetmediler. Bir sonraki gösteride, sosyal-demokratlar kızıl pankartlar taşıyan kuru bağırsaktan yapılma bir balon bulutunu havaya saldılar. Sonuç heyecan vericiydi.

Çok güzel geçen bir 1 Mayıs ertesi az kalsın Kamo'nun işleri tersine dönecekti. Elinde balonu yürürken, kendisini tutuklama niyeti besbelli olan polis komiseri Kovaliev'le burun buruna geldi. İnatçı polis onu daracık sokaklarda izledi. Kaçak, sonunda çareyi bir Tatar cenaze kafilesine katılmakta buldu. Duruma uygun bir yüz takınarak tabutu izledi. Biraz sonra aklına parlak bir fikir geldi: Cenaze alayı eksiksiz bir gösteri olanağıydı. Kaçıp yanına gelmiş başka bir yoldaş da bu görüşü paylaştı. İki suç ortağı ayinde yürüyenlerin tepesine kırmızı bir bez yükseltiverdiler. Kazaklar ve polisler,

hiçbir şeye saygı göstermediklerini bir kez daha kanıtlayarak saldırdılar. Saldırı karşısında herkes dağıldı. Sokağın ortasında sırf terk edilmiş bir tabut kaldı. Ancak görevini başarıyla tamamlayan kızıl bayrak kurtarıldı. Kamo, kırmızı bezi, zengin bir doktor olan Arsak Yakubiyantz'dan kiraladığı odasına götürdü. Tıp mesleğinin ağır zorunlulukları vardı. Adam çoğunlukla evde değildi ve karısı yalnızlık çekiyordu. Biraz solmuş güzelliğini, insanın işi gücü pek belli değilse oda bulmanın zor olacağı konusunda birkaç usturuplu imada bulunarak örttü. Ziyaretleri giderek sıklaştı, niyeti belli oldu. Kamo kendini olabildiğince tuttu. Ama insan nefsi zayıftır. Zayıflığı, Partinin parası olmamasına karşın kadında epeyce para bulunması karşısında hızla arttı.

Borç görüntüsü altında verilen küçük hediyeler bir süre sonra Kamo'ya 25.000 bildiri bastırma olanağı sağladı. Bu bildiriler 1903 Temmuz'undaki büyük genel grevde çok yararlı oldular. Dağıtılmalarında da hiç sorun çıkmadı. Bu yeni spor, Kamo'nun uzmanlık alanı haline geldi. Aslında o, öğrencilere verilmiş bu dağıtım görevinin yalnızca düzenleyicisiydi. Ancak cesur öğrencilerin hemen hepsi çeşitli bahanelerle ("Bir hiç yüzünden yakalanacağız", "Hapislerde sürüneceğimize öğrenimimizi tamamlayarak devrime daha yararlı oluruz.") ortadan kayboldular. Öfkeden çılgına dönen Kamo, tek başına "Hamlet" temsilini izlemeye gitti. Piyesin en heyecanlı anında, 500 bildiri havada uçmaya başladı. Gürültü, patırtı, heyecan ve bildirileri bombaların izleyeceği korkusuyla koltuklarda oturanlar çil yavrusu gibi dağıldı. Yüksek sosyeteden bir kadın, ellerinden bir şey gelmeyen polislere çıkıştı: "Beceriksizler! Böyle olayları engelleyemiyorsunuz! Eh, madem ki bildiriler elimize kadar geldi, onları okumamızı engellemeye çalışmayın!" Ertesi yıl, bir başka tiyatroda bildiri paketi olduğu gibi bir generalin tepesine düştü ve adam yarı baygınlık geçirdi. Kılıcını çeken general her önüne geleni şişlemeye kalkıştıysa da bu yüce cesareti hiçbir işe yaramadı. Polis, bulabildiği tüm matbaa işçilerini tutukladı. Fakat hiçbirini içerde tutamadı. Kamo'nun bir kiliseye yerleştirilmiş matbaasını bulmalarını sağlayacak hiçbir ipucu yoktu. Ama bu noktaya gelinceye dek bir sürü şey olup bitmişti.

Eski Karadeniz korsanlarının yuvası Batum, Bakü'nün ham petrolü Avrupa'ya bu limandan yollandığından sağlıksız bir kıyı çukurunda biten bir mantar gibi büyüyordu. Çoğunluğu Rotschild'de çalışan büyük bir işçi kitlesi, dünya petrol kurundaki dalgalanmalara göre hareketleniyordu. Tiflis sosyal-demokrat örgütü bu stratejik noktaya en enerjik ajitatörlerinden birini; gururlu mizacı ve manevracı hırsı nedeniyle Tiflis'te çekilmez bir hale gelen Stalin'i göndermişti. Tutuklanana kadar Bakü'de epey başarılı oldu. Ondan sonra dostu Kamo da adalet mekanizmasının sertliğiyle tanışacaktı. 1903 sonbaharında, 8 pud (130 kg.) illegal yayınla matbaa harflerini Batum'dan önemli bir maden ve işçi merkezi olan Kutes'e taşıma görevini almıştı. Parti, iki kent arasında birçok yolculuğu gerektiren bu iş için ancak 25 ruble ayırabilmişti. Ancak Batum'dan Kutes'e sadece gidiş bile 4 ruble ediyordu. Bu yüzden kurye yalnızca gidişte oturuyor, dönüşteyse sıranın altında yolculuk ediyordu. Böyle bir davranışa elbiseler fazla dayanmadığı ve görünüş yasadışı faaliyet için en iyi pasaport olduğundan, sonunda başına kaçınılmaz olan şey geldi.

27 Kasım 1903'te, Batum garında görevli jandarmalar bir elinde karton bir valiz diğer elinde söğütten bir sepet taşıyan pis, üstü başı kokan ve kimliği belirsiz bir adamı yakaladılar. Akşam saat 11.00'de, Çar'ın İtalya gezisi aleyhinde 1093 illegal yayının sayılması bitmiş ve şüpheli yolcu epey hırpalanmıştı. Onu tutuklamaya karar verdiler. Karakola giderken muhafızına rüşvet verme girişimleri kötü sonuçlandı. Namussuz adam fiyatı yükseltti, Kamo'nun bütün parasını aldı ama bu parayı şefine verdi. Şef her zamanki türden bir falaka çektirdiyse de sonuç alamadı. Hiçbir şey açıklayamamaktan üzüntü duyuyora benzeyen suçlu sanki lekesiz bir masumiyet içindeydi. Hiçbir şey bilmiyor, kimseyi tanımıyordu. Rolünü öylesine eşsiz bir şekilde oynuyordu ki, sonunda onu kötü ilişkilerinin kurbanı sandılar. Yasa yasaydı. Onu mecburen içeri attılar ama bozulabilir düşüncesiyle adi mahkûmlarla bir araya konmasını istediler.

Kuşkulu adamın dik başlılığı kimliğini saklamasına çok yardımcı olmuştu. "Jandarma Bülteni'nin onun başarıla-

rıyla dolu olduğu bir sırada, o, hükümet ödeneğiyle sakin günler geçirdi. İçerisi yabancıların korkulduğu kadar kötü karşılandığı bir yer değildi. Üstelik, çukurlarda uyuyup ancak fırsat çıktığında beslenerek sürekli tetikte geçen onca aydan sonra, dinlenmek şart olmuştu. Kısacası, bu dönem tam gelişmemiş bir sosyal sigortanın bedava ödülü olarak değerlendirilebilirdi. Yine de tetik durmaktan vazgeçmemek gerekiyordu. Yürütülen soruşturma çok tehlikeli olduğu için değil (Sorguya çekilen babası oğlundan üç yıldır haber alamadığını söylemişti), ama böyle durumlarda insan ne kadar dikkatli davranırsa sopa yemekten o kadar uzak kalırdı.

Tecritte yaşamak hapisten kaçmaya pek olanak sağlamıyordu. Zamanında yetişen bir sıtma salgını, siyasiler koğuşuna nakledilme isteğine -ki bu istek olumlu karşılandı- uygun bir gerekçe oldu. Oraya gelince Kamo kaçış planlarına başladı ama önce Pestzov adında genç bir mahpus arkadaşını boynunda gülünç bir haç taşımaya iten acınası dini inançlardan kurtarmaya girişti. Kamo papazlara ve benzerlerine öyle isabetli vuruşlar yaptı ki Pestzov, bir gün o utanç verici simgeyi helaya atıverdi. Polis komiseri "Zavallı Ter Petrosyan'ın siyahilerle ilişkiye girince bozulduğu" yargısına vardı. Ona, hapishane avlusunda yetiştirilen tavukları ve domuzları beslemekle görevli bir tek askerin gözetiminde her sabah tek başına gezinme hakkı verdi.

Tutuklu kültürfizik seanslarını tek bir gün bile kaçırmadı. Avluyu çevreleyen duvarların yüksekliği üç metreyi geçiyordu. 17 Eylül 1904'te saat on ikiyi vurduğunda, gardiyan sırtını gereğinden fazla dönük tutmakla meslek hayatına ağır bir darbe indirdi. Duvarın ortalarındaki bir taşın belli belirsiz bir çıkıntı oluşturduğunu o bilmiyordu ama Kamo çok iyi biliyordu. Bu çıkıntıdan güç alarak bir sıçrayışta duvarın tepesine fırlayıp sokağa atladı. Sokaktan geçmekte olan ve bu düşüş karşısında donakalmış küçük bir oğlana: "Düştüm" dedi sakin sakin. Sonra üstünü başını silkeledi ve bir hırsızın fazlasıyla kendinden emin adımlarıyla oradan uzaklaştı.

"Siyasal tutuklular ne zamandan beri hapisten kaçıyor ki?" diye haykırdı komiser. "Onların burada rahatları iyi.

Yalnız adi tutuklular rahat durmaz. Bu adam adi bir hayduttan başka bir şey değil."

Bir hafta sonra, haydut prens olmuştu. Tiflis'te resmi bir bayram düzenlendiğinden, bölgenin az ya da çok zengin bütün senyörleri, toprak sahipleri trene doluşmuştu. Imeresi Prensi kısa sürede tüm dikkatleri üstüne topladı. Yüksek sesle konuşarak, sek içerek, zuma çalarak gönülleri fethetti.

Garda inişi biraz zordu. Peronda eski polis tanıdıklarından biri geziniyordu. Kamo, garı kortejin başında zuma çalarak geçip geçemeyeceği üzerine prenslerden biriyle bahse girdi. Kibirli prens bu oyuna geldi. Ama bahis karşılığını almak için aradığında Imeresi Prensini bulamadı.

Batum'dan Kutes'e yayın taşıma işi ansızın kesilinceye kadar Kamo yine de onlarca kilo matbaa harfini taşımıştı. Kutes'li yoldaşlar topoğraf Gogiladze'nin evinde bir oda kiraladılar. Dikkatli bir şekilde yerleştirilen tahta bir pano koridora açılan kapının yerini aldı. Koridorun iki ucu iptal edildi ve böylelikle elde edilen aralığa dizgi makinesi yerleştirildi. Kollu bir baskı makinesi kısa sürede maksimum verimle çalışmaya başladı. Giderek artan talebi karşılamak için Tiflis'ten otomatik bir Amerikan baskı makinesi getirildi. Bunu yerleştirmek için derin bir mahzen inşa etmek gerekiyordu. Mahzeni yapan işçilerle ustalar çalışmalarının asıl hedefinden hiç kuşkulanmadılar. Sonuç güven vericiydi ama daha iyi bir denetleme olanağı da vardı. Kamo'ya matbaayı bulma görevi verildi. Sonuç başarısızdı. Demek ki korkacak bir şey yoktu. Kamo bulamadıktan sonra polis hiç bulamazdı. Bu biraz hayaldi tabii. Araştırma alanını daraltan polisin her an matbaayı bulma tehlikesi vardı. Fikri sorulan Kamo, en uygun çözümü gösterdi. "Polis bizi, içeriye attığı birinin evi dışında kalan her yerde arar. Bibineyşvili hapiste, gidip onun evine yerleşelim!"

Yoldaş Bibineyşvili bu düşünceyi pek tutmadı ama engelleme olanağı olmadığı için homurdanmak ve Kutes polisi içinde kurnaz birinin bulunmamasını dilemekle yetindi. Bu dileği de yerine geldi.

Batum cezaevinden dinç ve dinlenmiş çıkan Kamo'yu bekleyen çok iş vardı. Menşeviklerle Bolşevikler arasındaki

ayrılıkların doğurduğu çekilmez sıkıntılar Parti atmosferini zehirliyordu. Menşevikler rakiplerini, "Kendilerini Parti'nin başı ilan etmek... Diğerlerinin boyun eğmesini istemek... Ve tavırlarını doğrulamak için yeni teoriler icat etmek"le suçluyorlardı. Sözgelimi, Lenin'in, "İşçi milleti kendi olanaklarıyla yüksek idealleri özümseyemez, işçi hareketi burjuvazi ile birliğe eğilimlidir" dediğini ileri sürüyorlardı.

Her zaman sevimli kalmayı bilen Bolşevikler, "Evet, evet, bu satırların yazarı da aptallık edip birliğe eğilim gösteriyor" diye onları yanıtlıyorlardı. Henüz kötülenen bir dönek durumuna gelmemiş Kautsky'i kanıt gösteriyor ve "Bugünün sosyalist bilinci ancak derin bir bilimsel bilgi temelinde yükselebilir. Ancak bilimin temsilcisi proletarya değil, burjuva aydınlarıdır. Zaten çağdaş sosyalizm de bu kategorinin bazı üyelerinin beyninde doğmuş ve entelektüel açıdan en gelişmiş proleterlere onlar tarafından aktarılarak proletaryanın sınıflar mücadelesine sokulmuştur. Demek ki sosyalist bilinç, proletaryanın mücadelesinden kendiliğinden doğan bir şey değil, dışarıdan getirilmiş bir unsurdur."

Kısacası, iletişimde zorluklar vardı. Tiflis'teki gizli makine tam bir kavga konusuydu. Menşevikler, "Bolşevikler çoğunlukta oldukları her yerde Parti organlarını denetliyor ve kurumları yönetiyorlar. Buna karşı çıkmıyoruz, demokrasinin kuralı budur. Ama burada biz çoğunluktayız. Aynı kural uygulanmalıdır. Avlabar matbaası bizimdir" diyorlardı. Bu kadar saflık Bolşevikleri yumuşatamazdı. Matbaanın iştahları kabartması doğaldı. Türünün bir harikasıydı. Bir ayda hiç hatasız olarak, çeşitli yayınlardan on binlerce basabiliyordu.

Böylesine değerli bir mücevhere yer bulmak çocuk oyuncağı değildi. Parti olanak konusunda hiç cimrilik etmemişti. Operasyonla görevlendirilen yoldaş Boşoridze, Tiflis'te Avlabar mahallesinin ucunda uygun bir alan buldu. David Rostomov 1903 Eylül sonunda inşaat yapma iznini aldı. Bir hafta sonra işçiler çalışmaya başlamıştı. Yoldan geçip, mahzenin derinliğinden şaşkınlığa düşenlere Rostomov şu yanıtı veriyordu: "Mahzen hazırlanınca yeniden gel. Şaraptan tatman için sana da bir yer buluruz!" Bu sözler her şeyi açıklamaya yetiyordu. Şarap için olduktan sonra her şey

serbestti. İşçilerin ardından ustalar geldi. Onlar da fazla bir şey öğrenemediler. Resmi planda bazı değişiklikler yapmayı kabul ettiklerinde kendilerine teşekkür edildi. Kubbeler mahzeni örttü, havalandırma bacaları kazıldı, ilk kattan başlamak üzere bir alarm sistemi yerleştirildi. Evin iki adım ötesine tahtadan bir baraka kuruldu. Bu baraka, 18 metrelik bir kuyuyu gizliyordu. Kuyu öylesine derindi ki, tepeden bakıldığında karanlıktan başka bir şey gözükmüyordu. Yapılan iş kusursuzdu. Çünkü su düzeyinin hemen üstünde, bir galeri başka bir kör kuyuya bağlanıyordu. Oradan da dik bir tahta merdivenle gizli yere çıkılıyordu. Almanya'dan ithal edilmiş iki baskı makinası orada duruyordu. Odanın loş ve nemli havasını aydınlatan petrol ışığında dizgi sıralarının, harf kutularının, tezgâhların önünde iki işçi, çok az bir ücret ve bir kapitalistin yanında asla kabul etmeyecekleri iş koşullarında didiniyorlardı. Ancak gecenin geç saatlerinde, birinci kattaki iki odanın resmi kiracısı Babe Boşoridze yolun serbest olduğunu haber verdiğinde dışarı çıkıyorlardı. Bu cehennemi rejimde birkaç hafta çalışıp, yıkılmanın eşiğine geldiklerinde nöbet değiştirmeyi kabul ediyorlardı.

Bolşeviklere göre, tüm bunlar göz önüne alınırsa Parti'deki rakiplerinin bu harikaya el koyması tamamen ahlâk dışı bir olaydı. Menşeviklerin densiz isteklerini kestirip atmak için, anlaşmazlığı çözümlemekle Kamo görevlendirildi.

Kamo, yapmacık bir saflıkla, "Menşevikleri anlamıyorum" diye itiraf ediyordu. "Onlara nasıl açıklamalı? Kafkasya'da yaşıyorlar, Kafkasya'nın doğasını görmek gerek! Dağlar gökyüzüne yükselir, ırmaklar denize akar. Her yerde Prensler vardır. Her şey zengindir! Zavallı insanlar. Menşevikler niye devrim istemeyecek kadar zayıflar? Emekçi halkın düşmanı çok ama bunların en tehlikelisi onunla aynı dili konuşandır."

Bu tamamen ikna edici bir açıklamaydı. En azından, Menşevikler sözlerin içerdiği anlam konusunda yanılmadılar; atıp tutmalardan vazgeçtiler. İyi de oldu, yapabilecekleri başka işler vardı.

Sıcakkanlı güney Kafkasya, tüm Rusya'yı kaplayan dev

dalganın dışında kalmadı. 1904 sonunda Bakü'de petrol kuleleri tutuşmuştu. Sosyal-Demokrat Partiden atılmış iki kardeş, Sendrikovlar tarafından yönetilen grev, hem işçilerle patronlar hem de rakip işçi örgütleri arasında sert çatışmalara yol açtı. Bakü Bolşevikleri, bölge proletaryası üstünde egemenliklerini kurmak için bu fırsattan yararlanmak istiyorlardı. Sendrikovlar grevi başlatır başlatmaz Bolşevikler patronlara koşup, hareketin lideri kendileriymiş gibi görüşmelere oturdular. İşçi tarafındaki iç çekişmelerden pek haberi olmayan patronlar önemli tavizler verdiler. Ama Sendrikovlar işe yeniden başlanmasını engelledi. Bolşeviklerle ikinci bir görüşme yine sonuç vermedi. Patronlar Sendrikovları dinlemek zorunda kaldı. Görüşmeler açık havada, tüm işçilerin ortasında yapıldı. Patronlar, grevcilerin tüm isteklerini kabul etmek zorunda kaldılar, yoksa petrol tesisleri yakılacaktı.

Yenilen Bolşevikler öfkeden köpürüyorlardı. Bildiri üstüne bildiri basarak Sendrikovların polislin ve patronların ajanı olduklarını yazıp, işbaşı yapma çağrısında bulundular. "Yoldaşlar, grevi sürdürmek olanaksız. Ne denli fedakârca enerji harcarsak harcayalım, kendi bilincimizi, aynı enerjiyi geniş işçi kitlesine yayma olanağımız yok. Onları, biz Sosyal-Demokratların kabul edilebilir ve sağlıklı saydığımız sınırlar içinde daha fazla tutacak kadar güçlü değiliz. Grevin bittiğini açıklıyor ve tüm işçilere 28 Aralık 1904'te işbaşı yapmalarını emrediyoruz." Bu bildiriye tepki duyan işçiler, Bolşeviklerin öğütlerini dinlemediler. Ancak 3 Ocak 1905'te, Sendrikovlar örgütünün emriyle işbaşı yaptılar.

Diğer yandan, Batı Gürcistan köylüleri de hareketsiz kalmıştı. Toprak beyliğinin hâlâ sürmesinden bıkmış ve toprağa aç Imeresi ve Guri, yapılacak yeni baskıları finanse etmek için istenen vergilere isyan ediyorlardı. Sosyal-Demokratların aralarında örgütlenme yaptığı manganez ve bakır madenleri işçileri dişini tırnağına takmış savaşıyordu. Tüm Rus idari mekanizması yok edilip özerk cumhuriyetler kuruluyordu.

Gurililer Batum, Kintrisa, Ozurgeti, Kutes ve Ciyaturi bölgelerinde, kendi aralarında bir polis ve yargı organı kurdular. Her köyde onar evlik gruplar, iyi bilinen birer kişiyi hem

polis, hem adli makam olarak seçiyordu. Bir suç işlendiğinde, bir hırsızlık ortaya çıkarıldığında, ilgili şahıslar bu delegeye şikayette bulunuyorlardı. Suçlu ortaya çıkarıldığında -ki genellikle bu başarılıyordu- kendiliğinden kurulan bir mahkeme, cinsi ve süresi işlenen suça göre değişen cezalar veriyordu. Bir hırsızlık söz konusuysa, suçlu çaldığı mal elinde, tüm köyü koşarak dolaşıyor ve bu malı kendisinin çaldığını haykırıyordu. Bu örgütlenmenin işlediği bölgelerde, hırsızlık neredeyse ortadan kalktı. Buna karşılık, feodalleri ve devleti hedef alan toplu soygunlar inanılmaz oranlarda arttı. Öyle ki, kırsal çalkantılar kısa sürede Tiflis kapılarına dek dayandı. Kalabalık çeteler halinde toparlanan köylüler kırlık bölgeleri dolaşıyor ve toprak sahiplerini, topraklarını kendilerine geri vermeleri için uyarıyorlardı. Direniş görürlerse toprak sahibini ya kovuyor ya da öldürüyorlardı.

Bu işler çok sert ve zordu. Birçok toprak sahibi hemen kentlere çekildi. Köylüler vaftiz, düğün ve cenazelere uygulanan yüksek tarifeleri protesto etmeye başlayınca ruhban sınıfının büyük bir bölümü de aynı şeyi yaptı. Kafkasya'da bir arada yaşayan etnik azınlıklar, Çarın mutaassıp maşalarını orada burada Müslümanlar ile Hristiyan Ermeniler arasında düşmanlığı körüklemelerini bazen çaresizlik içinde, bazen de suç ortaklığı yaparak izliyorlardı.

Bakü'de, 1905'in Şubat-Mart aylarında korkunç bir katliam birçok Ermeni'yi atalarına kavuşturdu. Olay tüm Transkafkasya'yı altüst etti. Stalin, 15 Şubat'ta yazdığı bir bildiriyle Tiflis'te benzer bir çatışmayı engellemeye çalıştı. "Çar hükümetinin umutları çöktü" diye yazıyordu. "Tiflis'teki milliyetleri birbirine kırdırmayı başaramadı."

Hükümetin bunu başarmasına ramak kalmıştı aslında. Ama Kamo'yu hesaba katmamışlardı. 14 Şubat'ta, katedralin avlusu ve yanındaki sokaklar bir insan seliyle dolmuştu. Herkes dağıtılan 20.000 bildiriyi tartışıyordu. Coşku anbean arttı. Katedralin önünde birbirini sevme yeminleri edildi. Bütün bunlar iyi hoştu ama böylesine iyi niyetlerle yetinmenin, bunları boşa harcamanın zamanı değildi. Kamo, alelacele üzerine şunlar yazılı bir kızıl bayrak dikti: "Kahrolsun Çarlık! Yaşasın Sosyalizm! Yaşasın sekiz sa-

atlik iş günü!" Herkes aynı fikirdeydi, ancak tereddüt de ediyordu. Bir şeyler yapmak istiyor ama ne yapacağını bilemiyordu. Liderler ortada yoktu, fakat bir şeyler olacaktı. Birisi haykırdı: "Çar naibinin sarayına!" Oraya gidildi. İki arkadaşının omuzlarına çıkan Kamo söz aldı. Hayatında ilk kez böyle bir konuşma yapıyordu. Soluk soluğa kızıl bayrağın anlamını açıkladı. Kalabalık onu "Yaşasın kızıl bayrak!" diye yanıtladı. İyi bir başlangıçtı bu. Konuşmacı, kendinden önce konuşanları eleştirdi. Yine alkışlandı. "Çarlığı devirmek gerek" dedi.

Bravo!

"Kapitalizmi de!"

Bravo!

"Sosyal demokrasinin bayrağı altında toplanın!" Çılgınca alkışlandı, ardından kalabalık Vansk Katedraline yöneldi. Kamo, yol üstünde gerici "Kavkaz" gazetesinin işçilerine işi paydos ettirdi. Ama bundan sonra ne yapacağını şaşırdı. Nakhalovka işçi semtine gidip orayı mı ayaklandırmalıydı? Niye olmasın? Bu yönde yeni bir konuşma yaptı. Söylevinin sonuna doğru polis müdahale etmeye başladı. Bir jandarma hâlâ arkadaşlarının omuzlarında duran konuşmacının bacaklarına yapıştı. Kamo konuşmasını kesmeden onun ağzının ortasına sıkı bir tekme yapıştırdı. Birkaç dişini tüküren kahraman geriledi. Bu sırada Kazaklar düzeni sağladılar. Konuşmacı hiç sıkıntı çekmeden kaçıp Bolşeviklerin lokaline geldi. Bir bildiri yazmakta olan Stalin oradaydı.

"Kaç gösterici vardı?" diye sordu.

Günün kahramanı soluk soluğa, "Dolu" diye yanıtladı. "On binden fazla."

Stalin gülerek "Atıyorsun" dedi.[16] Sonunda sekiz binde anlaştılar.

Bu başarıyla yüreklenen Sosyal Demokrat Parti, 29 Ağustos'ta kentin merkezinde, belediye Duma'sının karşısındaki Erivan meydanında yeni bir gösteri düzenledi. Belediye meclisinde "Zemstvo"[17] seçimine ilişkin oturum-

16- Bibineyşvili: "Kamo",.. 138, Moskova, 1934.

17- Zemstvo: Seçimle gelen danışma meclisi.

ların halka açık tutulmamasına karşı bir protesto söz konusuydu. Bin beş yüz kişi Duma kapılarını zorladı. Güvenlik kuvvetleri çevredeki küçük sokaklara pusu kurmuştu. Gece saat dokuza doğru, nereden geldiği belli olmayan bir el silah sesi katliamı başlattı. Elliden fazlası ölü, iki yüz kişi Kazakların kurşunlarıyla düştü.

Kamo acıdan çıldırdı. Üniforma giyen herkesi öldürmekten söz etmeye başladı. Öyle kanlı intikam planları yaptı ki, bunlar uygulansa Rusya çöle dönerdi. Parti onu biraz daha aklı başında davranmaya çağırdı. Genel grev ilan edildi ama ölüler geceden gömülmüş olduğu için korkulan olaylar çıkmadı. Yine de küçük çapta bir savaş ilan edilmişti. 8 Ekim'de dokuz bomba on dört Kazak'ı yere serdi. Ölenlerin arkadaşları yoldan geçen bir kişiyi öldürdüler, on kişiyi de yaraladılar. Birkaç gün sonra, günahlarının kefaretini ödeme sırası polislere geldi. Olaylar hızlanıyordu. 27 Ekim'de genel grev yeniden başladı. Yalnız fırınlar açık kaldı, o da sosyal demokrat komitenin izniyle. Demiryolu sabotajı yirmi Kazak'ı saf dışı bırakırken, iki polis de devrimcilerin kurşunlarıyla öldü. Taşkınlık son haddindeydi. Kopuşma anının uzak olmadığı hissediliyordu.

Gerçekten de 31 Ekim'de (eski takvime göre 17 Ekim) Çar'ın bir Anayasayı kabul ettiği yaygarası kente yayılıyordu. Derhal bir toplantı düzenlendi. Toplantının sonunda konuşmacılar söz aldı. Bolşevikler çekinmeden dosdoğru konuştular. Menşeviklerin yalancı bir iyimserlik içinde otokrasinin öldüğü ve Rusya'nın meşruti monarşiler arasına katıldığı inancının abartma olduğu yanıtını verdiler. Adına layık bir Ulusal Kurucu Meclis kurmak için monarşiyi devirmek gerekiyordu. Ajitatörler işçi mahallelerine dağılıp Bolşeviklerin söylediklerinin doğruluğu konusunda propaganda yaptılarsa da pek başarılı olamadılar. Bununla birlikte, endişelenen yetkili makamlar karşı harekete geçtiler. Polis, çarı desteklemek için yurtseverlik gösterileri düzenledi. Bu arada provokasyonlar yapmayı da unutmadı. 4 Kasım'da bu provokasyonların en başarılısı sonucunda Çar yanlısı göstericilerden 58'i öldü, bir o kadarı da yaralandı. On iki kadar kanun temsilcisi de saf dışı oldu. Kargaşa doruğa ulaşmıştı, panik kente yerleşti. Provokatörler her yere bu-

runlarını sokuyor, devrimci dalgayı ırk ayrımcılığı çıkmazına saptırmaya çalışıyorlardı. Aralık ayı başında yıpranmış ve zayıf Çar naibi durum üzerindeki denetimini tamamen yitirdi: Worontzof-Daçkof düzenin sağlanması için devrimcilere başvurdu.

Çeşitli partilere beş yüz tüfek (iki yüz ellisi kullanılamaz durumdaydı) dağıtıldı.[18] Ermeniler Müslümanları korudular ve Gürcüler tarafından desteklenen Müslümanlar, kımıldayan her köşeye ateş eden fanatikleri durdurdular.

Bu yeni düzen doğal olarak herkesin hoşuna gitmiyordu. Kafkasya'da görev yapan Çar generalleri, kendilerini işlerini kaybetmiş gibi hissettiler. Cömert Çar naibini devre dışı bırakıp ortalığa bir düzen vermeye giriştiler. Bunu yaparken, Çarın bildirgesinden sonra rejimle ittifak yapan burjuvalarla liberallerin hükümette Kont S. Witte tarafından temsil edilmesiyle birlikte, tüm ülkede kendini gösteren genel eğilime göre davranıyorlardı. Birçok taraftarı olan köylü isyanlarını bastırmak pek öyle kolay bir iş değildi. Cezalandırma harekatlarına, yakılan köylere, katledilen köy sakinlerine, kitle halinde sürülen ya da keyfi bir şekilde hapsedilen insanlara karşın, general Alikhanov'un Kazakları sert ve kurnaz Gürcü köylülerinin hakkından gelemiyorlardı. Her şeyden önce şehirlerin direncini kırmak gerekiyordu. Çünkü köyler artçılık rolünü üstlenmekle birlikte, kentler gerçek siyasal merkezler olmuşlardı. General Malama bunun farkına varınca, Çar naibi tarafından verilmiş tüfeklerin iadesini istedi. Menşevikler tam boyun eğiyorlardı ki Tiflis işçileri şu basit açıklamayı yaptılar: "Malama tüfekleri mi istiyor? O zaman gelsin alsın." Yanıttaki kararlılık hiçbir kuşkuya yer bırakmıyordu. Her iki taraf da savaşa hazırlandı. Devrimciler, kısa bir süre önce yaptıkları ayaklanma girişiminde boşu boşuna elli kayıp veren Batumlu yoldaşlarını geçmeyi düşlüyorlardı. Kazaklar, saklandıkları köşelerden kendilerini durmadan doğrayan bombacılarla hesaplaşma gününün gelmesini bekliyorlardı. Gürcü sosyal demokratlar yazdan beri savaşa hazırlanıyorlardı. Kur-

---

18- Yetkili makamlar, yabancı kökenlilere, bu arada Fransızlara da silah dağıttılar. Zaten bir sürü insanda silah olduğu için, herkes silahlanmış oldu. Bir katliamın eşiğine gelinmişti.

dukları savaş grupları birçok küçük çatışmada bilenmişti. Günü geldiğinde, Menşevikler devrimci bir kurmay heyeti oluşturdular. Bunun içine üç tane de Bolşevik girdi. Kamo da aralarındaydı.

Nakhalovka işçi semti üç cepheden tahkim edildi. Sarp bir yamacın koruduğu dördüncü cephe, uzmanlara göreKazak saldırısı olasılığının dışında kalıyordu. Uzun ısrarlar sonucu (çünkü bu şeytanların ne yapacağı belli olmaz), Kamo bu yanı koruma izni aldı. Şeytanlar gerçekten de kayalardan aşağı indiler. Pek çoğu Kamo ve adamlarının[19] saymadan sıktıkları kurşunlarla ağırlaşmış olarak aşağı vardılar. Yine de Kazaklar beş yerinden yaralanmış Kamo'yu ele geçirmeyi ve savunmayı yarmayı başardılar.

Hapishane hıncahınç doluydu. Her ırktan ayyaşlar, serseriler, hırsızlarla devrimciler bir aradaydı. Üniversiteliler, heyecanlı liseliler, asker kaçakları ve grevler yüzünden bir yere kımıldayamamış askerler büyük bir kalabalık oluşturuyordu. Kaçış olanaksız görünüyordu. Üstelik en gerekli ve özlenir olduğu zamanda, çünkü Kamo'nun kimliği tespit edilmese de alışılageldiği üzere işkence başlamıştı. Bilinçlice davranan aynasızlar, silah depolarının yerini öğrenmek umuduyla tutuklulara acı çektirmekle yetiniyorlardı.

Allah'ın belası bir konser başladı. Açılış olarak dipçik dayağı, sonra kreşendo: Ellerden kollardan asılma, ayaklardan asılma. Herkes zevkine göre bunları çeşitlendiriyordu. Tutuklunun hiç konuşmaması karşısında, onu burnunu kesmekle tehdit ettiler. Bu ürkütücü bir tehditti, değerli bir organdı söz konusu olan. Kamo tam güzel burun çıkıntısını feda etmeye hazırlanmıştı ki, Çarın polisleri fikirlerinde kararlı olmadıklarını bir kez daha kanıtladılar. Daha heyecanlı işlere yönelerek acılar içindeki esirlerini kendi meza rını kazmaya zorladılar. O da biraz isteksizce bu işi yapmaya karar verdi. Bir yandan kazıyor, bir yandan da yüksek sesle kendi kendine soruyordu: "Bana niye toprağı kazdırıyorlar? Bu mevsimde hiçbir şey yetişmez ki!" Bu kadar küstahlık karşısında, Kazaklar onu asmaya karar verdiler. Tam ip boynuna geçirilmişti ki, ufuklardan biri Ka-

19- Bunların arasında G. Eliava, Kavadze, Dvali, Kutsisvili vb. vardı.

mo'nun suçsuzluğunu gösterdiğini sandığı bu durum karşısında idamı erteletti.

Doğru yolda olduğunu hisseden Kamo, yeni soruları öncekinden daha büyük bir masumluk içinde yanıtladı. Ama bunu yaparken biraz fazla ileri gidince canları sıkılan Kazaklar onu bu kez gerçekten asmaya karar verdiler. İdam mahkumu, ipin boynuna değil çenesine gelmesini sağladı. Üstüne çıkarıldığı tabure bir tekmeyle devrildiğinde, zavallı bayıldı. Bu yüzden, ipin koptuğunu görmek zevkini tadamadı. Henüz kendine gelmişti ki, Kazaklar onu ikinci bir mezar kazmaya zorladılar. Az önce iyi bir idman yapmış olan tutuklu en yetenekli mezarcıları geride bırakacak bir hızla çukuru kazdı. Cesaretleri kırılan Kazaklar yakasını bıraktılar. Başka bir yere nakledildi. Yarı çıplak, her tarafı kan içinde, iki tekerlekli bir yük arabasında taşınan tutuklunun durumu yoldan geçenlere çok dokundu. Tutuklunun, şaşkın şaşkın kendisini seyredenlerin sayısıyla orantılı olarak artan acıları, seyircileri neredeyse kendisini kurtarmak üzere ayaklanmaya itecekti. Ama Kamo tüm yaralarını açıp her yerinden kan fışkırttırdığı halde, kendini yine de Metek'te buldu. Burası, etekleri Kura ırmağına inen kayalık bir tepeye kurulmuş eski bir şatoydu.

Birkaç hafta sonunda, Bolşevik örgütü korkunç çocuğunun yokluğunu çokça duymaya başladı. Yargı organlarının geleneksel ihmalciliğine güvenerek, Kamo'ya yeni bir kimlik ayarladılar. Terörist, rastlantı sonucu tutuklanmış üniversiteli rolünü büyük bir başarıyla oynadı. Dilediğince konuşkan ve aptal davranarak, yargıçları yeni doğmuş bir çocuk gibi suçsuz olduğuna ikna etti. “Nişanlıma gidiyordum” dedi. “Kavganın tam göbeğine düştüm. Karışmamak için bir köşeye saklandım. Kazaklar beni orada buldular. Kendilerinden gizlendiğimi sanınca beni dövdüler. Ama ben onları anlıyorum ve kendilerine kızmıyorum. Onların yerinde olsam ben de aynı şeyi, hatta daha da fazlasını yapardım.” Satır aralarında ima edilen şey yargıçların gözünden kaçtı. Yine de kurnaz adamın tam masum olduğuna ikna olmadılar. Hem kurşunla yaralanmıştı, hem de yargıçların gözünde herkes suçluydu. Kafkasya'da kesinlikle masum insan yetişmezdi.

Yanıt alacaklarına pek inanmadan, "Kamo'yu tanır mısınız?" diye sordular,

Bu kadar güzel bir öç alma fırsatını kaçırırsa, bu yüzden hep pişmanlık duyardı ileride.

Sahte öğrenci gururla. "Tabii ki tanıyorum!" diye patladı. Şaşkınlık içindeki yargıçların ağızları sulanmıştı. "Nerede gördünüz onu?"

"Burada!"

Yargıçlar yerlerinden sıçrayıp nöbetçilere haykırdılar ve tüm grup sinirli bir şekilde ihbarı yapacak sanığın ardından yürüdü. O da zafer kazanmış bir tavırla, dudaklarında geniş bir gülümseme, aptallığın ve kurnazlığın doruğunda, birdenbire bir çiçeği gösterdi: "İşte!" Salon büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Ama diyecek bir şey yoktu; gerçekten de Gürcü dilinde "Kamo" çiçek demekti. Tutuklunun hemen salıverilmesine karar verildi.

İki buçuk ay hapis yattıktan sonra, bütün polislerce aranan yasadışı adam, en yetkili makamlarca doğrulanmış sahte bir isimle şatonun kapısından çıkıyordu. Her şeye karşın mutluluğu tam değildi; kendisine koruyucu melek olarak bir gardiyan eşlik etmekteydi. Ancak o da sempatik öğrencinin ileri sürdüğü gerekçelere kolayca teslim oldu: "Mahalleme ne şekilde gideceğimi görüyor musun? Herkes beni senin yanında görecek. Zaten altı haftalık bir yokluğu hapisten söz etmeden açıklamak için yeterince sıkıntı çekeceğim. Tüm saygınlığım elden gidecek!" İyi kalpli adamın yumuşamaya başladığını sezen Kamo avantajını iyi kullandı. "Üstelik de masumum. Gerçek bir masum. Sana söyleyeyim, hayatında benim kadar masum olanı pek göremezsin." Ona acıyan gardiyan, adamı mahalle karakoluna kadar götürmemeyi kabul etti. Son ve kesin kimlik belirlemesi orada yapılacaktı. Faytondan inip arabacıya doğru karakola gitmesini söyledi. Arabacı yolcusunu yolda nasıl yitirdiğini hiçbir zaman anlayamadı. Jandarmalar böylesine ani ve kurnaz bir şekilde kayboluşun ardında bazı sırlar yattığını düşündüler. Muhbirler bu öykünün aslını bildirmekte gecikmediler. Polis derhal öç almaya yemin etti. Buna karşın, yeminlerini yerine getirmek için kısa bir süre ellerine geçen güzel bir fırsatı kaçırdılar.

Bütün kent devriyelerle sarılmıştı. Muhbirler, büyük bir rahatlık içinde, yürüyen herkesin yüzüne dik dik bakıyorlardı. Tiflis sosyetesi, özellikle de o akşam, huzur içinde olmaya önem veriyordu. Büyük tiyatroda yeni bir temsil vardı ve kötü bir rastlantı sonucu atılacak bir bombanın gösteriyi bozmasını istemiyorlardı. Kültürüne düşkün olan Kamo, temsil salonunu onurlandırmaya karar verdi. Ne dostlarının azarları, ne bir terslik olursa onu yazgısıyla baş başa bırakma tehditleri onu kararından caydıramadı. En yeni melon şapkasını giydi, beyaz yakasını özenle taktı ve kimliğini gizlemek için en küçük harcamadan ve özel bir önlem almadan eğlenmeye gitti.

Ara olduğunda, kaçtığı hapishanenin müdürüyle burun buruna geldi.

“Evet, evet! Benim” diyen Kamo, mutlu ve rahat bir şekilde ilerleyerek elini uzattı.

Şaşkınlıktan donakalan beriki önce bir yutkundu, sonra ter içinde kendine uzanan eli sıktı. Hapishane kaçkını salonda gözlerini muzaffer bir şekilde gezdirerek kendisine temsil hakkındaki düşüncelerini sorduğunda patlayacak noktaya geldi. Son gücünü toplayan müdür, elini sıcak bir şekilde kavrayan elden kurtarıp şu cümleyi hecelemeyi başardı: “Derhal çekip gidin, yoksa sizi tutuklarım.” Sözünü tutması herhalde biraz zor olurdu, çünkü Kamo tamamen boş değildi ve Browning’inin ağzına mermi çoktan sürülmüştü. Mantıklı davranan Kamo, müdürü uygarca selamlamakla yetindi ve ikinci perdeyi kaçırdığına canı sıkkın oradan ayrıldı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ocak 1906'da, havası fabrikalarca kirletilmiş küçük Kafkas kenti Kvirilli bir sayfiye yerine hiç mi hiç benzemiyordu. Donuk bir taşra hayatı sürüyordu burada. Devrimin yankıları oraya dek uzanamamıştı. Kasabanın gururlandığı Hazinenin kasalarında iki yüz bin ruble yatıyordu.

Tahsildarın bürosuna yerleşmiş olan sosyal demokrat çetenin şefi şu açıklamayı yaptı: "Bu para halktan geldi; oraya geri dönüyor." Şişkin göbeğine doğrultulmuş tüfeklerin olumlu etkisi altındaki tahsildar, telaşla kimsenin kendisinden beklemediği bir onaylamada bulundu.

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin tarihinde yeni bir sayfa açılıyordu. Sayısız kendiliğinden eylemle Hazinenin paralarına el koyan kitleler, Partiyi bu yola zorlamıştı. Uzun süredir sadece anarşistlerin ve sosyalist-devrimcilerin şeref hanesine kayıtlı olan bu yöntemleri Parti kendi hesabına ele alma zorunluluğunu duydu. RSDİP iki yıl önce, 1903'te anarşistleri ve sosyalist-devrimcileri bu yöntemleri kullandıkları için mahkûm etmişti. Kendini tamamen köylülüğe ve demokrasiye adamış sosyalist-devrimci parti, Rus terörist devrimci geleneklerinin mirasçısıydı. İktidarın her türlü muhalefete karşı örgütlü şiddet kullandığı bir ülkede, şiddet şiddetle yanıtlanmalıydı. Bu yüzden, düzenin ileri gelen kişilerinin öldürülmesi ve rejimin paralarının kamulaştırılması meşru ve hatta onurlu bir işti.

Bu kavramlara karşı çıkan, Axelrod ve Martov gibi RSDİP'nin Menşevik liderleri Avrupa'nın devrimci yöntemle-

rinden yanaydılar. Terörün Marksist devrimcilere yakışmadığını, parti içinde iktidarın konspiratörlere ve başka maceracılara geçmesine neden olacağını düşünüyorlardı. Kamuoyunun böyle bir partiye sırt çevirmesi kaçınılmazdı.

Bolşeviklerin lideri Lenin'in farklı bir tavrı vardı. Durgunluk dönemlerinde sosyalist-devrimcilere özgü aceleci yöntemleri mahkûm ediyordu. Ancak devrimci yükseliş dönemlerinde, ilke olarak reddedilen bireysel terörizm dışında hiçbir mücadele yöntemini inkâr etmiyordu. Bu nedenle, 1903'te kendilerini mahkûm edişinden geri adım atmadan, 1906'da sosyalist-devrimcilerle işbirliği yapabildi.

1905 sonbaharında Lenin taraftarlarına şunları yazdı: "Dehşetle, gerçek bir dehşetle görüyorum ki, bir yıldır bombalardan söz ediyoruz, ama bir tane bile imal edemedik... Kimileri gecikmeden bir muhbir öldürecekler ya da bir polis karakolunu havaya uçuracaklar, başkaları ayaklanma için gerekli kaynakları ele geçirmek üzere bir bankaya saldıracaklar." Lenin'e göre durum açıktır: Kesin kavganın günü yakındır, ayaklanma çok yakındadır. Tarih bu iyimserliği yalanladı. Yine de bu görüş temelsiz değildi. Devrim boyut kazandıkça, halkın en geri tabakaları tarih sahnesine çıkmışlardı. Kaçınılmazlıkları üzücü niteliklerini bağışlatan aşırılıklara sapıyorlardı. Odessa'da silahlı soygunlar bir sanayi halini almıştı. Şehir merkezinde tramvayla yolculuk edenler "Kara Bayrak" grubundan anarşist kamulaştırmacılardan kurtulsalar bile yüz metre ötede "Kara Karga" grubunun yarı haydut, yarı anarşist üyeleri ceplerini boşaltıyorlardı. Siyasi kamulaştırmaları salt haydutluk eylemlerinden ayırt etmek olanaksızlaştı. 1905'in yalnızca Ekim ayında bütün Rusya'da üç yüz altmış iki kamulaştırma kaydedildi: günde bir düzineden fazla...

Ancak, uçsuz bucaksız Rusya'daki iyi niyetli çabaları harekete geçiren salt "kamulaştırma" pratiği değildi. Umutsuz kitleler, devlet memurlarını büyük bir hızla tüketmeye koyuldular. Gizli kuryelik yapmakla görevli militanları yerlerine geçirmek için vurulan tren şeflerini saymazsak, 1905'te Çar dört aydan kısa bir süre içinde zarar ziyan hanesine 2200 memurunu kaydetti. Bir önceki yıl da 2000 memuru aynı trajik sonu yaşayan Çar, karşı harekete geçmek za-

manı geldiğine karar verdi. Japonya ile barış yaptı, burjuvazinin bazı istemlerini yerine getirdi, iktidarı becerikli bir adam olan Witte'ye verdi, kuvvetlerini her türlü olayla başa çıkacak hale getirdi. Yeni durumu değerlendirmek devrimcilere düşüyordu.

1906 yılının ilkbaharında RSDİP Stockholm'de bir kongre yaptı. Çar tarafından bahşedilen Anayasa kartını oynamaya hazır olan Menşevik fraksiyon, terörizm ve kamulaştırma sorunlarını gündeme getirdi. Partinin seçimlere katılmasını isteyen Lenin (en azından program ve fikirlerini yaygınlaştırmak üzere seçim kampanyasından yararlanabilmek için) kendi fraksiyonu içinde bile azınlıktaydı. Bolşevik fraksiyon bir çeşit ulusal meclis olan "Duma"yı gerçek bir gücü olmadığından iğdiş olmuş kabul etmekte ve Çar'ın oyununa gelerek kitlelerin gözünde uzlaşıcı duruma düşmemek gerektiğini söylemekteydi. Menşevikler tam bir geri çekilme, Lenin ise hız almak için bir adım geri atma yönteminin geçerliliğine inandığından; Lenin, Menşeviklerin her türlü terörist ve kamulaştırma eylemini yasaklama önerisine saldırdı. Kendi görüş açısını, kamulaştırma sorununu genel silahlı ayaklanma meselesine ve bunun içinde partizan savaşının tuttuğu yere bağlayarak savundu.

Ne anarşizme, ne terörizm için terörizme, ne de Blankizme düşmediğini kanıtlamaya özen göstererek Kongre'nin şunları kabul etmesini önerdi:

Partiye dahil ya da onun yanında savaşan silahlı savaş gruplarının eylemleri ilke olarak doğru ve içinde bulunulan dönem çerçevesinde yararlıdırlar.

Silahlı eylemlerin niteliği, ayaklanma döneminde işçi kitlelerini yönetecek liderleri eğitme ve ani saldırı eylemlerinde deneyim kazanma görevlerine uygun olmalıdır.

Bu eylemlerin en önemli acil hedefi hükümetin polis ve asker aygıtlarının tahrip edilmesi ve halka karşı şiddet ve terör uygulayan aktif "Kara Yüz" örgütlerine karşı acımasız bir mücadele olmalıdır.

Düşmana, yani Çarlık hükümetine ait mali olanakları ele geçirmeye ve bu olanakları ayaklanma yararına kullanmaya yönelik silahlı eylemler de onaylanmalıdır; bunu yaparken halkın çıkarlarının olabildiğince az zarar görmesine

ciddi bir özen göstermek önemlidir.

Sonunda Kongre tarafından kabul edilen önerge, hırsızlığı, kişi mallarının ve özel banka depolarının kamulaştırılmasını, zorunlu bağışları (kaçırmalardan alınan fidyeler), çeşitli şantajları, kamu binalarının ve demiryollarının tahrip edilmesini mahkûm ediyordu. Bununla birlikte, "külhanbeyliği" sapıtmasını kınamaya büyük özen gösteren Lenin'in ısrarlı manevraları sayesinde (devrimcilerin denetimi altındaki bölgelerde olmaları koşuluyla), devlete karşı yapılan kamulaştırmalara izin veriliyordu. Böylelikle Kvirilli'de soyulan iki yüz bin ruble namus ölçüleri içine kabul edildi. Buna Menşevikler bile direnmedi. Ortak bir kararla bu paranın silaha çevrilmesi hükme bağlandı.

Lenin'in gözünde Kongre kararları başka şeydi, gerçeklik başka bir şey. Bu nedenle, sosyalist-devrimci teröristler, Bolşeviklerin kendilerine sağlayabileceği teknik bir yardım karşılığında yapacakları kamulaştırmanın kârını paylaşmayı önerdiklerinde, fazla bir tereddüt olmadı. Önerinin kesin avantajları vardı. Bir yandan görünüşte Kongre kararlarına uymayı, diğer yandan da para ve en önemlisi deney kazanmayı sağlıyordu. 1906'nın Mart ayında, Moskova'da, Bolşevikler tarafından verilen bombaların yardımıyla sosyalist-devrimciler bir bankadan 875.000 ruble boşalttılar.[20] Ekim ayında birkaç isabetli bombayla bir yardımlaşma sigortası şirketine saldıran maksimalistler (aşırı sosyalist-devrimciler) arkalarında yaşlı gözlerden başka bir şey bırakmadılar.

Kafkasya'da da işler fena gitmiyordu.[21] Kongre'den sonra, hassas işlerde artık Menşeviklere güvenilemeyeceği ortaya çıkmıştı. O zaman, Stalin tarafından hararetle bu yöne teşvik edilen bir Bolşevik, Kote Çinçadze, salt Bolşeviklerden oluşan bir kamulaştırma şebekesi kurdu. O hazırlıklarını yaparken, Gürcü federalist-sosyalistleri de asker kılığına girip Tiflis'in bir eyaleti olan Duşe'de 315.000

20- Bizim bildiğimiz kadarıyla, bu soygun, elde edilen miktar açısından, gelmiş geçmiş en büyük ikinci soygundur.

21- 1905 Ağustos ayında, Bakü'de ilk kamulaştırmalar yapıldı. Böylelikle Devlet bankası 16 bin ruble ve ondan daha şanslı çıkan Nobel şirketi 10 bin ruble kaybetti.

rubleye el koydular. Rusya ile birlikte bir federasyon kurmak istemelerinden, siyasi konulardaki saflıkları belli olan federalistler terörizm konusunda daha da saftılar. Soyulan hazineyi Kamo'nun grubuna emanet etmekle büyük bir tedbirsizlik yaptılar. Gereksinim duyan yurttaşlarına hizmet etmeye her zaman hazır olan Kamo paraları gizledi. Federalistler asıl yardıma muhtaç duruma ganimetlerini geri istedikleri zaman düştüler. "Para mı? Ne parası?" Bolşeviklerin namusluluk ünü bundan zarar görmesine gördü ama kasası da doldu.

Bu olaydan sonra her türlü işbirliği olanağı ortadan kalkmıştı. Artık kendi başlarına çalmak ve Bolşevik fraksiyonu kamulaştırma eylemlerinde liste başına getirmek gerekiyordu. Bu görevi Çinçadze ve arkadaşları üstlendi. 1906'nın Kasım ortasında, 21.000 ruble yüklü bir posta vagonunu soyarak işe başladılar. Alçakgönüllü ama gelecek vaat eden bir başlangıçtı bu. El konan bu paranın 15.000 rublesi Bolşeviklerin merkezine, geri kalanı da işi bu kadarla bırakmayı hiç düşünmeyen adamların bakımına gitti.

O sırada Lenin şöyle diyordu: "Tabii, partizanlar savaşı bilinçli proletaryayı toplumun alt tabakalarına, dilencilere, ayyaşlara yaklaştırır. Doğru. Ama bu olgudan çıkarılacak tek sonuç, bu yolun başka yollara tâbi kılınması, ana yöntemlere oranla doğru bir ölçü içinde kullanılması, sosyalizmin eğitici ve örgütleyici etkisiyle soylulaştırılması gerektiğidir." Ve Lenin sosyalizmin kendisi demek olduğundan hiçbir zaman kuşku duymadı. Onun için, hem işi yumuşatma hem tedbirli davranma adına, "teknik" denen gizli aygıtı uzaktan ve yukarıdan yönetti.

Teknik büro, başlarına aldıkları belayı bilmeyen Menşeviklerin onayı ile 1905 başında ortaya çıkmıştı. Menşevikler işin farkına varır varmaz, Merkez Komitenin teknik büroya yaptığı malî destek kesildi. O andan sonra, teknik büro kendi başına çalıştı ve tamamen Bolşeviklerin elinde olduğu için Menşevik çoğunluğun denetiminden hepten kurtuldu. Yaşayabilmek için kendi olanaklarıyla ticaret yapıyor ve bütçesi ayda yaklaşık üç-dört bin ruble civarında dönüyordu. Verimli bir işti...

Gerçek adı Malinovski olan doktor ve filozof Bogdanov,

Ural teröristleriyle ilişkilerden sorumluydu. Mühendis ve teorisyen Krassin, Kafkasya'dakilerle ilgileniyordu. İkisi birlikte Bolşevik fraksiyonun gerçek gizli merkezi olan teknik büroyu yönetiyor ve Partinin geri kalanına oranla tam bir özgürlük içinde davranıyorlardı. Parti içinde, teknik büronun çabalarının sonucunu pek olumlu yönde değerlendirmeyeceklerin sayısı epey kalabalıktı. Kısa sürede, çeşitli gizli atölyelerin günlük üretim kapasitesi yüz elli bombaya ulaşmıştı. Bu bombaların uygun olmayan tek yönleri, fünyeleri bir kez takıldıktan sonra kullanma süresinin 48 saati geçmemesi zorunluluğuydu. Ama kaliteyi yükseltmek için uğraşılıyordu ve bu eninde sonunda sağlanacaktı. Bu çalışmalara paralel olarak, biraz özel türde okullar kurulmuştu. Lemberg'te bomba atmak öğreniliyor, Kiev'de gerilla liderleri eğitiliyordu.

Böylesine aşırı bir etkinlik pahalıya mal oluyordu, üstelik silah pazarı da daralmaya başlamıştı. Japon savaşının bitmesiyle kuruyan asker kaçakları kaynağı, fiyatların artmasına neden olmuştu. Yeni malî kaynaklar bulmak gerekiyordu. O güne dek Gorki ve Krassin'in cömert yardımlar yaptırmayı başardıkları liberallerin ve sanayicilerin kulağı çekiliyordu. Zaten onların destekleri bir alay profesyonel devrimcinin bakımına, propaganda harcamalarına, Kongrelerin masraflarına yetişemezdi. Gorki'nin Parti'ye yatırdığı yazarlık haklarından gelen paralar da sorunu çözemezdi.

Faydalı ile güzeli birleştirdiği kabul edilen bir çözüm ileri sürüldü. Militanların en yakışıklıları ülkenin en zengin dullarını ayartıp drahomalarını Parti kasalarına akıtacaklardı. Taktiğin uzun vadeli olduğu ortaya çıktı. Ancak zengin sanayici Nikola Şmit hapiste intihar edince, kısmi bir başarı kazandı.

Moskova'da ayaklananlara genelkurmay hizmeti görmüş bir mobilya fabrikasının sahibi olan Şmit, nasıl bir uyuşmazlık tohumu attığını bilmeden, tüm servetini RSDİP'e bırakıyordu.

O sırada Merkez Komiteyi Menşevikler denetimlerinde tutuyorlardı. Lenin ve arkadaşları, beklenmedik bir anda ortaya çıkan mirası doğrudan Bolşevik merkeze aktar-

maya uğraşıyorlardı. Ama yapacak fazla bir şey yoktu. Bununla birlikte Nikola Şmit'in iki kız kardeşi vardı. Bu iki yaşlı kadın, adamın yasal mirasçılarıydılar. İçlerinden büyük olanı, Lenin'in ilk gönderdiği adamın çekiciliğine fazla dayanamadı. Ama bu adam karısının çekiciliğine mi, yoksa paranın çekiciliğine mi direnemedi bilinmez, sonuç olarak Bolşeviklere ancak küçük bir miktar para verdi. Büyük hastalıklara büyük ilaçlar gerekir. Batum'lu bir Gürcü olan Viktor Taratuta, büyük kardeşle başarısız olan denemeyi küçüğüyle gerçekleştirmekle görevlendirildi. Bolşeviklerin en gözü pek ve en az titiz adamlarından olan Taratuta emri ikiletmedi. Örnek bir militan olarak görevini yaptı. Çok kısa bir sürede yaşlı kadın baştan çıkarıldı. Bu arada sorun henüz çözümlenmiş sayılmazdı. Servete sahip olmak için bir nikah yapmak gerekiyordu.

Halbuki bütün polislerce aranan Taratuta illegal yaşıyordu. Kurnaz devrimci sorunun çözümünü buldu. Metresini dostlarından biriyle evlenmeye ikna etti. Bu dost, ne adliyede dosyası olan ne de kendisinden kuşkulanılan, savaş grupları üyesi İgnasyev'di. İş bitince, yeni evliler Madam'ın parasını istediler. O da bu parayı Mösyö'ye, o da Taratuta'nın eline teslim etti. Böylelikle para Bolşevik merkeze ulaştı. Bununla birlikte bu paranın içinde büyük kız kardeşin payı yoktu. Kafkas savaş müfrezesinin pek dostça olmayacak bir ziyareti kendisine iletilince, o da derhal payından vazgeçti. Böylesine bir kararlılık Taratuta'ya Bolşevik yönetimde önemli bir yer kazandırdı. Menşevikler olaydan haberdar olunca büyük gürültü koparak kendi paylarını istediler. Ahlâk, sağlıklı bir baskı aracı sağladığı oranda daha saygıdeğer oluyordu. Ancak 1910'da istemlerine kısmen hak kazandılar, iki yıl sonra ise Lenin fraksiyonunu bağımsız bir parti haline getirdiğinde Şmit'in servetinin geri kalanını soğuk bir şekilde istedi.

Kamo'nun bu işe karışmamasının tek nedeni, zamanının çok dolu olmasıydı. Özgürlüğünü kazandıktan hemen sonra yine tehlikeye atılmıştı. Birçok devrimci Metek şatosunda hiçbir işe yaramadan çürüyordu. Kamo'ya onları oradan çıkarmak görevi verildi. Metek'i zorla almaya olanak yoktu. Diğer yandan, bir ya da iki yoldaşı değil, en az otuz kişiyi

kaçırmak söz konusu olduğundan, anlık fırsatlara bel bağlamamak gerekiyordu. Örgütlü bir sabır temelinde, cüretle (tek başına yetersizdi) biraz hileyi birleştirmek zorunluydu.

Tüm hesaplar yapıldı. Hapishanenin büyük ölçekli bir operasyon için elverişli bir zayıf noktası vardı. Eski bir mahallede inşa edilmiş olan bu ortaçağ şatosu, sallanan binalara çok büyük duvarlarıyla destek oluyordu. Kamo çökme tehlikesi içindeki bu binalardan birini satın alıp ekibini işe koştu. Kayanın içinden birkaç haftada kazılan uzun bir tünel, hapishanenin tam ortasına çıktı. Bu forsa çalışmasının sonucunda, mehtapsız bir gecede otuz iki tutuklu özgürlüğüne kavuştu. Olaydan dolayı yasa boğulan cezaevi yönetimi, bir de başlarına bu belaları kimin açtığını öğrenince topluca sinir krizleri geçirdi.

Neçayev ve Bakunin, "Rusya'nın tek gerçek devrimcileri olan haydutların maceracı dünyasıyla bütünleşmeliyiz" diye düşünmüşlerdi. Kamo da aynı kavrama uzak değildi. Bununla birlikte o, Neçayev'den farklı olarak, bu olgunun üzerine bir teori sistematiği kurmaya çalışmıyordu. Tam tersine -ve bu noktadan sonra iki kahraman (Neçayev ve Kamo) arasında hiçbir ortak yan bulunamaz- Kamo kanundışıların salt teknik kapasiteleriyle ilgilenmiyordu. Sosyalist ideolojiyi benimseyebilecek durumda değillerse, beş para etmezlerdi. Bu nedenle, Kafkas ormanlarına ve dağlarına musallat olan birkaç kabadayıyı yanına almaya karar verince, onları özenle seçip bir Isparta rejimine soktu. Hayatları çok ağırdı. Kamo dahil olmak üzere, her biri günde elli kopek alıyor, bir kap yemek ve bir dam altına sahip bulunuyordu. Yemek az, dam çalılık boyundaydı. Daha sonra iki kadının da katıldığı on bir yiğit, Tiflis'in o tipik eski evlerinden birinde kalıyorlardı. Gürcistan'ın güzel ışığının ve temiz havasının içeri girmesini sağlayan birçok delik açılmış, ahşap ön cephe boyunca geleneksel balkon uzanıyordu. Akşam olduğunda yoldaşlar orada hem temiz hava alıyor hem de sohbet ediyorlardı. Bu kadar sakin olduklarını gören, tehlikeli olmadıklarına yemin ederdi. Bununla birlikte, Parti çıkarlarının tehlikede olduğuna ve emirlerin Tanrı gibi gördükleri Lenin ya da Krassin'den geldiğine ikna edildikleri takdirde, iyi niyetleri ve kibarlıkları bir

anda vahşileşmelerini engelleyemezdi.

Şubat 1906 sonunda grup birkaç zavallı para taşıyıcısını korkuttu. Taşıyıcılar cesur bir şekilde kaçtıklarından, sekiz bin ruble Kamo ve arkadaşlarının eline geçti. Paranın az bir bölümü grubun gereksinimleri için ayrıldı. Geri kalanı Bolşevik merkeze gitti. Böylelikle, kötü eğilimler pek büyük olmadı. Bu akıllı önlem, grubun diğer pek çok kamulaştırmacı grubun başına gelen haydutluğa kayma başarısızlığına düşmesini engelledi. Ayrıca, bu ilk kamulaştırmaya katıldığı için tutuklanıp asılan Teofil Kakriyaşvili'nin anısı, tek başına, uğrunda can verdiği ilkelere ihanet edilmesine güçlü bir set çekiyordu.

Mart ayında, Kutes'te şenlik yeniden başladı. Kamo, oraya gelişinden sekiz gün sonra, ordunun bölgeyi pasifize etmesinden beri ölü uykusuna yatmış olan kenti uyandırmanın zamanı geldiğine karar verdi. Tahsil edilen paraları taşıyanların düzenli olarak geçtikleri, kız kolejinden pek uzak olmayan kavşak ansızın bir kasırganın merkezi oldu. Kupraşvili'nin ilk bombasıyla arabacıyla atı öbür dünyaya göçtüler, kasiyer bayıldı, Kazaklar kaçtılar. Kalandadze eğildi, kasayı aldı. İki şık genç bayanın oturduğu kiralık bir arabaya koşup kasayı içine attı. Araba henüz uzaklaşmıştı ki, Kazaklar kuvvet toplayıp geri döndüler. Hiçbir şey bulamadılar. İki genç kadın bir polis barikatını geçmek için tüm çekiciliklerini kullanmak zorunda kaldılar. Barikata kumanda eden genç subay, iki güzel gülücük karşılığı geçiş izni vermekle kârlı bir iş yaptığını sandı. Aslında, terfi şansını kaybetmiş oluyordu. Anet ve Şaşa, Bibineyşvili'nin evine girdiklerinde, Kamo onları göğsüne öyle bir bastırdı ki, az daha ikisini de boğacaktı.

"Öyle çabuk ve sağlam karşı önlemler aldılar ki, artık ne parayı ne de kendinizi kurtaracağınızı ummuyordum!"

Yitirilmiş hayatlara karşın, sevinçten titriyordu. Acımasız olan Kamo kanlı bir katil değildi. Başka bir kamulaştırma sırasında -burada bir bomba atması gerekiyordu- iki polisin kendisini izlediğini sandı. Eyleme sadece birkaç saniye kalmıştı. Onlara yaklaştı ve soğukça şöyle dedi: "Defolun gidin, yoksa ateş edeceğim!" Şaşkınlık içinde kalan iki şüpheli şahıs, Kamo'yu tereddütte bırakarak tabanları

yağladılar. Bu adamlar polis miydi, değil miydi? Kendi kendine şöyle dedi. "Belki de normal insanlardı. Ama burada ne işleri vardı ki? Sonra bomba atacak olan yalnız ben değildim. Bu aptalları öldürebilir ya da yaralayabilirdik."

Bunların hepsi iyi güzeldi de, Polonya'nın gelecekteki diktatörü Mareşal Pilsudski'nın kamulaştırdığı iki buçuk milyon rubleye kıyasla sonuç çok alçakgönüllüydü.

Buna karşın, başarı beraberinde sorunları da getiriyordu. Bu sorunlardan çözümlenmesi en basit olanı, paranın Saint Petersburg'a aktarılmasıydı. Kamo bu işi üstlendi. Bomba rezervinin iki operasyonda tükenmiş olması daha can sıkıcıydı. Bombaları başkentten getirtmek yerine, Kafkasya'da bir laboratuvar kurmak gerekiyordu. Böylelikle, malzeme eksikliği yüzünden herhangi bir işi kaçırmak tehlikesi ortadan kalkacaktı.

Mart ayı sonunda, yüksek rütbeli şeritlerle süslenmiş ipekli Çerkez elbisesi içinde Prens Damiani diye biri, Saint Petersburg trenine yerleşti. Kimlik kâğıtları gerçekti. Prens bunları Partiye bağışlamış, oradan da Kamo'ya geçmişlerdi. Yolda kendini pek önemli bulup şişinen bir adam Prens Damiani'nin kompartımanına yerleşti. Bir demiryolu grevi treni durdurdu. Endişelenecek bir şey yoktu. Ama adam pek öyle davranmıyordu. Bu katlanılmaz gecikme karşısında gürledi, grev komitesini istekler ve en sonunda da tehditlerle bunalttı. Grevcilerin bam teline basarak trenin yola çıkışını sağlayabileceğini uman adam, kendisinin fabrika müdürü olduğunu ve 400 işçisinin maaşlarını taşıdığını açıkladı. Her gecikme işçileri açlığa sürükleyebilirdi. Kamo, işçilerine bir tek günlük gecikmenin ölümlerine yol açacağı kadar para ödeyen bu insan severi soymaya kalkışamadı, çünkü yalnızdı. Grev komitesi adama boyun eğmedi. Müdür yoluna devam edemezdi. Ama eğer işçileri bu kadar eğreti bir durum içindeyseler ve eğer bu durum ona böylesine dokunuyorsa, yapacağı iş parayı grev komitesine teslim etmekti. Komite parayı aldığına dair bir makbuz verecek ve en kısa sürede fabrikaya ulaştırmayı üstlenecekti.

Müdür bunu reddetti. Devlet memurları ile iş görmeye alıştığı için kafa tuttu ve grev komitesinin üç yöneticisinin

cebine yirmişer ruble koyarak onları kazanmaya çalıştı. Adamlar parayı aldılar ama onu komite başkanına verdiler. Başkan, grevcileri destekleme listesine cömert bağışçının adını ve niteliğini yazdı, 60 rubleyi kaydetti ve müdürden imzalamasını istedi. İmzadan sonra sinir içindeki adama yanlış adrese geldiğini açıkladılar; zaten devrimin amacı rüşvete son vermekti. Müdür bu dersi aklında tuttu.

Sonunda yolculuk bitti. Kamo parayı Saint-Petersburg merkezine teslim etti. Sonra Finlandiya'ya geçerek, Lenin'in yaşadığı Kuokola'ya gitti. Bolşevik liderin karısı ile birlikte öğle yemeği yediği lokantanın kapısını itince, konuşmaların yerini korkunç bir sessizlik aldı. Geleneksel Kafkas giysisi içinde kapıdan yeni giren adam, kolunun altında bir beze sanlı yuvarlak bir nesne taşıyordu. Müşteriler "bir bomba" diye düşündüler. Çıka çıka karpuz çıktı. Sıkılmış durumdaki Kamo, karpuzu Lenin'in masasına koydu.

Utangaç bir şekilde "Teyzem gönderdi" diye açıkladı. Üzerine dikilmiş bakışlardan ve kendisine sakin sakin gülümseyen zayıf adamın saygınlığından felç olmuştu sanki. Sonra ceplerini boşalttı, "Fındıkları da teyzem gönderdi. Sizi selamlıyor ve Kafkasya'ya geldiğiniz zaman bizim evde kalabileceğinizi söylüyor. İşte bu kadar."

Kamo, Nisan başında Tiflis'e gitti. Orada kısa bir süre kalıp Saint Petersburg'a geçti. Bomba üretimi işini öğrenmesi gerekiyordu. Bu konuda bilgisi olmayan Kamo'nun başkaları tarafından yapılmış tüm deneyleri yeniden yapmaya ve onların aldığı yolları yeniden kat etmeye zamanı yoktu.

İlk atölye-okul 1905 yazında Kiev'de doğdu. Merkez Komitenin güney bürosunun onayıyla bir düzine acemi terörist, bahçelerle çevrili küçük bir eve yerleşmişlerdi. Grubun kimyageri Kostia (David Reihchnstein) ve arkadaşları, deney kapları, imbikler, körükler, çubuklarla dolu iki sefil odaya balık istifi yığılmışlardı ve sayısız asit, alkol, civa, gliserin kaplarına takılıp devirmeden yaşamaya çalışıyorlardı. Çoğu zaman -ve Kostia'nın büyük umutsuzluğuna karşın- karışımlar göz kararı gerçekleştirildiğinden her an bir felaketle iç içe yaşanıyordu.

Kimyagerler tanrısının yardımıyla 3-5 kilo dinamit, yarım

kilo piroksilin ve yarım kilo cıva asit fülminik 12 günde üretildi. Artık asıl bombayı hazırlamaktan başka yapacak şey kalmamıştı. Sonunda kararlaştırılan gün geldi. İngiliz denen Mihailov bombanın çevresini tam demir telle çeviriyordu ki, kırılan bir cam sesinin ardından kuşkulu bir fıslama duyuldu. Odadakilerin hepsi dehşetle ürperdi. Herhalde asit yayılıyordu. Artık patlama bir an meselesiydi. Kaçmak gereksizdi: Bomba o kadar güçlüydü ki, çok kısa bir sürede aşılamayacak denli büyük bir alanı tahrip edecekti. Oldukları yerde donmuş, yüzleri ter içinde, gözleri yuvalarından dışarı uğramış teröristler, bombanın kabından dışarı birkaç damla asit sızdığını, boğucu ve kara bir duman bulutunun çıktığını gördüler, başka hiçbir şey olmadı. Bu küçük başarısızlıktan korkmaktan çok, canları sıkılarak hemen yeniden işe koyuldular. 4 kilodan fazla, çok güçlü bir bomba bir ağacı yok etti ve önlem olarak 25 adım uzakta durmuş izleyicileri yine de yere yıktı. 10 metre çapında bir daire içinde kalan her şey yok olmuştu.

Eylül 1905'de grup dağıldı. Eğitilmiş ekiplerin her biri farklı birer bölgede laboratuvar kurmaya gitti. Sulimov ve İngiliz, Menşeviklerin bu etkinlik türüne karşı çıkmalarını hiçe sayarak, St. Petersburg'a geldiler. Kısa bir süre sonra, küçük bir esnaf sokağında bir fotoğraf makinası imalathanesi açıldı. Bu, kimyasal maddelerin ve bakır ile dökümü işleyecek araçların varlığını açıklamak gereksinimi duyan birisi için en ideal kılıftı. Dinamit, piroksilin, fulminat ve bomba kapları atölyede giderek artan bir hızla birikiyorlardı. Bu hız yine de artan istek karşısında yetersiz kalıyordu. Üretimde rasyonelleşme kendini dayattı. Aralık ayından itibaren, bir döküm borusu fabrikası doğrudan gizli laboratuvar için üretim yapmaya başladı. Tabii fabrikanın yasal yöneticileri hiçbir şey bilmiyorlardı. Ama kuruluşun gerçek efendileri olan en ileri işçiler onlara haber vermeyi zaten gerekli bulmamışlardı. Aynı dönemde, Grojan yeni bir fünye sistemi buldu. Son olarak da nitrogliserin üretimi için endüstriyel bir tekniğe başvuruldu: Bileşenlerin karışımı artık elle değil, ince ince akan musluklar yardımıyla yapıldı.

Polis endişelenmeye başlamıştı. Bombaların çoğalması, bir laboratuvarın bir yerlerde tam randımanla çalıştı-

ğını gösteriyordu. Araştırma çemberi daralınca, kuruluş bir tabut yapım atölyesine taşındı. Böylelikle yapılan işin getirdiği gereksinimler yelpazesinin tümü karşılanmış oluyordu. Bu uzun sürmedi. Yeniden yer değiştirmek gerekti. Sulimov, St. Petersburg'da yalnız kaldı. S. P. Medvedev'le kentin yaşlı bir kişisi olan Buligin'i işe aldı, Paznotşinaya sokağında bir bodruma yerleştiler. Burası son adresleri oldu. Çünkü bu yer, 1908'de teknik büro dağıtılıncaya dek dayandı. Bu olağanüstü uzun ömür, patlayıcıların kadınlar tarafından Finlandiya'dan taşınmasına, barutun büyük kısmının da resmi baruthanelerden gelmesine bağlıydı. Resmi baruthanelerde çalışan işçiler, üretimin büyük bir bölümünü dışarı akıtıyorlardı.

Aynı şekilde tüfekler de ele geçirildi. 1906 Haziran sonunda, Nikola Emeliyanov (1917 yazında Lenin bir süre onun evinde saklanmıştı) Sestroresk fabrikasında çalışıyordu. Arkadaşlarından kırk kadarıyla birlikte, silahları fabrikadan çıkarmaya başladı. Fabrika günde 200 kadar tüfek üretiyor, onlar da 90 tane çalıyorlardı. Sonbahar sonunda, polis üretimdeki bu düşüşü garip bularak incelemeye karar verdi.

Ama buraya geçmeden önce, biz dostumuza dönelim. Yerinde duramayan Prens Dadiani, Nisan'ın son günlerinde Saint Petersburg'a varıyordu. Bir önceki yolculuğundan yüreklenen ve kafası yeni tasarılarla meşgul olan Prens, çok alıngan bir generali selamlamayı unuttu. Kamo, adamın gönül kırıcı uyarıların yukarıdan dinledi. General beyin kanamasından söz edince, Kamo biraz kafası karışık bir şekilde özür dileyerek kendisinin de beyin kanaması geçirmiş biri olduğu izlenimini yarattı. General çok ince bir davranışla Prens'i kompartımanına davet etti.

Yaşlı adam en iyi bildiği konu olan saray maiyetine girince konuşma tehlikeli bir hal aldı. Çar ve herkesin ismini bildiği birkaç kişi dışında maiyetten kimseyi tanımayan Prens, konuşmayı kendisi için daha sağlam bir zemine kaydırarak, Anayasal Demokrat Parti'yi (daha çok Kadet adıyla bilinir) canlı bir şekilde eleştirdi. Ülkenin alnında bir leke olan bütün bu liberallerden tiksinen general için, yeni dostu çok ilginç bir adamdı. Onu evine davet etti. Prens, işlerinin çokluğu

gerekçesiyle daveti reddetti. Generalin trenden inmesi gösterinin bitmesi anlamına gelmiyordu. Konuşmaya başka yolcular da katılmışlardı ve kuşku çekmeden tavır değiştirmek olanaksızdı. Ayrıca, çekici bir bayan yolcu Prens'e bazı şeyler vaat eden bakışlar atıyordu. Saint Petersburg'a geldiklerinde Prens için deli divane olmuştu. Hotel Europeen'e yerleşen Kamo, zamanını bomba yapmayı öğrendiği gizli laboratuvarla giderek pahalılaşan bir sevda arasında bölüştürdü. Kadın yüksek sosyeteden olduğu için iyi yaşamaya alışmıştı. Parti fonları bunun acısını epey çekti. İçini pişmanlık kemiren aşık, buluşmaların arasını açmaya başlayınca, kadın aldatıldığını sandı. Olaylar, suçlamalar, yumuşak ricalar, ağlamalar kadının gözden düşüşünü tamamladı. Zaten bombalar hazırdı. Ağzına kadar bomba ve silah dolu koca bavul otelin lobisinde duruyordu. Nöbetçi jandarma bavulu el arabasına koyup, Prens ıslık çala çala ardından gelirken gara kadar götürerek bir ruble kazandı.

Kamo, Mayıs'ta küçük şişe ve tüplerini Tiflis'e pek uzak olmayan küçük Ançiyali kasabasına yerleştirdi. İliko Çitşiyaşvili ve Kalandadze'ye bunları kullanmayı öğretti. Sonra Tiflis'in en mutena semti olan Solokaki Sokağında bir burjuva dairesi tutup, Anet ile Saşa'yı oraya yerleştirdi. Sık sık, eli kolu çiçeklerle dolu, onları görmeye geliyor ve komşuların kızlardan biriyle aşk yaşadığı dedikodusunu yaratmalarına seviniyordu. Komşular çiçeklerin altına bombalarla tabancaların gidip geldiğini elbette bilmiyorlardı.

9 Şubat 1905'te, işçilerin Saint Petersburg'taki Kışlık Sarayın önünde düzenlediği bir ayin alayına[22] karşı girişilen kıyım, devrimin işaretini vermişti. Ayini, birkaç ay sonra silah ve kaçakçı arayarak tüm Avrupa'yı dolanacak olan Papaz Gapon yönetiyordu. Ona ilk silah verenler sosyalist-devrimciler oldu; Stalin'in gelecekteki Dışişleri Bakanı Bolşevik Litvinov taşıma işini üstlendi. İş bir felaketle sonuçlandı: Gapon Çarın gizli polisindendi. John Grafton gemisinin yükü ele geçti. Daha sonraları da, hınçlı sosyalist-devrimcilerin kurduğu tuzağa düşen hain asıldı.

Litvinov bu kadarcık bir olayla yenilgiyi kabul edecek

22- Ayin alayı diyoruz, çünkü bir kilise üyesi olan Gapon tarafından yönetilen gösteriye ikonlar, Çarın resimleri ve dini nitelikli pankartlar egemendi.

adam değildi. Bu nedenle Ekim 1906'da RSDİP ona Gorki için ABD'de konferans turnesi mi düzenlemek istediğini (bu turne sonucunda iyi ilişkiler kurulması bekleniyordu), yoksa Kvirilli'den gelen parayla silah almayı mı tercih edeceğini sorduğunda bir an duraksamadı. Eylem 1906 Ocak ayından beri gündemdeydi. Kutes'te toplanan Kafkas sosyal demokrat örgütleri konferansında önemli miktarda savaş malzemesi satın almaya karar verilmişti. Merkez Komite bu kararı onaylayınca, iki yoldaş[23] İsviçre'ye mavzer pazarlığı yapmaya gittiler. Bu kusursuz otomatik tabancalardan küçük bir miktar da Belçika'da kurulan depoya girdi.

1906 yazı başında Kamo homurdanıp duruyordu. Neredeyse cehalet noktasındaki bilgi eksikliğinin bir gün kendisine zarar verebileceğini anlıyor ve birkaç ay soluk alıp okuldaki eksikliğini tamamlamayı tasarlıyordu. Silah kaçakçılığı ile ilgilenmesi için çok baskı yapılınca bunu kabul etti, ama ilk fırsatta eğitime oturacağına da kendi kendine söz verdi. Böyle bir ruh hali içinde Litvinov'la buluşmak üzere Liege'in yolunu tuttu. Randevu, göçmen işçi olarak fabrikada çalışan yoldaş Şapovalov'un evinde oldu. Zor bir iş gününden sonra iki adam dünyayı yeniden kurarlarken, Şapovalov da hafif hafif kestiriyordu. Kamo birden patladı.

Uyuklayan proleteri göstererek Litvinov'a "Şuna bak" dedi. "Bir bak! Biz devrimi hazırlamak için geberiyoruz, o da uyuyor. İnsanın kendini böyle bırakması neye yarar? Ben böyle bir noktaya, böyle bir faydasızlık derecesine gelsem intihar etmeyi tercih ederdim."

Şapovalov, bir madende on saat hiç çalışmadığı belli olan bu kendinden geçmiş adamın söylevini pek değer vermeden dinledi. Tabii bu yüzden Parti'yi de bırakmadı. Diğer yandan, Litvinov ve Kamo kısa sürede çok iyi kaynaştılar. Aşırı gelişkin hayal güçleri akacak serbest bir yatak buldu ama gizliliğin kesin kurallarına da hep uydular. Hamburg'da, kılları kıpırdamadan Ekvador ordusu temsilcileri olduklarını ileri sürdüler. Kimse kuşkulanmadı, çünkü sömürge giysisini böylesi bir özenle giymek için Ekvador'lu olmak gerekirdi. Ertesi gün Danimarka'ya geçtiler. Orada ancak bir mantık kırıntısı kalıntısı, onları Güney Afrika he-

23- Stomoniakov

yetinin süs olarak taşıyabileceği Afrika totemleri takmaktan alıkoydu. Ciddi subay giysisine doğru yönelip, ilginç gelen modelleri küçümseme dolu bir hareketle bastonlarının ucuyla gösterdiler.

İlk girişimleriyle yetinmeyen iki kafadar Almanya'ya dönerek Karlsruhe'li güçlü bir top tüccarının kapısını çaldılar. Ağzında koca bir Havana purosu olan Litvinov, kendilerini şöyle tanıttı: "Biz önemli bir Belçika firmasının temsilcileriyiz." Neredeyse içinde kaybolduğu bir koltuğa gömülen Kamo, geniş olanaklara sahip bir adam pozunda hiç önem vermeden purosunun külünü birinci kalite yünden halıya silkiyordu. Alman işadamı olmayacak vaatlerde bulundu ve elindeki malzemeyi tanıtmak için bir gösteri düzenlemeye karar verdi. Kararlaştırılan günde, Alman'ın kuşkulu yüzü müşterileri alarma geçirdi.

Sinirlerin güç dayandığı bir sürü dolambaçtan sonra, top tüccarı şu itirafta bulundu: "Beyler, yan odada Rus İmparatoru Majestelerinin jandarma ve ordusundan bir grup albay ve general bulunuyor."

Litvinov bu sözleri Kamo'ya tercüme ederken, Kamo çoktan elini redingotunun altına sokmuş ve tabanca mekanizmasının sesini gürültülü bir öksürükle örtmüştü.

"Onlarla karşılaşmayı kabul eder miydiniz?"

"Ehm... yani..."

"İki heyet için tek bir gösteri düzenlemenin herkese yararı olacağını düşünmüştüm de."

Bu alttan alan sözler havayı yumuşattı. Fikri sorulan Kamo öneriyi kabul etti: "Batum ve Tiflis aynasızları, beni her gün gördükleri halde tanımamışlardı. Herhalde beni yakalayacak olan, kesinlikle Kafkaslılar kadar kurnaz olamayacak Moskova polisleri değildir. Haydi! Zaten bir felaket anında onlara karşılık verebilecek şeyler üstümde."

Litvinov, "Sevgili dostum, eğer Çarın onurlu temsilcileri bizim için düzenlenen gösteriye katılmayı kabul ederlerse" diye Rusların kendisine nasıl minnettar olmaları gerektiğini vurgulayarak devam etti: "Bizim tarafımızdan herhangi bir engel yok. Belçika ve Rusya çok içten ilişkiler sürdürmektedirler. Kişisel olarak, Rus Ordu ve polisinin yöneti-

cileriyle tanışmaktan mutlu oluruz, çünkü öncelikle, daha önce de iş yaptığımız bu ülkeyi çok seviyoruz; ikinci olarak da, bizim mesleğimizde hiçbir şey kişisel ilişkilerin yerini tutamaz." Şeritler ve sırmalarla süslü subaylar içeri girdiler. Olağanüstü bir şans eseri biraz Rusça bilen bu "Belçikalılar", hiç çaba harcamadan onların gönüllerini çelmeyi bildiler. Votkanın da yardımıyla neredeyse dost oldular. Bu noktadan sonra, teknisyenlerin tüm yetenek ve bilgilerine karşın yine de amatör olan sivillere bazı öğütler vermekten sakınmaları artık ayıp olurdu.

"Albay bu modeli niye reddediyorsunuz?"

"Fakat aziz dostum, tabii ki soğuk nedeniyle."

"O zaman, bizde de soğuk olduğundan, biz de bu modeli almayacağız. Teşekkürler albayım!"

Silahlar satın alındıktan sonra yapacak tek iş onları Rusya'ya götürmekti. İki azılı, bir an için kendi vagonlarını Rus generallerinin vagonuna takma çaresini düşünmüşlerdi. Belçika'ya gidecek malzemenin Saint Petersburg'dan transit geçişini doğrulayacak bir gerekçe bulamadıkları için, sonunda bu fikirden vazgeçtiler. Kamo, işleri ayarlamayı Litvinov'a bırakıp yola çıktı. Bir yığın yalan, dolan, gerekli ya da gereksiz rüşvetler sonucunda, Litvinov meşhur vagonu yarım düzine sınırdan yasal ya da gizli yollarla geçirmeyi başardı. Bulgaristan'a geldiğinde, önündeki tek engel Karadeniz'di. Denizi geçmek, resmi bir silah ihracat izin belgesi ve bir gemi gerektiriyordu. O sırada Balkanlara egemen olan olağanüstü kargaşadan yararlanan Litvinov, sonunda Bulgar hükümetinden yarı-resmi bir belge elde etti. Bu belgeye göre, silahlar Türklerle savaş halinde olan Makedonyalı devrimcilerin aynı düşmana karşı çarpışan Ermeni savaşçılarına hediyesiydi. Bir gemi bulmak çok güç oldu. Fiyatı yanına yaklaşılacak gibi, boyu ne çok büyük ne de çok küçük olmalıydı. Hem korsanlardan, hem Rus ya da Türk sahil muhafızlarından kaçabilmesi gerekiyordu. Litvinov, Karadeniz limanlarını taradıktan sonra, tüm Akdeniz limanlarını da dolaştı. Sonunda, Fiume'de düşlerinin gemisini buldu. Geminin sahibi ile 30 bin Franka anlaştı, paranın yarısını peşin ödeyerek gemiyi alabildi. Ama "Sarya", ancak tümüne para ödendikten sonra ser-

bestçe kullanılabilecekti. Mürettebatın gerisinin parayla birlikte Rusya'dan gelmesi beklenirken, Sarya Varna'ya çekildi, yenilendi ve yükleme yapıldı.

Bu arada, Batum'da Muhammet ve Aslan Abaşidze kardeşler yerel kaçakçılarla ilişkiye geçtiler. Çünkü gizli boşaltmayı yapabilmek için onların ışıklarını kullanmak gerekiyordu. Diğer yandan, Kartsivadze Odessa'da Potemkin'in eski yüzbaşılarından Kovuşenko'yu işe alıyordu. Çenkeli ve Çivadze adlı iki Gürcü Kamo, Mdivani ve Kasım sonunda Varna'ya gelen Anet'in kardeşi K. Sulakvelidze'den oluşan grubu tamamladılar. Ama geminin tam fiyatını ödemek için gerekli paradan haber yoktu. Daha önce bu işi onaylamış olan Menşevikler şimdi bilmezden geliyorlar, siyasal açıdan artık tartışılır hale gelen bu eyleme zaten çok para yatırıldığını söylüyorlardı. Zaman geçiyor, hiçbir çağrı Menşeviklerin karar değiştirmesini sağlayamıyordu. Fakat sonbaharın sonu Karadeniz'de sert fırtınaların habercisiydi. Sarya, yola çıksa bile çok büyük tehlikelere girmek zorunda kalacaktı. Kamo günlerini, tehdit dozu giderek artan sözleri Menşevikleri lanetleyerek geçiriyordu. Bu söyledikleri, Saint Petersburg'daki cimri şeflere çektirmeyi tasarladıklarının yanında yine iyiydi. Daha diplomat olan Litvinov rest çekti. Ansızın başkente gitti ve Merkez Komitenin karşısına çıktı. Davasını savundu, gürledi, küfretti, haykırdı, lanetledi, kendinden istenen her şey ve daha da fazlası konusunda söz verdi. Onay ve parayı kopartınca Varna'ya döndü, herkesi gemiye bindirdi ve haber bekledi.

Deniz, korktukları gibi çok çalkantılıydı. Bu durum, ayağını hayatında denize sokmamış Kamo'nun moralini bozuyordu. Yatağıyla küpeşte arası gidiş gelişlerden arta kalan zamanı boş geçirmiyordu. Rus deniz kuvvetlerinin eline düşmekten çekindiği için, çok büyük bir tuzaklı bomba yaptı. Bu, kabinin kapısını zorlama bahtsızlığını gösterecek gümrükçülere yapacağı son ve çok tatsız bir sürpriz olacaktı. Deniz yolculuğunun üçüncü gününden sonra, Potemkin'li eski isyancının büyük bir olasılıkla aşçı olduğu ortaya çıktı. Sarya, ilk önlerine çıkan yerde karaya oturdu. Büyük bir şanssızlık sonucu, Kamo'nun kabinine su doldu ve büyük bir özenle hazırladığı bombayı kullanıl-

maz hale getirdi. Yirmi dört saat geçti. Kaptan durmadan intihar etme tehdidi savuruyordu, tabii bu tehdit hiç gerçekleşmiyordu. Aslında bu tasarısını gerçekleştirmek için Kamo'dan yardım istese fazla ısrar etmesine gerek kalmayacaktı. Zaten civar sularda avlanan Romen balıkçılar kazazedeleri içinde bulundukları rahatsız edici durumdan kurtarmaya gelince, "kaptan" bu tehditten bir daha söz etmedi. Balıkçılar bu hizmetlerine karşılık silahların bir bölümüne el koydular. On altı ton silahtan geri kalanını da Türk yağmacılar yüklendiler.

Kazazedelerin Romanya'ya çıkması kayda değer bir olay yaratmadı. Çünkü Kamo ve hempasının tutuklanışı büyük bir olay sayılamazdı. Litvinov yeri göğü inletti ve Bulgar hükümetinin Romen komşusuna baskı yapmasını sağladı. Bulgarların silah kaçakçılığının Rusya'ya değil Türkiye'ye yönelik olduğunu yarım ağızla kabul etmeleri, Çar yanlısı iade isteklerini temelsiz kıldı. O zaman Majesteleri II. Nikola, Kamo'yu tutuklamak için iyi istihbarat toplamanın yeterli olmadığını anladı. Konstantza Cezaevinden çıkan kaçakçılar değişik yollarla ülkeye döndüler. Sarya'nın kaptanı Odessa'ya döndü ve orada devrimciliğinin denizciliğinden daha iyi olduğunu gösterme fırsatı buldu. İşkence altında hiçbir şeyi, hatta gerçek kimliğini bile açıklamadı. Onu, denizcilik bilgilerini gözden geçirmesi için, Saint Petersburg'daki Pierre-et Paul cezaevine gönderdiler. Bir gün, ola ki Kamo'yu yakalarlarsa, duruşmasında tanık olarak işe yarayacağını düşünüyorlardı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kamo Rusya'da yeniden ortaya çıktığında yeni gelişmeler olmuştu. Finlandiya'nın Tammerfors kentinde bir konferans toplanmıştı. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin ordu örgütleri ve savaş birliklerinin temsilcileri ilk kez bir araya gelmişlerdi. Ordu örgütleri Çar ordusunda çalışıyorlardı. Hedefleri ordu içine yerleşip üye toplamaktı. Böylelikle devrim günü, atılan maya öyle bir noktaya erişecekti ki, devletin baskı aygıtı bölünecek ya da daha da öteye giderek devrimden yana ağır basacaktı. Bu askeri kol, varlık nedeni ayaklanma hazırlığı olan ve sivillerden, genellikle de işçilerden oluşan savaş örgütlerinden kesin bir şekilde ayrılıyordu.

16-22 Kasım 1906 tarihlerinde, yaklaşık tüm yerel örgütleri temsil eden delegeler, çok yakında olduğu genel olarak kabul edilen silahlı ayaklanma hazırlığının gündeme getirdiği sorunları tartıştılar. RSDİP Merkez Komitesi bu iyimserliği paylaşmadığı için temsilci göndermekten kaçındı. Konferans bundan duyduğu üzüntüyü resmen bildirdi ve Lenin'in gönderdiği mesajı dinleyerek teselli buldu. Kendi aralarındaydılar, en gizli sorunlar sahte utangaçlıklara yer kalmadan konuşulabilirdi. Fakat namuslu davranan Menşevikler, ancak kendilerine söylenmek istendiği kadarını öğrenebildiler. Görünüşe o kadar önem vermeyen Çar'ın gizli polisi, bilmek istediği her şeyi öğrendi. Adamlarından biri konferanstaydı. "Okrana"[24] böylelikle 1905'teki çeşitli

24- Okrana: Çar'ın gizli polisi

ayaklanma girişimlerinden ne gibi dersler çıkarmak gerektiğini ve delegelerin ittifakla belirttiği görüşe dayanarak, Moskova ayaklanmasına katılan partilerden hiçbirinin olaya hazırlıklı olmadığını öğrendi. Böyle tatsızlıkların yinelenmesini engellemek için önlemler alındı. Her şeyi öngörmek isteyen bu önlemler doğal olarak bir işe yaramadılar.

Moskova, Riga, Saint Petersburg, Sivastopol, Sebastopol, Kronştat, Voronej, Kazan ve Finlandiya temsilcileri gerçekleştirdikleri işleri ve tasarılarını anlatınca, Okrana başka şeyler de öğrenmiş oldu. Güçlerini ve örgütlenme sistemlerini tanımlayan Urallılar büyük sükse yaptı. Tabii çok lehte koşullardan yararlanıyorlardı. Çünkü Ural'da silahlı eylemlere çok uygun doğal koşullara, büyük bir işçi yoğunluğu ekleniyordu. 1896'daki Zlatust grevinden beri silahlar hiç susmamıştı. Öyle ki, 1905 sonbaharında kargaşa genelleştiğinde, Zlatust ve Ufa'da her biri 350 kişiden oluşan iki milis kuvveti kolaylıkla kurulabilmişti. Ekim'de pogromculara ve Aralık'ta Kazaklara karşı verilen sayısız kavgalarda öne çıkan "drujiniklerin"[25] en yiğitleri, bombalarla silahlanmış özel mangalar halinde bir araya toplanmışlardı. Kısa süre sonra bu "boyeviklerden"[26] Lbov'un yönetiminde bir grup ayrıldı ve ormanlara yerleşerek iki yıl boyunca, "Perm Devrimci Partizanlar Müfrezesi" adıyla partizan savaşı verdi.

Geri kalanlar sert bir şekilde örgütlendiklerinden, dört yıllık korkunç geri çekiliş dönemine dayanabildiler.

Her kent komitesine üç merkezi drujin (manga) bağlıydı. Cesur ve namuslu bilinen biri olmak kolaylıkla birinci çembere girmek için yeterliydi. İkinci çembere girmek çok ciddi bir denetimi gerektiriyordu. Ancak kutsalların kutsalı birinci drujine ulaşmak az rastlanan bir onurdu. Adaya iki kişinin tanıklık etmesi ve kabul edildiği zaman en sıkı gizlilik kurallarına uyması gerekliydi. Yakalanma anında canlı teslim olmamak emri vardı. Aday, cesaretini denemek üzere korkulu sınavlardan da geçiriliyordu. En revaçta olanı "tutuklama"ydı. Yeni aday başvuruda bulunduktan hemen sonra polis onu tutukluyordu. Sorgu pek nazik şe-

25- Drujinik: Manga üyelerinden her birine verilen ad.

26- Boyevik: Bomba atıcılar.

kilde yürütülmüyordu. En küçük bir zayıflık olursa, sahte polisler, gerçekten Çar'ın ajanlarıyla karşılaştığını sanan kurbanlarını bırakıyorlardı. Tabii aday hiçbir zaman birinci çembere kabul edilmiyordu. Buna karşılık eğer zayıflık göstermezse, birkaç günlük enerjik bakım sonucunda ayağa kalktıktan sonra üyeliğe kabul ediliyordu. Sonra yoğun bir eğitime alınıyordu. Tabanca, tüfekle atış, bomba üretimi ve atılması, ata binme, lokomotif kullanma, kesici aletlerle dövüş ve ideolojik eğitim yeni üyeyi büyük bir savaşçı haline getiriyordu.

Böylelikle eğitilen adamların çoğu yaşamlarını devrim yolunda bırakıyorlardı. Ufa savaş örgütünün lideri Bazil, iç savaşta ölmeden önce bütün Ural bölgesinin askeri lideri olacaktı; 102 kiloyu tek eliyle kaldırabilen Şura Kalinin, Çeliyabinsk Cezaevinin sertliğine dayanamayacak ve 1909'da orada ölecekti; Bazil'in kardeşi, sineği 75 adımdan tabancayla vurabilen Kadomtsev, 1908'de Ufa zindanlarında bir köpek gibi öldürülecekti. Onlara daha birçokları katıldı.

Daha sonra, Urallar temsilcisi kongreye katılanlara örgütün yapılanmasını açıkladı. Doğrudan RSDİP Merkez Komitesi'ne bağlı olan üst yönetim, savaş örgütünün değişik yerel Sovyetlerinin başını çeken beş militandan[27] oluşuyordu. Kent komitesi temsilcisinin de bu üst organda veto hakkı vardı. Şubat 1906'dan sonra bu hak, savaşçılar için bir prangaya dönüştü. Kent komitesi temsilcisi haliyle Menşevizme eğilimli bir aydın oluyordu genellikle. Bu temsilci, Ufa Konferansı'nın[28] başarılarına izin verdiği kamulaştırmacıların tekerine çomak sokuyordu. Özetle, aydınlar bir kamulaştırma yapmanın "ağıza bir kaşık götürmekten daha fazla heyecan gerektirmediğini" ve "işin en güç yanının izleri silmek olduğunu, geri kalanın hiçbir şey olmadığını" düşünen Bazil Kadomtsev'in felsefesini paylaşmıyorlardı. Ama bu iş bitirici anlayışın iyi yönleri de vardı.

27- O dönemde, Mihail İmnoviç (Moiz Luriye), Lazar (Şliyev), Pierre ve Paul (Kodcmtsev kardeşler) ve Viktor (Urissov) bu beşi oluşturuyordu.
28- Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi'nin gelecekteki başkanı Sverdlov ve Preobrajenski (S.S.C.B'nin ilerdeki yöneticilerinden ve tanınmış iktisatçı) bu bölgesel konferansta yer alıyorlardı.

İki yıldan daha kısa bir süre içinde (1906-1907), bu anlayış iki yüz bin ruble kazandırdı. Bu para üç gazeteyi ("Asker", "Proleter" ve Tatarca bir gazete) finanse etme, delegelerin Londra ve Tammerfors kongrelerine gidip gelme masraflarını karşılamaya, Kiev ve Lvov okullarının harcamalarına yardımda bulunmaya, Finlandiya sınırından Parti üyelerini ve gizli yayınları geçiren kaçakçılık örgütünün bakımına katkıda bulunmaya yaradı.

Yasalara aşırı karşı gelmek ve ahlâk kurallarını sistematik olarak ihlâl etmek namussuzluğa alışmak tehlikesi yaratır. Bu nedenle, örgüt içinde çok kesin ve şiddetli kurallar egemendi. Bu kurallar hem bir barikat görevi görüyor, hem de ahlâkın silinmez izini temsil ediyordu. "Hesap defleri", koşullar açısından doğal olarak biraz özel türdeydi. Her mali operasyon, ince metal bir yaprağın içine konan bir kâğıda yazılıyor, metal kâğıt ağzı balmumuyla kapatılan bir şişeye koyuluyordu. Daha sonra, hepsini ormanda gömülü duran ve hesapların görüleceği günü bekleyen bir kutuya yerleştiriyorlardı. Sonunda o gün geldiğinde, hemen hepsi ölmüştü.

Ural delegeleri kamulaştırma sorununa değinince, gündemde olmamasına karşın, ordu ve savaş örgütleri konferansı bu sorunu incelemek durumunda kaldı. On ikinci oturum tamamen bu konuya ayrıldı. Moskova'dan Semenov kendi adına konuştu, çünkü diğer Moskova delegesi onun görüşünü paylaşmıyordu. Semenov kamulaştırma ilkesini savundu. "Baltık baronlarının ve Rus toprak sahiplerinin parasını almak gerek" dedi. "Bu para çalışma sonucu elde edilmedi ve üretici yatırımlara yönelik olarak kullanılmıyor. Bu paraya el koyarak, kapitalizmin gelişmesini hiçbir şekilde engellemiş olmayacağız" diye biraz safça, konuşmasını tamamladı. Voronej'den Aliev onu sert bir dille yanıtlayarak, sınıflar mücadelesinin tek tek kişilere saldırmayı dışladığını söyledi. Ancak sınıflara saldırılabilirdi. Konferans örgütlenme bürosundan Lvitski daha farklı bir tavır aldı. Sözlerine şöyle başladı: "Tamam, kamulaştırmayı kabul etmenin gerekli olduğu durumlar vardır. Bu arada, bu durumları bir kurala bağlamak çok güç, çünkü dostların nerede bitip düşmanların nerede başladığını ayırt etmek

basit bir sorun değil. Devlet mallarını kamulaştırırken (bu paranın tek hedefi halkı ezmeye hizmet olduğu için, meşru bir eylemdir) bir ilkeyi hep öne çıkarmalıyız: Halkı korkutmamak, endişelendirmemek. Bu nedenle, işleri akışına bırakmak yerine elimize almamız, denetlememiz ve eylem yaptığımızda bunu açık bir şekilde üstlenmemiz gerekir." Moskova'dan Griva, anarşist olarak nitelediği bu "sağduyudan yoksun çabalara" şiddetle karşı çıktı, "Parti bu işlere karışmamalıdır" diye görüşünü açıkladı. "Partinin parası, proletaryanın gönüllü katkılarından başka bir yerden gelemez. Kendi silahlanma olanaklarını, proletaryanın kendisi sağlamalıdır. Zaten, ne kadar istesek de tek başımıza herkesi silahlandıramayız. Bu nedenle, kamulaştırmalar üstündeki Parti tekeli fikrini terk etmek gerek". Bu açıklaması gülüşmelere yol açarken, o devam etti: "Devletin parasıyla özel kişilerin parası arasındaki tek fark, paranın kimin cebinde olduğudur! Kamulaştırma konusunda yapmamız gereken, sadece özel büyük toprak sahiplerinin topraklarını kamulaştırmak ve bunları köylü komitelerine vermektir."

Oylamaya geçildi. On üç olumlu oya karşı iki olumsuz ve üç çekimser oyla, kamulaştırma ilkesi kabul edildi. Bu yönde bir karar da kaleme alındı:

Hükümetle silahlı mücadelenin uzak bir geleceğin işi olmayıp, her türden küçük ve büyük eylemle kendini göstererek zaten başlamış olduğunu,

Hükümetle mücadele içinde, onun elinden silahlarını ve savaş araçlarını söküp alarak kendi cephemize kazandırmak için çabalamamız gerektiğini,

Paranın, hükümete, halka karşı savaşma olanağı veren araçlardan biri olduğunu,

Kamulaştırmanın, hükümetin emrindeki savaş olanaklarının, halka aktarılması amacıyla el koyulmasından başka bir şey olmadığını,[29]

IV. Parti Kongresi'nin[30], devlet parasının kamulaştırılma-

29- İçlerinde Griva ve Albin'in de yer aldığı birçok delege, Partide halk tanımının bu şekilde yapılmasına şiddetle karşı çıktılar, ama sonuç alamadılar.

30- RSDİP IV. Kongresi, 23 Nisan ile 5 Mayıs arasında (yeni takvime göre) Stokholm'da toplanmıştı.

sını yasaklayarak, bu araçlardan tek faydalanma hakkını hükümete bırakmış olduğunu,

Birlik kongresinin, kamulaştırmaları yasaklayarak, olgunluk düzeyine gelmiş kitlelerin militan enerjisini proletaryanın moralini bozan ve dolayısıyla hareketin çıkarlarına zarar veren özerk, denetimsiz girişimler yoluna ittiğini,

Kongre'nin, askeri olanakların kamulaştırılmasına izin vererek, hatta bunu emrederek çelişkiye düştüğünü, çünkü savaş araçlarını asıl sağlayacak şeyin para olduğunu göz önüne alan, ordu ve savaş örgütleri konferansı, özel mülkiyetin kamulaştırılması konusunda IV. Kongre'nin görüş açısını paylaşarak, aynı zamanda hem Kongre[31] öncesinde, hem Kongre sırasında Partinin kesin denetimin sağlanması ve halkın her olayda en geniş şekilde bilgilendirilmesi koşuluyla, devlet mallarının kamulaştırılmasına izin vermesi için en enerjik ajitasyonun yürütülmesinin kaçınılmaz olarak gerektiğini açıklar.

Bütün bunlar herkesten çok Kamo'nun işine geliyordu. Parti'ye iki yüz bin rubleye ve Lenin'in propagandasını yapmaya devam ettiği (daha güvensiz bir şekilde de olsa) ayaklanma için mutlak gereken önemli bir silah stokuna patlayan başarısızlıktan sonra, çok canı sıkkın bir halde ülkeye dönmüştü. Bu terslik onarılmalıydı. Bu, kişisel bir onur sorunu olmuştu. Demek ki büyük kamulaştırma sorununu ortaya koyup çözümlemek gerekli ve acil bir hale geliyordu.

Değişik teknikler düşünülebilirdi. Kişisel ahlâk, devlet ve Parti görüşlerinin üçlü bakış açısından mahkum edildikleri için hepsi de çekiciydi. Bununla birlikte, kamuoyunu ve ordu ve savaş örgütleri konferansının önerilerini dikkate almak gerekiyordu. Adam kaçırmak soygun kadar iyi karşılanmayacaktı. Hem böyle bir eylem Lenin'in taraftarlarına, örnek bir eylem olan iyi bir bombalı kamulaştırmadan daha az zafer kazandırırdı. Bombalı soygunda, kitleler, mücadeleye kararlı adamların açık açık kafa tuttuklarını ve başarısız olduklarında da kararlı bir şekilde öldüklerini göreceklerdi. Bu gericilik döneminde, psikolojik etki, tek başına, toplanan para kadar değerliydi.

31- 1907'de Londra'da yapılacak V. Kongre kastediliyor.

Zaten hırsızlığın tartışılmaz avantajları olsa da, bir takım tatsızlıkların kaynağı da olabilirdi. Yaklaşık otuz yıl kadar önce, siyasal hırsızların atası Fedor Yurkovski bu konuda acı bir deneme yapmıştı. Bu blankist, 1878'de, on kişilik bir grup oluşturmuş ve kendilerine güzel bir isim olan "Merkantilistler" adını takmışlardı. İçlerinde, öngörülen planın gerçekleştirilmesi için yeteneklerine kaçınılmaz bir gereksinim duyulan profesyonel hırsızlar yer alıyordu. Mayıs 1879'da Yurkovski ile hırsız Aleksi, kendilerini bir metre yüksekliğinde kâğıt para içinde yüzer buldular. Bulundukları mutfaktan Kerson bankasının kasa dairesine açtıkları hendek parayla tıkanmıştı. Kasaya çıktıklarında, önce nerede olduklarını anlayamamışlardı. Geldikleri tünel bir kasanın tam içine çıkıyordu ve gördükleri manzarayla hayatlarında ilk kez karşılaşıyorlardı. Kendilerini toparlayan, bir görgüsüzlük yapıyormuş tedirginliğini atan iki hırsız kasaları boşalttılar. Suç ortakları Rossikova'nın kendilerini beklediği mutfağa döndüklerinde yeni servetlerini saymaya giriştiler. Milyona geldiklerinde tiksinerek durdular. O zaman parayı boğazı düğümlü çarşaflardan yapılma çuvallara doldurdular. Çuvallar yetmeyince ellerindeki tüm kap kacağı doldurdular.

Her biri yükünün altında iki büklüm, bir yöne gitti. Çuvalları taşıyanlar fazla uzağa gidemediler. Yalnızca, on bin rubleyi ince bir kiraz tabakasının örttüğü küçük söğüt bir sepette taşıyan Yurkovski gemiye ulaşabildi. Ama bu araba vapurunda, yanında kirazları çok seven bebeğiyle genç bir kadın da yolculuk ediyordu. Bebeğin küçük eli kirazların arasında dolaşırken, Yurkovski buram buram terliyordu. Çocuk her an paraların gözükmesine neden olabilirdi. Kamulaştırmacının kirazları kendi eliyle vermesinden başka çıkar yol yoktu. Kiraz stokunun, ineceği yere kadar dayanabilmesi için işi belli bir ritme bağladı. Başarılı oldu ve daha sonra bu on bin ruble, Çar'a yapılan suikastın düzenlenmesinde kullanıldı.

Girişim muhteşem, sonuç değersizdi. Bu yöntemi dışlamak gerekiyordu. Adam kaçırmaya gelince, o da daha çok işe yarayan bir yol değildi. Bunun kanıtı 1907 yılı sonunda yaşanmıştı: Bakülü zengin petrolcü Şiro, şehirdeki pis kara

altın sisi altında yaşamaktan bıkınca İsviçre'nin Montrö kentinde oturmayı seçmişti. Anarşist eğilimli birkaç Rus sürgünü bu serveti tartışılmaz yöntemlerle vergilendirmeye karar verdiler. İş duyuldu. İsviçre polisi müdahale etti. Zaten İsviçre'de pek sevilmeyen Rus mültecileri, yerel basının saldırısına uğradılar. Basına göre, bu sağlam yapılı ve becerikli adamlar "zencilerden" bile daha değersizdi. Başyazarlar, göçmenlerin Rus servetlerinden sonra yerli servetlere de şaşırabilecekleri konusunda taşıdıkları kuşkuları yüksek sesle dile getiriyorlardı. Yirmi iki sürgün, İsviçre'de tutuklanmanın göreceli sert uygulamalarıyla tanıştılar.

Demek ki geriye bombalı soygundan başka şey kalmıyordu. Kamo'nun arkadaşları bu tercihi onayladılar. Sonra işin gerçekleştirilmesine geçildi. Eylemi, önemli miktarda para taşınırken yapmak gerekeceği için ana taşıma yollarını saptamak gerekiyordu. Kısa sürede, üç iştah açıcı güzergâh ortaya çıktı. Birinci yoldan, İran'ın Culfa kentinde bulunan işgalci Rus birliklerinin maaşları gidiyordu. İkinci yoldan Çiaturi proleterlerinin Batum'dan gelen ücretleri taşınıyordu. Üçüncü ve sonuncu yolun uzunluğu ise en fazla beş yüz metreydi. Bu uzaklık, Tiflis'te, postaneyi Merkez Bankası'ndan ayıran mesafeydi. Oybirliğiyle benimsenen görüşe göre, her üç olanak da dikkate değer durumdaydı. Kamo'ya göre sorun yoktu: Üç soygun da yapılmalıydı. Yine de, postane memuru Gigo Kazradze tarafından bildirilen sonuncu seçenek uzaktan en elverişlisi olarak gözüküyordu. Yalnızca güvenilir bir adamdan çok kesin istihbarat sağlanacağı, söz konusu paranın en isteksiz insanın bile ağzını sulandıracak miktarda olacağı için değil, aynı zamanda iş Tiflis'in göbeğinde olup biteceği için çekiciydi. Pısırık acemiler bu tasarıyı hemen bir kenara koyarlardı; halbuki Kamo için bu durum tam tersine önemli bir kozdu. Sürekli olarak çok sayıda polis ve Kazak kuvvetleri tarafından korunan resmi binalarla çevrili bir yerde, hedefin tam merkezine saldırmak iktidarı çok küçültücü ve komik duruma düşüren bir bozguna uğratacaktı. Ayrıca böyle bir yerde saldırı cüreti göstermek, kesinlikle tam bir sürpriz etkisi yaratacaktı ki bu da çok yararlı bir şeydi.

Konvoyun başında tepeden tırnağa silahlı askerlerle

ağzına kadar dolu bir araba vardı. Onu birkaç atlı Kazak izliyor, bu etten savunma hattının ardından da hazine arabası geliyordu. Bu arabada bir kasiyer, bir muhasebeci ve hepsi silahlı dört Kazak yer alıyordu. Öncü kuvvetin tıpatıp aynısı yürüyüş kolunun ardından geliyordu. Hepsi bu kadar da değildi. Saldırı yeri olan Erivan Meydanı'na altı sokak çıkıyordu. Bu sokakların her bir köşesinde sürekli bir polis ve iki Kazak bekliyordu. Meydanın tüm doğu tarafını kapatan Duma binasının önünde yedi Kazak nöbet tutuyordu. Güney tarafında genelkurmay binası vardı; aralıksız nöbetçiler gidip geliyordu. Son olarak da sıkıyönetim altındaki kentte sürekli dolaşan devriyelerden biri her an çıkıp gelebilir ve eylemin öngörülen akışını karıştırabilirdi.

Böyle bir armadayla başarıyla çatışmak için titiz bir plana, çok sayıda silah ve cephaneye gerek vardı; en az on iki bomba, tabancalar ve tüfekler. Kamo, Coloki Sokağı'ndaki sözde nişanlılarına ziyaretlerini artırdı. Malzemenin merkeze yığılması sona ermek üzereydi ki, taşıyıcı ansızın ortadan kayboldu. Kamo dışında kimse adreslerini bilmediği için tecrit olan iki kadın, dayanamayacak noktaya gelinceye dek beklediler. Sonunda aldıkları haber onları perişan etti.

Kamo, Ançiyali'deki gizli laboratuvarında ilerdeki üç kamulaştırma için gerekli bombaları hazırlıyordu. Culfa'daki Rus birliklerinin parasına yönelik olanın yakın bir tarihte yapılması öngörülmüştü. Diğer ikisi kısa aralıklarla onu izleyebilirdi. Her türlü olayı karşılayabilmek için patlayıcı stokunun yeterli düzeye gelmesi gerekiyordu. Gece-gündüz ve neredeyse bir bant sistemi içinde çalışan Kamo çok büyük tehlikelere girmişti. Sonunda kaza oldu. Bir bomba patladı. Büyük şans eseri canlı kurtulan Kamo, olaydan elinde ağır bir yanık ve daha da can sıkıcısı, sağ gözünde derin bir yara ile sıyrıldı. Göz çukuruna derince gömülen bakır parçacıkları görüşünü bozuyor ve ona az rastlanır bir izin yaratacağı sıkıntıları bırakıyordu.

Kazazede, Culfa kamulaştırmasını engelleyen ve gelecekteki gizli yaşantısını tehlikeye düşüren yazgıyı, hiçbir zayıflık göstermeden lanetliyordu. Jandarmalarla alay edemedikten sonra yaşamanın ne tadı vardı ki?

Plehanov sokağındaki güzel, mavi bir bina olan Mihailovski Hastanesinde yüz yatak vardı. Bu yataklardan birinde, bir av tüfeği fişeğini elden geçirirken yaralandığını ileri süren bir adam on beş gün kaldı. Doktor Sobolevski gevezelik yapmaktan kaçındı ve bu açıklamaya inanmış göründü. Eldeki hasarı çabucak ve temiz şekilde onardı, ancak gözdeki yara izlerini silemedi. Kamo'nun bekleyecek zamanı yoktu. Bir haberci, Çiyaturi maden işçilerinin ücretlerinin transfer edilmekte olduğunu bildirmişti. Muhallebi çocuğu gibi davranmanın sırası değildi. Benzi hâlâ soluk ve daha tam kendine gelememiş Kamo eter kokularını terk edip, daha erkekçe ve rahatlatıcı olan barut kokularına kavuştu.

Haziran başıydı. Para, Batum-Çiyatturi trenindeydi. Urallı yoldaşlar tarafından başarıyla uygulanmış senaryoyu yinelemek yeterliydi. Urallılar, Ufa yakınındaki Deme'de bir trene el koymuşlar, lokomotifi ayırıp para ve lokomotifle birlikte kaçmışlardı. Kamo'nun tüm ekibi, biletleri cebinde trene yerleşti. Kamulaştırmacıları küçük dağ yollarından götürebilecek rehberlerini de yanlarına almışlardı. Kilometreler geçtikçe rehberlerin güveni kayboldu. Sonunda panikleyip başka bir şey sormadan savuştular. Bu tam bir felâketti. Onlar olmadan eyleme kalkışmaya gerek yoktu: parayı kurtaramazlardı. Şansızlığın en uç noktası, eylemin çok yakın olması nedeniyle bombaların kurulmuş olmasıydı. Üç gün sonra kullanılmaz hale gelecekler, yenilerinin yapımı için uzun bir süre gerekecekti. Ama Tiflis kamulaştırması bugün yarın yeşil ışık bekliyordu.

Moralleri tamamen bozulan Kamo ve adamları Tiflis'e döndüler. Onları büyük bir haber bekliyordu: Transfer 13 Haziran'da, yani ertesi gün yapılacaktı. Demek ki kurulu bombalar hâlâ işe yarayabileceklerdi. Tiflis'te Eylül ve Haziran yılın güzel aylarıdır. Her zaman güzel olan iklim bu aylarda çok yumuşak olurdu. Hava ısınmıştı, insanlar bahçelerin ve uzun yüksek ağaçlı yolların gölgeliklerinde serinleyip dinleniyorlar! Sabah boyu ve gün battıktan sonra uğuldayan yapraklar, akşamüstleri birden bastıran sıcakla kesilinceye dek süren uzun domino partileri yapan yaşlıların kulağına ninniler söylerdi. Hava, on sekiz kez yıkılıp yakılan kenti kuşbakışı gören, kırk işgal geçirmiş eski Na-

rikhala Kalesi'nin üstünde titreşirdi. Tüm bölgeye tepeden bakan Kutsal Dağ'a tırmanan teleferiğin gıcırtısı iki yıldır ağustos böceklerinin şarkılarına karışıyordu. Uzaktan gelen çocuk sesleri, papaz okulu binası önündeki Puşkin Parkı'nda öten cırcır böceklerinin gürültüsüyle yarışırdı.

O sabah saat onda, Erivan Meydanı'nda seyyar satıcılar her zaman olduğu gibi avaz avaz haykırmaktaydı. Böyle bağırmak onları susatıyor, bir salatalık satar satmaz soluğu Tilipçuri kahvesinde alıyorlardı. Siyahlar giyinmiş bazı yaşlı kadınlar ağır ağır yürümekte, evlerin önüne yığılmış kadınlar, geçenleri pek ikna edemeden dilenmekteydi. Dikkatlerini Galivinski Caddesi'ni süpüren meltemden yararlanmaya vermiş olan güvenlik kuvvetlerine kimse aldırmamaktaydı. Bu caddede, Erivan Meydanı'nın iki yüz metre yukarısında gri bir araba beklemekteydi. İki ağır kendir çuval yüklenmişti içine. Birincisinde doksan bin ruble, daha şişkin olan ikincisinde ise kâğıt para ve senet olarak yüz yetmiş bin ruble bulunmaktaydı. Kasiyer Kurdumov ve muhasebeci Golovniya mavi deri koltuklarına yerleştiler. Kazak subayları emir verince atlar yürüdü. Herkes susamıştı.

Saat on kırk beşti.

Ortada kayda değer hiçbir şey yoktu.

Birinci at önünde bulunduğu postaneden bankaya doğru ilk adımları atar atmaz, Patsiya Galdava, Stepko Inskiveli'den başka kimsenin anlayamayacağı bir işaret verdi. Bir süredir diğerleri gibi Puşkin Parkı'nda dolanmakta olan İnskiveli, işareti Anet Sulakvelidze'ye aktardı. Anet, Genelkurmay binası önünde gezinmekteydi. Onunla, ansızın ayağa kalkan Tilipuçuri kahvesi müşterileri arasında görünüşte bir neden sonuç ilişkisi yoktu. Boydan boya açtığı gazetesine gömülmüş bir adam meydanı bir uçtan bir uca geçti. Adı Baçua Kupraşvili'ydi ve ceketinin altında bir bomba gizlenmekteydi. Akaki Dalakişvili ve Teofil Kakriyaşvili ise kâğıda sarılı bombalarını koltuklarının altında taşımaktaydı. Böylesinin daha pratik olduğu kanısındaydılar. Rahat ama kopacak kadar gerilmiş bir halde, Duma'nın önünde nöbet tutmakta olan müfrezeye doğru ilerlediler. Diğer tarafta Elisso ve Serapion Lominadze başka bir ekipti. Kardeş olarak birlikte ölmek istediklerinden değil, birlikte ey-

lem yapmaya alışkın olduklarından böyle davranmışlardı. Sakin Veliyaminov Sokağının köşesine doğru yürüdüler. İki Kazak aralarında tartışmaktaydı.

Saat on kırk sekizdi.

Olağanüstü hiçbir şey olmamıştı.

Erivan Meydanı'nın girişinde atların nal sesleri duyulmaya başlamıştı. Herkes ölçülü bir şekilde hareketlendi. Ne çok hızlı, ne de çok yavaş davranmamak gerekmekteydi. Saldırı anı öyle hesaplanmıştı ki, öncü kuvvet Sololaki Sokağına girmiş olacak, bu da çabucak geri dönmelerini engelleyecekti. O sırada hazine arabası henüz Genelkurmay'ın önünde olacaktı. Araba tekerleklerinin ve at nallarının gürültüsü, saldırıya geçeceklerin beynini doldurdu. Öncü kuvvet Sololaki Sokağına sapınca, teröristlerin çevreye bakmalarına gerek bile kalmadı. Beklenen an gelmişti.

Tam o anda Datiko Çiyabrişvili öne bir adım attı. Diğerleri onu izledi. İliko Çiyatşiyaşvili, Ebralidze ve Kalandadze mavzerlerini sıyırdılar. Yaylım ateşi başladı. Meydandaki polisler ya sinekler gibi vuruldu ya da kaçtı. Kimse buna dikkat edemedi, çünkü aynı anda yedi bomba birden patladı. Bombaların rüzgârı bütün meydanı silip süpürdü. Yer yerinden oynadı. Sağlam tek bir cam bile kalmadı. Havada tahta parçaları uçup her yana saçıldı. Ürkütücü sessizlik içinde yeniden silah sesleri duyuldu. Ölümcül yara almış bir at kişnedi. Karnı olduğu gibi yarılan başka bir at ölmüştü bile. (Bu iki at bir saniye öncesinde arabayı çekmekteydi.) Arabaya eşlik eden iki Kazak'ın durumu da daha iyi değildi. Cesetleri tanınmaz haldeydi. Meydana genel bir panik havası egemen olmuştu. Bir tek muhafız havaya ateş etmekteydi. Herkes bombaların damlardan atıldığını sanmıştı. Kimse teröristleri fark etmedi. Arabanın yarı ölü haldeki bir muhafızı, ölümcül yaralar almış arabacının yere yığıldığını gördü. Bombanın rüzgârından yere serilmiş kasiyer ölü taklidi yaptı. Kendini toparlayıp başını kaldırdığında dükkânın önüne uzanmış Kazak'ı gördü. Ölmüştü. Başka bir tanesi Duma'nın önünde inlemekteydi. Onun da durumu arkadaşından iyi değildi. Sanki bir mucize olmuş, meydan boşalmış ve para uçmuştu. Kimse nasıl olduğunu görmemişti.

Artık kayda değer pek çok olay olmuştu.

Saat on elli birdi.

Aslında iş on ellide bitmiş olmalıydı. Önceden kestirilemeyen olaylar az daha saldırıyı başarısızlığa uğratacaktı. İlk bomba arabanın arkasını parçaladı ve iki atı öldürdü. Diğer ikisi gemi azıya alıp, arabanın kalıntılarını Ermeni pazarı sokağına doğru sürükledi. Baçua Kupraşvili bir bakışta durumu kavradı. Eğer atlar bu yokuş aşağı inen sokağa girerlerse, her şey biterdi. Çıldırmış hayvanlara doğru koşup son bombasını çok yakından fırlattı. Atlar sonunda devrildi. Ama bombacı o kadar yakındaydı ki, bombanın basıncıyla havaya uçup, ancak birkaç takla attıktan sonra yere cansız düştü. Çiyabrişvili dramı görmüştü. Var gücüyle yoldan çıkmış arabaya koştu. Daha bombanın dumanı dağılmadan ona yetişti. Arkadaşı hareketsizdi. Arabanın kalıntılarına atılıp, iki çuvalı aldı, sendeleyerek kaçtı. Nereye gittiğini bilmiyordu. Önüne çıkan ilk sokağa daldı. Arkasından, meydandan gelen yeni bir yaylım ateşini duyunca daha da hızlandı. Haykırışlar daha da yükselip yakınlaştı. Devam edecek hali kalmamıştı. Bunlar kesinlikle takibe başlayan polislerin sesleri diye düşündü.

Aslında bu, işin felakete dönüştüğüne emin olup müdahale eden Kamo'ydu. Bir faytonun üzerinde ayağa kalkan subay giysili Kamo, bir arabacı gibi küfretmekte ve en küçük bir hareket etme niyeti gösteren herkesin üstüne bir cehennem ateşi yağdırmaktaydı. Öfkeden kudurmuştu. Plan gereği, gelebilecek bir Kazak mangasını durdurmak üzere Gannov sokağında bekleyen Kamo hiçbir şey görmemişti. O sokaktan, Veliaminov sokağına geçip çuvalları alması gerekiyordu. Ama ikinci yerine gitmek üzere meydana çıktığında bir şeylerin ters gittiğini anlamıştı. Kendi kendine "Ne yapalım" dedi. "Şimdi birlikler gelmeden buradan çıkmak için yoldaşlara yardım etmek gerek."

Rastlantı onu Çiyabrişvili'ye doğru götürdü. Kamo çuvalları ondan devralıp ve Boşoridze'nin evine daldı. Kısa bir süre sonra, diğerleri de geldi. Bir tek eksik vardı: Baçua Kupraşvili. Çiyabrişvili onu hareketsiz görmüş olduğu için öldü sandılar. Kamo yıkılmıştı.

"Onu kurtarmak gerekirdi. Onu nasıl yardımsız bırakabildin?" diye zavallı Çiyabrişvili'yi suçladı. Berikinin tek özrü

sadece eylemin başarısını düşünmüş olmasıdır. Neyse ki kayıp biraz sonra sağ salim çıkıp geldi. Kamo artık neşesini gizleyemedi. Dans etmeye başlayıp bağırdı: “Bizi ölüm bile yakalayamaz oğlum! Kediler gibi dört ayak üstüne düşeriz!”

Heyecanın büyük olduğunu söylemekle yetinmek, hoş bir yumuşatma olurdu. Sadece Tiflis’i değil, tüm Rusya’yı büyük bir heyecan dalgası kapladı. Büyükelçiler ve gazeteciler hükümetleriyle gazetelerini bilgilendirince, bütün dünya haberi öğrendi. 27 Haziran tarihli (eski takvime göre 14 Haziran) Paris’in Le Temps gazetesi, soygunun pek çok kurbanı olduğunu yazıyordu. Olayla ilgili ‘felaket’ sözcüğü kullanılıyordu. Ertesi gün gazete haberi yineleniyor ve üç yüz kırk bir bin rublenin (o dönemin dört milyon frangından fazla) çalındığını bildiriyordu. Saint Petersburg’un muhafazakâr gazetesi “Novoye Vremiya”ya gelince, “sayıları belki de elliye varan saldırganların iz bırakmadan kaybolduğunu” belirtiyordu. “Neler olup bittiğini ancak şeytan bilir” diye sızlanan gazete, yazıyı “duyulmamış gözü peklikte bir soygun” yorumuyla bitiriyordu.

Uzun süre, olayın nasıl olduğu bile anlaşılamadı. Kurulan dev polis ağı hiçbir sonuç vermedi. Bu arada bir divanın içine gizlenen para Boşoridze’nin evinden Tiflis Gözlemevi müdürünün bürosuna aktarıldı. Adam bir hazine üzerinde oturmakta olduğunu hiçbir zaman bilemedi. Bir tutuklama dalgası başlatıldı, kuşkulu şahıslar hırpalandı, muhbirlerin sayısı artırıldı ama hiçbir şey sızmadı ve birkaç zavallı Sibirya’ya gönderildiyse de bunun tek nedeni can sıkıntısıydı.

Yine de polislerin elinde bir ipucu kalmıştı. Çalınan paranın büyük kısmı, numaraları bilinen beş yüzlük banknotlardı. Numaralar 62901’den 63000’e ve 63701’den 63800’e kadar gidiyordu. Bu liste her tarafa dağıtıldı ve paraların bir yerden çıkması beklendi. Bunun belli başlı sonucu, bir beş yüz ruble psikozu yaratmak oldu. Her yerde ihbarlar yapıldı: Tiflis’te, Minsk’te, Suvalki’de, Borissov’da, Saint Petersburg’da, Kiev’de ve Moskova’da... Kinci komşular fırsattan yararlanıp, beş yüzlük bir banknotları olan ortak kiracılarını ihbar ettiler. Yahudiler her yerde soygunu yapmış olmakla

suçlandı. Ne olur ne olmaz diye onları tutukladılar. Tiflis'te yaşlı bunak kadınlar yaptıkları heyecan verici açıklamalarla polisi canından bezdirdiler. İçlerinden biri kamulaştırmaya katıldığını açıkladı.

"Limon şeklindeki bombayı şemsiyemin içinde buldum" diye yemin etti. "Diğerleri bombalarını atınca, ben de benimkini attım!" Tutuklandı. Altı güçlü kuvvetli ayyaş da aynı yazgıyı paylaştılar: Bu kadar içmek için parayı nereden buluyorlardı? Doğru Sibirya'ya! İntiharlar didik didik incelendi: Belki bir pişmanlık sonucudur... Tek kuşku uyandırıcı olayın da bir aşk intiharı olduğu ortaya çıktı. Çabalar boşunaydı.

Soygundan yaklaşık bir ay sonra, 10 Ağustos'ta dosyada iki yüz sayfa birikmişti ama dişe dokunur bir şey yoktu. Polis bütün yanlış yollara sapıp başarısızlığa uğradı. Okrana yine de son sözü kendilerinin söyleyeceğine inanmaktaydı. "Paranın, sahibine bin ruble ödenmiş bir bahçede gizli" olduğunu saptadı. Bu nedenle altı kuşkulu şahıs Sibirya yolunu tuttu. Nijni Novgorod yerel polis şefi -gerçekten iyi istihbarat topluyordu!- Tiflis'e haber göndererek kendi kaynaklarından eyleme otuz beş kişinin katıldığını öğrendiğini bildirdi. Bunlardan ikisi ölmüş, biri Mihailovski Hastanesinde tedavi olmuştu. Tabii, hepsi yalandı.

Soruşturmalara ve tutuklamalara neden olan dedikodular çoğalıyordu. Karanlık ruhlu bir temizleyici kadın, iftira virtüözü oldu. Önce ona inanmadılar ama çok ısrar ettiği için polis, silah saklamakla suçladığı kişilerin evinde arama yaptı. İlk aramada bir şey bulunmamıştı. İkinci aramada bombalar ortaya çıkarıldı. Yerli "Mata Hari" sevinçten yerinde duramaz oldu. Görüş alanına giren herkes diline düştü. Salt kendisine acıyarak ağına düşenler, onun erişemeyeceği bir yere, Sibirya'ya sürüldü.

1907'nin Aralık ayı başında, polis dosyaları gözle görülür biçimde şişmişti. Ama umutsuzluğa düşürecek kadar koftular. Kamo, değerli yüküyle birlikte savuşmak için fazla beklememişti. Daha Haziran ayının sonunda, hem de trenle gidivermişti. Tam zamanıydı. Menşevikler çok sinirli ve Tiflis kamulaştırmasını başararak, üzerinden daha ancak birkaç ay geçmiş Kongre kararlarıyla alay eden bu adam-

dan kurtulmak için her şeyi yapmaya hazırdılar. Ve bu işin mimarları, girişimlerini gerçekleştirmeden önce Parti'den istifa etmiş de olsalar, bu önlem kimseyi aldatamıyordu. İki önlem bir taneden her zaman daha iyi olduğundan, Menşevikler istifa etmiş olanları, tüzüğe, statüye aykırı da olsa Parti'den attılar.[32]

Ama Menşevikler bu kadarla da kalmadılar. Kamo'nun gelip civarlarında panik yaratarak ağır ağır yürüyen siyasal çalışmayı aksatmaması için, onun kendi adına davrandığı söylentisini yaydılar. O zaman Kamo'ya davranışını haklı çıkarabileceği ya da hesaplaşabileceği zamanı beklerken, kendini unutturmaktan başka yapacak şey kalmıyordu. Elleri bagajlar ve şapka kutularıyla dolu, trenle gitti. Kaçınılmaz arama yapılırken, hiçbir memur gayretkeşliğini şapkaları kaldırıp altına bakmaya dek götürmedi. Yanlış davrandılar. Çünkü oradaydı. Doğru davrandılar. Şapkalar tuzaklıydı. Herhangi birini kaldıranın bir daha şapka takmasını gerektirecek bir kafası kalmazdı.

Hiçbir engelle karşılaşmadan Saint Petersburg'a gelen Kamo, arkadaşı Beburişvili'nin evine gitti. Bu adamın çok tatlı bir küçük kızı vardı. Kız paraların dışarı çıkarılması için mükemmel bir "kasa" rolü oynayabilirdi. Babası bunu kabul etmedi ve hiçbir şey dinlemek istemedi. Kamo, fikrinin pek uygun olmadığını anlayıp ısrar etmedi. Ve bu sorunun çözümlenmesini Bogdanov'dan istedi. Bogdanov, karısına, astarına beş yüzlükler gizlenmiş çok güzel bir yelek diktirdi. Lenin'in eşi Krupskaya dikiş işlerini yaptı ve her şey hazır olduğunda yoldaş Lyadov yeleği giyerek en doğal bir şekilde sınırı geçti.

Şans gülmüştü!

Ancak geriye paraları bozdurmak kalıyordu. Heyecanın durulmasını ve halkın Tiflis işini unutmasını beklemek gerekiyordu. Birkaç ay sonra, beş yüz rublelerin bir bankaya verilmesinin alarm yaratmayacağını varsaymak mantıklıydı. Daha emin olmak için, küçük paketler halinde, birçok noktada aynı anda işleme geçilecekti. Para değiştireceklerin sayısı artırılarak başarısızlık olasılığı azaltılacaktı. (En

32- Bu ayrıntı, atılanlar içinde yer alan Stalin'e daha sonraları haklı olarak Parti'den hiçbir zaman atılmadığını ileri sürme olanağını verdi.

azından, kabul edilebilir bir orana indirilecekti.)

Krassin işleri kendi eline aldı. İsviçre'de Zürih'e yerleşmiş olan Bolşevik Beksadiyan, para değiştirecek adamlar bulma emrini aldı. Görevle ilgili örgüt toplantısı kısa süre sonra Paris'te yapıldı. Burada görevler dağıtıldı. Master (Stroyan) Stokholm'e gidecekti; daha sonra Zinovyev'in karısı olacak Olga Raviç Münih'e geçecek, İsviçre'de öğrenci olan Tigran Bagdassariyants ve Migran Hodjamiriantz da orada ona katılacaklardı. Sasanov Monte Karlo'yu üstlenecek, bu iş için Paris'te bulunan Litvinov da yanına Fani Janpolska'yı alarak Londra'ya dönecekti. Tüfekçiyev Sofya'da tek başına iş görecekti.

6 Ocak 1908'de, Litvinov ve eşi, Londra trenine binmek üzere Paris'in Kuzey Garı'na geldiler. Komiser Ksavye Gişar da oradaydı. Cebinde bir tutuklama emri bulunuyordu. Şüpheli şahısların üstünde aradığını bulunca onları içeri attırdı. Litvinov'un avukatı Wilson olayı hararetle protesto etti ve işi müvekkilinin şüpheli banknotların nereden geldiğini bilmediğini temin etmeye kadar vardırdı.

Litvinov'un başına gelenler, birkaç saat sonra trenden inen Olga Raviç'in de başına geldi. Hiç şaşırmadı ve Münih polisine Cenevre'den geldiğini, orada rastlantı sonucu karşılaştığı, tanımadığı bir adamın kendisine elindeki banknotu verdiğini açıkladı. Bunun dışında bir şey bilmiyordu. Polisler açıklamalarından kuşku duyduklarını yüksek sesle belirttiler ve bir hafta sonra Bagdasariyantz ile Kodjamiriantz'ı yakalayıp, ceplerinde on yedi tane beş yüzlük banknot ele geçirince (paraların üzerindeki numaralar nereden geldiklerini açıkça ortaya koyuyordu) üç turisti suçlayarak içeri tıktılar.

Aynı anda, Stroyan'ın da Stokholm'de tutuklandığı öğreniliyordu. Henüz yola çıkmamış olan Sasonov, elindeki paraları eylemin veznedarı, Berlin Üniversitesinde tıp doktorasını yapan ve daha çok Jitomirski adıyla bilinen Otsov'a geri vermekte acele etti.

Bununla birlikte, başlarına her yerde aynı felaket gelmemişti. Roterdam ve Kopenhag'daki para değiştirme büroları, beş yüz rublelik banknotların şimdi kendilerinde olduğunu bildiriyorlardı. Bu kısmi başarı Stockholm yolunda "ya

tutarsa"yı oynayan Stroyan'ın önceden planlanmamış girişiminden kaynaklanmıştı. Ancak bu ayrıntı, tutuklamanın en akla yakın açıklamasını doğruluyordu; ihanet olmuştu. Provokatör kimdi? Uluslararası basın kanalıyla olayı öğrenen Menşevikler, "Lenin'in çetesi"ne saldırmakta gecikmediler. RSDİP'nin iki fraksiyonu arasındaki ilişkilerin yeniden gerilmiş olduğu böyle bir momentte, bu, onlar hesabına gerçek bir nimetti.

Uzun süredir yitirdikleri bağlantıyı yeniden buldukları için mutlu olan Rus "Okrana"sı ve Çar'ın resmi yargı organları tarafından sıkıştırılan Avrupa polisleri çırpınıyorlardı. Rusya'ya iade istemlerine gelince, bu hükümetlerin işiydi: Daha sonra icabına bakılacaktı. Cenevre'de, İsviçre polisi "de la Cluse" Bulvarı, 57 numaradaki Olga Raviç'in ve Filozoflar Bulvarı ile Georges Favon Sokağındaki suç ortaklarının evlerini aradı. Birçok propaganda belgesine el koydu ve Olga Raviç'in evinde oturma hatasını işleyen Karpinski diye birini tutukladı. Bir süre sonra, Rus göçmenlerinin mektuplarının izlenmesi, İsviçre polisine Doktor Semaçko'nun izini buldurdu.

Olga Raviç işlerin kötüye gittiğini anlayınca, doğal olarak alarm vermeyi düşünmüştü. Düşündükten sonra, doktora bir kart göndermeye karar verdi. İsviçre'ye yerleşmiş tüm Rus göçmenleri içinde en az izlenen oydu. Geleceğin Sağlık İşleri Halk Komiseri Semaçko, Bolşevik de olsa, her türlü kamulaştırmaya şiddetle karşı çıkıyordu. Tarihin gülmecesi onun, Tiflis'teki kamulaştırmaya suç ortaklığı yapma nedeniyle, üç ayını Cenevre'nin Saint Antuan cezaevinde geçirmesini istemişti. "Edepsiz laflar söyleyen ve serserilik eden" adamların arasına, adi mahkûmlar koğuşuna koyulan doktor, bir mandalina kabuğu içindeki mesajı alıncaya dek, kaderine küfretti. Mesaj şöyleydi: "Lenin senin durumunla ilgileniyor." Beklemekten başka yapacak şey kalmıyordu. Gerçekten de fazla zaman geçmeden özgürlüğe kavuştu. Ama onu elde etmek kolay olmamıştı. Bir yandan İsviçre kamuoyu, Şirro'nun kaçırılması gibi iki-üç skandaldan sorumlu "Rus nihilistleri"ne azgınca saldırıyordu. Diğer yandan Okrana İsviçre polisine baskı yapıyor ve "çözümlenmek üzere olan önemli bir işe" karışmamasını

istiyordu. Açıkça Tiflis kamulaştırmasını ima eden Okrana'nın sözlü uyarıları, kendisine doğru izi bulmuş ajanını "yakmamaya" yönelikti. Ama devrimci çevreler bu ajan provokatörün kimliğini henüz ortaya çıkaramamışlardı.

Bu nedenle, masum Semaçko İsviçre zindanlarının zor koşullarını, suçlu Litvinov'un Fransız cezaevlerininkileri çektiğinden daha çok çekti. Fransa'da birkaç günlük sorgulama sonucunda, takipsizlik kararı verilmişti. Serbest bırakılan ve hemen Belçika'ya gönderilen Litvinov, İngiltere'ye geri döndü. Struyan'ın durumu daha kötü olma tehlikesi gösteriyordu. Rus sınırından fazla uzak olmayan İsveç'te hapsedilmişti ve gizliden iade edilme tehdidi ile karşı karşıyaydı. Çarlık yargı makamlarının baskısı giderek artıyordu. Olga Raviç konusunda baskı yapıyorlardı ama Almanya'da sosyal demokrat parti bunaltıcı bir basın kampanyası açacak ve Çar'ı memnun etmeye hazır hükümeti felç edecek güce sahipti. Rus adaletinin önündeki görev çetindi. İade kararının çıkartılabilmesi için, tutukluların adi suçlular olduğunun kanıtlanması gerekiyordu. Çünkü siyasal suç alanında, en azından yasal olarak, iade sözkonusu değildi. Giderek göz korkutucu bir hal alan mesajlar sorgu yargıçlarını tedirgin etti. İçlerinden hiçbiri, Rus isteminin meşruluğunu tanımayı başaramadı.

1908'in Ocak ayı sonunda, Litvinov serbestti. 11 Şubat'ta Stokholm Stroyan'ı serbest bırakıyor, aynı tarihte Tüfekçiyev Sofya'da özgürlüğüne kavuşuyordu. Yalnız Olga Raviç ve iki arkadaşı kötü durumdaydı. Ama 10 Şubat'ta Fransız polisi şu tahminde bulunuyordu: "Tiflis işine karışan Ruslar iade edilmeyecektir. Onlar Münih'te dolandırıcılık suçuyla yargılanacaklar, çünkü orada üstlerine yanlış numaralar basılmış sahte beş yüz rublelik banknotları değiştirmeye çalıştılar. Bir soru daha: Bu paralar gerçekten sahte miydi? Belki de soyulan paraların numaralarını gayrı resmi yoldan bankalara açıklamakla yetinilmişti. Bu durumda kalpazanlık suçlaması da düşmektedir." Fransız polislerin iyimserliğinin -ya da kötümserliğinin- fazla abartılı olduğu ortaya çıktı. Olga ve arkadaşları bir yıl hapse mahkûm oldular. Tüm sosyal demokrat basın bu çok haksız yargıya şiddetle karşı çıktı.

Bu resmi soruşturmalar sürerken, bir başka gayri resmi araştırma Bolşevik saflarında bir provokatörün bulunması sorununu açığa çıkarmaya çalışıyordu. İlk başta inandırıcı gözüken rastlantı olasılığı, sonuçta bu kadar iyi kurulmuş polis ağını açıklayamıyordu. Sorun hızlı ve kararlı bir şekilde kesilip atılmalıydı. Menşevik çevrelerde, Leninist merkezin önemli üyesi Bolşevik Viljamov'a karşı suçlamalar dolaşmaya başlamıştı. Onun "sosyal demokrat bir Azef" olmasından kuşkulanıyorlardı. Dönemin tüm Rus partileri, bünyelerinde bir "Azef" barındırma sabit fikri ve korkusuyla yaşıyorlardı. Herhangi saygın bir kişiyi batırmak için bu lanetli ismi söylemek yetiyordu.

Sarkık dudaklı ve şişman bir adam olan, sağlıksız bir şekilde yağlı yağlı terleyen Evno Azef, donuk bakışının altında korkutucu düşünceler gizliyordu. Sosyalist devrimci partinin kurucu üyesi olan bu fakir Yahudi terzi oğlu, az rastlanır örgütçülük yeteneklerine ve gerçek bir konspirasyon dehasına sahipti. Sosyalist Devrimci Savaş Örgütü'nün ilk yöneticisi Guerşuni tutuklandıktan sonra, doğal olarak örgütün lideri o oldu. Sosyalist devrimcilerin Merkez Komitesinde yer alan, emirleri sadece oradan alan Azef, onbeş yıllık devrimci yaşamının son beş yılında partisinin korkunç savaş örgütünü yönetti. 1902'de İçişleri Bakanı Sipyagin'e suikast düzenledi. Ertesi yıl sıra Ufa valisi Bogdanoviç'e geldi. Azef'in yakın ilgisiyle Çar'ın amcası Grandük Serj 1905'te öbür dünyaya göçtü. Moskova kasabı Dubassov sadece şans eseri elinden kurtuldu. General Mien o kadar şanslı olamadı. Papaz Gapon'un bir ipin ucunda sallanması da kısmen onun ilgisiyle gerçekleşti. 1904'te yeni İçişleri Bakanı ve büyük pogrom örgütleyicisi Plehve bu tutkusunun kurbanı oldu: Azef, Yahudi düşmanlarını sevmiyordu. Plehve'nin kaybı, tahtı en çok gereksinim duyduğu anda güçlü bir danışmandan yoksun bıraktı. Bu nedenle, eğer Azef olmasaydı 1905 olaylarının akışının değişeceği ileri sürülebilirdi. Zaten şunu da eklemek gerekir ki, eğer Çar, Azef'in bombalarından kurtulabildiyse, bu Azef'in suçu değildi.

Bu nedenle, Evno Azef'in otoritesini lekeleyen ilk söylentiler dolaşmaya başladığında, tecrübeliler, bundan onun

saygınlığını yıkmak isteyen Okrana'yı sorumlu tuttular. Yaşamını provokatör avına ayırmış, sosyalist devrimci partiye yakın bir bağımsız olan Vladimir Burtzev bu söylentileri kendi hesabına incelemeye başlayınca, kendisine kıymetli incelemelerine dönüp bu işi bırakması öğütlendi. Tabii Burtzev yılmadı. Kuşkuları kesinlik kazandı ve sonunda delilller elde etti. Bu çıkartıcı bir olguydu! Azef herkesi, hem devrimcileri, hem de üniversite yıllarından beri işbirliği yaptığı polisi aldatmıştı. Azef, cehennemi bir kişisel oyun sürdürüyordu. Yükselişini engelledikleri, etkisini azalttıkları ya da polise iyi niyetini kanıtlaması gerektiği zaman devrimci yoldaşlarını tutuklatıyordu. Ama diğer yandan Parti içindeki etkisini arttırmak için ya da Plehve'de olduğu gibi kişisel nedenler yüzünden düzenin önde gelen kişilerine karşı eşi görülmemiş suikastlar düzenlemekte tereddüt etmiyordu. Kendi kışkırttığı komploları polise ihbar etmek, yöneticilere önerdiği misillemelerden devrimcileri korumak, sevdiği için yanına aldığı adamları tutuklatmak, bunun için kendine para ödeyen polis görevlilerini öldürmek sonucunda artık kendi de nerede olduğunu bilmiyordu. Polislerin arasında casusluk eden bir terörist miydi, teröristleri ihbar eden bir polis miydi? Buna ne kendisi ne de başkası yanıt verebilirdi.

Böylesine bir dramın kamuoyuna açıklanmasının, taklitçilerin cesaretini kırabileceği düşünülebilirdi. Ama hiç de öyle olmadı. Taşrada öğretmenlik yapan Petrov diye biri de polisi kendi tuzağına düşürmek için bir plan yaptı. Mart 1909'da, kendini sahte bir isimle tutuklattırdı. Yakalanır yakalanmaz, Okrana'ya hizmet etmeyi teklif etti. Serbest bırakıldı. Ama Saint Petersburg Okrana şefi General Gerassimov, karanlık bir noktanın kokusunu aldı. Yeni ajanın gerçek kimliğini sakladığını ortaya çıkarmakta gecikmedi. Onu yeniden tutuklattı. Petrov'un da istediği buydu. 18 Mayıs'ta kaçtı ve doğrudan polise teslim olarak iyi niyetini kanıtladı; çünkü kaçtıktan hemen sonra kendisini yeniden onların insafına teslim ediyordu. Gerassimov böyle bir ikiyüzlülük karşısında pes etti. Onunla uzlaştı ve Azef'in yerine geçirmek istediği yeni çömezi üstüne geniş planlar kurdu. Petrov'a ayda 1000 ruble maaş bağlandı. Bu çok büyük bir rakamdı. Petrov bayram etti, planı mükemmel yürüyordu. Okrana

avucuna girmişti. Artık planın ikinci aşamasına geçmekten başka iş kalmamıştı.

O zaman sosyalist devrimci parti yöneticileriyle buluştu. Onlara her şeyi anlattı ve yardımlarını istedi. Önce şaşıran ve endişelenen yöneticiler sonra kabul ettiler ve Gerassimov'un öldürülmesi için gerekeni sağladılar. Uygun bir anı kollarken, Petrov, Sosyalist Devrimci Parti Merkez Komitesi tarafından özenle hazırlanan sahte bilgileri polise aktardı. Aralık 1909'da eyleme geçti. Gerassimov elinden kurtuldu, ama yardımcısı, Albay Karpov öldü. Petrov tutuklandı. Hapisten sosyalist devrimci arkadaşlarına bir mektup ulaştırdı. Onlara şunu öğütlüyordu: "Bu yolu izlemekten vazgeçin, ya da hemen intihar edin! Çünkü daha sonra, planınızı gerçekleştirseniz bile, hiçbir kuvvet hatanızı geri almanızı sağlayamaz ve ölümünüz bile sizi suçluluğunuzdan arındıramaz." Petrov asıldı.

Azef kendini sıyırmıştı, ama ortaya çıkan skandal tüm Rus devrimci ortamını sarsmıştı. Bu türden yeni bir öykü ortaya çıktığı takdirde, Rus devrimcilerinin saygınlığı sona erecekti. Bu nedenle, olayı hemen açıklığa kavuşturmak gerekiyordu. Bu, herkesin yararına olacaktı. Soruşturma komisyonu iftiraya uğrayan Viljamov'u akladı. Ama araştırma sırasında, Menşevikler saçlarını dimdik eden Bolşevik sırlarını öğrenmişlerdi. Derhal, sadece hesaplaşma gündemli bir RSDİP Merkez Komitesi toplantısı çağrısı çıkardılar.

Ama bundan önce beş yüz rublelik banknotlar sorununu çözmek ve provokatörü ortaya çıkartmak gerekiyordu. En acil sorun banknotlarla ilgiliydi. Polis sadece kırk tanesini ele geçirdiğine göre bir yerlerde yüz altmışlık bir tomar daha sürünüyor olmalıydı. Bu tomarın Jitomirski'nin 280. Bulvar Raspay'daki evinde, Paris'te olduğu tahmin edildi. Kendisinden bunları yok etmesi istendi. Ertesi gün, bir düzine kadar yanık banknot ucu gösterdi. Bu kadar az çıkması şaşırtıcı oldu. Jitomirski'nin yanıtı, bir arama olur korkusuyla geri kalanını kendisine uğrayan bir arkadaşına verdiği oldu. Esrarengiz arkadaşının adını söyletmek mümkün olmadı. Kuşkular dar bir çemberde filizlenmeye başladı. Çünkü ne soruşturma komisyonu ne de sonuçla-

rının varlığı açıklanmıyordu. Diğer yandan Lenin, Jitomirski'nin paraya el koyduğuna ikna olmuştu.

İki yıl sonra, birkaç banknotun "İleri" grubunun elinde olduğu ortaya çıkarıldı. Bu grubun üyesi Vetsesol, birkaç tanesini New York'ta bozdurdu. Altıncıda tutuklandı, sonra serbest bıkıldı. Böylece Jitomirski'nin yalan söylediği kanıtlanmış oldu. İçlerinin rahat etmesi için 1912'ye dek beklemek gerekti. Zaten önceki yıl Menşevik lider Martov olayı yeniden gündeme getirmişti. Ama "Kurtarıcılar mı Yıkıcılar mı?" adlı broşüründe, o sırada çok kötü durumda olan Kamo'yu daha fazla bunaltmamak için, bu olay üstünde fazla ısrar etmemek iyiliğini gösterdi. Buna karşılık usta bir kalemle, Lenin'in grubunun "utanılacak davranışlarından" birkaçını ortaya koydu.

Diğer yandan, Azef'i deşifre eden Burtzev, beş yüz ruble bozdurucularının tutuklanması sorunu üzerine araştırmasını sürdürüyordu. 1912'de, provokatörün Jitomirski olduğuna inandığını hiç sakınmadan Lenin'e söyledi. Yine de kanıt olmadığı için ona bir şey yapılamazdı. Lenin pek fazla şaşırmadı. Söz konusu şahsa karşı hiçbir sempati beslemiyordu. Kuşku uyandırmadan ve Jitomirski'nin çok sayıdaki dostlarıyla çatışmadan onu aldatmaya karar verdi. Gururlu havası, iyi niyetli gülümsemesi ve cömertlikleri Jitomirski'ye Parti içinde güçlü ilişkiler sağlıyordu. Ayrıca övgüye değer geçmişi onun lehineydi. 1902'de Berlin'de üniversite öğrencisiyken Parti'ye giren Jitomirski hemen gizli görevlere eğilim göstermişti. Kendisine giderek artan önemde görevler verilmişti.

Kısa bir süre sonra, sahte pasaportların ve malzeme taşıma yöntemlerinin onun için gizli saklı bir yanı kalmamıştı. Parti'nin gizli yaşamıyla içli dışlı oldu. Ama Jitomirski ile ilişkili mektuplar ve gizli olayların başına çapraşık işler geliyordu. Bir provokatörün parmağı olduğu anlaşılıyor ama tüm sorumluların, hepsinden daha kararlı bir şekilde de Jitomirski'nin tüm çabalarına karşın bulunup dışlanamıyordu. 1905 devrimi Jitomirski'yi işsiz bıraktı. Göç yeniden başladığında Cenevre'de ortaya çıktı. Devrimci etkinliklerinden dolayı ihraç edildiği Berlin'den oraya gelmişti. Yeniden saf mı aldı ve Aralık 1908'de RSDİP'nin yabancı ülke-

lerdeki gruplar bürosu sekreteri seçildi. Bir önceki yıl, aynı dönemde, Berlin'e acele bir yolculuk yapmıştı. Bu yolculuğun Kamo'nun geleceğinde belirleyici bir önemi olacaktı.

Lenin Cenevre'yi terk ettiğinde, Jitomirski de onu izleyerek Paris'te bir muayenehane açtı. Bazıları buna şaşırdı, çünkü onun Berlin'de hukuk fakültesinden başka bir yere gittiğini görmemişlerdi. Doktor muhteşem bir hayat sürüyor, gazeteler ve dergiler çıkarıyor, gerektiğinde dostlarına iş buluyor, obur Kamenev'i şölenlere davet ediyordu. Tabloyu bir tek gölge bozuyordu: Lenin onun tuzaklarından sakınıyordu. Bin türlü küçük olay sonucunda, Jitomirski, Bolşevik liderin kendisiyle karşılaşmaktan sakındığını anlamıştı. Lenin'in, kendisinin dolaylı yollardan ulaşmaya çalıştığı sorumlu noktalardan uzak kalması için manevralar yaptığını kavrıyordu. Jitomirski'nin dostları onun lehinde konuşuyorlardı: "Niye yorulmak bilmez ve fedakar doktor, orada bulunan pek çoğundan daha değerli olduğu halde, yönetime girmiyordu?" Dedikodular çıkmaya başladı. Büyük gizlilik içinde bir soruşturma komisyonu toplandı. Jitomirski hiçbir şey yokmuş gibi davranıyordu. Kendisine güvenli, Lenin'in manevralarını boşa çıkarıyor ve kendini birçok Bolşevik organa seçtiriyordu. Bu arada, kuşkularına bir kanıt bulan Burtzev, yeniden suçlamaya girişti. Bu kanıt tartışmalı olduğu için, Jitomirski karşı saldırıya geçti. Öfkeyle Burtzev'in evine koştu.

"Vladimir Liroviç, hakkımda kötü söylentiler yaydığınızı öğrendim. Buna tahammül etmeyeceğimi bilin. Sizi mahkemeye vereceğim."

"Mükemmel" diye yanıtladı Burtzev, "Yapın bunu! Size açıkça söylüyorum, provokatör rolünüzü bildiğime kesinlikle inanıyorum. Ne yazık ki elimde açıkça müdahale etmeye elverecek kanıt yok."

Jitomirski bu lafı belleğine kazıdı, ama canla başla sosyal-demokrat çevre içinde çalışmaktan da geri kalmadı. Burtzev'in elinde yeni bir kanıt olmadığı sürece, başına ciddi bir şey gelmeyecekti. Jitomirski'nin hesabı doğruydu. Yalnız bir ayrıntıyı küçümsemişti: Polis arşivlerini ortaya çıkaracak devrimin patlaması. Burtzev haklıydı: Jitomirski 1902'den beri provokatördü. Andre ve Dode isimleri altın-

da çalışmış, 2000 franktan fazla maaş almıştı.

Ağustos 1908'de Menşevik dosyaları hazırdı: Bolşevikler Merkez Komite önünde kötü anlar yaşayacaklardı. Tiflis kamulaştırması ile ilgili kavgayı bitirdikten, beş yüz rublelik banknotlar sorunu incelendikten, Viktor'un durumu görüşüldükten sonra Schmitt'in mirası meselesine geçildi.

Mirasın tamamına el koymak için Bolşeviklerin yaptıkları manevralardan zaten son derece hoşnutsuz olan Menşevikler, kendilerini umutsuzluk ve utançtan saçlarını yolma noktasına getiren ayrıntıları öğrendiler. İki yasal mirasçının parayı Bolşeviklere vermeye tereddüt ettikleri dönemde, Bolşevikler sorunu tarafsız bir mahkeme yoluyla kesip atmayı önermişlerdi. Bu mahkeme Sosyalist-Devrimci Parti Merkez Komitesi tarafından saptanacaktı. Gerek Bolşeviklerin, gerek mirasçıların gözünde, bu partinin olayda hiçbir çıkarı olmaması tarafsızlığının güvencesiydi. Menşevikler içinse bu tam tersine korkunç ve üzücü bir olaydı. Bolşevikler dükkânın sırlarını başka bir partinin mahkemesi önüne sermişlerdi. Hem de ne parti!

"Bu mahkemenin (Sosyalist-Devrimci) kararıyla, dostça bir paylaşma yapıldı ve Sosyalist-Devrimci Parti önünde paranın ne kadarının tüm RSDİP'nin çıkarlarının savunucusu görünen Bolşevik merkeze verileceği saptandı."[33] Martov 1911'de olayı böyle bildiriyordu. Şunu da ekliyordu: "Olayın hepsi Merkez Komiteden özenle gizlendi. Merkez Komite oldubittiye getirildi: Bir başka partinin mahkemesi bizim partimize düşen parayı belirlemiş ve yine aynı mahkeme, tabii RSDİP Merkez Komitesinin Bolşevik merkezin haklarını tanımadığını bilmediği için, üzerinde tartışılan parayı alma hakkını Bolşevik merkeze vermişti. Başka bir deyişle, Lenin'in kliği mali işlemlerini kendi partisinin denetiminden

33- Martov, "Kurtarıcılar mı, Yıkıcılar mı?" Paris 1911. Bolşevikler Martov'un açıklamalarına haliyle karşı çıktı. Martov'un onları Parti mahkemesine vermesine karşın, olayı bulandırdılar. Bununla birlikle, Martov'a da hakkını teslim etmek gerekir. Devrimden sonra Stalin'i Kafkasya'daki kamulaştırma işlerine bulaşmış ve RSDİP'nden bu nedenle atılmış olmakla suçladı. Milliyetler Halk Komiseri iddiaya şiddetle karşı çıktı. Bir onur kurulu toplandı: Stalin gelmedi. Soruşturma Martov'u haklı çıkarır gibiydi. Bu dönemde Lenin seçkin bir dinleyici kitlesi önünde, Martov'un en önemli özelliğinin namusluluğu olduğunu söyledi.

sakınmak için Sosyalist Devrimci Partiden (tabii onları da yanlışa iterek) yardım istedi."

Hepsi bu kadar da değildi. Aynı RSDİP Merkez Komite birleşik oturumunun gündeminde çetrefil bir iş daha vardı; Leninistlerle Lbovistler, yani Perm Devrimci Partizanları savaş müfrezesi üyeleri arasındaki ilişkiler. Şaşa isimli bir Lbovist, Bolşevikleri zimmetlerine para geçirmekle suçluyordu. Bolşevikler, "Proleter" adlı gazetelerinde durumu şiddetle protesto ettiler. Onuru zedelenen Şaşa, uyuşmazlığı Sosyal Demokrat Parti Merkez Komitesine getirdi.

Öğrenilenler Saşa'nın suçlamalarını doğruladı. "Lbovist örgütle RSDİP Merkez Komitesi askeri teknik bürosu arasında 1907'de varılan bir anlaşmayla (bu büro Bolşeviklerden oluşuyordu) binlerce rublelik silah verilmesi karara bağlanmıştı. Para teknik büroya ödendi. Lbovistlerle Bolşevikler arasında yapılan anlaşma Merkez Komite antetli bir kağıda yazılmış olmakla birlikte, Merkez Komite tabii bu işlemin dışında tutuldu. Bu arada, Merkez Komitesi, tüm savaş örgütlerini dağıtan Londra Kongresi kararına dayanarak teknik büroyu kapattı. Bu büronun işlerini sonuçlandırmak için atanan kişiler de Bolşevikti. Merkez Komiteyi Lbovistlere karşı olan yükümlülükler konusunda bilgilendirmekten kaçındılar. Lbovistler de tüm Partiyi suçladı. Ayrıca Merkez Komitenin Bolşevik üyeleri teknik büroda bulunan tüm parayı Bolşevik merkeze aktardı. Bu nedenle, tutuklamalardan kurtulan Lbovistler, Merkez Komitenin paralarını geri vermesini dayattılar. Birleşik oturumlarda ortaya çıktığına göre hepsi Bolşevik olan çeşitli Merkez Komite üyeleri, Merkez Komitenin haberi olmadan, dostça bir anlaşma için Lbovistlerle görüşmeler yürüttü: Lbovistler, iddialarını dayandırdıkları belgeleri geri verirlerse, Bolşevikler de paranın bir bölümünü verecekti. "Proleter", Saşa'nın anlattığı öyküde tek bir gerçek kırıntısı olmadığını açıklarken, aynı anda Bolşevik merkez Lbovistlerin istediği miktarı Merkez Komiteye yatırıyor ve istemin incelenmesini Merkez Komiteye bırakıyordu.

RSDİP Merkez Komite birleşik oturumu şu karara vardı: "Askeri teknik büro ile Perm Devrimci Partizanlar müfrezesi arasında varılan anlaşma tüzüğe aykırı da olsa,

büronun parayı aldığını kabul etmek gerekir. Diğer yandan her şey paranın Bolşevik fraksiyonun eline geçtiğini varsaymamıza yol açıyor. Sonuç olarak, Merkez Komite şu karara varmıştır: "Proleter yazı kurulu, bu yazı kurulu tarafından Merkez Komiteye yatırılan parayla Lbovistlerle olan sorunu halledecek ve paranın geri kalanını Merkez Komiteye verecektir."

Tartışmalar askıya alındığında, bu Merkez Komite toplantısı gündeminin henüz sonuna gelinmemişti. Tartışmalar 1909 başında yeniden başladı. Tiflis kamulaştırmasının açtığı yaralar gündeme geldi. Bu kamulaştırma 13 Haziran 1907'de yapılmıştı. Halbuki Londra Kongresi 27 Nisan'da bitmiş ve kamulaştırmaları kesin olarak yasaklayarak tüm savaş gruplarının dağıtılmasını emretmişti. Kongre kararlarının ihlali öyle açıktı ki tepki uyandırmamasına olanak yoktu. Olay dünya çapında heyecan uyandırdığı için, tepki o denli şiddetli oldu. Bolşevikler, kamulaştırmacılar eylemden önce Partiden ayrıldıkları için, Parti kurallarına uymak durumunda olmadığını söyleyerek kendilerini savunduklarından, Menşevikler bu noktayı aydınlatmakla görevli yeni bir araştırma komisyonu atadılar.

Sovyetler Birliği'nin gelecekteki Dışişleri Bakanı Çiçerin o sırada Menşevikti. Eski bir Çarlık diplomatıydı ve geçmişi nedeniyle diğer Rus devrimcilerinden ayrılıyordu. Sürgüne gelir gelmez Lenin'le çatışmıştı. O zamandan beri ve ayrıca kendisini sesini yükseltmekten alıkoyan, yavaş ve yumuşak konuşmasıyla uyumlu uysal ve sakin bir doğası olduğundan, varlıklarını tamamen anormal bir olay kabul ettiği Bolşevikleri sevmiyor ve onları "insan kılığında canavarlar" olarak görüyordu. Yabancı ülkelerdeki sosyal demokrat gruplar örgütleme sekreteri olarak soruşturmayı yürütmek durumunda kaldı. Ciddi ve tarafsız soruşturma sonucunda ortaya çıkardıkları, Bolşeviklere karşı beslediği duyguları geliştirmedi.

Tiflis kamulaştırmasından sonra, Kamo'nun Finlandiya'ya biraz dinlenmeye gittiğini öğrendi. 1907'nin Temmuz ve Ağustos aylarında, Kamo hem tembellik etti hem de sık sık Lenin, Bogdanov ve Krassin'le görüştü. Büyük başarılarından yüreklenen dalavere ortakları, kafalarında daha

büyük tasarılar geliştiriyorlardı. Yeni iki ya da üç işi gerçekleştirmek için yanıp tutuşuyorlardı. Önce yeni bir kamulaştırma düşünüyorlardı. Rusya kaynadığı için, bunu dışarıda, Berlin'de yapacaklardı. Hedefleri, çok ciddi ve çok zengin olduğu tahmin edilen Mendelson bankası olacaktı. Kasaları sağlam mıydı? Daha iyi! Patlama daha güzel, kazanç daha büyük olacak demekti. Birkaç milyon marklık bir rakam bu konuya mantıklı bir zemin sağlardı. Bu parayla Parti uzun süre rahat edecekti.

Çiçerin'in önüne çözümlenmesi gerekli karışık bir iş daha çıktı. Bolşeviklerin Rusya'ya gönderdikleri paketler için niye olağanüstü önlemler aldıklarını kendi kendine sordu. Gönderenlerin söylediklerine göre, kolilerde sadece kâğıt vardı. Gerçekten de Bolşevikler yalan söylemiyorlardı. "Vonvaerts!" (İleri) gazetesinin kuryelerine gönderdiği gerçekten kâğıttı. Çözüm, ancak, Çiçerin Saint Petersburg'a gönderilmiş kâğıdın ne cins bir kâğıt olduğunu sormayı akıl edince ortaya çıktı. Kâğıdın, üç rublelik kâğıt paraları basmakta kullanılan türden olduğunu öğrenince, Bolşeviklerin ne dolap çevirmekte olduklarını anlamak için fazla düşünmesine gerek kalmadı. Son bir doğrulama kuşkularını onayladı ve gerekli kanıtı sağladı: Kâğıt satıcısı, müşterisinin fotoğrafını tanımıştı. Söz konusu adam Krassin'di.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1907 yılının ilk altı ayı çok dolu geçti. Kamo iki ay izin aldı. Finlandiya, sırf Kafkasya'ya benzeyen manzaraları ya da Gürcistan'ınki kadar temiz havasıyla değil, dinginliğine eklenen devrim şeflerinin orada bulunmasıyla da ideal bir dinlenme yeriydi. Lenin, Krassin, Bogdanov kâğıt oynayarak zaman öldürüyorlar, bu da bazılarının gözüne batıyordu. Kamo ise baş başa konuşmaları tercih ediyordu.

Kimsenin inanılmaz tasarılar yapacak hali kalmayınca, Kamo yakındaki Saint Petersburg'a gidiyor ve Lenin'in hesabına bazı bağlantıları sağlıyordu. Bir gelenek yavaş yavaş yaşamlarına yerleşti. Gitme zamanı gelince, Lenin'in kayınvalidesi mesajcının sırtına, her zamankinden daha fazla kuşandığı silahlar takıyordu. Genç adam döner dönmez zamanının bir kısmını muhakkak gönlünü fethettiği bu yaşlı kadınla geçiriyordu. Lirizm içinde ülkesinin güzelliklerini övüyor, beğeni dolu nitelemeleri ve yeşil ya da çorak, uzak vadilerin, kel yaylaların, şatoların, gökyüzünün yarattığı estetik coşku anlarını bol bol kullanmaktan sakınmıyordu.

"Elimle karıştırdığımda toprak gülüyor, yaşamımdan zevk alıyor..."

Ama zaman geçiyordu. Bu barıştan kopmak, sapa evi terk etmek, uzun masasının üstünde gece geç gelenler için konmuş bir somun ekmek ve süt güğümünün eksik olmadığı dost salonu unutmak kolay değildi. Yolcu, içinde bir parça özlem taşıyarak yola çıktı. Biraz düşük omuzları

yüzündeki gülümsemenin göstermelik olduğunu anlatıyordu. Ama valizindeki bombaların ağırlığıydı belini büken belki de.

Bay Mendelson'u servetinin yükünden kurtarmak az buz iş değildi. Eylem için çok titiz bir hazırlık zorunluydu. Kuşkuları uyandırmamak için malzemeyi Avrupa'nın dört köşesinden toparlamak gerekiyordu. Kamo 1907'nin Ağustos sonunda Paris'e gelip, askeri sır olan uzaktan kumandalı bir patlayıcı sistemini ele geçirinceye dek orada kaldı. İnsanın dostları olunca her şeyi başarır. Eylül ayında, "oyuncağını" Berlin'e getirdi. Ekim'in ilk günleri onu Liege'de buldu, eski dostu Litvinov'la birlikte birkaç tabanca alıyordu. Bir süre sonra Avusturya'da Viyana'daydı, daha sonra Belgrad'a geçti, Sofya'ya uzandı ve 19 Ekim'de Zürih yoluyla Berlin'e geldi.

Her şey yolundaydı. Morali iyiydi. İş çantada keklikti ve Berlin'de çok sempatik bir Rus bayanın da bulunuşu durumu daha bir gönendiriyordu. Onun istediği herhangi bir şeyi reddetmek büyük suç olurdu. Zaten, Kamo'da "benim" ve "senin" diye ayırım yapma duygusu hiçbir zaman gelişmemişti. Bu nedenle, sevimli göçmen kadının bir pencerede mırıldanan kedi yavrusunu çok beğendiği gün, hizmetindeki şövalyesi bir an bile duraksamadı: Kediyi kamulaştırdı. Güzel çocuk buna çok sevindi ama hayvanın sahibi için aynı şey söylenemezdi. Kamo adamın derisini yüzmek isteyince, adamın hayatını kurtaran tek şey, genç kızın akıllılık ederek sırrını sadece kadınların bildiği o iyi niyetli yalanlardan biriyle durumu açıklamasıydı: kedinin arkadaşının kollarına atladığını söyledi.

Günler geçtikçe hazırlıklar tamamlanıyor, gerilim giderek artıyordu. Kamo çok sinirli olmuştu. Hareketli bir sokaktan geçerken, bir işçinin patronu tarafından silah zoruyla işten atıldığına tanık oldu. Tüm benliğini öfke kapladı. Gezinti arkadaşının kollarından kurtularak haykırdı: "Bırak beni! Bu herifin ağzını burnunu kırmak gerek!" O kadar ileri gitmedi, ama suçlu adam (patron) hiç tanımadığı bir kaçığın niye birden kendisini yere yıktığını pek anlayamadı. Bu masum olaylar günlük bir hal alınca, Berlin'e yerleşmiş Bolşevik grubun üyeleri endişeye kapıldılar. Onlara öyle geliyordu

ki, Kamo artık sokağa önüne ilk çıkanla dövüşmek ya da skandal yaratmak için çıkıyordu. Onun kadar tanınmış bir kanun kaçağı için bu tehlikeli bir durumdu. Kısa bir süre sonra onu yalnız başına dışarı bırakmama kararı aldılar; sorunu kökten çözümleme işini de olayların akışı üstlendi.

Berlin'deki Bolşevikler Kasım'ın ilk haftasında bir toplantı yaptı. Haberdar edilen polis, iyi niyet gösterip tartışmaların akışını bozmadı. Ancak meslek gereği meraklı olduklarından, toplantıya katılanlardan birini izleyip tutukladılar. Bu beceriksiz komplocunun üstünden tamamen zararsız bir adres defteri ve kâğıt parçası çıktı. Kâğıtta Mirski diye birinin adresi sökülebiliyordu. Bu Mirski, ilk bakışta ne bir kimlik kontrolüne, ne bir tutuklamaya değecek biri gibi gözükmedi. Muhbirlerin yardımıyla yapılmış, özel olarak tehlikeli kişiler listesinde adı çıkmıyordu. Ama Rus gizli polisi aynı şekilde düşünmüyordu. O sırada geçici olarak Berlin'de bulunan Jitomirski'den, bu sahte isim altında çok tehlikeli birinin gizlendiğini öğrenmişti. Bu nedenle, Berlinli meslektaşlarından bu adamın kaçmamasına özen gösterilmesini istemişti. 9 Kasım sabahı, Mirski, küçük odasının kapısına indirilen yumruklarla uyandı.

1886'da Bakü'de doğmuş, sigorta memuru olduğunu ve bu yolculuğa yaralı gözlerinden birini bir doktora göstermek üzere çıktığını söyleyen yurttaş Mirski çok gururlu davrandı. Tüm iyi niyetiyle kendisinin masum olduğunu söyleyerek polisleri protesto etti ve polislerin en aptalına bile gerçek bir masum karşısında bulunduğunu anlatacak her hareketi yaptı. Bunlara karşın, kuşkulu şahsa inanmak güçtü. Evinde gizli bölmesi olan bir valizin içinde, patlayıcılar, silahlar ve bir Fransız patlatıcısı bulunmuştu. Bir sigorta memuru için biraz tuhaf bir bagajdı. Adam, bulunan şeyler karşısında büyük bir şaşkınlık gösteriyordu. Hiçbir şey bilmiyordu. Viyana'da rastlantı sonucu karşılaştığı Petrov diye biri, Rus sınırındaki Koslof gar şefine vermesi ricasıyla, bu valizi kendisine emanet etmişti. Henüz buna zaman bulamadan bela üstüne çöküyordu! Ne büyük haksızlık! Başka hiçbir şey bilmiyordu. Almancayı ne anlayabiliyor ne de konuşabiliyordu. Rusçası da daha iyi değildi. Kamo, hesabını yapmış ve kendi kendine şöyle demişti: "Böyle-

likle onlar Ermeni ya da Gürcü bir çevirmen buluncaya kadar, ben bir çıkar yol bulurum."

Bu hesap yanlış değildi, ancak Kamo, Alman polis bürokrasisinin Rusya'dakinden çok önemli bir avantajı olduğunu bilmiyordu: İnatçı ve yapkın yanı güçlü bir mekanizmaydı. Bu nedenle, Almanlar hiç telaşlanmadılar ve kül yutmadılar. Mekanizma bir kez çalıştırılınca artık kimse onu durduramazdı! Eldeki bilgi ve kanıtlar Saint Petersburg'a gönderildi. Kasım 1907'de Ruslar zafer içinde onları yanıtlıyorlar ve gerçek Mirski'nin Tiflis'te tutuklandığını, pasaportunun kaybolduğunu gereken zaman içinde yasal yoldan bildirmiş olmasına karşın bu adamın da bir kopuk olduğuna inanmak için yeterli nedenler bulunduğunu bildiriyorlardı. Can sıkıcı nokta, hiçbir şey söylememek, hiçbir şey açıklamamamakta direnmesiydi. Asıl soru hâlâ yanıtlanmamıştı: Sahte Mirski kimdi?

Okrana'ya göre kuşku yoktu: Adam Litvinov'la birlikte Sarya gemisi işinin sorumlularındandı. Zaten bu sayede içeride tutulabiliyordu. Ama daha da önemlisi, Okrana onun Tiflis kamulaştırmasına da katıldığına inanıyordu. Ne yazık ki bu bilgiler resmi suçlamalara temel oluşturamazdı. Çünkü onları açığa vurmak muhbiri "yakmak" anlamına gelecekti. Jitomirski, görevine devam edemez hale getirilemeyecek kadar değerliydi. Zaten, anlaşıldığı kadarıyla, başka yollardan iddia ettiği şeylerin maddi kanıtları bulunabilecekti. Fakat bu planı tasarlamanın, gerçekleştirmekten daha kolay olduğu ortaya çıkacaktı.

Berlinliler gayrı resmi yoldan kiminle uğraştıklarını öğrendikten sonra, Kamo'nun durumu her geçen saat kötüleşiyordu. Lenin, onu bu kötü durumdan kurtarmak için çırpınıyordu. Yardımı istenen Liebknecht[34] sosyal demokrat basını ayaklandırıyor ve Oskar Kohn adında usta bir sosyalist avukat buluyordu. Diğer yandan, Krassin Alman makamlarını sıkıştırıyor ve çeşitli bahanelerle, tutukluyla birçok kez görüşmeyi başarıyordu. İşlerin olabilecek en kötü noktaya doğru gittiği ortaya çıkınca, Krassin hemen Kamo'ya deli taklidi yapması öğüdünü verdi. Ona açıkça

34- Kari Liebknecht: Alman Sosyal Demokrat Partisi liderlerinden.

şunu söyledi: "Eğer polis yaptıklarının onda birini bile öğrenirse işin biter."

Bu öğüt Kamo'nun canını sıktı. Taklit yeteneğine güvenemediği için değil ama başına geri dönülmez bir felaket geldiğinde, bu işleri gerçek bir sosyal demokrat olduğu için ve bilinçlice yaptığının bilinmesine önem verdiği için sıkılmıştı. Sonunun anarşist kırması bir deli olarak gelmesi hoşuna gitmiyordu. Krassin, ölü bir devrimcinin yaşayan bir adamdan daha değerli olmadığını söyledi. Bu görüş dikkate alınmaya değerdi. Ölüm bir bozgun, yani proletarya düşmanlarının zaferi, devrimci potansiyelin azalması demekti. İşlenen "suçların" tüm sorumluluğunu üstlenmekte ısrar etmek, kaçınılmaz olarak Çar'a güzel bir zafer kazandırmış olacaktı. Bu, söz konusu olamazdı. Yeni sınav olağan bir görev, mesleğin tehlikelerinden biri olarak kabul edilmeliydi. Bir askeri operasyon söz konusuymuş gibi, geri çekilmeyi de en az saldırı kadar özenle hazırlamak gerekiyordu. O halde, Krassin'in öğüdü yerindeydi.

2 Aralık'tan beri sorgular artmıştı. Polis tarafından toplanan, giderek can sıkıcı bir hal alan kanıtlar karşısında Kamo adım adım geriliyordu. Bu sırada yolculuk tarihlerini olabildiğince birbirine karıştırıyor, özellikle de Viyana yolculuklarını bulandırmaya özen gösteriyordu. Bununla birlikte, kurduğu yapıyı yıkan otel fişleri geliyordu. Diğer yandan gözündeki yaranın nereden kaynaklandığı konusundaki açıklaması kimseyi ikna etmediğinden, bir bilirkişinin görmesine karar verildi. 6 Aralık'ta gözün dibinde bulunan bakır parçaları, yalanları boşa çıkarıyordu: Parçalar anlaşıldığı kadarıyla bir bombadan kaynaklanıyordu. Tutuklu 30 Aralık'ta soruşturmacıları memnun etti: Mirski değil, sosyal demokrattı; ama adını veremeyeceği için çok özür diliyordu; babasını ve annesini üzmek istemiyordu. Polislerin ağzı açık kaldı, ama bu onların, kısa süre önce Berlin'deki RSDİP yayınları deposunda bulunan ve Belçika'dan geldikleri saptanan tabancaları taşıyanın sahte Mirski olduğunu sezmelerine engel olamadı.

Duruşma tarihi olarak 14 Ocak saptandı. Ama 9 Aralık'ta, Alt Moabit Cezaevinde bulunan tutuklu ansızın çılgınlık belirtileri gösterdi. Üç gün önce, Oskar Kohn kendisini görme-

ye gelmişti. Bu fırsattan istifade, Kamo'ya Krassin'in bir notunu aktarmıştı. Krassin taklide başlamasını emrediyordu. Ertesi gün doktorlar, "Mirski"nin bütün günü "deli taklidi yaparak" geçirdiğini saptıyorlardı. Üç gün sonra çıplak yaşıyor ve sorulan soruları yanıtlamayı reddediyordu. Üç gün daha geçti; her türlü yiyeceği reddeden Kamo bitkin bir haldeydi. Konuşmuyor, ağzından sırf yürek parçalayan haykırışlar ve inlemeler dökülüyordu.

Mahkeme akli dengesi konusunda bilirkişiye danışma kararı almak zorunda kaldı. Aslında o sırada müşterilerinin akli durumu konusunda gerçek kuşkular taşımıyorlardı. Kamo'yu numaracı kabul ediyorlardı. Ancak duruşmayı ertelemek, adaletin işine geliyordu, çünkü ek bilgiler gelmesini bekliyorlardı. Saint Petersburg, kesin resmi kimlik tespitini sağlayacak bilgilerin ezici kanıtlarla birlikte yakında gönderileceğini bildirmişti. Berlin'deki tutuklu hakkında bilgi verebilecek herkes çok uzun süredir sorguya çekildiği, bakmak zahmetine giren herkese fotoğrafı gösterildiği için, bu amansız çalışmanın meyvelerinin toplanması doğaldı. Yine de, Saint Petersburg'daki Pierre et Paul Cezaevinde tutuklu bulunan Sarya gemisinin eski kaptanı, onları büyük hayal kırıklığına uğratmıştı. İnatçı adam bir iskelet kadar sessiz kalmıştı. Buna karşılık, Arşen Karsidze isminde bir başka tutuklu umulmadık bir gevezelik gösteriyordu.

Kafkasya'nın Kutes kentinde tutuklu bulunan Karsidze, gizlerinin küçük parçalarını açık etmekle bir süredir sorgucuların dikkatini üzerine çekiyordu. Mart ayında her şeyi itiraf etti. Dinleyicileri hayal kırıklığına uğramadı. Öğrendikleri olay özsaygılarına biraz dokunsa da, sevinçten içleri titredi. "Mirski" ünlü Kamo'ydu. Karsidze onu fotoğraflardan kesinlikle tanımıştı. Doğrulama yapıldı. Gori ahalisi de bunu onayladılar. Diğer yandan, Karsidze, Tiflis kamulaştırmasına katılanların hepsini biliyordu. Onları da ele verdi. Levan Kalandadze tutuklandı. Tutukluluğu uzun sürmedi. Kendisini Piyatigorsk Cezaevine götüren jandarmayı sarhoş ettikten sonra, onu aldatıp kaçtı.

Karsidze Boşoridze'nin evindeki gizli silah deposunu da biliyordu. Polis, mahzenleri kazmak, halıların altına ve yatağınkine de bakmak gerektiğini bilerek evi bastı. (İki yüz

elli bin rubleyi de gizlemiş olan bu yatak, çoğunlukla tabanca ve bomba doluydu.)

Sonunda Berlin'de duruşma günü geldiğinde, adalet her şeyi bilmiyordu. Ama elinde sanığı mahkûm edecek kadar bilgi vardı. Onu hiçbir şey kurtaramazdı. Sahte Mirski, suçlu iskemlesine inleyerek geçti. Sonra iskemlenin ucuna oturdu ve başını, sanki koparmak istiyormuş gibi elleriyle sıktı. Geçmişiyle ilgili soruları anlaşılmaz homurtularla yanıtladı. Sonra, aklının başka yerde olduğu açıkça görülebilen Kamo, başını masaya koydu ve anlaşılmaz sesler çıkartmaya başladı. Sonra da avazı çıktığı kadar sosyal demokrat olduğunu haykırmaya koyuldu. Bundan sonra, kendisinden tek söz alınamadı. Şaşkınlık içinde kalan mahkeme, Doktor Hofman ve Doktor Lepman'ı "Mirski"nin durumunu incelemekle görevlendirdi.

23 Mayıs 1908'de, uzun bir gözetim döneminden sonra, doktorlar raporlarını veriyorlardı. Onlara göre, ancak gerçek bir hasta kendine Mirski diyen bu adamın yaptığı gibi davranabilirdi. "İsteri türleriyle bağlantısı olması gereken bir tür dengesizlik ile karşı karşıyayız" diye yazıyorlardı. "Bu sinirsel dengesizlik, sinirleri zayıf veya kalıtımsal yatkınlık ya da dejenerasyon kaynaklı akıl hastalığı olan kişilerde görülür. Bunları göz önüne alarak biz, Mirski adlı şahsın şu anda bir akıl hastası olduğu ve şimdilik öngörülebildiği kadarıyla gelecekte de böyle kalacağı sonucuna varıyoruz. Hastalığı tedavi edilmez değildir ve suç teşkil eden eylemlerinden kendisini sorumsuz tutmak gerektiği ileri sürülemez."

Psikiyatristlerin bu kadar kesin bir şekilde aldanmalarının bazı gerekçeleri vardı. Kamo, sinirlerinin zayıflığı "hastalığının" nedeni olmak yerine, tam tersine onların sağlamlığı sayesinde bu inanılmaz taklidi gerçekleştirebiliyordu. Çünkü hiçbir psikolojik ya da tıbbi eğitimi olmayan Kamo, hiç renk vermiyordu. Bağırmadığı zaman haykırıyor, elbiselerini yırtmadığı zaman hücresini kemiriyordu. Yemeğini duvarlara fırlatmadığı zaman elinin yetişebileceği yerden geçen gardiyanları boğazlamaya çalışıyordu. Böyle bir rejim kimin olsa cesaretini kırardı. Onunki kırılmıyordu. Soğuktan donduğu bir yeraltı hücresine çırılçıplak kapa-

tıldığında, dokuz gün boyunca durmadan koştu ve zıpladı. Dışarı çıkarıldığında doğal olarak pek iyi durumda değildi. Bu sırada kendisini ziyaret eden Oskar Kohn, onun gerçekten delirdiğini sandı. Ancak, gardiyanın bir anlık dikkatsizliğinden yararlanan Kamo kendisine uyanıkça göz kırpınca yanıldığını anladı.

Alt Moabit Cezaevinin psikiyatri bölümünde, Mirski hemen yıldız oldu. Gerçek deliler bile onunla yarışmayı düşünemiyorlardı. Dört ay boyunca hiç yatmadı. Dinlenmek için odanın bir köşesinde duruyor, kâh bir bacağını kâh öbürünü kaldırıyor, düşecek duruma gelinceye dek uyukluyor ama hiçbir zaman gönüllü olarak yatmıyordu. Tabloyu tamamlamak için beslenmeyi reddediyordu. Sondayla beslemek istediler. Birçok çam yarmasıyla birden giriştiği kavgalarda, dişlerinin çoğunu yitirdi. Ama zorla içirdikleri süt onu kurtardı, yeni arazlar tasarlayabilmesi için gerekli düşünsel gücü sağladı. Sakalı kocaman olmuştu. Yarısını yoldu. Yanak derisi de beraberinde kalktı. Yüzü kan içinde, kılları çok simetrik biçimde yatak örtüsünün üzerine dizdi. Sonra da uslu uslu doktor ve hemşirelerin gelmesini bekledi. Onları çok mutlu bir gülümsemeyle karşıladı. Gelenler şaşkınlıktan dona kaldılar. Cesaretleri kırılmış halde geri çekilirlerken, “Korkunç!” diye homurdandılar.

Kısa süre sonra yeni bir heyecan fırtınası koptu. Hasta Mirski kendisini asmıştı, ilmik boynundan son dakikada çıkarılmıştı. Kamo gururluydu. Saati olmadan, en son anda ortaya çıkarılacak böyle bir intiharı zamanlamayı ve kararlılığı konusunda hiçbir kuşku bırakmamayı başarmak övgüye değer bir kuvvet gösterisiydi. Ne yazık ki, öncesinde ustaca yapılmış bir psikolojik hazırlık yatan hareketin tam güzelliğini tek değerlendirebilen kendisiydi. Bir süredir, hiç aralıksız, mahvolmuş bir adam olduğunu haykırıyordu. Böylesine umutsuz biri başarısı bir girişimle yetinmez, yeniden baştan alması gerekir. Çorbasında bir parça kemik bulunca, aradığı fırsatı yakalamış oldu. Kemiği saklamak, sonra bıçak benzeri bir şey elde edinceye kadar bilemek onun için çocuk oyuncağıydı. Damarlarını açıp bekledi. Kendisini, öngördüğü gibi kanlar içinde yüzer buldular. Görsel yönü güçlü ama pek ciddi olmayan bir durumdu.

Zaten bu konuda, görsel etki gerçek duruma ağır basıyordu. Bunu anlayan Kamo, girişimini en korkunç bir biçimde yineledi. Dirseğindeki atardamarları ısıra ısıra kopardı. Yine kurtarıldı ama bu gösteriden sonra kararlılığından artık kesinlikle kuşku duyulmadı. Olumlu bir puandı bu. 4 Haziran'da çabalarının meyvesini toplamaya başladığını sandı. Herzberg psikiyatri hastanesine nakledildi. Kaçma düşleri yeniden yoğunlaştı. Bir hastaneden kaçmak, herhalde hapishaneden kaçmaktan daha kolaydı. En kötü koşullarda, orada kalmak sadece artık sıradanlaşan bir taklit gerektiriyordu.

İlk gün o kadar iyi bir hava içindeydi ki, can sıkıcı bir hal aldı. Art arda ve avaz avaz şarkılar söyledi. Ertesi gün, bir saniye soluk almadan ama tamamen anlaşılmaz biçimde sürekli konuştu. Yanına yaklaşmak istendiğinde korkuyla kaçıp bir köşeye sindi. 6 Haziran'da gürültü yapmakla yetindi, doktor olduğunu açıkladı. Sonra rütbe alarak Napolyon oldu. Kendisinden hiçbir kanıt istenmediği için, bu fırsatı kaçırmayarak on milyon litre votka içtiğini açıkladı. 8'inde artık Napolyon değil, herhangi biri olmuştu. 9'unda duygusal sorunları vardı. Genç bir kızı sayıkladı ve başka çaresi kalmayınca, gazetelerde bulduğu bütün kadın fotoğraflarına ve resimlerine saldırdı. Onları çılgınca öptü. 10'unda, yüzünü tırmalayarak ve her yerini kana bulayarak kendini cezalandırdı. 11'inde sadece yemek yemeyi reddetti ve sol eliyle durmadan herkesi rahatsız eden mekanik bir hareket yaptı. 16'sında, sondayla tehdit edilince, yemek yemeyi kabul etti. 19'unda kafasını şiddetli darbelerle yumruklayıp, durmadan şunu yineledi: "İnsan ölüyse yaşayamaz."

Bu güzel mantığın, babasının 20'si gecesi kendisini görmeye geldiğine personeli inandırmaya büyük bir yardımı dokunmadı. Zaten o gece pek çok ziyaretçi gelmişti. Onu "nagayka"sı (kamçı) ile döven bir Kazak da vardı. Bu beklenmedik ziyaretlerin ardından, durumunu sosyal demokrat bir yoldaşla görüşmek istedi. 23'ünde bu isteği henüz yerine getirilmediği için bıyığının bir bölümünü arkadaşlarından birine göndermek üzere yoldu. Durumundan hoşnut değildi. Bütün gece durmadan konuştu ve yürüdü.

Sonunda 26'sında biraz iyileşti. Nöbetçi hastabakıcı, akıllı sözler ettiğini duyunca şaşırdı. Onu konuşturmak için hemen bu fırsattan yararlanıldı. Baş doktor geldi: "Geç kaldınız" dediğini duydu. "Dün gelseydiniz epey konuşurdum, ama bugün formumda değilim."

Doktor ısrar etme hatasını işledi. Hasta gözyaşlarına boğuldu, polise küfretti, kendisine karşı entrika yapmakla suçladı. "Niye burada olduğumu bile bilmiyorum! Ben masumum! Ben sadece zavallı bir akıl hastasıyım! Her şeyi unuttum! Her yerde ve her zaman dayak yiyorum! Hiçbir şey yapmama izin vermiyorlar! Tuvalete gittiğim zaman bile itiraz ediyorlar. Her yerde, bana Rusça küfreden İspanyol engizisyoncuları var! Ben, Sibirya'ya bile gidecek olsam, yurduma dönmek istiyorum! Orada en azından arkadaşlarım olur. Burada yapayalnızım ve babamın gece ziyaretleri bile bu işi düzeltmez!"

Bu söz tufanından sonra, doktor ikna oldu. Adam deliydi, onu kapatmak gerekiyordu. 29 Haziran'da Buch kliniğine götürdüler. Oskar Kohn ve Kamo bir kez daha umutlandılar. Belki de bir kaçış olasılığı ortaya çıkacaktı. Her türlü umuttan hemen vazgeçmek gerekti. Tehlikeli akıl hastalarının bölümü olan 12 numaralı koğuşa kapatılan zavallı, cehennemin tam ortasına düşmüştü. Şimdiye kadar başına gelenler, bundan sonra karşılaşacaklarının yanında hiç kalırdı. Önceki kuruluşlarda yaşadığı koruyuculuk sahnelerinin yerini burada sürekli bir gaddarlık almıştı. Koğuşu paylaşan dokuz öfkeli deli durmadan dövüşüyor, birbirlerini tırmalıyor, boğazlıyor, kafalarını duvarlara vuruyor, ölüm çığlıkları atıyor, dışkılarını yiyor ve daha bin türlü az görülür işle uğraşıyorlardı.

Kamo bir saniye soluk alamıyordu. Ölmek istemiyorsa sürekli tetikte bulunmalıydı. Bu koşullarda en küçük bir kaçma umudu olamazdı. Morali bozuluyordu. Bu lanetli yerde ne kadar kalması gerekeceğini bilmiyor ama fazla dayanamayacağını seziyordu. Ama yine de bütün bu kötü şeylerin iyi bir yanı da vardı. Dokuz deliden biri, ailesinin isteği üzerine oraya kapatılmış, morfinman bir doktordu. Bazı akıllı anları olan düşkün bir adamdı. O sıralarda, sefalet arkadaşlarıyla konsültasyon yapıyordu. Kamo, bu ko-

nuşmaların müdavimi oldu, oradan kurtulmak ve duruşma olursa başını kurtarmak için büyük gereksinim duyduğu tıp kültürünün temel bilgilerini kendisine sağlaması için onu ustaca yönlendirdi. Çünkü kısa bir süredir Rusya kendini göstermeye başlamıştı. Kamo'nun iade edilmesini resmen istiyordu ve bu isteğini elde ederse, yapılacak duruşmada kökten ve kesin bir kararın verileceğine kuşku yoktu."

Demek ki tek savunma yolu taklitti. O noktaya dek, aklına gelen yöntemlerle işi yürütmüştü. Esin kaynağı sıfır olduğu için, taklit oyununun güçlendirilmesi, tek bir kusur bulunmaması gerekiyordu. Çözümü morfinman gösterdi. Kamo'nun belirtilerini gösterdiği hastalığın olası zemini, genel deri ve kas duyarsızlığı yönünde olabilirdi. Bu gelişimi taklit etmeyi başarırsa, normal bir taklidin ortalama süresi iki ayı geçmezken Kamo altı aydır dayandığı için, herkesi aldatabilme şansı çok yüksek olacaktı. Zor bir yoldu ama tutulacak tek yoldu.

30 Haziranda, bütün günü garip hareketler yaparak geçirdi. Bir elinde bir çiçek tutuyor, öbürünü de inatla cebinden çıkartmıyordu.

"Kaç yaşındasınız?" diye sordular.

"Ne çok, ne az... Diyelim yirmi..."

"Nerede doğdunuz?"

"Anlamıyorum."

"Hastalığınız ne?"

Midesini göstererek "Burası iyi değil" dedi. Kafasını işaret etti: "Burası da çok sıcak."

Duyarsızlık belirdi ve doktorları merak içinde bırakarak ilerledi. Deneylere girişildi. Bunlara işkence adı da verilebilirdi. Kafasına iğne batırıldığında tepki gösterdi. Buna karşılık tırnak altlarına tahta parçalan sokulduğunda kılı kıpırdamadı. Aynı şekilde kaba etleri, sırtı ya da tabanları kızgın demirle dağlandığında ağzından ne bir acı iniltisi çıktı, ne de gözünü kırptı. Tedavi personeli yarı yarıya ikna olmuştu. Son bir gayret daha ve partiyi kazanacaktı. 12 Temmuz'da yemek yemeyi kesti. 15'inde zehirli olduğuna yemin edilen bir kap süte oburca atıldı. Ölmediği için çok hayal kırıklığına uğradı ve büyük bir gözyaşı seline boğuldu. Sonra ağlama-

yı keserek kendisinin kötülüğünü isteyen "bomba atıcısı" diğer hücre arkadaşlarından şikâyet etti. Bu, bardağı taşıran son damlaydı!

25'inde niye artık beslenmek istemediği kendisine sorulduğunda, soğukça şu yanıtı verdi: "Gereksiz, ben öldüm." 4 Ağustos'ta yeni bir intihar girişimi. 22'sinde bir atı öldürebilecek dozda veronal yapıldı. Uyanır uyanmaz, damarlarını ısırdı. İlk seferinkinden daha başarılı olamadı.

Nihayet 25 Ekim'de, tıbbi raporlar durumunda bir sakinleşme kaydettiler. Hasta, pek güvenilmez de olsa, belli bir dengeyi sağlamış gibiydi. İsteri krizinin büyük bölümünün toptan atlatıldığını düşündüler. Ama aynı ayın 31'inde, bir Kazak'ın kendisine vurduğunu söyledi. Yeniden çöktü ve durmadan ağladı. Aslında, bu ansızın iyileşme bir rastlantı sonucu değildi. Yankıları, avukat aracılığıyla Kamo'ya da ulaşan dış olaylarla doğrudan ilintiliydi. İade tehlikesi azalır azalmaz, delilik de azaldı. Böylece, Kasım'dan 1909'un Mart ayına dek, Kamo gücünü harcamadı ve normale yakın davranabildi. Ama Nisan ayında endişe verici söylentiler dolaşmaya başladı: Kamo duruşması hazırlanıyordu. Kaderi, alınacak karara bağlı olacaktı. Ve yargılama akıl sağlığı durumuna göre belirlenecekti. 16 Nisan'da Berlin Cezaevine geri götürüldü ve 23'ünde ilk sorgusu yapıldı. 25'inde "Vonvaerts!" gazetesi, insan sevgisi konusunda çığlıklar atıyor ve özetle şöyle diyordu: "Bu zavallı deli hangi cesaretle mahkemeye çıkarılıyor?"

Duruşma 3 Mayıs'ta olacaktı. 30 Nisan'da Kamo'nun durumu öylesine ağırlaştı ki, onu acil olarak Buch psikiyatri kliniğine geri götürmek gerekti. İki gün sonra, durumunda net bir düzelme oldu. Sanki bir rastlantı sonucu, mahkeme de onu o gün duruşmaya çıkartmaktan vazgeçti. Böylelikle, taklitçi öteki ayın başına kadar tatile çıkmış oldu. Daha doğrusu, rutin bir taklitle sınırlı kaldı, yemek yememek ve uyumamakla yetindi.

Buch hastanesi başhekimi Doktor Werner, gerek meslekî gerekse de insani açıdan Kamo'nun durumuyla ilgileniyordu. Durumun iyiye gittiğini saptar saptamaz, hastayla ilişki kurmaya çalıştı. Zayıf, solgun, gerilimli, korkak, elleri titreyen ve nabzı 120'den fazla atan adamın yavaş yavaş

sırlarını açmaya başladığını gördü. İlk zamanlar, ona yalnız gece gördüğü düşleri anlatıyordu. Polis geliyor, onu bağlıyor ve dövüyordu. "Allah'ın belası polis" diyordu, "Ben diğer insanlar gibi sırf iyi yiyip içmekle yetinecek değilim. Öldüğüm zaman polis de beni yesin, çünkü bundan başka bir şeye değer verecek yetenekte değil!" Doktor Werner büyük bir dikkatle not alıyordu. Karşısındakinin siyasete değinmeye başladığını duyunca, aklı başında bir konuşmanın zamanı geldiğini anladı. "Ben hırsız değilim! Kimseye borcum yok. Anarşist değil, sosyal demokratım. İsterlerse beni öldürsünler! Cani bir Alman masum bir Rus'tan daha iyi yaşadığına göre, ölmeyi tercih ederim."

Sonunda, 4 Temmuz'da, Werner'in sezgileri doğru çıktı: Konuşma yeni bir yön aldı, çılgın tutuklu diyaloğu kabul ediyordu.

"Adınız ne?"

"Semyon Arşakov Ter Petrosyan. 'Ter' ailemde ruhbanlar bulunduğunu belirtiyor. Dedelerimden biri ve babam din adamıydı."

"Dininiz nedir?"

"Ermeni. Ortodoks dininden çok farklı değildir."

"Nerede doğdunuz?"

"Gori'de, Mayıs ya da Haziran'da. Aşağı yukarı yirmi yedi yaşındayım."

"Annenizle babanız sağ mı?"

"Evet."

"Sağlıkları yerinde mi?"

"Babam tüccardır. Çok içer. Bir kova şarabı tek başına içebilir ve sabahları votka içer. Annem altı, yedi yıl önce öldü. Su toplamasından... Ben de oradaydım."

"Ailenizde akıl hastaları var mı?"

"Çocukken ateşli bir yurtseverdim. Onun dışında ailemle pek ilgilenmedim. Teyzem sinirliydi biraz..."

"Hangi hastalıkları geçirdiniz?"

"Küçükken sirkeyi çok severdim. Beni öksürtürdü. Özel bir ilacım vardı. Babam çok zengindir."

"Kafanızdaki yaralar neden oldu?"

"Bilmiyorum."

"Yatağınıza işer miydiniz?"
"Hatırlamıyorum."
"Hangi okula gittiniz?"
"Tiflis Koleji. On yedi ya da on sekiz ya da on dokuz yaşımda okuldan ayrıldım."
"Kolay öğreniyor muydunuz?"
"Hep gözünü budaktan sakınmaz serserinin biriydim. Öğrenmek istediğim şeyler kafama çabuk girerdi. Tarih, coğrafya gibi. Yunanistan'ı çok severim, ama aritmetiği sevmem."
"Hal ve gidişiniz nasıldı?"
"Öğretmenlerime bakılırsa kötü..."
"Kolejden sonra ne yaptınız?"
"Evde ders çalışıyordum. Günde on dört, on beş saat okuyordum. Sosyalist kitaplar..."
"İçer miydiniz?"
"Şarap ve konyak. Votka içmem."
"Günde ne kadar konyak?"
"Ah! Bunu kaydetmedim! Param varsa fıçı gibi içerdim. Param kalmayınca da içmezdim. İşte böyle."
"Askerlik yaptınız mı?"
"Hiçbir zaman. Çünkü beni askere çağırmadılar. Ayrıca da bankerlik yapıp, orduyu oluşturan haydutlara, katillere ve cellâtlara yardım etmek istemiyordum."
"Cinsel hastalık geçirdiniz mi?"
"Konuşmak istemiyorum... Hayır."
"Kafanızdaki yaralar neden oldu?"
"Polis yaptı! Korkmuyorum! Her şeyi anlatmak istiyorum: Ne yaptıysam Parti için yaptım. Kendi çıkarlarım için hiçbir şey yapmadım. Ajitatördüm ve kafamdaki yaralar da gösterilerde yediğim kılıç darbelerinden, ya da Ermenilerle Tatarlar arasındaki bir silahlı çatışmada yediğim dipçiklerden oldu. Ben onları engellemeye çalışıyordum. Yere düştüm ve dört ay hasta yattım. Ama tarihini unuttum."
"Bu yaraları aldıktan sonra başınız ağrıyor muydu?"
"Hayır sanmıyorum. Sadece daha çabuk öfkelenir oldum."
"Başka hastalık geçirdiniz mi?"

"Baş ağrısı."

"Ne zamandır mideniz ağrıyor?"

"Altı ya da yedi yıldır. Büyük bir grev vardı. Ben ajitatördüm. On beş ya da on altı kişi öldü. Ben de onlarla birlikte ölmek istiyordum ve kuvvetli bir zehir, azot asidi yuttum. Rusya'da eczacı dostum çoktur."

"Ya sağ gözünüz?"

"Bunu size söylemeyeceğim. Çünkü eğer Rusya'ya dönersem, sonra aynasızlar her şeyi öğrenir."

"Depoda niye o kadar sinirliydiniz?"

"Gezintiye çıkmamı istiyorlardı. Ben istemiyordum. Aklımda başka düşünceler vardı. Nedensiz yere tutuklandım. Hiçbir zaman kötülük etmek istemedim. Eğer serbest bırakılırsam ve bir oda kiralayabilirsem, polisin benimle bir daha uğraşmasına gerek kalmayacak. Ben buraya Berlin'i görmeye geldim. Yalnız bunun için."

"Ya gizli bölmeli valiz?"

"Bunlar polis tarafından uydurulmuş öyküler. Rus polisi madalya almak için her şeyi yapabilir!"

"Şimdi de sinirleniyorsunuz. Polisin fotoğrafınızı çekmeye geldiğini söylemiştiniz."

"Bir gece uyuyordum, birden birinin sakalımı tıraş etmeye çalıştığını hissettim. Gözlerimi açtım; bir polis kaçıyordu. Kafasına bir taş attım ama tutturamadım. Yazık oldu!"

"Niye onun bir polis olduğunu düşünüyorsunuz?"

"O domuzu tanıyorum."

"Sekiz kere dokuz kaç eder?"

"Unuttum. 72."

"Ya 9 kere 9?"

"...81."

"25 eksi 18?"

"Altı ya da yedi."

"125 artı 15?"

"133. Eskiden hesap yapmayı iyi bilirdim. Artık bittim."

"Ardımdan tekrarlayın: 125,476"

"On altı yirmi beş yüz dört bin."

"Bana kuzeye doğru akan bir Sibirya ırmağı söyleyin."

"Amur. Hayır, Tobolsk... Hepsini unuttum. Eskiden gözüm kapalı hepsini bulabilirdim."
"Rusya'da kaç hükümet var?"
"..."
"Volga üstünde bir kent?"
"Astragan."
"Kırım'da bir kent?"
"Yalta."
"Rusya'nın nüfusu?"
"İki milyon. Yok, şaka ediyorum: İki yüz milyon."
"Dünyada kaç kıta var?"
"Beş."
"Rus-Türk savaşı ne zaman oldu?"
"Allah bilir, ama ben hatırlamıyorum"
"Çariçe Katerina hakkında ne biliyorsunuz?"
"O canavardan söz etmek istemiyorum."
"Büyük Petro hakkında ne biliyorsunuz?"
"O da bir Rus çarıydı."
"Olumlu yönleri nelerdir?"
"Hiçbir şey."
"Değerli olduğu söylenen bir Rus Çarının adını verin."
"Olanaksız. Böyle biri yok."
"Kiliseye gidiyor musunuz?"
"Hayır."
"Niye?"
"Benim kendi Tanrım var. Ben polisin Tanrısını tanımıyorum, gerçek Tanrıya inanıyorum."
"Dininizi kim kurdu?"
"Benim dinim yok. Dinim sosyalist devlet! Marks, Engels ve Lasal'a inanıyorum."
"Bir ağaçla bir çalı arasındaki fark nedir?"
"Fark yoktur. Ağaç ağaçtır, çalı da çalı."
"Evet, ama başka?"
"Ekleyecek şeyim yok. Çok açık."
"Yıldırımdan nasıl şimşek doğar?"
"Eskiden biliyordum."
"Havada elektrik olduğunu bilmiyor musunuz?"

"Her yerde var. Eğer iki cismi birbirine sürterseniz, elektrik çıkar."

"Bu her zaman doğru değildir."

"Ben de sizin gibi düşünüyorum."

Doktor Werner elinden geldiği kadar kurnazca davranmakla birlikte, hastanın ağzından başka laf alamadı. Bu nedenle, temkinli bir şekilde dış görünüşlere sarılıp, 7 Temmuz'da "histerik-nevrastenik" hastalar bölümüne kaydedilen Semyon Ter Petrosyan'ın "akli melekelerinin yetersiz olduğu" sonucuna varan bir rapor yazdı. Üstün nitelikli doktora göre, bu durum ne bir taklidin ne de bir abartmanın sonucu olamazdı. Tanısını sarsıcı niteliklerini kabul etmek gereken maddi gözlemlere dayandırıyordu. "Kalp çarpıntılarının hızlanması ve göz kırpıştırmalar taklit edilemez. Aynı şey el titremeleri, yüz kaslarındaki kramplar ve hıçkırıklar için de geçerlidir. Sonuç olarak, hasta soruşturmaya katılabilecek durumda değildir ve hiçbir zaman olmayacaktır. Çünkü durumu iyileşmeyecektir." Doktor Werner raporunu şöyle bitiriyordu : "Son olarak, Semyon Ter Petrosyan cezasını çekecek durumda da değildir."

Bu, Kamo için tam bir zaferdi. Yine de aldanmamak gerekiyordu. Bu, arkası gelecek bir savaşın henüz ilk raunduydu. İnsan bundan kuşku bile duysa, olaylar hemen kendini hatırlatıyordu. Saint Petersburg işin ucunu bırakmıyor ve Almanya'dan gelen kuşkulu teşhisler gerekçesiyle Kamo'nun elinden kurtulmasına yanaşmıyordu. Zaten polis, yeri göğü birbirine bir hiç yüzünden katmamıştı. Artık elinde bulunan tüm kanıtlarla, teröristi darağacına gönderebilirdi. Böyle olacağına da güveniyordu. Bu nedenle, adamın deliliğinin kabul edildiğini ve her an salınabileceğini, en kötü ihtimalle bir huzur evinde günlerini rahatça doldurabileceğini öğrenince, bu yumuşak yazgıya karşı çıkmaya karar verdi.

Tutunacak tek dal Rus hükümetiydi. Çünkü iş polisiye sahadan çıkıp, tıbbi sahaya girmişti. Polis tarafından sürekli rahatsız edilen hükümet, sonunda işi ele alarak herhangi bir tanıklık, ya da yazılı belgeden kaçınarak doğrudan Alman hükümetiyle ilişkiye girdi. Alman hükümeti önce onları epey yalvarttı. Yeni bir sosyal demokrat kam-

panya başlaması tehlikesi vardı ve moment kötü seçilmişti. Yine de Rusya bu ayrıntının kendisi için ne denli önemli olduğunu belirttiği ve Rusya ile olan ekonomik ilişkiler iyi gittiği için bir çözüm arandı. Saint Petersburg büyük bir taviz verdi. İade durumunda, tutuklu yargılanacak ama idam cezasından kurtulacaktı. Böylelikle insancıl eleştiriler boşa düşürülecekti. Demek ki iş, akla yatkın bir iade gerekçesi bulmaya kalıyordu.

Bir akıl hastasının bakımı pahalıdır. Eğer Almansa, toplum bunu üstlenmelidir. Ama yabancıysa, onun gereksinimlerini Alman halkının karşılaması doğru mudur? Böyle bir soru yanıtını da beraberinde getirir.

Ekim'de, tenha sınır kapısı Kaliga'da, Kamo, Rus makamlarına teslim edildi. Oradan, çok büyük bir muhafız alayının eşliğinde, zorunlu yolculuğunun ilk durağına geldi: Varşova.

On gün sonra, bu kentin bir yeraltı zindanında yatıyordu.[35] 1909'un Ekim sonunda, kendi evine, Tiflis'in Metek Cezaevine dönüyordu.

35- Bu cezaevinde, Rosa Luxemburg'un dostu ve ilk dönemlerinde akıl hocası olmuş Polonyalı bir devrimci çürümüştü. Kasprzak'ın öyküsünden kısaca söz etmeye değer: Hem örnek bir değeri kem de Kamo'nun öyküsüyle şaşırtıcı benzerlikleri vardır.

Netti, "Rosa Luxemburg" adlı kitabında şöyle yazıyor: "Eski konspirasyon ekolünden bir devrimci, tabancalar ve matbaalarla yaşayan bir eylem adamıydı. Büyük bir entelektüel değeri yoktu ama yine de bir liderdi. Varşova'daki ilk dönemlerinde Rosa Luxemburg'un rehberi ve akıl hocası oldu. Ve daha sonra Almanya'da onunla birlikte çalıştı. Hapis ya da sürgünden kurtulmak için deli taklidi yaptı ve Varşova'da kapatıldığı akıl hastanesinden kaçmayı başardı. Almanya'ya gelince polis tarafından tutuklandı ve Rusya'ya iadesi görüşüldü. S.D.K.P. Alman Sosyal Demokrasisinin en tanınmış yöneticilerinden müdahale etmelerini isterken, P.P.S. Kasprzak'ı bir Okrana ajanı olmakla suçlayarak bu girişimi engellemeye çalıştı." (Cilt I, s. 95.)

ALTINCI BÖLÜM

Tiflis artık cehennem değil, sadece çilehaneydi. Bir krizin en ağır belirtilerini taklit etmeyi keser kesmez soruşturmalar yeniden başlıyordu. Bu küçük oyun, dışardan haber alma yoksunluğunun ağırlaştırdığı ek gerilimler de yaratarak sürme tehlikesi gösteriyordu. Yalnız kendi kuvveti ve esin gücüyle sınırlı kalan Kamo, göz kararıyla yolunu bulmak, gerçek ile yalan arasında gidip gelmek, yarı bulanıklık içinde yaşamak ve kendisiyle çelişkiye düşmemek için yaptığı en küçük açıklamayı bile aklının bir köşesine yazmak durumundaydı.

Berlin dönemi ile ilgili sorularda güçlük aşılmaz değildi. Yüksek Bolşevik yetkililerin onun ikili oyununu anladıklarını sezdirmekten sakınarak, Jitomirski'yi gizli patronlarının gözünde küçük düşürme avantajını sağlayan çeşitli konularda dolaşıyordu. Kamo da tutuklanmasında bir provokatörün uzman elini sezmişti. Kuşkulu şahsın kimliğini Oskar Kohn bildirmişti.

Geri kalan sorunlarda, Kamo'nun savunulabilir bir hat saptamak için kız kardeşi Caver'in ziyaretini beklemesi gerekti. Bu karşılaşma tutuklunun sırtındaki büyük bir yükü kaldırdı. Yalnız değildi. Berlinli avukatı onun lehinde çırpınmaya devam ediyor, tıbbi dosyaları ve belgeleri aktararak Gürcü makamlar üzerinde baskı yapıyordu. Sabır ve inatla, Kamo'nun deliliğinin kabul edileceğini umuyordu. Bu gerçekleşirse kurtulmuş olacaktı.

Bu iyi bir haberdi, çünkü iki buçuk yıllık soruşturmadan

sonra ellerinde tutuklu olarak bulunan adamla ilgili pek çok şeyi bilen Tiflis polisleri, hâlâ maddî kanıt peşindeydiler. Hakikaten de, o zamana dek gerçeklikleri her zaman tartışma konusu yapılabilecek sözlü kanıtlardan başka bir şey elde edememişlerdi. Adamı ellerinde tuttukları için, göz yarası onlara somut bir kanıt sağlamıştı. Aralık 1909'da, içerdeki son metal parçacıkları da gözden çıkarıldı. Bilirkişi zaten bilinen şeyi doğruladı: Bunlar bomba parçalarıydı. Bu parçaları çıkaran cerrahın Mayıs 1907'de, bomba patladıktan hemen sonra Kamo'yu tedavi etmiş doktor olması çok büyük bir şanssızlıktı. Kamo'yu tanıdı ve eldeki yaranın da göz yarasıyla aynı nedenden kaynaklandığını belirten bir rapor yazmaktan başka şey yapamadı. Bununla birlikte, yiğitliğinden ya da utancından gelen bir tavırla, raporunu Kamo'nun ona göre o dönemde de deli olduğuna ilişkin görüşüyle süsledi. Elinden geleni yapmıştı.

Polis sevinç içindeydi. Kanıt elindeydi. Bu olaylar üzerine soruşturma yeniden başladı ve Caver, bir Okrana ajanını öldürmüş olmakla suçlandı. Doğru ya da yanlış, kardeşinin kurtarılması işinde giderek etkin bir görev üstlenen bu kız kardeşten kurtulmak için mükemmel bir olanaktı. Kendisi yetmiyormuş gibi bir de kadın hemcinsinin çıkmasına tahammül edilemezdi.

26 Nisan 1910'da, Tiflis askeri mahkemesi toplandı. Salon hıncahınç doluydu. İzleyiciler özenle aranmıştı. Tüm dünyaca tanınan kahramanı, büyük bir ustalıkla soygun yapıp rejimi gülünç duruma düşüren adamı görmek isteyen gazeteciler öyle çoktu ki, kapının önünde az daha kavga çıkıyordu. Kahraman işleri biraz farklı görüyordu. Son kozunu oynuyordu. Ve eğer onu iyi seçmezse, kendisine partiyi yenileme şansı vermeyeceklerdi.

Çok zayıf, soluk, sakallı, üzerinde sadece yırtık pırtık bir hastane gömleğiyle göründü. Bir dehşet mırıltısı izleyicilerin arasında dolaştı. Salonda hiçbir şey görmeden, kimseyi tanımadan dolaşan zavallı bakışını gören Liz Teyze ve talihsiz adamın kız kardeşleri gözyaşlarını daha fazla tutamadılar: Gerçekten delirmişti. Perişan adam ayaklarını sürüyerek sıraya gitti, rahatsızca üstüne ilişti, kamburunu çıkarıp oturdu. Gömleğinin içinden beceriksiz ve

neredeyse mekanik hareketlerle, hapishanenin hastane bölümünde kaldığı sırada besleyerek kendine alıştırdığı serçeyi çıkardı. "Küçük Pierre" onun dostu, tek sırdaşı, doğayla, yaşamla tek bağıydı. Heyecan doruğa ulaşmış, herkes sosyal ilişkileri bir serçeye indirgenmiş bu adamın yalnızlığını kavramıştı. Kamo, serçenin masanın üstünde dolaşmasına izin verdi ve onu seyretmeye öylesine daldı ki, yargıçların kendisine sorduğu soruları bile duymadı. Sonra canlanır gibi oldu, kara tırnaklı elini elbisesinin cebine soktu ve büyük bir dilim küflü ekmek çıkardı. Kuşun yemesi için masanın üzerine ufaladı. Kuş da güzellikle yaklaşıp kırıntıları gagalamaya başladı. Bütün salonun gözü yalnızca bu basit hareketlerdeydi. Sessizlik yargıçları bile uyandırdı. Sanık da olayı hisseder gibi oldu. Donuk gözlerini yargıçlara doğru kaldırıp, mekanik bir hareket ve budala bir gülümsemeyle ekmek parçasının geri kalanını onlara uzattı.

Bu olay kesin bir etki yarattı. Liz Teyze artık kendini hiç tutamıyordu. Yargıçlar ne yapacaklarını şaşırdılar. Yalnız kalan polisler, bütün bu gösterinin önceden özenle hazırlanmış olduğuna ve bu yüzden umutlarının kaybolacağına inandıklarından, sövüp sayıyorlardı. Haklıydılar. Mahkeme heyeti karar vermek için içeri çekildiğinde, mahkeme üyesi iki genelkurmay subayı zavallı bir ölüyü idama mahkûm etmeyi reddettiler. Bu durum akli dengesini ölçecek yeni bir bilirkişi saptanması için yeterliydi. Umutlar yersiz değildi. Çünkü rejim yanlısı uzmanlar bulmak pek kolay değildi. Savunma onların Berlin'de konulan teşhisi onaylamakla yetineceklerini umuyordu. Ayrıca, bilirkişi raporu hazırlanmasının bir hastaneye nakli gerektirmesi de azımsanacak bir olay değildi. Demek ki, kaçış olasılığı gündemdeydi. Almanya'da bu işin başarılamaması, dostların avuçlarının içi gibi bildiği burada da başarılamayacak demek değildi.

20 Eylül'de, Kamo'yu Almanya'da yaşadıklarına benzer sınavlardan geçiren bilirkişi heyeti kararını bildirdi. Kamo'nun deliliği kabul edilmişti. Polis öfkeden kuduruyordu. Bilirkişilerden birinin kardeşinin Düşe'deki federalist kamulaştırmaya katıldığı için mahkûm olduğunu öğrenen polis, zaten kızgın olan savcıyı bir karşı bilirkişi raporu isteme-

ye ikna etmekte güçlük çekmedi. Ama bunu yapması pek kolay değildi. Çünkü yeni bilirkişi raporu, güvenli cezaevi bulunmasını gerektiriyordu. Hâlbuki o bölgede Kamo ile boy ölçüşebilecek bir cezaevi yoktu. Başka çare kalmadığı için, 21 Aralık'ta, korkutucu hastayı Mihailovski Hastanesinin psikiyatri bölümüne götürme kararı alındı. Bulunabilen tek yer burasıydı ve daha iyi korumak için, hasta hem hapsedildi hem de iyi bir muhafaza altına kondu. Kendisine hiç acınmayacağının göstergesi olarak, serçesi elinden alındı. Bu, ağır bir darbe oldu.

23 Aralık. Doktorlar "hasta sakin" kaydını düştüler. "Cilt duyarlılığında büyük azalma oldu, bazı bölgeler acı duyusunu tamamen yitirdiler. Kaslar güçlü bir şekilde kasılınca, hasta hiçbir acı hissetmiyor ve genel olarak, üzerinde ne işlem uygulanırsa uygulansın, ilgisiz kalıyor."

Ertesi gün şunları eklediler: "Hasta bütün gün hücresinde gidip geliyor. Şarkı söylüyor, ıslık çalıyor, boş sigaralara tütün doldurmakla uğraşıyor, hiçbir şeyle ilgilenmiyor. Nöbetçi doktordan, kendisine içinde savaştan söz edilen bir kitap vermesini istedi, kitap verildi, ancak okumuyor."

"Tiflis banliyölerinde bir yerde gömülü dört milyonu olduğunu anlatıyor, ama gizlediği yeri açıklamayı reddediyor. Akşam, uzun süre uyuyamıyor, yatağında sinirli sinirli dönüp duruyor. Not: Serçesi "Küçük Pierre"den ayrılmış olmaktan hoşnutsuz, kendisine geri verilmesini, çünkü onunla konuşması gereken çok önemli bir iş olduğunu söylüyor.

5 Ocak. "Sabah vizitesi sırasında, hasta doktorlara gençlerin (kadınlar ve erkekler) kendisini hücresinde görmeye geldiklerini, onu endişelendirdiklerini, rahatını bozduklarını açıkladı. Doktordan önlem alınmasını istiyor, yoksa kendi işini kendi göreceğini belirtiyor. Gün boyu hücresinde ıslık çalarak gidip geliyor, neşeli görünüyor, çok sigara içiyor, akıl hastaları bölümünde oluşu onu zerre kadar endişelendirmiyor. Tam tersine, zincirleri onu eğlendiriyor, şarkı söylerken zincirlerini şıngırdatarak eşlik ediyor. Yemek yedi. Bütün gece uyumadı."

9 Ocak. "Hasta sinirli görünüyor. Yerinde durmuyor, şarkı söylüyor, ıslık çalıyor, yüksek sesle şarkı söyleye-

rek, sevdiği kuşları çağırdığını, onların da kendisini çok iyi anladıklarını açıklıyor. Bir an susup sonra yeniden şarkı söylemeye başlıyor ve hücresinde volta atıyor. Akşam yatağına yatıyor ama bütün gece uyumadan duruyor. Tiflis'in banliyösünde örgütlediği savaş grubunun bütçesini oluşturmakla meşgul olduğunu ileri sürüyor. Ne kitap ne gazete okuyor ve genel olarak hiçbir şeyle ilgilenmiyor.

13 Ocak. "Kederli bir havada, çökmüş görünüyor. Zaman zaman ağlamağa başlıyor, inliyor, iç çekiyor, sık sık ölümden söz ediyor: "Muhafızlarım beni buraya kapatan kopuklar tarafından katledildi. Artık yaşamaya değmez; yüz yaşından fazla yaşayacaktım ama şimdi, ölmeye hazırım."

21 Ocak. "Değişken havada, bazen kederli, bazen neşeli. Günü hücresinde şarkı söyleyerek, ıslık çalarak, kendi kendine konuşarak geçiriyor. Sigara sarıyor, ekmek içinden hayvan heykelcikleri yapıyor, erken yatıyor, ama uzun süre uyumadan kalıyor, bir şeyler mırıldanıyor, sigara içiyor."

2 Mart. "Hasta sakin. Doktora, Sibirya'yı on atlı bir arabayla geçip Amerika'ya gideceğini, Sibirya ile Amerika arasında buzla kaplı bir ırmak olduğunu söyledi. Adını öğrenmiş olmalarına şaşırdı. Yüksek sesle adını söylemişlerdi. (Duvarın öbür yanında duymuştu.) 'Bir kadın sesinin adımı söylediğini açık seçik duydum.'"

12 Mayıs'ta, doktorlar bir kez daha tedavi edilemez yargısına varınca, askeri mahkeme bu teşhisi kesin olarak onaylamaktan başka bir şey yapamadı. Zavallı adam insanların yargılamasından kurtulsa bile, şüphelerinden kurtulamıyordu. Mihailovski Hastanesinde kapalı tutulmaya devam ediyordu. Yine de, otuz sekiz ay içerde kaldıktan sonra, bir kaçış hazırlamak ve başarmak için ilk defa bu kadar iyi bir olanak çıkıyordu.

Mihailovski Hastanesinin psikiyatri bölümü, Kura nehrinin kıyısının, Veyris köprüsüne pek uzak olmayan bir yerindeydi. Binadaki tüm öbür camlarda olduğu gibi üst kat tuvaletinin de penceresinde demir parmaklık vardı. Ama bu pencere ırmağa bakıyordu. Kaçışı oradan, yaz sıcaklarının bastırıp suların çekildiği ve kumların ortaya çıktığı zaman yapmak gerekiyordu, o zaman karşı kıyıya geçmek çocuk oyuncağıydı.

Demek ki önünde üç ay vardı. Kaybedecek bir tek dakika yoktu. Önce dışarıyla bağlantıyı kuracak bir suç ortağı bulmak gerekiyordu. Gözetmen Jan Bragin genç bir adamdı. Hiçbir siyasi eğitimi olmamakla birlikte isyankâr bir ruhu vardı. Buna bir adalet duygusu halini almış güçlü bir romantik eğilim, zararsız bir hırs ekleniyordu. Kamo, ağını onun üzerine attı. Bragin, hazırladığı eylemin temel direği oldu. Önünde hayal bile edemeyeceği bir gelecek açılıyordu. Kamo, onu devrimci çevrelere sokmaya, dışarıda öğrenim görebileceği parayı sağlamaya söz veriyordu. Bu bombardıman altında Bragin kısa sürede olgunlaştı. Onu, Caver'le buluşmaya ve bir mektup iletmeye ikna etmek kolay oldu.

"Gerçekten deli olduğumu mu sanıyorsunuz? Ben numara yapıyorum." Kamo öfke ile böyle homurdanıyordu. Bragin de bunu doğruluyordu. Çünkü tutuklunun doktorlara deli taklidi yapıp, onlar arkalarını döner dönmez hastabakıcı personeli "enayi" adı verilen iskambil oyununda muhteşem partiler sonucu ezdiğini görmeye alışıktı.

Kamo, mektubuna şöyle devam ediyordu: "Bana işkence ediyorlar. Acılarım giderek artıyor, dayanılmaz hale geliyor. Tek kurtuluş şansım kaçmak. Hapiste ölmek istemiyorum, proletarya için biraz daha çalışmak istiyorum. Bir kaçış örgütlemeyi deneyin."

Caver bunu ikiletmedi; cesareti ve özellikle de bağlılığı eylemin temel kozu olacak Bragin'i kendilerine bağlamak üzere tüm kız kardeşlerini harekete geçirerek işe başladı.

Haberin hemen ulaştırıldığı Kote Çinçadze, Bragin'i denemek istedi. Kamo'nun küçük kız kardeşi Arussiya aracılığıyla, Bragin'le gizlice bir mezarlıkta buluştu. Onu tam olmasa da yine de güvenilir buldu ve hazırlanan işten başka kimseye söz etmedi. Eğe gerekiyordu; bir düzine satın aldı. Bragin bunları içeriye aktardı. Bunları bir ip izledi. Sonra Kamo'nun eğeleyeceği ve krokisini ulaştırdığı prangaları yerinde tutmak için gerekli perçinler içeri girdi. Kaçış için elbise ve uygun anda gardiyanları uyutmak için güçlü bir uyku ilacı Kamo'nun hücresine yığıldı. Neyse ki arama az oluyordu ve personel ya anlayışlı ya da suç ortağıydı.

Bragin durmuyordu. Artık tüm izin günlerini kaçış hazırlığına ayırmıştı. Bir tedbirsizlikten çekinen Kamo'nun tüm

uyarılarına karşın, iyimserliği giderek artıyordu.

Ağustos sonlarına doğru, Kamo tesviyeci olmuştu. Bir haftadan kısa bir sürede prangalarını eğeledi. Tozla karartılmış ekmek içiyle macunlanan ve perçinlerle tutturulan prangalar gayet normal gözüküyordu. Geriye, çok daha güç olan, tuvalet parmaklığını halletmek kalıyordu. Bragin tarafından korunan Kamo sık sık tuvalete gitmeye başladı. Bir hastanın burada fazla kalması personeli çok şaşırtmadı. Akıl hastalarının tek başlarına, saatler boyu genellikle iğrenç olarak nitelendirilebilecek işlerle uğraşma alışkanlığını hepsi biliyordu. Kamo, Priap'ı bile kıskandırabilecek bir neşeyle kendini bu işe vermişti.

Tüm çentikler, bir omuz darbesiyle parmaklığı aşağı indirebilecek noktaya gelince, ayın 15'i büyük gün olarak saptandı.

Bir gün önce, Bragin bir meslektaşının izin gününü satın alarak Kutes'e gitti. Tehlikeyi içgüdüsel olarak sezen Bibineyşvili, onu isteksizce sakladı. Kısa bir süre sonra, Bragin'i dağda yeni bir korunağa naklettiler. Orada öyle çok sıkıldı ki, kendini alamayıp Kutes'e inmek gibi ağır bir hata işledi. Çar'ın polisleri onu hiç zorluk çekmeden yakaladılar. Biraz hırpalayınca da bütün itiraflarını yazmaktan başka yapacak işleri kalmadı. Ama Kamo çoktan uzaklaşmıştı.[36]

15 Ağustos'ta öğle uykusu saatinde, Kamo'nun kapısındaki iki nöbetçi her zamanki gibi uyukluyorlardı. Gerçeği söylemek gerekirse, uykuları her zamankinden derindi, çünkü bugün sadece yakıcı sıcağın değil, Bragin tarafından kibarca ikram edilmiş birer bardak dolusu uyku ilacının da etkisiyle boğuşmaları gerekmişti. Koridorlar boş ve sessizdi. Kamo, penceresinden, karşı kıyıda gidip gelen Çinçadze'yi görebiliyordu. Epeydir, eylemin başlama işaretini vermek için çevrenin bozulmasını bekleyerek dolanıyordu. Sinirleri kopacak gibi gerilmişti. Zaman geçiyor ve durmadan beklenmedik birileri çıkıp geliyordu. Önce bir duvar gölgesine işemeye gelen kuşkulu görünüşlü bir adam geçti. İşemesi bir türlü bitmiyordu. Sonra su kenarında köpe-

---

36- Bragin. Şubat 1913'te 6 yıl kürek cezası aldı. Suç ortaklığı yapan Kamo'nun kız kardeşleri ve hastanenin tüm hastabakıcı personeli Sibirya'ya sürüldü.

ğini gezdiren biri göründü. Halbuki Çinçadze saati özenle saptamıştı, normal olarak bu saatte kimse olmuyordu.

Saat birde artık beklenemezdi. Kote Çinçadze, tüm risklere karşın, işaretini verdi. Beş dakika sonra, pencereden aşağı sallanan ipi gördü. Kamo belirdi ve altı metre aşağıdaki yere doğru kaymaya başladı. Yarı yüksekliğe geldiğinde ip koptu. Kote, arkadaşının tüm ağırlığıyla, sırtüstü sivri kayalara düştüğünü gördü. Henüz ne öldüğüne inanacak, ne de yardıma koşacak zamanı bulamadan, onun bir sıçrayışta ayağa kalktığını, prangalarını suya attığını, kumların üzerinden koşup kıyıya geldiğini ve yamacı tırmandığını gördü. Korkutucu bir solukluktaki yüzünü çok büyük ve sessiz bir gülümseme aydınlatıyordu. Başlarında kasketleri, gözleri yerde iki adam kol kola bir sokağa dalıverdiler.

Kaçak, "Pis herif, rezil, katil, serseri, Menşevik!" diye homurdandı.

Çinçadze, "Seni anlıyorum" diye mırıldanarak onu yanıtladı:

"Hiçbir şey anlamıyorsun aptal. Katil sensin! İp çürümüştü. Cani!"

Plehanov Caddesinin köşesinde bir arabaya seslendiler. Çerkovskaya sokağında bir tramvaya binip Kote'nin hazırladığı sığınağa gittiler. İşleri iyi ayarlamıştı, daha güvenli bir yer düşünülemezdi: Kaçak, avının düzenlendiği merkez olan Tiflis Polis Müdürlüğü'nün mahzenine saklandı.

Kaçış genel bir kahkaha tufanına yol açtı. Saint Petersburg'a kadar uzandı ve polis üzerindeki etkisi Erivan meydanındaki bombalardan daha öldürücü oldu. Polis olduğu gibi çöktü. Öç almak için doktorları hırpalasalar, ellerinin uzanabildiği herkesi tutuklasalar (Kamo sanılması herkesi çok güldüren seksen altı yaşında bir ihtiyara varıncaya dek), takip etseler, arama yapsalar, tehdit etseler, sürseler, gürleseler de hiçbir şey çıkmadı. Polis şefinin sadece birkaç metre uzağında gizlenen kaçak yakalanamıyordu. Ancak gecenin geç saatlerinde dışarı çıkıyordu.

Yapılabilecek tüm uyarıların yapılmasına karşın, mahzeninde gizli tutulamadı. İki üç tanıdığı, onunla bir sokak köşesinde burun buruna gelince çok şaşırdılar. Çinçadze

çok endişeliydi. Tüm kent devriyelerle doluyken ve muhbirler her yere burunlarını sokarken, arkadaşının gösterdiği bu bilinçsizlik bir felâkete neden olabilirdi. Kamo'nun Tiflis'i terk etmediği söylentisi çok geçmeden yayıldı. Polis, herhalde bunu bir hile sandı. Çünkü kısa süre sonra gözetim gevşetildi. Kote, Kamo'yu daha tenha yerlere kaçırmak için bu fırsatın üstüne atladı.

Tiflis'in birkaç kilometre uzağında, dağlık arazide bağcılık yapan orijinal bir dağlı ihtiyar yaşıyordu. Onun yaşam stili bir keşişinki gibiydi. Ama bunun yanında, kolaylıkla kaldırdığı dev içki âlemleriyle sıkıcı yaşamını süslüyordu. Bunun dışında, dünya işleri dağın eteğinden yukarı çıkamadığı için, günlerin akışını hiçbir şey bozamıyordu. Kamo, bu bilinmeyen yaşlı dostla, çok gerekli olanın dışında ağzından sözcük çıkmayan bilge adamla çok iyi anlaştı. Az konuşması yüzünden, yaşlı adam kendini rahatsız edebilecek hiçbir şey öğrenmedi ve koruduğu adam da hayatının bazı çetin dönemleriyle ilgili yalanlar söylemek zorunda kalmadı. Dinlenme, düşünme ve güzel yemeklerle dolu haftalar geçti. Güçlendirici dağ havası, kaçağı çok kısa sürede kendine getirdi. Soluk, uçuk teni yerini açık havanın güzel renklerine bıraktı, moral barometresinin ibresi sürekli güzel havaya tırmandı, uzatmalı taklidinin tüm sıkıntıları silindi. Bir ay sonunda arkasındaki tüm izleri özenle yok eden Kamo, bu limanı terk etti.

Daha Tiflis'e yeni dönmüştü ki, muhbirler bunu haber aldılar. Devriyeler ve kimlik kontrolleri yeniden başladı. Tiflis'e giren ve çıkan tüm yollar kapatıldı. Askerler tarafından korunan barikatlar yerleştirildi. Nöbetçilerin silahları, aranan şahısla ilgili en küçük bir iz gördükleri anda ateşe hazırdı. Geçiş izinleri çok zor veriliyordu. Bu şartlarda bir çıkış denemek olanaksızdı. Fırtınanın geçmesini beklemek gerekiyordu. Bu da bir muhbirin doğru izi bulması olanağını artırmak demekti. Ama bundan nasıl sakınılacaktı?

Kapan sonunda isteyerek değil, alışkanlığın baskısıyla açıldı. Nöbetçiler, hiç kimseyi yakalayamadıkları için, işi rutin hale getirmişlerdi. Gürcistan'ın eski başkenti Misketa'ya giden ana yolu tutanlar, uzun nöbet saatlerinin tekdüzeliğini bozan gündelik, sevimli bir gösteriye alıştılar. Her

gün, aynı saatte, neşeli bir kız-erkek liseli grubu bisikletle geliyor ve yokuş aşağı yarış ediyorlardı. Gençlerin üniformaları iyi aile çocukları olduklarını kanıtlıyordu; askerlere yaptıkları muziplik öyle ciddi bir şey değildi. Her gün içlerinden biri, barikatta durmayacakmış gibi yapıyordu. Nöbetçi yüksek sesle haykırıyor, gülmek için alışageldik uyarıları yapıyordu. Taklitçi sonunda duruyor ve üzgün bir havada geri dönüyordu. Hepsi neşeyle gülüyordu. Birbirlerine dostça "Yarın görüşmek üzere" deyip ayrılıyorlardı.

Kasım ayının bir günü, her zamanki saatte beş bisikletçi belirdi. Oyun yeniden başladı. Ama bu defa barikatı geçen durmak yerine, pedallara daha sıkı basıyordu. Daha ne olduğunu anlamaya fırsat kalmadan, çoktan yolun köşesini dönmüştü. Artık yakalama olanağı yoktu. Zaten bunun da liselilerin biraz fazla üzeri gitmiş kötü bir şakası olduğu umulurdu. Başlarına sıkıntı almamak için, olayı haber vermediler. Kamo, Misketa'ya kadar deli gibi pedal çevirdi. Oraya geldiğinde yorgunluktan bitmiş, fakat bu yeni küçük serüvenden çok neşelenmiş durumdaydı. Kote, büyük bir haberle onu bekliyordu.

"Kimi vurdular biliyor musun?"

"Çarı mı?"

"Hayır, ama aynı şey, Meclis başkanı Stolipin'i."

Kamo arkadaşını büyük şaşkınlığa iterek: "İnekler!" diye bağırdı. Yineledi: "Evet, 'inekler'. Onu ellerimle geberteceğime yemin etmiştim, bu düşümü çaldılar! Olsun, ben de başka birinden intikam alırım."

Bu soylu tasarıları eyleme dökebilmek için beklerken, önce Rusya'dan çıkmak gerekiyordu. Bu da Kamo kadar tanınmış bir adam için kolay iş değildi. Kısa kolejli pantolonuyla kalması olanaksızdı. Çünkü bu kıyafet değişikliği bir bisikletçi grubunun geçtiğini gören nöbetçileri aldatmış olsa da, Avrupa yolunun başlangıç noktası Batum'a varıncaya dek aynı şey geçerli olamazdı. Zaten henüz o aşamaya gelinmemişti; önce dikkati çekmeden Misketa'dan çıkmak gerekiyordu. Kote ve Kamo'nun tasarılarına şans bir kez daha yardım etti. O gün kentte büyük bir düğün yapılıyordu. Törenden sonra, hatta bazıları için törenden önce başlayarak, olay cömertçe ıslatılmıştı. Kavalyelerin

çoğu, şaraptan körkütük sarhoş, yerlerde sürünüyorlardı. İki düzenbaz, sevimli ayyaşların arasına karıştılar ve böyle durumlarda genellikle olduğu gibi çok eski dostlarmışçasına kabul görüp, içki şölenine davet edildiler. Gitme vakti gelince, herkes gara indi. Kimse sürüde iki yeni koyun olduğunu fark etmedi. Tren yola çıktı ve hiçbir engelle karşılaşmadan dar dağ geçitlerini aşıp ovaya indi. Güzel güney manzarası içinde, Karadeniz kıyılarını izleyerek Batum'a vardı. Batum'da tüm düğün alayı, sağlarını sollarını tuta tuta ve başları ağrıyarak trenden indi. Çünkü yolculuk boyunca, bütün konyak ve şarap rezervleri tüketilmişti. Fazla iki yolcu, genel hareketi izleyip en küçük bir kuşku uyandırmadan gardan çıktılar.

Haber verildiği için kendilerini bekleyen Anet Sulakvelidze'nin evine gittiler. Anet, Kote'nin buyruklarına uygun olarak her şeyi düzenlemişti. Parti üyesi eczacı Şatilov, ilaç kutusuyla geldi. Çok ustaca Kamo'nun gözlerinin rengini değiştirmeyi başardı, hatta sağ gözündeki yara izlerini bile yok etti. Etkisinin uzun süreli olmayacağını söyleyerek özür diledi ama gemiye binene kadar yardımı olacaktı.

Bu sırada Kamo'nun yeni pasaportu geldi. Bu defa, durum gereği, Türk oluyordu. Yeni kimliğini onurlandırabilmek üzere giydirildi ve makyaj yapıldı. Herkes sonucun hayranlık uyandırıcı olduğu yargısında birleşti. Hiçbir gümrükçü ondan kuşkulanamazdı. Yine de dostları Kamo'yu Avrupa'ya giden gemiye belli bir kaygıyla götürdüler. Türk tüccar, kontrol noktalarını, posta kutusuna giren bir mektup gibi geçti. Rahatça yerleşti ve küpeşteye gelip arkadaşlarını selamladı. Geniş geniş bir gülümsemek isterdi ama kendini tutması gerekiyordu. Taktığı pos bıyık her an düşebilirdi. Sonuç olarak, bu 19 Aralık 1911 günü, dört yıllık azgın bir mücadele sonunda, Çar polisiyle yaptığı korkunç savaşın tüm rauntlarını zaferle kapamıştı. Onun dışında kim olsa, bu fırsattan yararlanıp işlerden geri çekilirdi. Bu onun aklına bile gelmiyordu. Tek önemli şey olan, işçi sınıfının zaferi her zamankinden çok bir düş halindeyken, kişisel bir zaferle ne kadar büyük olursa olsun nasıl yetinebilirdi? Şimdiki zamandan daha gerçek olan bu geleceğin yanında, şimdiki zaman değersizdi.

YEDİNCİ BÖLÜM

Lenin'in yeni başyardımcıları olan Zinovyev ve Kamenev'in çocukları, Montsouris parkının yollarında diğer Rus göçmenlerin çocuklarıyla oynuyorlardı. Kendilerine doğru ilerleyen silueti uzaktan tanıdılar. Pantolon paçaları lastikle sıkılı adam, bakımı titizlikle yapılmış bir bisikleti itiyordu. Bu adam Lenin'di. Öbür elinde, kayınvalidesi Elizaveta Vasiliyevna için topladığı kır çiçeklerinden yapılmış bir buket tutuyordu. Yıpranmış melon şapkası, saçsız başını gizliyordu. Yumuşak kıvrımlı ve iyice düzeltilmiş bir bıyık, yüzünün Moğol izlenimi uyandıran çizgilerini belirginleştiriyordu. Lenin ya gülerek "Petersburg yolu" adını verdiği yolda gezinmekten, ya da İssy'deki uçakları hayran hayran izlemekten dönüyordu. En çok yeğlediği eğlencelerden biri buydu, çünkü mahallede kalırsa tatsız bazı karşılaşmaların olması tehlikesi doğuyordu. Civarı dolduran yeni göçmen kitlesi içinde ona sadık adamlar her zamankinden daha azdı. Bozgun ve dönemin zorlukları eski kavgaları yeniden canlandırmış, yeni kavgalara da neden olmuştu. Her köşe başında ya Menşevik veya Sosyalist-Devrimci bir rakiple ya da Lunaçarski ve dostlarının peşinden gidip hareketten ayrılanlardan biriyle burun buruna gelme tehlikesi vardı.

Lunaçarski, Rolli Sokağı 11 numaranın üçüncü katında oturuyordu. İkinci katta, Lenin'e bağlı Kamanev yaşıyordu. İki adam, Lunaçarski her parçası uydurulmuş yeni bir din oluşturmaya çalışalı beri onunla konuşmuyorlardı. En azından, Lenin onun görüşleri hakkında böyle düşünüyor-

du. Diğer katıksız Leninci, Zinovyev, Lenövö sokağına yerleşmişti. Okrana, evinin karşısındaki otele çok geçmeden adamlarını soktu. Alin ve Lenin'in hemşerisi Rikov-Popov ev olarak Orleans Caddesi 110 numaradaki Bolşevik matbaasına komşu bir evi seçmişlerdi. Matbaa her zaman olduğu gibi, siyasal yaşamın merkezi olmuştu.

Orleans Caddesi ve Goblen Sokağı boyunca uzanan küçük proleter kahvelerinde siyasi tartışmalar bütün hızlarıyla sürüyordu. Lenin, Aralık 1908'den Temmuz 1912'ye dek, Paris'te kaldığı tüm süre boyunca, bu önemsiz kahve çatışmalarına girmekten kaçındı. Bunları boş çabalar olarak gördüğü için değil, güvenlik kaygıları nedeniyle ve gerçek çalışmanın ancak örgüt dar çerçevesinde, fraksiyonunun ya da Parti'nin konferansları, toplantıları içinde yapılabileceğine inandığı için böyle davrandı. Bu önlemler sayesinde polisin dikkatini üstüne çekmedi. Polis, Lenin'i fazla önemsemedi; öyle ki adının yazılışını bile fantezili bir biçimde yapıyorlardı.[37]

Halbuki kahvelerin alışılmış siması olan Menşevik lider Plehanov'un yalnızca ortalıkta görünmesi bile polisi alarma geçirmeye yetiyordu.

Fransız polisi, hepsini birden "nihilist" sözcüğüyle isimlendirdiği bu aşırılar kalabalığının başkentteki varlığı karşısında ilgisiz kalmıyordu. Tabii bu tanımlama olayların yirmi-otuz yıl gerisinden geliyordu. Her ne olursa olsun, polis Gürcülere çok özel bir dikkat gösteriyordu. Ançiyeli'nin yönettiği bir Gürcü grubu onları özellikle endişelendiriyordu. Bu "anarşist" çetesinin gözetimiyle görevli müfettişlerden biri, bir gün şunu kaydetmişti: "800 Menşevik'in (bunlar aşırılardır) ve 2000 Bolşevik'in (bunlar da ılımlılardır) dışında, Gürcülere ayrı bir yer vermek gerekir. Paris'te en fazla yüz kişidirler ama yaklaşık hepsi maksimalist ya da anarşisttir ve konuşmalarındaki vahşi enerjiyle ayırt edilirler. Aslında politika konusunda pek utangaç, çekingen olmayan Slav Ruslar arasında hayranlık uyandırdıkları söylenmektedir..."[38]

37- Ulusal arşivler -F7 - 12.894

38- Aynı dosyada saklanan 4 Mayıs 1912 tarihli bir raporda, bir polis Rus kamulaştırmacılarını Bono ve Karuvi'nin ataları ve ilham kaynakları olarak görmek gerektiğini kaydediyordu.

Yine de, Lenin'in diğer göçmenlere karşı dikkatli tavrının altında yatan sadece güvenlik önlemleri değildi. Monparnas'taki "La Rotonde"a gitmekten vebadan kaçar gibi kaçmasının altında, kendine göre nedenleri vardı. Kötü ozanlar, başarısız ressamlar ve büyük göç dalgasının Paris'e dek taşıdığı diğer sanatçılar oraya yığılıyorlardı. Bu köklerinden kopmuş sürünün temsilcisi durumundaki İlya Ehrenburg, "Geçmişin İnsanları" isimli bir dergi çıkarıyordu. Dergiyi okuyunca çok rahatsız olan Lenin, "Kokuşmuşluk!" diyerek bir köşeye fırlattı.

Buna karşılık, onların dostluğundan hiç hoşlanmayan Bolşeviklerin lideri, parkta oynayan çocuklarla sohbet etme fırsatını hiç kaçırmazdı. 1911'in bu Ekim gününde, her zamanki gibi onları ciddiyetle dinledi, onların sıkıntılarına üzüldü, kuğulara hayran oldu ve evine dönmek üzere yanlarından ayrıldı. Mari-Roz Sokağı 4 numaradaki evinde karısı ve kayınvalidesi onu bekliyordu. New York'tan yanıtın o gün gelip gelmeyeceğini kendi kendine sorarak adımlarını sıklaştırdı. Kendi mesajı gideli daha bir gün olduğunu unutmuştu; bu küçük unutkanlıklar bir süredir yinelenme eğilimi gösteriyorlardı.

***

Kapıcı, karşısındaki adama bir bakışta yargısını verdi. Yıpranmış pardösüsü adamın yorgunluğunu pek gizlemiyordu. Kafaya takılmış melon şapka, çökük yüz, her şey Bay Ulyanov'un dostlarından biri olduğunu belli ediyordu. Çok sevimli ve nazik bir adam olmakla birlikte Bay Ulyanov'un garip konukları vardı. Gazeteler bu Rus "anarşistleriyle" ilgili korkunç öykülerle doluydu, fısıltı gazetesi de yaptıklarını onları dehşet verici gösterecek şekilde büyütüyordu. Bu nedenle, konuk daha ağzını açmadan, kapıcı acele acele: "Ulyanov mu? İkinci katta!" dedi. Kamo, Fransızcadan hiçbir şey anlamamakla birlikte, kafasıyla yarım yamalak bir işaret yaptı. Rusya'da olduğu gibi, burada da kapıcıların devrimcilere iyi gözle bakmadıklarını deneyleri yardımıyla anlamıştı. Bu nedenle, temkinli bir şekilde merdivenleri tırmanmadan önce ayaklarını özenle paspasa sil-

di. Kapıyı Nadyeda Krupskaya açtı.

"Yoldaş Kamo! Çabuk içeri girin! Vladimir İliç sabırsızlıkla sizi bekliyor. Hem biliyor musunuz, annem de burada..."

Lenin'in evi, iki oda ve salon yerine de kullanılan bir mutfaktan oluşan küçük bir apartmandı. Koridora açılan odalardan birinde, üzerine siyah muşamba örtülü beyaz tahtadan bir masa Lenin'e büro işlevi görüyordu. Yoksul mobilya takımını iki pencere aydınlatıyordu. Sağda bir köşede, gri bir örtü serilmiş geniş bir divan. Tek bir iskemle. Buna karşılık, inanılmaz bir kitap ve broşür yığını insana adım atacak yer bırakmıyordu. Ziyaretçi yaklaşınca Lenin başını kaldırdı. Geniş bir gülümseyiş yüzünü aydınlattı; bunu çocuksu seslerin karıştığı bir kahkaha izledi. Kısa boyuyla ayağa kalktı ve Kamo'yu tüm sıcaklığıyla karşıladı. Sonra dosdoğru mutfağa yöneldi.

"Eee? Herhalde bize anlatacak epey şeyiniz olmalı! Şu şapkadan bir kurtulun!"

"İçerdeydim. Kimseyi görmedim ve olan biten hakkında pek bir şey öğrenemedim" diye Kamo özür diledi. "Zaten bütün bunların fazla önemi yok, zamanınızı boşa harcamış olurum". Yine de öyküsünü, Lenin'i "Hum! Hum!" diye güldüren komik sözcüklerle süsleyerek anlattı. Aralar veriyor, sonra işin özünü değil bir anıyı öne çıkaran beynini cezalandırmak için kıvırcık saçlarına vuruyordu. Böbürlenmek için anlattığı düşünülebilecek bir anıyı nakletmekten kendini alamadığı zaman, sesi kısıklaşıyor ve sonunda kesiliyordu. O zaman, Kamo'nun oburluğunu bilen Krupskaya'nın onun ziyareti için özel olarak aldığı bademleri uzatan Lenin, "Sonra ne oldu?" diyordu.

Kamo, uzun ve acılı tutsaklığının öyküsüne gelince bundan söz etmekten tiksindiği belli oldu. Soruları geçiştiriyor, biraz ülke kokusu bulduğu bademleri çiğnemekle meşgul görünüyordu.

Sonunda sessizlikten rahatsız oldu: "Nasıl söyleyeyim?" diye yeniden söze başladı. "Bunu yapmak gerekiyordu, kaçmalıydım... Bunun devrim için yararlı olacağını kendi kendime söylüyordum, yoksa..."

O zaman yumruklarını öyle bir güçle sıktı ki, eklem yerleri bembeyaz oldu. Meramını tam olarak anlatacak sözcükleri bulamıyordu.

"Ne diyebilirdim? Bana vuruyorlardı, bacaklarıma vuruyorlardı, duyarsızlığımdan emin olmak için gıdıklıyorlardı. Kızgın demirle dağlıyorlardı... Yanık et kokuyordu!"

Lenin hiçbir şey söylemiyordu. Kamo sınavı özetledi:

"Ruhumu ellerine geçireceklerini sanıyorlardı. Deliler!"

Başparmağı ile işaret parmağı arasında bir bademin kabuğunu kırarken susuyor, mutfağın döşemesine dökülen parçalan topluyordu.

"Bir seferinde beni aynaya bakmaya zorladılar. Ben istemiyordum, aslında neden istemediğimi de bilmiyorum, belki de sadece onlar emrettikleri için... Ama beni zorladılar, kaba kuvvetle, anlıyor musunuz? O zaman direnmeyi bıraktım. Ve pişman da olmadım. Gördüğüm benim değil, ağzı burnu paramparça olmuş sıska bir herifin suratıydı. Ürkütücü, hatta korkunçtu. O zaman dudaklarımı yukarı kaldırdım ve bir köpek gibi dişlerimi gösterdim. Aslında, bunu şimdi rahatça söyleyebilirim, ağzımdaki hasarı görmek için fırsattan yararlandım. Çünkü sondayla beslerken bir sürü dişimi kırmışlardı ve elime hiç ayna geçmemişti. Yine de kendimi görünce, şu fikri aklımdan kovamıyordum: Acaba gerçekten delirmiş miydim?"

Sustu. Bakışları bir an sabitleşti. Krupskaya, "Sonra?" diye mırıldandı.

"Sonra? Ne yapılması gerektiğini anladım. Aynaya tükürdüm. Doktorlar, hilekâr kumarbazların yaptıkları gibi, aralarında bir bakıştılar. Kendi kendime "Kazandım!" dedim. Doğruydu: Hareketim hoşlarına gitmişti. Alçak sesle konuştular: "Adam kendi yüzünü unutmuş". Bu olaydan sonra, işler biraz kolaylaştı. Ama ben tetikte durmaya ve aptallıklar yapmaya devam ettim."

Elizaveta Vassiliyena, "Korkunç" diye mırıldandı.

"Aptallıklar korkunç değildi; tam tersine aklımı meşgul ediyorlardı. Çünkü durmadan yenilerini bulmak zorundaydım ve elimde ne yeterli fırsat, ne de aksesuar vardı. En güç olanı, hiçbir şey yapmadan düşünmekti. Çok düşünüyordum. Dayanabilecek miyim yoksa sonunda delirecek miyim diye kendi kendime soruyordum. Taklit mi yaptığımı yoksa kendimi tutamayarak mı öyle davrandığımı bileme-

diğim günler oluyordu. Ve en kötüsü, zaman geçtikçe bu uçurumun üstünde tutunacak bir dal bulmak zorlaşıyordu. Tabii kendi bilim dallarını iyi biliyorlar ama Kafkasyalıları pek tanımıyorlardı. Belki onlara göre bütün Kafkasyalılar ya da bütün Bolşevikler deliydi" deyip kahkahayı patlattı. Sonra birden ciddileşti: "Evet, böyle düşündüğüm oldu. Kendi kendime şunu da söylüyordum: Yaptıklarının onda birini öğrenirlerse, seni hiçbir zaman dışarı bırakmazlar, deli olmadığına kesinlikle ikna olmazlar. Anlamak gerek..."

Lenin hâlâ tek bir söz etmemişti. Bu gözü pek olduğu kadar saf da olan adamın karşısında, içini sonsuz bir acıma duygusu kaplamıştı.

"Anlayacağınız, temelde sorun çok basitti: Kimin karşısındakini daha önce delirteceğini bilmek. Neyse ki o noktaya varmadan durduk! Onlar kendi mevzilerinde, ben de kendi mevziimde kaldım." Gururla haykırdı: "Uzlaşma yapmadım. Bir Bolşevik gibi mücadele ediyordum."

"Peki, sonra ne oldu?"

"Tiflis'te bana o kadar acı çektirmediler. Nedeni ortada, Almanların yanılmış olabileceğini düşünemiyorlardı. O zaman onlara aynı sonuçları bulmaktan başka yapacak şey kalmıyordu. Böyle davranmasalar, kimse onlara inanmaz, yerleri tehlikeye girerdi."

Lenin, "Çok doğru" diyerek sözünü kesti. "Ama uluslararası ölçekte yürüttüğümüz basın kampanyasının da rolü oldu. Tiflis mahkemesinin, Meclis Başkanı Stolipin'den sizi idama mahkûm etmeme emri aldığını öğrendik. Alman hükümetinin sizin tutukluluğunuz nedeniyle çok şiddetli saldırıya uğrayıp, bir daha Okrana ile işbirliği yapmamasından çekiniyorlardı."

Kamo, dudaklarında soluk bir gülümseyiş ve dalgın gözlerle kendi düşüncelerine gömülmüştü. Stolipin tarafından kurtarılmış olmak onun için tahammül edilmez bir düşünceydi. Bunu bilmemeyi tercih ederdi. Kimse dalgınlığını bozmaya cesaret edemiyordu. Biraz sonra, yanında oturan Lenin'e hafif bir omuz attı: "Rusça'da bir sözcük var: Yarost, dehşet; bunun anlamını kavrayamıyordum. Ama doktorlarla karşılaştığım zaman dehşetin ne olduğunu anladım. Sözcük tam yerine oturdu. Zincirlerimden boşan-

mıştım, yarost... Adı Yarilo[39] olan bir Rus tanrısı vardı" diye anlaşılmaz görünmek isteyen bir havada gülümsedi.

Ama şimdiki zamanda değil, gelecekte yaşayan bu adam için geçmişte kalan gerçeklik kötü bir düşten başka bir şey değildi. Lenin'e bile gelmeden önce Brüksel'de buluştuğu Bogdanov'la birlikte yaptıkları "sarsıcı" tasarıları gerçekleştirmek üzere kavgaya dönmekten başka şey düşünmüyordu. Bu görüşme sonucunda, Bolşeviklerin üç eski yöneticisi arasında işlerin bozuk gittiğini anlamıştı. Hepsini çok sevdiği ve saydığı için bu olay onu çok üzmüştü. Lenin, sorularını sesini yükseltmeden yanıtlıyor, ama onu daha ayakları yere basan tasarılara çekmeye çalışıyordu.

"Yokluğunuz sırasında işler çok değişti. Örgütler her yerde, henüz yaşıyorlarsa bile çok zayıflar. Döneklik onları kundaklıyor, provokasyon örgütün bağrına yuvalanmış durumda. Fraksiyon çatışmaları daha önce hiç görülmedik bir şiddetle yeniden ortaya çıktı. Ancak bunlar kaçınılmaz ve gerekli. Kargaşa her yerde doruğa ulaştı. Bizim eskilerden pek çoğu yanlış yolda..."

"Boğdanov mu? Krassin mi?"

"Evet onlarla kopuştuk."

"Ama bunlar iyi devrimcilerdir. Dürüst, namuslu, cesur, içten, eğitimli devrimcilerdir!"

"Kuşkusuz! Yine de, siz de anlayacaksınız, artık bizim gibi düşünmüyorlar. Boğdanov ve dostu Lunaçarski Marksizmi terk ettiler. Devrimi yapmak için köylüleri bizimle birlikte savaşmaya ikna etmek gerektiğini ileri sürüyorlar. Söyledikleri doğru ama bunu nasıl başarmayı planladıklarını biliyor musunuz? Yeni bir din, yeni bir tanrı icat ederek! Hiç bu kadar gülünç bir şey duydunuz mu? Ne buluş! Marx'ın teorisine tamamen karşı çıkıyorlar ve çalımlı asi havaları, aslında teslimiyetlerini gizlemeye yarıyor. Yokluğunda çıkan bir kitapta böyle dedim. "Materyalizm ve Ampiriokritisizm" onların "teorileri" şimdiden demode olmuş bile olsa, yine de bu konuda bilgi edinmemiz gerek. Ama hepsi bu kadar da değil. Bogdanov, artık koşullar izin vermediği ve uygun olmadığı zaman bile silahlı eylemleri sürdürmek istiyordu."

39- Yarost'la aynı kökten türemiş Yarilo, yaratıcı enerji anlamına geliyordu.

"Ya Krassin?"

"Onun durumu ayrı. Finlandiya'da Vyborg yakınında Kotke'de 1907 Temmuz'unda yapılan konferansta Bogdanov'la birleşti. O dönemde henüz serbest olduğunuz için biliyor olmalısınız, birinci Duma seçimlerinin boykot edilmesinden yanaydılar. Ben aksi fikirdeydim. Bir fraksiyon oluşturdular ve azınlığa düşünce bizden ayrıldılar. Bu olay geçen yıl, 1910'da oldu. Zaten Krassin Finlandiya'da tutuklandıktan sonra Rusya'da öylesine mimlenmişti ki artık gizli siyasal faaliyetlere giremiyordu. O zamandan beri Berlin'de yaşıyor ve zamanının tamamını mühendislik yapmaya ayırıyor; işinde de çok başarılı oluyor."

"Evet ama pratik olarak, küçük işlerimiz için onlarla birlikte çalışmamıza ne engel olabilir?"

"Anlayacaksınız; pratik perspektiflerimiz tamamen farklı, çünkü içinde bulunduğumuz dönemle ilgili kavram ve değerlendirmelerimiz arasında derin ayrılıklar var. Ama ikisi de tarihsel determinizme inanıp onu övüyor. Boğdanov ve Lunaçarski ise tam tersine bir eylem felsefesi savunuyorlar." Lenin, sözlerini şöyle tamamladı: "Gorki tamamen haklı değil ama söyledikleri durumu açıklamaya yetiyor."

Gerçekten de Kamo'nun bozguna uğramış yüzü, felaketin büyüklüğünü kavradığını ortaya koyuyordu. Bu gerileme ve sükûnet döneminde ona yer yoktu. O ne konuşmacı ne de yazardı ve artık yolun başını bu iki tür devrimci tutuyordu. İçindeki karışıklık öyle gözle görülür haldeydi ki, Lenin hemen tablonun karamsarlığını hafifletmeye girişti. Artık gürültülü eylemlerin dönemi değildi ama güzel günler yeniden geri gelecekti. Bu geri gelişi çabuklaştırmak için yapılacak çok iş vardı.

"Yayınlarımızı ülkeye sokma şebekesini tamamen yeni baştan örgütleyeceğiz: içeriyle kopan bağları yeniden kurmamız gerek. Adam toplamalıyız. Tüm bunları da hem genel siyasal açıdan hem de kuvvetlerimizin azlığı açısından güç bir durumda yapmak zorundayız."

Bu sözler Kamo'yu rahatlattı. "Tamam işte, daha son sözümü söylemedim. Daha faydalı olacağım." Hapishane ve akıl hastanesinde geçen yıllarında tasarladığı harika planları sıraladı. Lenin "Hum! Hum!" yaparak onu dinledi ve

yeniden söze başladı.

"Her şey bir yana, siz haklısınız. Kötü yıllar bitecek. Burası kesin. Demek ki şimdiden saldırıyı hazırlamakla uğraşmalıyız. Yayın ulaşımını örgütlemek üzere Balkanlar'a ve Türkiye'ye gitmeniz gerektiğini düşünüyorum. Fırsat çıkarsa tüfek de sokabilirsiniz, hiç sıkılmayın. Burada, o taraftan gelen bizimkilerden biri, Ordjonikidze'yi bulacaksınız. Size tüm gerekli açıklamaları ve adresleri verecek."

"Tanıyorum onu, Koba'nın arkadaşı."

"Koba mı? diye sordu Lenin."

"Siz onu kuşkusuz İvanoviç ya da belki Stalin adıyla tanıyorsunuzdur."

"Evet. Sürgünden döndüğünü biliyor musunuz? Önümüzdeki konferansta onu Merkez Komiteye sokacağız."

"Ama bunları bırakalım, her şeyden önce dinlenmeniz gerek. Bana sağlığınız epey sarsılmış göründü."

Krupskaya söze girdi: "Madem Rusya'ya geri dönmeniz gerekecek, bu sözle olmaz. Hemen tüm polislerin gözüne çarparsınız. Önce cerrah arkadaşların bu işi halledebileceği Brüksel'e gitmeniz gerek. Bu özel işaretten kurtulunca daha kusursuz olacaksınız.

Kamo, "Beni tanımakla yakalamak arasındaki çizgi epey geniştir" deyip, kahkahayı patlattı.

Gitme zamanı geldiğinde, Vladimir İliç, Kamo'nun paltosunu fark etti. "Üstünüze giyecek daha kaim bir şeyiniz yok mu? Geminin güvertesinde dolaşırken üşütürsünüz." Lenin, deniz yolculuğunda, güvertede aralıksız volta atardı. Başka türlü davranılabileceğini düşünemiyordu. Kamo'nun bu pardösüden başka bir şeyi olmadığını öğrenince bir an gözden kayboldu ve Stockholm'de son görüşmelerinde annesinin hediye ettiği kalın, vatkalı paltoyla geldi. Bu palto onun için çok değerliydi. Birdenbire "Alın bunu" dedi, "Ona benden çok gereksiniminiz olacak."

Kamo çok eziyet çekmiş vücuduna fazla özen göstermeyi uygun görmedi. Göz ameliyatını kabul etti ama geri kalan konularda her zamanki gibi davrandı. Vücudunun ya sızlanmadan kendisini izlemesi ya da toptan geberip gitmesi gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca, alınacak bir öcünün

olması, hapiste kaybettiği zamanı yakalamaya ve Bolşevik partisinin yeri doldurulmaz adamı durumuna yeniden gelmeye çok istekli olması, çok pahalıya patlamış ve her an yitirilebilecek bu özgürlüğün tek bir dakikasını çalmamayı zorunlu kılıyordu. Son duruşmada durum kötü değildi, gelecek bazı umutlar barındırıyordu. En can sıkıcı olay, Lenin, Bogdanov ve Krassin'i karşı karşıya getiren dargınlıktı. İlk fırsatta iki inatçıyı görecek ve işleri halletmeye çalışacaktı. Gizli örgütlenme yeniden kurulunca bu iki adamın serüveninin çekiciliğine dayanamayacaklarını hesaplıyordu.

İlk görev: Parti'yi tüm provokatörlerden ve ilk fırsatta provokatör olabilecek zayıf unsurlardan arındırmaktı. Bir plan yapmak için derin düşüncelere dalmasına gerek yoktu. Liyadov'a açıldı; zavallı adam onun üşüttüğünü sandı. Haksız da sayılmazdı. Kamo Rusya'ya girecek ve çevresine birkaç tane sağlam yapılı yiğit toplayacaktı. Polis kılığına girip tüm kuşkulandıklarını tutuklayacaklardı. Polis yöntem ve tekniklerini deneyleriyle iyi bildiği için, Kamo bunları rahatça uygulayabilecekti. Direnenlerin iyi, katıksız, sarsılmaz oldukları ortaya çıkacaktı. Bunlara tam güvenilebilirdi. Diğerleri acı kaderlerine terkedilecekti. Bolşeviklerin verilmiş sadakası varmış ki, bu plan uygulanmadı. Göz ameliyatından hemen sonra daha acil yeni bir görev ortaya çıkmıştı. Parti'nin temizlenmesi tasarısına Liyadov'un gösterdiği tepkinin pek olumlu olmaması da bu işi kolaylaştırmıştı. Kamo'nun iyi niyetli öfkesi daha yararlı görevlere yöneltildi.

Krassin, Bolşeviklerden ayrılmadan önce, Tiflis'te çalınan paralar üstünde bir değiştirme tekniği geliştirmişti. Teknik bilgileri bu sorunu çözümlemesine yardımcı olmuştu. Madem ki banknotlar numaraları nedeniyle kullanılamıyorlardı, numaraları değiştirmek yeterliydi. Bu işlemden sonra belli sayıda banknot başarılı bir biçimde değiştirildi. Yine de Krassin'e çıkan dargınlıktan sonra elde kalan banknotlar vardı. Kamo, Belçika'da bulduklarını cebine atıp bu ünlü rubleleri yeniden dolaşıma sokmaya karar verdi.

Belçika, Danimarka'ya uzak değildir. Danimarka'da da satılık silahlar bulunur. Kamo ceplerini silahla doldurdu

ve Cenevre'ye geçti. Birkaç gün sonra, elinde birkaç kilo dinamitle ağırlaşan valizi İstanbul'a doğru yola çıktı. Dinamitleri yolluk niyetine taşımaktaydı herhalde! Türk gümrükçüler bu açıklamaya inanmayınca, patlayıcı dolu yolcuyu içeri attılar. Durum öfke uyandırıcıydı ama dramatik değildi. Almanya'yı aldatıp, prim olarak Rusya'yı geçtikten sonra Türkiye ile boy ölçüşmek basit işti. Kafkasya'nın yüz halkından birinin, Türkiye'de çok sayıda göçmeni vardı. Hem ayrıcalıklarına, hem de zenginliğine düşkün bir Paşa tarafından temsil ediliyorlardı. Kamo, Ordjonikidze'nin verdiği bilgiler ışığında, onunla görüşmek istedi. Paşa görüşmeyi kabul etti ve Kamo'nun Gürcü Federalist Parti üyesi olduğuna tek sözü ile inanmak sevimliliğini bile gösterdi. O sırada, çizme sesleri Rusya ile Türkiye arasında bir savaş çıkacağı korkusunu pekiştiriyordu: Ülkelerindeki Rus egemenliğine karşı çıkan federalistlerin, efendilerinin baş düşmanından destek beklemeleri akla yatkın bir olaydı. Bununla birlikte, bunların hepsi laftaydı. İkna güçleri hiçbir zaman paranınkine denk olamazdı. Para söz konusu edilince, Paşa işbirliğine çok daha istekli göründü. Yüzde ellilik namuslu bir komisyon karşılığında beş yüz rublelik banknotların değiştirilmesini üstlendi. Kamo pazarlık etti, bütün kurnazlığını kullandı ama karşı taraf daha güçlüydü. Fiyatı kabullenmek zorunda kaldı.

Bu ilk desteğin dışında bir destek daha bulmaya uğraştı. Deneyler ona, paradan sonra en etkili destek noktasının din olduğunu öğretmişti. Ordjonikidze'den aldığı adreslerin içinde bir katolik manastırı da vardı. Rus ve Gürcü keşişleri -Notr Dam dö Lurd'a inanıyorlardı- el altından devlet karşıtı görüşler besliyorlardı. Siyaset mikrobu imanlarını iştahla kemiriyordu. Bir tek kavgadan hoşlanıyorlar, kendilerine çatışma vaat eden herkese el uzatıyorlardı. Kısacası, bunlar gerçek birer azizdi. Bu zavallının zindanda inlediğini öğrenince boş dualarla zaman yitirmediler. Allah tarafından, dolaylı yoldan gitmektense, çok daha hızlı ve etkili olan doğrudan resmi makamlara başvurmayı seçtiler. İstediklerini hemen elde ettiler ve Kamo serbest bırakıldı. Yiğit rahipler de ceplerindeki paraları serbest bıraktılar. Ismarlama günah çıkarmalardan bıktıkları için, aziz toplulu-

ğun kendinden önce serbest bıraktırdığı gözünü budaktan sakınmaz iki-üç adamla da iyi ilişkiler kuran Kamo'ya çabucak inandılar.

Tartışmaların palavralarından tasarılara geçildi. Keşişler hatırı sayılır bir ideolojik mesafe aldılar. Bu merhametli varlıklar, silahlı eylemin aşırı taraftarları haline geldiler. Bir Bulgar pasaportu bulup Kamo'ya vermek, onlar için hiç güç olmadı. Onu bomba temin etmek üzere Bulgaristan'a gitmekle görevlendirmek sadece Allah'la küçük bir anlaşmayı gerektirdi. Allah kendilerini yanıtlama lütfunu göstermeyince, "sükût ikrardan gelir" sonucuna varıldı ve bu yeni tür misyonerin yolculuğu kutsandı. Artık dualarda mı bir yanlışlık yaptılar, yoksa manastırın içine bir hain mi sızmıştı, bunu bilmiyoruz. Ancak şurası bir gerçek ki, yolcu Sofya'ya vardığında olabilecek en sevimsiz karşılama komitesi kendisini bekliyordu. Sahte Bulgar durumun ciddi ve tehlikeli olduğunu hemen anladı. Kendisini bir Türk casusu sanıyorlardı ve o dönemde İstanbul için çalışmak, pek iyi karşılanmıyordu. O zaman Kamo boğayı boynuzlarından yakalamayı ve gerçeğe çok yakın bir ifade vermeyi yararlı gördü.

Özet olarak şöyle dedi: "Yanlışlık yapıyorsunuz. Ben Türk casusu değil, Rus sosyal-demokratıyım. Beni iyi tanıyan Blagoyef buna tanıklık edebilir."

İddia cüretliydi. Tüm hasımları tarafından ahlaki otoritesi tartışmasız kabul edilen, Bulgar sosyal-demokrasisinin yaşlı lideri Blagoyef'i tanık göstermek eşi bulunmaz bir kefaletti. Tek can sıkıcı nokta, Kamo ile Blagoyef'in birbirlerini tanımamasıydı. Bununla birlikte zorunluluklar karşısında geri adım atılamazdı. Bu zahmetsiz kararlılık Bulgarları önce tereddüte düşürdü; sonuç olarak, tutuklunun söylediklerinin doğruluğunu sınamayı kabul ettiler. Bir yüzleştirme yapılması kararlaştırıldı. Bu yaşlı, namuslu adamı rahatsız etmek söz konusu olamayacağı için, Kamo yanında iki polisle birlikte onun evinin yolunu tuttu.

Kamo, yolda Blagoyef'le ilgili tüm hatırladıklarını aklından geçirip, polisler kendisini şaşırtmak isterse küçük de olsa bir şans sağlayacak bir şeyler bulmaya çalıştı. Ama aklına en küçük bir ayrıntı bile gelmiyordu. Blagoyef hak-

kında duymuş olabileceklerinin hiçbiri aklında değildi. Küçük grup kalabalık sokaklarda ilerledikçe Kamo'nun endişesi artıyordu. Eğer yüzleştirme başarısız olursa, Bulgarlar başka hiçbir şey dinlemeden kendisini kurşuna dizebilirlerdi. Şansı bir kez daha yardımcı oldu. Hiç konuşmadan yürürlerken, koruyucu meleklerden biri sokaktaki bir adamı göstererek haykırdı: "İşte Bay Blagoyef!" Kamo adamın üstüne atıldı, onu kutsal ekmeği öper gibi öptü ve polisler daha kendilerini toparlayamadan, ihtiyarın kulağına kendisini kurtaracak sözleri fısıldadı: "Ben Kamo'yum. Sosyal demokrat ve Rus olduğumu ve beni tanıdığınızı söyleyin." Blagoyef'in belleği kuvvetliydi. Kamo ismi ona hemen, Kamo Berlin'de hapiste çürürken Lenin ve diğer Rus sosyal demokratlarıyla yaptığı bazı konuşmaları hatırlattı. Hiç tereddütsüz söylenenleri doğruladı; böylelikle Kamo her türlü casusluk kuşkusundan arınmış oldu. Hatta basın, yetkili makamların olaydan dolayı özür diledikleri ve namuslu yurttaş Saftçuk hakkında yanlış karar vermiş olduklarını kabul ettikleri bir bildiriyi yayınladı. Ancak gazete, sayın Bay Saftçuk'tan yirmi dört saat içinde Bulgaristan'ı terk etmesi istendiğini yazmıyordu. Tabii ki bir Türk casusu değildi ama Rus sosyal demokrasisinin bir adamı daha değerli olamazdı.

İşini bilen biri, tek bir günde her şeyi değiştirebilir. Kamo serbest kalır kalmaz bir arkadaşına koştu. Bir dostu o gece Makedonyalı iki yüksek rütbeli subaya evinde yemek veriyordu. Beklenmedik konuğun kalplerini fethettiği iki asker, dostları Saftçuk'a yardım etmeye söz verdiler.

Oturum sırasında görüştükleri yetkili makamlara şöyle dediler: "Saftçuk'un bir Rus sosyal demokratı olduğu doğrudur. Ama aynı zamanda Türkiye'deki Uluslararası Hıristiyanlara Yardım Bürosu üyesidir ve onun Türkiye'ye geri dönmesine izin vermek gerekir, yoksa Vatikan..."

Bulgaristan'ın başında bu tür o kadar çok bela vardı ki, Vatikan'la arasını yeniden açmaya cesaret edemezdi. Ertesi gün, Makedonyalıların verdikleri bomba ve silahları yüklenen Saftçuk, İstanbul'a doğru yelken açtı. Dostlarıyla içi rahat ve en küçük bir endişe duymadan vedalaştı. Teorik olarak başına hiçbir şey gelemezdi. İstanbul'a geldiğinde

kendisi gemide kalacak, yolculuk arkadaşını karaya gönderecekti. Silahların gemiden gemiye aktarılmasını küçük bir kaçakçı teknesiyle yapacak ve böylelikle Türk gümrükçülerden sakınmış olacaktı.

Her şey öngörüldüğü gibi gerçekleşti. Kaçakçıların teknesi geceleyin geldi ve birkaç yüz metre uzağa demirledi. Bir filika yüklendi ve yasadışı gemiye yöneldi. Sandıklar taşındı ve gemi tam Batum'a doğru istim vermek üzere limandan dışarı çıkarken deniz polisi işe karıştı. İtirazlar bir işe yaramadı. Herkes hapishanenin yolunu tuttu. Kamo'nun kafasında evirip çevirdikleri pek neşeli düşünceler değildi. Silahları kaybetmişti, bu ağır bir olaydı; birçok arkadaşını ele vermiş duruma düşmüştü, bu çok can sıkıcıydı. Türklerin eline düşmüştü, bu da başında önemli bir belaydı, çünkü Türk hapishanesinden daha yeni çıkmıştı. Ve bu defa keşişler de onu dışarı çıkaramazdı, çünkü silahların varlığı onları ürkütecekti.

İlk sorgusunda Kamo çok yukarıdan konuştu:

"Ben Gürcü prensi İvan Zoidze'yim. İstanbul polis müdürünü görmek istiyorum."

Sorgulamayı yürütenler bu isteği ilgili kişiye ilettiler, o da meraklanıp görüşmeyi kabul etti. Prens İvan Zoidze olduğunu söyleyen kişi tam bir soylu gibi davranıyordu.

"Ekselans, kuşkusuz beni hatırlayacaksınız: Birkaç hafta önce, yerel siyasal sorumlularla tartışmaya gelmiştim. Üzücü bir olay bunu engelledi. Hemen ekleyeyim, bu olay ilgili servislerinizin çabasıyla kısa zamanda çözümlendi. Ben, Prens Zoidze, güçlü Gürcü Sosyalist Federalist Partisi'nin özel temsilcisiyim. Rusya'nın size saldırması durumunda karşılıklı yardımlaşmamızın koşullarını ülkenizle görüşmek üzere bu parti tarafından görevlendirildim. İki sözcükle açıklamak gerekirse, federalist parti yönetiminde sürdürülen Kafkasya'nın kurtuluş mücadelesinde, ülkenizin, Rusya ve Avusturya'nın Makedonya ve Arnavutluk'ta üstlendiklerine benzer bir rol almasını diliyoruz. Rusya'nın Trablusgarp savaşından yararlanıp, Türkleri Boğazları açmak zorunda bırakmak için, birliklerini Kars'a yığdığını biliyorsunuzdur. Sonuç olarak, ayaklanmamız için gerekli bütün silahları bize satmanızı ve topraklarınızdan serbest-

çe geçmemize izin vermenizi diliyoruz."

Polis müdürü düştüğü sıkıntıyı gizlemiyordu. Ekipleri kimliği kuşkulu bir kaçakçıyı tutukluyorlar, adam içeri atılır atılmaz bir devlet adamı olarak konuşuyor, havadan sudan söz eder gibi, Gürcistan ile Türkiye'nin Rusya'ya karşı ittifak yapmasını öneriyordu. Ruslar olan biteni kazara bir öğrenseler, düşmanlıkları yeniden başlatmak için hemen bu fırsatın üstüne atlarlardı. Diğer yandan, Ruslar işi çok aşırı noktalara vardırmaya kararlıysalar, ne kadar zayıf olursa olsun hiçbir müttefik aptalca elden kaçırılmamalıydı.

Kamo, sözlerinin karşısındakini sarstığını anladı. Bu nedenle zaman yitirmeden ekledi:

"Hemen harekete geçmek gerek. Çünkü Rusya ile Türkiye arasındaki savaş patladıktan sonra, bize yardım etmek isteseniz de kabul edemeyiz. Rus-Japon savaşında olanları hatırlayın. Japonlar yardım önerdiler ve devrimciler bunu kabul edemedi; anlaşıldığı kadarıyla sadece sosyalist-devrimciler, onlar da kısmen kabul ettiler -ve ahlâki görüşleri bunu engelliyordu- çünkü kitleler durumu öğrenirse peşlerinden gitmezlerdi. Her şeye karşın, yurtseverlik diye bir şey vardır ne de olsa. Somut olgulara dönecek olursak, el koyduğunuz malzemelerin ayaklanmamızın hazırlanması için çok gerekli olduğunu anlamalısınız. Bizi bu şekilde zayıflatarak, güvenilir bir müttefiki yitiriyorsunuz; malzemeleri bana geri verirseniz, faydalı ve verimli bir işbirliği olanağı sağlamış olacaksınız."

Bir şaşkınlık uçurumuna yuvarlanan polis müdürü kararını bildirme macerasına atılamıyordu bir türlü. Kuşkusuz ılımlı ama yine de devrimci bir partinin temsilcisiyle uzlaşmak ona göre çok acil bir iş değildi. Daha emin olmak için, Prens Zoidze'nin suç ortaklarını sorguya çektirdi. Farklı ve her biri ötekinden daha karışık bir açıklamalar yığını içinde, Prens'in söylediklerini doğrulayacak bir şeyler bulduklarını sanarak, Prens'i şehrin en iyi oteline yerleştirip, işi üst makamlara havale ettiler.

Son durumda (içinde bulundukları durumun Kamo'yu çok neşelendiren yanı dışında), olaylar uyanık bir gözle izlendiğinde, durum hiç de kötü değildi. Hükümet hesabına harika bir otel dairesine yerleştirilmek, yetkili makamların

Kamo'nun tuhaf öyküsüne en azından bir hata yapmama özeni gösterecek kadar inandıklarının işaretiydi. Ancak Prens ve arkadaşlarının yanına bir de koruyucu melek diktiklerine göre, yine de bir kuşku taşıyor olmalıydılar. Adam Ermeni asıllıydı. Kamo'yla birkaç saatlik beraberlikten sonra, siyasal açıklamalara girişti. İyi bir yurtsever, Ermeni milliyetçi devrimci partisi Taşnak üyesiydi. Söz konusu parti hem bomba, hem de bıçak oyunlarında ustaydı. “Hemşeriler” birbirine yardım etmeliydi; ayrıca insan aynı türden gizli faaliyetler sürdürünce birbirinden bir şey gizlemezdi. Taşnak tarafları yeni dostuna, istediği bombaları elde etmek için Atina'daki bir manastıra gidip, Ermeni olduğunu söylemenin yeteceğini açıkladı. Bilgi altın değerindeydi ve kulağına girdiği insan da bu konularda sağır biri değildi.

Bu olup bitenlerden sonra, polis müdürü yeniden ortaya çıktı. Süklüm püklüm, tutuklamadan dolayı özür diledi ve şunu ekledi: “Umarız, burada bir hafta daha kalmayı kabul edersiniz. Eğer sizi hemen, daha gazeteler sizden söz etmeyi bile kesmeden (artık bu konuda susmalarını sağlayacağım) bırakırsak, Ruslar bize saldırmak için bunu bir gerekçe olarak kullanabilirler. Bir hafta içinde istediğiniz yere gitmenize izin vereceğiz.”

Kamo hiç duraksamadan “Atina'ya gideceğim” diye yanıtladı. Polis müdürünü büyük bir şaşkınlık içine düşürerek, “Otel paralarımızı kim ödeyecek?” sorusunu da ekledi.

“Fakat, tabii ki siz ödeyeceksiniz.”

“Bu söz konusu olamaz! O zaman sizden bizi hapiste tutmanızı istiyorum. Devrimin parası bizim sarayda kalmamız için kullanılamaz.”

Sonunda hesabı Türkler gördü ve sekiz gün sonra, sözlerini tutup misafirlerine yola çıkma zamanının geldiğini bildirdiler. Bununla birlikte, önemli bir ziyaretçi Prens Zoidze ile görüşmek istiyordu. Bazı endişeleri sürmekle birlikte artık hiçbir sıkıntı duymayan Kamo'yu, bizzat içişlerle ilgili vezir kabul etti. Kamo'nun endişesi, birkaç saat kazanmak için uydurulmuş küçük, basit bir yalanın böylesine sonuçlara yol açmasına inanamayışından ileri geliyordu.

Vezir söze “Ekselans” diye başladı, “Özgürlüğünüze tam olarak kavuşmadan önce, Rus ve Kafkas devrimci partile-

rinin gücü hakkındaki görüşlerinizi öğrenmek istedik. Haliyle, bu konuşma tamamen özel niteliktedir."

Prenses Zoidze soruyu ikiletmedi. Çeşitli devrimci örgütlerin tablosunu çizdi ve bu tabloya parlak renkler katmayı ihmal etmedi. Onu dinleyen, devrimcilerin çok güçlü ve çok örgütlü olduklarını, devrimin eşiğinde bulunduklarını sanırdı. Federalist Parti, çok yakın bir gelecekte Gürcistan'da iktidara gelme konusunda büyük şansa sahipti. Ona hayran olan ve karşısında geleceğin Gürcü meslektaşı bulunduğuna inanan vezir, sahte olduğunu bildiği pasaportu uzattı: "Türkiye'den ne isterseniz geçirebilirsiniz, ancak geçişinizi bize hep önceden bildirin ki, sizi yeniden tutuklamayalım. Ayrıca, bizim yardımımıza gereksiniminiz olur ya da ilişki kurmak isterseniz, lütfen büyük bir gizlilik içinde hareket edin. Hem biz hem siz Rusya ile anlaşmazlığa düşmekten sakınmak istiyorsak, gizlilik kaçınılmaz olarak gerekli" diye sözlerini bitirdi ve elini uzattı.

Eğer Federalist Parti gücünün bu boyutlara ulaştığını duysa, kulaklarına inanamazdı. Bunu hiçbir zaman öğrenemediler. Macera Kamo'ya özgürlüğünü kazandırdı ama Türklerin sağladıkları kolaylıktarı sınayacak olanak ortaya çıkmadı.

Yunanistan! Kamo şansına hayran oluyordu. O, hiçbir zaman Tiflis'ten öteye geçemeyecek küçük taşralı bir şahsiyet olmayı aşmış, aynı zamanda bir çocukluk düşünü de gerçekleştirmişti. Ve ziyaretinin gerçek nedenlerini unutmamakla birlikte kendini ilk kez tatilde hissetti. Ruhunda, bir süre sonra başını belaya sokacak dalgalar kabarıyordu. Pire'de gemiden iner inmez, ilk trenle Atina'ya yollandı. Tüm tarihi eserleri gezdi, anılar, duygular ve resimlerle doldu. Buna doyunca, kabareleri tanımaya girişti. Gerçek bir Kafkasyalı kendine dostlar bulmakta sıkıntı çekmez. Birkaç gün içinde Kamo'nun pek çok arkadaşı oldu. Onların aracılığıyla bir şarkıcı kadınla tanıştı. Görür görmez ona vuruldu. Kadının tek kelime Rusça bilmemesine ve Kamo'nun Yunancadan hiç anlamamasına karşın, mükemmel anlaşıyorlardı. Gerçekten birbirlerine bir şeyler söylemeleri gerektiği zaman, kafasını gözünü yara yara ikisinin de bildiği birkaç Bulgarca sözcükle konuşuyorlardı. Bu onlara fazlasıyla yetiyordu; çünkü gerçe-

ği söylemek gerekirse, konuşmaktan başka yapacak daha iyi şeyleri vardı. Tam bir efsane atmosferi içinde, çok yoğun bir mutluluk yaşıyorlardı. Kamo buna inanamıyordu. O kadar acıdan sonra böylesine bir mutluluk ve neşe... Hayat yaşamaya değiyordu! Kamo karıştırdığında toprak burada da seviniyordu.

Birden aklına bir şey geldi. Bir seçim yapması gerekiyordu. Devrim yapmak, bir kadının katlanabileceği bir yaşam tarzı değildi. Eğer devrimciliğe devam edecekse, bu olağanüstü aşkını bırakması gerekiyordu. Olaydaki açıklık onu şaşkınlığa düşürdü ve rahatsız etti. Birini unutmak da zordu, öbürünü bırakmak da... Hayır, o ömür boyu 'devrim'le evliydi. Hiçbir kadın onun yerini alamazdı. En azından namuslu davranabilir ve hayran olduğu, bu kendisini seven kadının acılarını artırmayabilirdi. İçi paramparça, sinirli ve somurtkan bir şekilde kadından ayrıldı. Genç Yunanlı kadın olup biteni anlayarak peşinden gelmek için her şeyi bırakacağına söz verdi. Bu, Kamo'nun acılarını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Bir kadını yanında çanta gibi taşıyarak gizli işlere girip çıkmak düşünülemezdi. Ve sonra, kadın çok büyük tehlikelere girmiş olacaktı. O tutuklanırsa, acılarını ve hapse atılmasını engellemek için gidip teslim olacağını hissediyordu. O zaman ihanet etmiş durumuna düşecekti. Bütün bunlar olanaksızdı. Kadını bir daha hiç görmemek için büyük enerji harcaması gerekti. Şimdi çektiklerinin yanında, dört yıl yaptığı deli taklidi, daha hoş bir zaman geçirme yolu gibi kalıyordu. Kendini yüreklendirmek için, hiç durmadan ozan Lermontov'un mısrasını yineliyordu: "Ama o, isyankar, fırtınayı arar". Çabaları boşunaydı. Onu unutamıyordu. Temmuz'da, tek çareyi kaçmakta gördü. Ermeni manastırının verdiği bombalar da elinde olduğu için, artık Atina'da kalmasının gerekçesi de yoktu. Tek bir gerekçe vardı: Aşk... Kadını bir daha görememekten endişeli, karşılaşırsa kararlı davranabileceğinden kuşkulu, küçük bir odada hareket gününü bekliyordu. Ama kadın onun izini yeniden bulup kapısını çaldı.

Çökmüştü ve bunu gizlemiyordu. Kendisine büyük acı veren yapmacık bir gurura karşın, Kamo da ondan daha iyi durumda değildi.

"Niye artık beni görmeye gelmiyorsun?"

Dişleri sıkılı, başka yere bakarak "Vaktim yok" dedi.

"Ne zaman geleceksin?" diye yalvardı kadın.

Kamo kötü kötü "Bilmiyorum!" diye kestirip attı. Sert davranırsa kendisinden nefret edeceğini ve unutmasının kolaylaşacağını umuyordu.

Kadın neler olduğunu çok iyi anlamıştı. Kamo'yu gerçekten sevdiği için, mutsuz ve yenik, adım adım geriledi, sonra arkasına bakmadan koşarak uzaklaştı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

1905'teki büyük çalkantıyı izleyen yıllarda, kitleler işsizlik, sefalet ve ağır baskının darbeleri altında cesaretlerini yitirmişlerdi. Giderek artan güçlüklere karşın, hükümetin lideri Stolipin ülkeye egemendi. 1907 dünya ekonomik bunalımı, sonunda Rusya'ya da ulaştı ve sonraki üç yıl boyunca etkisini hissettirdi. Ancak 1911'den itibaren, devrimcilik yeniden baş gösterdi. Stolipin'in öldürülmesi bunun en kayda değer işareti oldu. Başka işaretler de belirdi. Öğrenciler başkaldırıyor, sanayideki canlanma işçi kitlelerini de canlandırıyordu.

1911'de grevcilerin sayısı bir yıl öncesinin iki katına çıkıp yüz bine ulaştı. Yılsonunda, çok kötü geçen bir hasatla birlikte, yirmi milyon köylü kendini açlığın eşiğinde buldu. Tarım sorunu politik uğraşların içinde ön plana geçti. Kırdaki mayalanmanın küçük bir kıvılcımla dev bir yangına dönüşmesinden korkuluyordu.

1912'nin ilkbaharında, Saint Petersburg'dan yaklaşık sekiz kilometre uzaklıkta, belirleyici bir olay oldu. Sibirya taygalarının (uçsuz bucaksız ormanlar) derinliklerinde, altın endüstrisinin paryaları greve geçtiler. Onların emekleri İngiliz ve Rus hissedarlara her yıl milyonlarca ruble kazandırıyordu. Emekçiler sekiz saatlik işgünü, ücretlere zam ve para cezası şeklindeki cezalandırmaların kaldırılmasını istediler. Irkutsk'tan getirilen askerler göstericilerin üzerine ateş açtı. Geride yüz elli ölü kaldı. En yakın demiryolu iki bin verst uzakta olduğu için, iki yüz elli yaralı da bakımsız-

lıktan öldü.

1905'in Ocak ayındaki gösteri gibi, Lena katliamı barutu ateşleyen kıvılcım oldu. Üç yüz bin işçi greve gidip sokaklara döküldü. Bütün yıl için hesaplandığında, resmi makamlara göre yedi yüz yirmi beş bin grevci gözüküyordu. Ordu homurdanıyor, her an ayaklanmaya hazır olan donanma hoşnutsuzluktan köpürüyordu. Hareket, hiç olmadığı denli güçlü, yeniden patlamıştı. İşçi sınıfı, 1905'ten beri en az beşte bir oranında büyümüştü. Yoğunlaşması artmış, toplumun diğer tabakaları üstündeki etkisi genişlemişti. Dikkatli ve sinirli köylüler yöneticilik rolünü kendiliğinden işçilere bırakıyorlar ve buna itiraz edebilecek çapta kimse de ortalıkta görünmüyordu.

Diğer yandan 1905'in saflıkları artık geride kalmıştı. Derhal her yerde "demokratik cumhuriyet" sloganı atıldı. Bolşevikler, ne olup bittiğini kendileri de tam anlamadan, atın binicisini götürdüğü gibi, proletarya tarafından sürüklendiler. Troçki, sürgünden demokratik devrimin ancak sosyalist devrime dönüşerek başarı kazanabileceğini ileri sürdü. Bu sürekli devrim fikri çok kişiyi rahatsız etti.

Menşevikler, Leninistlerin aristokrat olarak niteledikleri küçük bir işçi zümresine dayanarak liberal burjuvaziye yöneldiler. Yıllardır Menşeviklerle Bolşevikleri kendi etrafında uzlaştırmayı uman Troçki, son umutlarının da suya düştüğünü gördü. O zamana dek Menşeviklerle birlikte davranmış olan Plehanov, içindeki radikalizm kalıntılarıyla Lenin'e doğru yöneliyordu. Troçki'ye, "likidatörler" ve sabıkalı Bolşeviklerle, yani RSDİP'nin hem Menşevik hem Bolşevik fraksiyonlarına şiddetle karşı olan Bogdanov ve Lunaçarski ile birleşmekten başka yapacak şey kalmıyordu.

Öte yandan Lenin, rüzgârın, gemisinin yelkenlerini doldurmaya başladığını hissediyordu. 5 Ocak 1912'de kendi eğiliminin temsilcilerini Prag'da topladı. Rusya'daki yaklaşık yirmi illegal grubun gönderdikleri sadece on beş delege, Menşevizmle kesin olarak kopuşmaya karar verdiler. Yeni partinin aşırı zayıflığı onlara hiç de ağır bir sorun olarak gözükmüyordu: Çalışmaya koyulmak yeterliydi. Her çeşit yasal işçi derneklerinden olabildiğince geniş bir ağla çevrilecek illegal sosyal-demokrat çekirdekler yaratma

kararı alındı. "Likidatörler" fraksiyonunu Parti'den attıktan sonra, iktidarın, köylülüğün tarihsel olarak zorunlu güdücüsü proletarya tarafından alınmasının her zamankinden çok gündemde olduğunu belirttiler. Daha sonra Merkez Komitesi saptandı.

Merkez Komiteye Lenin, Zinovyev, Orjonikidze, Spandaryan, Viktor (Ordinski), Goloscekin ve Malinovski[40] seçildi. Sürgünde olan Sverdlov da gıyabında seçildi. Stalin ve işçi Bielostotski (Vladimir) birkaç gün sonra komiteye alındı. Stalin, Sibirya'dan kaçarak Saint Petersburg'a yerleşti. Buradaki ilk işi yasal bir gazete çıkarmak oldu. Gazetenin ismini, birkaç yıl önce Viyana'da "Pravda" (Gerçek) isimli bir dergi çıkartan Troçki'den almıştı.

***

Kamo Ağustos başında Odessa'ya geldi. Aşk acılarını unutmaya kesin kararlı olarak eyleme atıldı. Derhal yirmi dokuz yaşındaki çilingir İvan Mandjanaidze'yi yanına aldı ve ona kendisini Batum'da bekleme görevini verdi. Sonra Tiflis'e geçti.

Beyaz pantolon, siyah ceket, hasır şapka ve kara gözlükleriyle son moda giyinmişti. Saçlarını boyamıştı. Sadece geceleri çıkıyor ve bir düzine gizli ilişkiyi doğrudan yürütüyordu. Kimse kendisini tanımıyor ve yakınları bile yanından başlarını çevirmeden geçiyorlardı. Kimse bu züppenin teröristler prensiyle bir ilişkisi olabileceğini düşünemezdi. Kimse, polis hariç kimse... Bolşevik partisinin en kapalı yönetici çevrelerinde dolaşan bir provokatörün verdiği güvenilir bilgilere dayanarak korkulu düşmanın varlığından ve gizlice hazırladığı tasarılardan polisin haberi olmuştu. Tüm ajanlara Kamo'yu sezdirmeden ve tutuklamadan izleme emri verildi. Sürpriz etkisinin ilk kez kendi lehine çalışabileceğini anlayan

---

40- Malinovski, Duma'daki Bolşevik fraksiyonun lideriydi. Bu görevi nedeniyle Lenin'in en yakın çalışma arkadaşlarından biri ve aynı zamanda bir provokatördü. Devrimci çevrelerin kuşkusuna karşın, devrim polis arşivlerini ortaya çıkarıncaya dek Lenin'in tam desteğinden yararlandı. Arşivler ortaya çıkınca kaçtı, sonra SSCB'ye girdi ve Bolşeviklerce idam edildi.

polis, bundan yararlanmak istiyordu. Kamo'yu suçüstü yakalayarak bu küçük komplocular dünyasını toptan ağlarına düşürmeyi düşlüyorlardı.

Bu gizli gözetimden haberi olmayan Kamo, büyük adımlarla yeni bir başarıya doğru ilerliyordu. Yunanistan'dayken Lenin'den bir mesaj almıştı: Parti'nin kasaları umutsuzluk yanılacak kertede boştu.[41] Kamo, ne yapması gerektiğini hemen anlamıştı. Bu isteği ikiletmeden, kafası gerçeklerden çok çelik gibi morale dayalı büyük tasarılarla dolu, geçmişteki başarılarını gerçekleştirdiği bölgeye döndü. Zaman değişmişti. Bu türden operasyonlarda kesinlikle gerekli cüretkâr darbeleri felç edecek Menşevik oyunbozanlıkları tabii artık gündem dışıydı ama bu işlerde yetenekli pek çok adam da kaybedilmişti. Kamulaştırma adayları çok değildi. Eskiler bombalarla karabinaları, iyi günlerin gelmesini bekleyerek tavan arasına kaldırmışlardı. Diğerleri kamp değiştirmişler, ya burjuvazinin ya da Menşeviklerin saflarına geçmişlerdi. Kimileriyse ya ölmüş, ya hapse girmiş, ya da Sibirya'ya sürülmüşlerdi. Kısacası taze kan bulmak gerekliydi. Ancak gençler cesur olmakla birlikte, deneyimsizliğin getirdiği olumsuzluğu da taşıyorlardı. Araştırmalar ve birçok eleme sonunda, başyönetmen işten yüzünün akıyla çıkabilecek dört acemi teröristi yanına aldı.

Ekip oluşunca Kamo Bakü üstünden Saint Petersburg'a gitti. Yeraltındaki yöneticilere her şeyin hazır olduğunu ve bir kez daha belalı işlere girmek için sadece yeşil ışık beklediklerini bildirdi. Onayı alınca elinde bir valiz dolusu bomba, aynı yolu geri döndü ama yolu üzerinde bulunan Krassin'e uğramadan edemedi. Onu görmeyeli öyle çok olmuştu, ona öylesine büyük bir güveni vardı ki, muhteşem Nikitiç'in (Krassin) yeniden kavgaya dalmakta tereddüt edebileceğini bir an bile düşünemiyordu. Hazırlanan şeyi izin almadan ona açmak hassas bir sorundu. Ama Krassin söz konusu olduğunda hiç risk yoktu. Artık Parti üyesi olmasa da ona güvenilebilirdi. Kamo yarı yarıya haklıydı. Krassin eski dostunun istediği yardım konusunda cimrilik etmedi ama temelde kesinlikle uzlaşmaz davrandı.

41- Aktaran Süvarin: "Stalin", s. 100.

Yeni serüvenlere katılması olasılığı hakkında tek söz bile duymak istemedi. Kamulaştırmalara yeniden başlamayı çılgınlık olarak gördüğünü Kamo'dan gizlemedi. Dönemin koşulları artık buna uygun değildi, bu iş maceracılık olmuştu. Kamo ona karşı bin bir neden ileri sürdü, ancak Krassin gerçek bir devrimci bile olsa, Kamo, kendisini Lenin'den başka anlayan kimse kalmadığını çabucak anladı. Kamo ile Lenin'in yazgıları birbirine bağlıydı.

Kamo, biraz hayal kırıklığı içinde yeniden trene bindi. Rostov garında saatlerce bekledi. Bacaklarını açmak için bu duraklamadan yararlandı. Dolaşırken bir polis köpeği, zincirini tutan jandarmayı da peşinden sürükleyerek üzerine atıldı. Jandarma öfkeli köpeğin yöneldiği kimliği meçhul adamı tutuklamaya hazırlanırken, etraflarında da bir meraklı halkası toplanıyordu. En küçük bir kimlik kontrolü trajik sonuçlara yol açacaktı, çünkü valizdeki bombalar köpeğin rastlantısal kuşkusunu hemen doğrulayacaktı. Kamo kollarını açtı, eğilerek şaşıran köpeği kucakladı. Aynı zamanda, heyecanlanan seyircilere de durumu açıkladı:

"Bakın şu akıllı hayvana! Üç aylıktan benden çalmışlardı ama yine de beni tanıdı. Ah! Nasıl da sever beni! Aslan köpek!"

Zavallı jandarma ne yapacağını şaşırmıştı. Herkesin içinde çalınmış bir köpeğin sahibi olmakla suçlanınca, çareyi farkettirmeden ortadan kaybolmakta buldu. Zaten köpek şimdi Kamo'nun kolları arasında fıkırdıyordu. Yüzünü sevgiyle yalıyordu. Bu da seyircilerin gözünde, Kamo'nun köpeğin sahibi olduğunun en açık kanıtıydı. Kalabalıktan hırsızlığın ayrıntıları üzerine sorular gelmeye başlayınca, jandarma gizlice uzaklaştı Kamo da aynı şeyi yaparak köpeği götürdü. Eylül ortasında Tiflis'e gelmişti. Ciddi işler artık yeniden başlayabilirdi.

Tiflis'i Kodjor'a bağlayan yol, Gürcistan başkentini güneyden çevreleyen yamaçları dimdik tırmanır. Bu yol boyundaki manzaralar gerçekten seyre değerdir. Ve Eylül'de hava o kadar güzel olur ki, leyleklerin şarkıları bu güzel tabloyu süslemeye hâlâ devam edebilir.

24 Eylül 1912 günü, yol kenarındaki çalılıkların arkasına gizlenmiş sekiz kamulaştırmacının kendilerini yersiz bir liriz-

me kaptırmaktan başka yapacak işleri vardı. Tek duydukları ise yamacı tırmanan atların nalları ve Kazaklarla, posta araklısının refakatçilerinin gürültüleriydi. Manzaranın güzelliğine gelince, onların gözünde beş yüz rublelik, hâttâ daha küçük güzel bir banknot kadar değerli olamazdı. Soluklarını tutarak, sabırla posta arabasının menzile girmesini beklediler, sonra tek bir hareketle üç bomba attılar. Üç muhafız ve bir arabacı paramparça havaya uçtu. Bir başka muhafız ve posta memuru mucize eseri kurtuldular. Kazaklara da bir şey olmadı. Cehennemi bir ateş açtılar. Atışları pek isabetli olmasa da, genç saldırganları paniğe uğrattı. Bu bir bozgun oldu. Para kanun kuvvetlerinin elinde kaldı. En sıkıcı ve üzücü tarafı da buydu.

Başarısız saldırının haberi Tiflis'e ulaştığında, polis milleti arasında duyulmamış bir kargaşaya yol açtı. Aralıksız göz hapsinde tutulmasına karşın, Kamo şeytanı yine de müdahaleye olanak bırakmadan yapacağını deneme fırsatı bulmuştu. Yine de ellerinde planın ikinci bölümünü, ağı atmayı sağlayacak kadar kanıt vardı. Birkaç saat içinde muhabirler Gigo Matiyaşvili'nin olaya karıştığını haber verdiler. Hakları vardı. Bu bomba yapım uzmanı aynı zamanda çok tecrübeli bir kamulaştırmacıydı. Yıkıcı yetenekleri İran'a kadar uzanmış, Kafkasya'daki kamulaştırmalarının sayısını ise unutmuştu. Kısa süre sonra polisin eline düştü. Mahkûm oldu ve zindanda öldü. Mari Maisuradze, Sapemaya sokağı 14 numarada oturuyordu. Bomba yapımında gerekli malzemeleri satın aldığı kanıtlandığı için dört ay izlendikten sonra tutuklandı. Bu dönem boyunca kamulaştırmaya katılanlardan çoğunu ziyaret etmişti. Nikolay Trayçev, Mihail Jguenti ve Martiros da böylece tutuklandı. Diğerleri ağın deliklerinden sıyrıldılar.

Kamo'ya gelince, Ekim'den Aralık ayına dek Tiflis'te kaldı. Polis sürekli izindeydi ama bugüne dek anlaşılamayan nedenlerle hemen tutuklanmadı. İzlenen adam görünürde Saint Petersburg'a küçük bir yolculuk yaptı. Anlaşıldığı kadarıyla amacı hem raporunu vermek, hem de yeni direktifler almaktı. 1913'ün Ocak başında geri döndü, aynı ayın 10'una kadar yakından izlenerek serbest bırakıldı. 10'unun sabahı odasının kapısı çok erken saatte, güçlü

darbelerle sarsıldı. Pencereden dışarıya bir göz atıverince direnmenin tamamen gereksiz olduğunu anladı: Sokak polis kaynıyordu. Ceketini giydi ve gülümseyerek kapıyı açtı. Yolu biliyordu, yıllardır ikinci adresi olmuş Metek'e gitmek için yolu göstermelerine gerek yoktu. Hiçbir hayale kapılmadan, görevini tamamlamış birinin iç rahatlığıyla oraya yerleşti. Durumu umutsuzdu, hiçbir şey, hiçbir kimse onu kurtaramazdı. Kötü talihine karşın iyimserliği yitirmemekten ve bir mucize ummaktan başka yapacak şey yoktu. İşini sağlama bağlamak için, tabii ki bu olası ilahi müdahalenin gerçekleşmesine katkıda bulunmayı düşünüyordu.

Bunun için moralinin sağlam olması gerekiyordu. Hapishaneye gelir gelmez her yanı zincirlerle bağlanmış, yoğun ve aralıksız gözetim altına alınmış, dışarıyla ve hatta içerideki diğer tutuklularla her türlü ilişkiden yoksun, en ağır koşullara sokulmuştu. Diğer tutukluların arasında bir süredir dostu Çinçadze de yer alıyordu. Diğer yandan, bir kez daha herkesi aldatmayı düşünmek tamamen hayal olurdu. Kaçış planlamaya gelince, bundan hemen vazgeçmek daha iyiydi. Çünkü dışarıda hazırlıkları yürütebilecek girişkenlikte ve kurnazlıkta kimse yoktu. Demek ki beklenen son gelmişti. Bununla birlikte yargıçlar kurallara saygı göstermeli ve kamuoyuna adaletin iyi işlediği görüntüsünü vermeliydiler.

O zaman, Kamo'nun dosyasını oluşturan yirmi beş cilde birkaç cilt daha eklediler. Son güne gelindiğinde, sayı otuza çıktı, tüm dosyaları taşımak için sağlam bir el arabası gerekiyordu.

Kamo'nun yeniden suç işlemesi yargıçları ciddi olarak endişelendiriyordu. O kadar acıdan sonra pençelerinden kurtulan bir adamın yeniden şansını denemesini anlayamıyorlardı. Onların gözünde bu kumar bir delilik işaretiydi. 9 Şubat 1913'te tutuklunun akli dengesini saptamak için yeni bir bilirkişi kurulundan geçirdiler. Kafasının ve vücudunun sağına soluna iğneler batırıldı. Tepkilerin sağ tarafta normal olduğu, soldaki küçük gecikmenin ise hiçbir belirgin anlamı bulunmadığını kabul etmek zorunda kaldılar. Sonuç olarak bu hafif duyarsızlığa aşırı bir önem verilmedi, çünkü adamın kötü niyetli iradesi tüm melekelerinin yerinde olduğunu

açıkça gösteriyordu. Her şeyi inkâr ediyor, kimseyi tanımıyor, hiçbir şey bilmiyor, yanıt vermek istemiyordu. Kendini suçlu bulacak hiçbir şey yapmamıştı. Kısacası ondan bir şeyler almayı umut etmek boşuna idi. En can sıkıcı nokta, Kamo'nun kılına bile dokunamamalarıydı, çünkü kamuoyu, kahramanına karşı yapılacak en küçük hareketi bile tetikte izliyordu.

Halk Kamo'ya duyduğu sempatiyi gizlemiyordu, ama herkes için aynı şey söz konusu değildi. Tiflisli Menşevikler durumdan yararlanıp, kendi politikalarının pısırık yönünü ortaya koyan bu can sıkıcı efsaneden ülkeyi kurtarma umuduyla, yenilmiş adamın ününü karalamaya çalıştılar. Menşevikler kulaktan kulağa Kamo'yu "masaya oturmuş olmakla" suçluyorlardı. Kimse onlara inanmadı. Halk dedikoduculara sırt çevirdi ve yetkili makamlar da bu suçlamaları sert bir şekilde reddettiler. Yakalanan kahramanın gözden düşürülmesini kesinlikle kabullenmiyorlardı: Zaferlerinin çapını küçültürdü bu.

Adli tören basit bir formalite oldu. Sınırlı bir seyirci kitlesi önünde, adaletin tüm hareketleri en küçük bir rastlantıya bırakılmadan önceden düzenlenmişti. Sonuçta, sadece dört ana suçlamada karar kılındı. Elli kadar başka suçlamanın sadece üstünden geçildi. Karar hiçbir şaşkınlık uyandırmadı. Zaten önceden biliniyordu:

1905 ayaklanmasına katılmaktan ölüm cezası.

Erivan Meydanı kamulaştırması: Ölüm cezası.

Mihailovski hastanesinden firar: Ölüm cezası.

Kodjor yolu kamulaştırması: Ölüm cezası.

Hücresine sakin sakin dönen Kamo'nun tek sözü;

"Tek bir kişi için bu kadarı çok" oldu. Kararların genellikle bir ay sonra infaz edildiğini biliyordu.

İdam mahkûmlarına uygulanan özel rejim kurtulma şanslarını sıfıra indiriyordu. Koruma artırılıyor ve o kadar çok pranga takılıyordu ki, hareket etmek bile çok zorlaşıyordu. Bütün bunlar Kamo'nun şaşkınlık uyandıracak kadar yüksek moralini ve avaz avaz şarkı söyleyip prangalarını parlatmasını engellemiyordu.

Hapiste, haberler hızlı yayılır. Mahkûmiyeti öğrenen Kote

Çinçadze, eski arkadaşının bu sınavı da kaldırabilmesine yardımcı olmaya karar verdi. Bir nöbetçiyi para ile satın alarak Kamo'ya bir lamba götürmeye ikna etti. Bunun bir veda armağanı olduğunu söyledi. Bu az rastlanır armağana şaşıran nöbetçi, Kote'nin açıklamalarına kanıp onu götürmeyi kabul etti: "Anlıyorsun, elimdeki tek şey bu. Kendisini ne kadar çok düşündüğümü bilmeden ölmesini istemiyorum." Nöbetçi kadar duygusal olmayan Kamo, düşünmeye başladı, "Nerede olabilir?" Kote'nin yazdığı kâğıt az sonra elindeydi. Onu hemen yanıtladı.

"Mektup yazdığını anladım ve buldum; ölümü kabullenmiş durumdayım, çok sakinim. İnsan her zaman kazanamaz. Aslında mezarımın üstündeki otlar çoktan altı metreyi bulmuş olmalıydı. İnsan her zaman ölümden kurtulamaz. Ama şansımı bir kez daha denemek istiyorum. Bir kaçış olasılığı bulunup bulunmadığına bak. Belki de düşmanlarımızı bir kez daha atlatabiliriz. Her tarafım prangayla kaplı. Ne istiyorsan yap. Her şeye varım."

Sevimli nöbetçi lambayı Kote'ye geri götürdü. Kamo lambayı istemiyor, dostunu değerli bir eşyadan mahrum etmeyi arzulamıyordu. Ama Kote de Kamo kadar güçsüzdü. Kaçma tasarıları ve güzel kararlar bir işe yaramadı. Günler geçiyor ve idam tarihi hızla yaklaşıyordu. Son yakındı.

İdam tarihinin seçimi, Kamo dosyasını sonuçlandırmakla görevli savcıya aitti. Bu, savcıyı üzüyordu, çünkü neden olduğunu açıklayamasa da zavallı mahkûma büyük bir sempati duymaktan kendini alamıyordu. Birkaç gün içinde Romanof hanedanının üç yüzüncü yılının kutlanacağını bildiğinden huzursuzluğu artıyordu. Çar, bu vesileyle bir af yasası çıkaracaktı. Acaba Kamo o zamana dek yaşarsa bundan yararlanabilir miydi? Savcı işi sürüncemede bıraktı. Kararın infazını bir türlü emredemiyordu, çünkü hep eksik kalmış bir evrak çıkıyordu. Bir sürü aksaklıktan sonra 19 Mart 1913'e gelindi. Çıkarılan af, tahmin edildiği gibi Kamo'nun cezasını yirmi yıl ağır hapse indirdi. Bu tam bir mucize sayılamazdı, çünkü yirmi yıllık hapisten canlı çıkma umudu pek olmazdı ama yine de soluk alacak bir zaman kazanmıştı. Sonuç olarak da, cezasını çekeceği yer ne kadar sıkı olursa olsun yine de kaçma olanakları

bulunacaktı. Kamo, müjdeyi kendisine bildirenlere bu düşüncelerini yansıtmaktan sakındı. Tam tersine haykırdı:

"Ben o kana susamış diktatör tarafından kurtarılmak istemiyorum! Ben kendi başımın çaresine bakabilirdim, ona ihtiyacım yoktu! Bunu ödeteceğim ona!"

Şansın bir kez daha yardım ettiği bu ürkütücü tutukluyu, en ağır kürek cezaevi olan Harkov'a gönderme kararını vermek, oraya gidecek tutuklular konvoyunu oluşturmak iki yıl sürdü. Kamo bu süreyi uslu uslu Metek'te geçirdi. Zamanının çoğunu prangalarını parlatmakla geçirdiğinden, prangalar sonunda mücevherat haline geldi. Ama onları aşındırma umudunu bırakması gerekti. Hiçbir kaçma olanağı çıkmıyordu; yine de aklına, kendisine güç veren bir fikir geldi. En iyi kaçma fırsatı kuşkusuz nakil sırasında çıkacaktı. Konvoy henüz Kafkasya'dan çıkmadan harekete geçmek gerekiyordu, böylelikle bölge avantajı kendisinde olacaktı. Kız kardeşi Cevayir'le ilişki kurdu ve ona ilk işaretinde hazır olması emrini verdi.

Sonunda yola çıkma günü geldi. Mart 1915'te, Cevayir, kardeşinin direktiflerini yerine getirmeye başladı. Konvoy Harkov'a gitmek için Bakü'den geçecekti. Orada her şey umulabilirdi. Kamo'nun planının gözü karalığı kafasında bazı endişelere yol açsa da, Cevayir konvoydan önce Bakü'ye vardı. Oraya ulaşarak arkadaşı Anuşik Zavaryan'ı uyandırdı. İki kadın Bolşeviklerin Kafkasya'daki lideri Şomiyan'a gittiler. Şomiyan girişimin cüreti karşısında biraz şaşırdıysa da, bir an bile tereddüt etmedi.

"En önemlisi, Kamo'nun planına tamamen uygun hareket edin" diye öğüt verdi. "Neyin mümkün olup olmadığına sadece o karar verebilir. Gerekli parayla ben ilgileneceğim."

Birkaç saat sonra, tüm yakınlardan istenen yardım sonucunda komplocuların elinde topu topu kırk ruble toplanmıştı. Bu az ve endişe verici bir miktardı. Kamo'nun planı muhafızların içinden suç ortağı satın almayı kapsamasa da, bazı küçük harcamaları gerektiriyordu. İki kadın bir dakika bile harcamadan mutfağa girdiler. İçine uyku ilacı doldurulmuş elli kadar küçük pasta pişirdiler. Kamo bunları kafileye eşlik eden askerlere dağıtacak, böylece pranga-

larını eğelerken başının rahat edeceği bir süre kazanmış olacaktı. Sivil giysiler satın alındı ve paranın geri kalanı birkaç sigarayla birlikte verilecek olan bir kibrit kutusunun içine saklandı. Bütün bunlar trene biniş sırasında verilecekti. Çünkü kürek mahkûmlarının yakınlarının bu sırada vedalaşmaya gelmeleri adetti. Bu armağanlara özel olarak pişirilmiş ve içinde bir eğe bulunan ekmek de eklenecekti. İlk plana göre birkaç eğe konacaktı, ama yetişmeyince sadece bir tane alınabilmişti.

İki gün sonra her şey hazırdı. Kürek mahkûmları tepeden tırnağa silahlı iki sıra muhafızın arasında garın peronunda belirdiler. Kafaları kazınmış, başları yerde, çarşaf bezinden üniformaları ve ayaklarında nalınlarıyla, tek söz söylemeden yürüyorlardı. Sessizliği sadece prangaların şakırtısı bozuyordu. Bununla birlikte gözleri, tanıdık bir yüz görme umuduyla kalabalığın arasında dolaşıyordu.

Sonunda her an uyanık ve gülümseyen, zincirleri elinde, Kamo göründü. Zincirlerini şakırdatıyordu ama kulak verildiğinde bu şakırtının anlamsız olmadığı seçilebiliyordu. Enternasyonal ritmini vuruyordu. Asker sıralarının yanına sıkışmış iki kadın, parmaklarının ucuna yükseliyorlardı. Başlarını uzatmışlardı, hizalarına geldiğinde Kamo'yu gördüler ve ona getirdikleri küçük bir buket çiçeği verdiler. Tutuklu ilerlerken bakışları karşılaştı. İki kadın aynı hizada kalabilmek için kalabalığı yarıyorlardı. Yürürken ekmeği, kibritleri, sigaraları ve pastaları verdiler. Muhafızlar ses çıkarmadı.

Bu arada, Kamo'nun yönetiminde eylemlere girmiş eski bir "drujin" komutanı olan ve Bakü'de illegal yaşayan Besso Gilinidze elinde bilet olmadığı halde trene binmeyi başarıyordu. Tüm güçlüklere karşın, tutukluları taşıyacak olan komşu vagona yerleşti. Kamo'nun yerini saptamak için içeri bir göz atmak istediyse de, nöbetçilerden biri bu bakışı yakaladı ve Besso, öfkeli gardiyanın oburluğuna yenilmesini beklemenin daha iyi olacağına karar verdi.

Tren sarsılarak yola çıktı.

Sekiz gün sonra, komployu düzenleyenler hâlâ dudaklarını kemirerek, merak içinde haber bekliyorlardı. Basın Kamo'nun kaçışından söz etmediği için, pek umutları yoktu.

Besso Glinidze, gizlene gizlene çıktı geldi. Operasyonun başarısızlığa uğradığını doğruladı.

Şunları anlattı:

"Her şey yolunda gidiyordu, Kamo pastaları elli muhafıza dağıtmıştı ve bir tanesi bile geri çevirmedi. Neredeyse lokomotif kadar güçlü horluyorlardı hepsi. Kamo yerinden kalktı ve zincirlerini eğeleyeceği tuvalete gitti. Ben kimsenin bizi bastırmaması için etrafı kollayarak kenarda duruyordum. Elbiseleri de hazırlamış ve atlayacağımız kapıyı açmıştım. Muhafızlar hâlâ uyuyorlardı. Eğe sesi onları uyandıramazdı. Zaten ben de onları düşler ülkesine yeniden göndermeye hazır, bekliyordum. Kamo birinci pranganın işini çabuk bitirdi. İkinciye girişti. Yaklaşık yarısını eğlemişti ki, eğe parçalandı. Elimizde başka da yoktu. Ya fazla zorlanmaktan oldu, ya da ekmeğin içinde pişirilmesi direncini azaltmıştı. Her neyse, elimizde başka eğe olmadığından kaçmak olanaksızlaştı. Prangalarla uzağa gidemezdik. Kamo bunu hemen anladı. Hiç şansımız yoktu. Eğer ele geçersek ölüm kesindi. O zaman güldü. Ama üzüntülü olduğunu gördüm. Ve sonra yavaşça yerine döndü, uyuyan muhafızlarının arasına oturdu. Bana geri dönmemi ve size olanları anlatmamı söyledi."

İşe yeniden başlamaktan başka yapacak şey yoktu.

Kürek mahkûmlarının gittiği zindanda durum iyi değildi. Geldikleri günden itibaren, cezaevi yetkilileri kariyerlerine leke vurabileceğinden korktukları bu tutukluya karşı önlemleri iki katına çıkardılar. Siyasi suçlu olduğu apaçık ortadayken adi mahkûmların koğuşuna kondu. İdare tarafından kışkırtılan koğuş arkadaşlarının saldırganlığıyla karşılaştı. Ayrıca gardiyanlara en küçük bir şüpheli hareketi ya da kaçma girişimi görüldüğünde vur emri verilmişti. Disipline uymaması halinde de aynı şey söz konusuydu. Kısacası, Kamo'nun hakkından yasal yollarla gelememişlerse de, olayları zorlayarak ondan kurtulmayı tasarlamışlardı.

Yaşam yolu sırat köprüsü gibiydi. Kamo her yana karşı kendini korumak zorundaydı. Sonu gelmeyen kışkırtmalarla onu tuzağa çekmeye çalışıyorlardı. Ayakkabı dikmek, daha çok kafes yapmak vb. çeşitli işlerle geçen günlerin tutuklular arasında kavga çıkmadan bittiği pek görülmezdi.

Bu kavgalardan birine karışması Kamo'nun ölümüne yol açabilirdi. Aynı tehlike, koğuş ağalarının arayıp buldukları sayısız eziyetten birine bile karşılık vermesi halinde de ortaya çıkardı. Bu, her an süren bir kavgaydı. Hiç durmadan, hem cezalandırılmaya yol açmayacak hem de kendisini boyun eğmek zorunda bırakmayacak yeni çözümler bulmak zorundaydı. Bir nöbetçi geçerken kasketini çıkartmak zorunluydu. Aksine her davranış, hatta her unutkanlık, isyan girişimi olarak cezalandırılıyordu. Kamo'nun böyle bir kurala boyun eğmesi olanaksızdı. Bu nedenle, ölümüne yol açabilecek en korkunç soğuklarda bile başı çıplak dolaştı. Yönetmelikte böyle bir madde bulunmadığı için zindancılarına intikam alma olanağı vermeden, onları hiçe sayabildi.

Her alanda aynı sağlam ve yasal açıdan suçlanamaz tutumu sürdürdüğü için, adi tutuklular ona karşı tavırlarını değiştirdiler. Kamo, kendisine sempatik bir lakap taktıklarında, onlar üzerinde üstünlük kurduğunu anladı. "Büyük Jan" yavaş yavaş diğer kürek mahkûmlarının sözü dinlenen danışmanı oldu. Artık dokunulmazlık kazanmıştı.

Bu ilk başarı başını döndürmedi. Başkalarının sorunlarıyla hiç surat asmadan ilgilense de, aslında hiç değişmeyen kendi kişisel tasarılarının gerçekleşmesiyle uğraşıyordu. Kaçmak bütün düşüncelerini dolduruyordu, bu, onun en büyük desteğiydi.

Yönetmelik ayda bir mektuba izin veriyordu. Acele etmemek koşuluyla, bu fırsattan faydalanarak bir şeyler örgütlenebilirdi. Bununla birlikte ilk yapılması gereken, bulunulan yeri iyi saptamak ve bir plan yapmaktı. Kamo bir yandan bunu hazırlarken, diğer yandan dışarıdaki en güçlü desteği ve zaten tek mektuplaşabileceği kişi olan Cevayir'le ilişkiyi sürdürdü. Bu zor dönemin Kamo'nun kişiliğini etkilemesi kaçınılmazdı. Engellemeye çalışmasına karşın, kendisine dayatılan çetin yaşantı sonucunda bir tür çilekeşliği, keşişliği benimsedi. Cevayir'in faturasını ödemek zorunda kaldığı bir ahlakçılığa düştü. "Her şeyin ötesinde senden namuslu ve ahlâklı bir yaşam sürmeni, kendini kirli zevklere kaptırmamanı rica ediyorum. Çünkü insanı ahlâk yoksunluğundan daha çok yıpratan bir şey yoktur.

Keşişlik yaptığımı düşünmemen için, sana iyi insanlardan Blanki'den, Bakunin'den, Morozov'dan vb. örnekler vereceğim. Hepsi yirmi ya da otuz yıl boyunca acı çektiler. Ama kişilikleri ve yüksek ahlâkları sayesinde her şeye katlandılar ve daha uzun süre gençlik ataklığı ve coşkusu içinde yaşadılar."

Kuşkusuz bu, bir yönüyle, kendisinin de boyun eğmeyeceğini, çünkü gerekli niteliklerin kendisinde de bulunduğunun anlatılmasıydı. Zaten kız kardeşinin hapse girmesine ve sürgün edilmesine neden olan hilelerin, komploların baş sorumlusu kendisi olduğundan, Cevayir'i imana getirmeye çalışması haksızlık olurdu. Cevayir de bu gecikmiş ahlâk dersine fazla alınmadı.

Metek'te geçirilen 1914 yılı, yeni bir kişiliğin doğuşuna sahne olmuştu. Kızkardeşine yazdığı mektuplarda Kamo, geleceğiyle yakından ilgilendiği Andre diye birinden söz ediyordu. Cevayir'in Kamo ile Andre'nin aynı insanlar olduğunu anladığı kesinleştiğinde, daha somut haberlere geçti. 5 Temmuz 1915'te, Harkov'a yeni geldiğinde şöyle yazdı: "Andre'nin işlerini olabildiğince çabuk ayarlamanızı rica ediyorum, çünkü çürümeye başlıyor."

7 Şubat'ta yeni bir haber ekledi: "O'na (Andre'ye), üniversiteyi, masraflarını üstlenerek bitirtme kararına çok memnun oldum. Zaman konusuna gelince, üç ya da dört ay fazla uzun değil. Ama senden en fazla dört ay içinde ona bu işi bitirme olanağı sağlamanı rica ediyorum. Bu süreyi uzatmak öğrenim yapan biri ve özellikle Andre için kötü olur."

Cevayir, kardeşinin sabırsızlık içinde kıvrandığını kolaylıkla anladı. Ama onu memnun etmek kolay olmadı. Harkov'a daha önce, 1915'te de bir kaçış örgütlemeyi denemek üzere gitmişti. Cezaevine bağlı kibrit fabrikasının sorumlusu işleri kolaylaştırmayı kabul etmiş, ama idare Kamo'ya bu işe geçmesi için izin vermemişti. Cevayir, çökmüş bir halde geri dönmüştü. Kardeşinin yeni çağrısına karşı koyamadı ve tekrar Harkov'a geldi.

Kamo'nun her zamanki gibi bir planı vardı. İlk bakışta planın başarısızlığa uğrama olasılığı yoktu. Kürek mahkûmlarının çetin yaşam koşulları birçok ölüme yol açıyordu.

Ölüler gömülmeyi beklerken morga yerleştiriliyorlardı. Ve morg muhafaza altında değildi. Demek ki ölü taklidi yapmak ve morgdan kaçmak yeterliydi. Çok basitti. Zaten Kamo hazırlıklara başlamıştı. Her gün korkunç bir kara tütün haşlaması yutuyordu. Gözle görülür biçimde zayıflıyor ve teni balmumu rengi alıyordu. Midesi hızla harap oluyordu, ama bu ödenmesi gerekli bir bedeldi. Şikayet etmek için bir neden yoktu. Cevayir çılgına döndü. Akıl danıştığı kibrit fabrikası müdürü Vin haykırmaya başladı. Bu çılgınlıktı, çünkü ölü adayının bilmediği bir tek şey vardı. Yönetim bu tuzağı hesaplamış ve gerekli önlemleri almıştı. Ölünün iyice öldüğüne emin olmak için kafatasına bir tokmak indiriliyordu. İnsan önceden yaşıyor bile olsa, bu tokmak darbesinden sonra artık yaşama şansı kalmıyordu. Kamo, böylesine güçlü bir kanıt karşısında tasarısından vazgeçti.

Başka bir şey bulmak gerekiyordu. Bu kolay değildi. Tiflis, cezaevi yöneticilerini Kamo'nun ustalığına karşı sürekli uyarıyordu. Ürken yönetim hiçbir riske girmek istemiyordu. Yine de Vin, durumu değiştirmeyi, biraz rüşvet dağıtarak tutuklu Kamo'nun kibrit fabrikasına verileceği sözünü almayı başardı. Cevayir'in, girişiminin başarısı için gerekli parayı bulması gerekti. Her şey yolunda giderse, 1917'nin kaçış yılı olacağı umulabilirdi.

Saptanan tarihe sadece birkaç hafta kalmıştı ki, başlarına bir felaket geldi. Cevayir, kaçışı örgütlemekle ilgisi olmayan bir nedenle tutuklandı. Kimse Kamo'ya haber vermeye cesaret edemedi. Çok acı çekmiş, bütün umutlarını bu işe bağlamış ve birdenbire son şansını da yitiren bu adamın umutsuz bir harekete girişmesinden çekiniyorlardı. Kamo'nun dostları mahkûmun ruh durumunu doğru değerlendirmişlerdi. Gerçekten de Kamo gücünün sonuna gelmişti.

Aylar geçti. Kamo düşkünleşiyordu, tüm felaketler karşısında ona güç veren umut artık kendisini terk etmişti. Artık her şeyin sonu gelmiş gibi görünüyordu ki, tarih, uğruna yaşamını vermiş bu adamın yardımına yetişti. 1917 Şubatında Saint Petersburg'da devrim patladı. Çarın yerine geçen yeni iktidar siyasi cezaevlerinin kapılarını açtı. Kamo içerde kaldı, çünkü resmi olarak adi tutuktular koğuşun-

daydı. Devrim ve siyasilerin affı haberleri kendisine ulaşır ulaşmaz endişeli ve öfkeli bir mektup yazdı:

"Ben niye serbest bırakılmıyorum? Beni unutan bu iktidardaki adamlar kimler?"

5 Mart 1917'de patladı. "Demek eski rejim yıkıldı! Ama ben yeni rejimden hiçbir şey beklemiyorum. Yöneticileri, siyasi tutukluları ve kamulaştırmacıları serbest bıraksalar da, yöneticiler bana iyi şeyler yapamayacak denli yetersiz görünüyorlar.

Bugünkü duruma fazla umut bağlamayın ve benim için endişelenmeyin. Beni henüz bırakmadılar ve yaptığım her şeyi devrim için yaptığımı çok iyi bilmelerine karşın, bırakıp bırakmayacaklarını bilmiyorum.

Her şeye karşın serbest bırakılmazsam, hiçbir girişimde bulunmayın ve benim için kimseden bir şey istemeyin. Beni unuturlarsa bana sağlık, onlara da yazıklar olsun!

Cevayir, senden tek istediğim beni en kısa zamanda görmeye gelmen ve şimdiye dek yaptığın gibi beni verdiğin sözlerle aldatmayı sürdürürsen, bir daha benden hiç mektup almayacağına ve seninle tüm ilişkilerimi keseceğime emin ol. Kopuşmak çok zor da olsa, insan artık bir şahsiyet olarak değil de, acınılması gerekli zavallı bir kardeş olarak görülürse başka ne yapabilir? Bu acıma bana en büyük hakarettir. Bunu sezmiştim ama üstünde konuşabileceğimizi düşünerek katlanıyordum. Şimdiye dek çeşitli bahanelerle sözlerini tutmayı başaramadın. Ben yaşıyorum. İyiyim ve çok, çok formumdayım. Ama Andre parayı almadı ve artık göndermesinler diyor, çünkü gereksinimi yokmuş."

Cevayir suçlamalara ve kopuşma tehditlerine fazla önem vermedi. Kardeşi mektuptan önce çıkıp geldi. Bu umutsuz ve öfkeli mesajı yazdığının hemen ertesi günü serbest bırakılmıştı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

1904-1905'te Japonya'ya karşı yapılan savaş, Rus tahtının sarsılmasının doğrudan nedenlerinden biri olmuştu. 1914'ten beri Avrupa'yı uçsuz bucaksız bir mezbahaya çeviren Dünya Savaşı, tahtın yıkılmasının baş nedeni oldu. Tüm halk sınıfları barışı hararetle arzuluyorlardı. 1917'nin Şubat ayı sonunda, Saint Petersburg'daki genel grev ve birkaç müfrezenin başkaldırması karar anını çabuklaştırdı. Çar sindi, sonra ortadan kayboldu. Geçici bir hükümet kuruldu. Liberaller, genç subaylar, sağ sosyalist-devrimciler ve Menşeviklerden oluşan koalisyon hükümeti, sırtında savaş yüküyle iktidara geldi. Bu arada büyük çoğunluğu köylü olan Rus birlikleri evlerine dönmekten başka şey düşünmüyorlardı. Tüm ülkeye örnek olacak şekilde Sovyetler halinde örgütlenen Petrograd asker ve işçileri, güçlü olamayacak kadar yeni kurulmuş iktidarla durmadan çatışıyorlardı. Lenin, Nisanda gelir gelmez, Bolşevikler eski perspektiflerini bir kenara atıverdiler. O zamana dek hesaplarını burjuva demokratik devrimi aşamasına dayandırmışlardı. O zaman burjuvazi ve müttefiklerinin iktidara geçmesini gerekli ve kaçınılmaz buluyorlardı. Rusya feodalizmden yeni çıktığı için, burjuvazinin üretici güçleri, dolayısıyla da proletaryayı geliştirecek biçimde yönetmesi onlara uygun görünüyordu. Bu yapıldıktan sonra, sosyalizm gündeme girecekti.

Yalnızca Troçki, her şeyin çok çabuk gelişeceğini ve devrim sürekli olacağı için, olayların akışı içinde işçi sınıfının doğal olarak iktidara sürükleneceğini tahmin ediyordu. Ona

göre, bütün diğer varsayımlar gerçeklikten yoksundu. O zamana dek tüm devrimciler onunla açık açık alay etmişlerdi. Lenin, Bolşevik partisinin üstünde boy attığı "örgütçü" prensiplerinin neredeyse tamamını birden bırakıp bu görüş açısına katılınca, taraftarlarının çoğu bu dönüşüme ayak uydurmakta güçlük çekti. Lenin, sürekli devrim yerine kesintisiz devrim terimini kullanmaya özen gösterdiyse de, kimse buna aldanmadı. Troçki, Bolşevik partiye girer girmez, Lenin'in yardımcısı oldu. Petrograd "Inter-Rayon" örgütü üyesi dostlarını, Lunaçarski ve arkadaşlarını da peşinden sürükledi. Bu katılma diş gıcırdatmalara ve gizli kinlere yol açtı. Bu kinler ileride ateşli Troçki'nin geleceği üzerine bütün ağırlıklarıyla çökeceklerdi.

Troçki ile birleşen Lenin, Şubat sonunda ortaya çıkan durumu partisi yararına kullanmıştı. Ülkede siyasi durum hızla bozuluyordu. Sovyetler her yerde sola kayıyorlardı. Başlangıçta burjuva partileri ve sosyalist-devrimciler çoğunluktayken, Bolşeviklerin ağırlığı şimdi durmadan artıyordu. "Toprak köylüye", "Tüm iktidar Sovyetlere" ve özellikle de "Derhal barış" parolaları, bu sloganları savunanların yanına giderek daha çok insan topluyordu. Aynı zamanda, şurada burada karşı-devrimci ayaklanmalar patlıyor, Rus cephesi parçalanıyor ve iktidar bu kopuşu durduramıyordu. Düzeni, sadece proletaryanın gücünü dayatarak sağlayabileceği her geçen gün daha açık bir hal alıyordu. Proletaryanın fiili olarak yalnızca Bolşevik parti tarafından temsil edildiği düşünüldüğünde atılacak tek bir adım kalıyordu. Bu adım da çabucak atıldı.

***

Kamo, 27 Mart'ta Bakü'ye gelmişti. Nisan başında Tiflis'e geçti. Kafkasya'nın da devrimin dışında kalmadığını gördü. Ama Kamo, genel kaynama içinde yerini bulamıyordu. Kafkasya büyük karar merkezlerine uzaktı. Petrograd'da, Moskova'da gerçekten gelecek çiziliyordu. Kafkasya'daki olaylar genel olarak Rusya'nın geleceğinde belirleyici olacak gibi görünmüyordu. Kuzey'deki büyük olayların yankı-

ları, aradaki iki bin kilometrelik kırlık bölgeyi ancak etkileri azalarak geçiyorlardı. Depremin ancak yan etkileri yaşanıyordu Kafkasya'da. Kısacası, orada yaşanan, gerçek oyunun taşra sahnesine uyarlanmış soluk bir kopyasıydı. Tüm aktörlerin rollerine ciddiyetle sarılmaları ve yanlış verilmiş bir repliğin ölüme bile yol açabilmesi bu olguyu değiştirmiyordu.

Yine de olanlara bir fırtına adı verilemezdi. Zaten artık eski ekollerin dönemi olmadığı çok açıktı. Bombalar ve hançerler tarihin tozlu raflarına kaldırılmıştı. Belki oradan yine ineceklerdi ama bunu beklerken, meydan iyi konuşanlara kalmıştı. Sözler eylemi engelliyordu.

Bunlardan da öte Kamo'nun içinde bir şeyler kırılmıştı. Vücudu artık onu dinlemiyordu. Yıllar süren ağır sınavlar, sağlam bünyesinin hakkından gelmişti. Zehirlenme taklitleriyle ve aşırı yoksunluk sonucu harap olan sindirim sistemi, en küçük bir fazla güç harcayınca onu bitkin düşürüyordu. Artık yeni bir insan nesline, yapıcılara gereksinim olduğu açıkça ortadaydı ve bu olgu, Kamo'nun yaşam sevincinin yitmesini hızlandırıyordu. Kamo, sadece yıkmayı öğrenmişti.

"Dün gizlilik içinde, her türlü fedakârlığı yaparak, hiçbir kişisel çıkar gözetmeden yaşayabilen, her an yaşamını vermeye hazır insana en büyük değer veriliyordu. Bugün, o kadar gurur duyduğumuz Rus devrimcilerinin bu temel nitelikleri, bize dışarıdan ne kadar basit görünseler de her görevde bir uygulama alanı bulmalıdırlar." Troçki, böylelikle Kamo'nun durumunu tam olarak tanımladığını bilmeksizin, bunları açıklıyordu. İşin acı tarafı, Kamo'nun bu köklü dönüşümü gerçekleştirmek için gerekli bilgilere sahip olmamasıydı.

Profesyonel devrimcilerin çoğu uzun hapis ve sürgün yıllarından kendilerini eğitmek, zindanları üniversitelere dönüştürmek için yararlanmışlardı. Hâlbuki Kamo, bir an bile soluk almadan, yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmıştı. Deli taklidi yapmak tek bir dakikasını bile boş bırakmamış ve kürek mahkûmu olarak zindana düştüğünde adi tutukluların arasına konması yine eline tek bir kitap alma olanağı bile bırakmamıştı. Bu onun suçu değildi, çünkü kendisi bu

anın geleceğini ve hazırlanması gerektiğini birkaç kez düşünmüştü. Cahilliğinden dolayı hep biraz utanç duymuş ve bu büyük boşluğu doldurabilecek bir moment yakalamayı hep ummuştu. Ama Parti'nin ona ve yeri doldurulamaz hizmetlerine hep gereksinimi vardı.

Her seferinde, en küçük bir tereddüt göstermeden kendini feda ederek koşmuştu. Bugün aradaki fark açılmış, fatura çok ağır olmuştu. Yaptıkları nedeniyle tüm Kafkasyalı Menşevikler ve eski rejimin hizmetkârları kendisine kin besliyordu. Buna karşılık dostları ona karşı geçmişin bir kalıntısına gösterilen dostça ilgiden başka bir şey vermiyorlardı. Bir tür müzelik eşya olmuştu.

Tiflis'in havasına bir aydan fazla dayanamadı. Mayıs ayında Petrograd'a geçti. Lenin onu sadık adamlarından herhangi biri olarak karşıladı. Ama Kamo'nun yaşadığı dramı hemen anladı. Devrimin akışının böyle bir adamı devre dışı bırakmış olması, ona inanılmaz geldi.

"Sağlık durumunuz çok sallantıda gözüküyor. Bu nedenle işe Kafkasya'da tedavi olmak ve dinlenmekle başlayacaksınız. Kendinizi tamamen bu işe verecek ve en kısa sürede kendinize geleceksiniz. Bunu başardıktan sonra, yeniden hafif bir siyasal eğitime başlayabilirsiniz. Tiflis'te bazıları sizi pek cennetlik biri olarak kabul etmedikleri ve zaten orada şimdilik sağlam bir üs oluşturamayacağımız için, Bakü'ye geçeceksiniz. Orası kalelerimizden biridir. Şimayan'a sizin gibi adamlar gerek. Bununla birlikte -ki bu konuda ısrarlıyım- bu dönem boyunca ne zamanınızın, ne de gücünüzün büyük bölümünü gündelik militanlığa ayırmayacaksınız. Yapacak daha önemli işleriniz var.

Devrimin size gereksinimi var, ama o, daha çok nitelikli kadrolar istiyor. Size bu kadrolardan biri olma görevini veriyorum. Kendinizi eğiteceksiniz ve hazır olur olmaz askeri akademiye gireceksiniz. Kısa bir süre sonra, Bolşevik Partisi ve dünya devriminin size şimdiye kadarkinden çok daha fazla gereksinimleri olacak."

Bu emirleri alan Kamo, dev hareketin yakınında olmak için bir müddet Petrograd'ta dolandı. Pek çok dostunu gördü ama sonunda bitkin düşerek Kafkasya'ya döndü. 1917'nin Temmuz ve Ağustos ayları "doktor Lenin"in ver-

diği reçetenin eksiksiz uygulanması ile geçti. Küçük bir kaplıca şehri olan Utzer'e yerleşen Kamo, sabah güneşinin altındaki iskemlesinden sadece tek başına uzun yürüyüşler yapmak için kalkıyordu. İklim ve bakım sağlam bünyesinin bu mücadeleden galip çıkmasını sağladı. Sağlığı düzeldikçe, olayların dışında kalmak ona daha da zor gelmeye başladı.

Temmuz ayında, Petrograd[42] garnizonu birlikleri ve şehirdeki işçiler kendiliklerinden Rusya'nın yeni efendilerini devirmeyi denediler. Bolşeviklerin tereddüdü az daha belli başlı liderlerinin yaşamına ve kesin zaferi yitirmelerine mal olacaktı. Kendilerini iktidarı alacak güçte ve ülke içinde yeterli desteğe sahip hissetmiyorlardı, iktidar basamaklarını ağır ağır tırmandıkları açıkça belli olan Bolşeviklerden kurtulmak için gericilik ve devrimci hareketin sağ kanadı bundan yararlanmak istedi. Hayal kurmaya gerek yoktu: eğer Bolşevikler iktidarı alırsa, diğer partiler en iyi olasılıkla muhalefete, en kötü olasılıkla da güçsüz illegaliteye itileceklerdi. Böylelikle ılımlı programlarını gerçekleştirme şansları kalmayacaktı. Bolşevikler onlara kendi programlarını dayatacaklardı. Sağcıların ve gericilerin gözünde Bolşevikleri rahat bırakmak, felâkete koşmak demekti. Lenin ve dostları, birlikleri cepheden geri çekeceklerdi. Alman orduları ülkeyi işgal edecekti. Lenin toprağı köylülere dağıtacaktı: sosyalist-devrimci parti tabanını yitirecek ve daha da kötüsü burjuvazi yalnız kalmış olacaktı. Lenin iktidarı Sovyetlere verecekti. Bu anarşi ya da daha kötüsü, Sovyetlerin içinde çoğunlukta bulunan fraksiyonun diktatörlüğü demekti.

Ve Bolşevik partisi Sovyetler içindeki sandalye sayısını günden güne arttırıyordu. İktidar sorunu giderek kesinleşen terimlerle dile getirilmeye başlamıştı. Çifte iktidar rejiminin yaşayamayacağını anlamak için fazla ileri görüşlü olmaya gerek yoktu. Kısa bir süre içinde, iki iktidardan birinin diğerini alt etmesi gerekiyordu.

Askeri durumun bozulması süreci hızlandırdı. Ağustos sonunda, General Komilos isyan etti. Petrograd tehlike-

42- Petrograd: Saint Petersburg'un yeni adı, daha sonra Leningrad olarak değiştirilecektir.

deydi. Elde kalanı kurtaracak işçilerden başka kimse yoktu. Kamo daha fazla duramadı. Eylül başında başkente gitti. Lenin'den öğrenimine başlamayı ertelemesini istemeye kararlıydı. Kendi kendine ona muhakkak gereksinim duyacaklarını, çünkü parti içinde onun savaş deneyine sahip pek adam olmadığını söyledi. Ama Lenin ortada yoktu. Partiyi başsız bırakacak tutuklamadan sakınmak için gizleniyordu. Çünkü Zinovyev ve Kamanev devlet darbesi gerçekleştirecek cüreti gösteremezlerdi. Yalnız Troçki bunu yapabilirdi, ama o da Parti'yi yönetemeyecek kadar yeni bir üyeydi.

Kamo birçok kez girişimde bulunduktan sonra Krupskaya'yı görebildi. Krupskaya Lenin'in emirlerinin geçerli olduğunu söyledi. Kamo bitik vaziyette Tiflis'e döndü. Veyris köprüsünden geçerken, suya atlamamak için zor tuttu kendini. Petrograd'ta toplanması gereken ikinci tüm Rusya Sovyetleri kongresinden bir gün önce çoğunluğu alacaklarına emin olan Bolşevikler darbeyi gerçekleştirmeye karar verdiler. Zaten birkaç gündür gündemdeki tek konu buydu. 21 Ekim'de büyük bir kalabalık geniş Halk Evi binasını doldurmuş, konuşmacıları bekliyordu. Troçki sahneye fırladı.

İşçiler, askerler, küçük burjuvalardan oluşan üç bin kadın ve erkeğin karşısında, atmosferi hemen bütün yeteneği ve parlaklığıyla kızıştırdı. Uzun uzun ve olağanüstü bir güçle, basitliği içinde güçlü bir tablo olan siperdeki askerin acılarını anlattı. Sonra siyasi sonuçları ortaya koydu. Sovyetler hükümeti sadece siperlerdeki acılara son vermeye çağrılı değildi; aynı zamanda köylüye toprak dağıtacak ve iç kargaşayı durduracaktı. Açlığa karşı çare bir kez daha yinelendi: Askerler, denizciler ve işçiler ellerinde fazla tahıl olanların ekmeklerine savaş salması olarak el koyacak, bedava olarak şehirlere ve cepheye yollayacaklardı. Ama Troçki Saint Petersburg Sovyetinin belirleyici önem taşıyan bu gününde daha da ileri gitti:

"Sovyetler hükümeti ülkedeki her şeyi, hiçbir şeyi olmayanlara ve siperdeki askerlere verecek. Sen, burjuva, iki kürkün mü var? Birini üşüyen askere ver. Kaim çizmelerin mi var? O zaman evinde otur. Çizmelerin işçiye gerekli..."

Bu anlatımın yazarı Nikola Sukanov şöyle diyordu: "Bun-

lar mükemmel ve doğru fikirlerdi, Çarlık boyunduruğu altında ezilmiş halkı coşkuya boğuyorlardı. İnsan, kalabalığın kendiliğinden bir ilahi söylemeye başlayacakmış gibi bir hava içinde onu dinlediğini hissediyordu. Troçki kısa bir karar önergesi verdi: "İşçi ve köylü davasını kanımızın son damlasına dek savunacağız."

Kim evet diyor? Üç bin el havaya kalktı. Havaya kalkmış bu elleri ve erkeklerin, yeni yetmelerin, işçilerin, askerlerin, köylülerin, kadınların ve tipik küçük burjuvaların yanan yüzlerini görüyordum. Bu küçük burjuvaların ruhunda yeni bir atılım mıydı? Bu sözlerin içinde özledikleri "adil ülke"nin bir parçasını mı görüyorlardı? Ya da bir sosyalistin politik ajitasyonunun mu etkisi altındaydılar?

Troçki, sözcüklerin üstüne basa basa konuşmasını sürdürüyordu. Kalabalık ellerini indirmemişti.

"Verdiğiniz oy, devrimi kesin zafere dek sürdürmeyi ve toprak, ekmek, barış getirmeyi üstlenen Sovyeti bütün gücünüzle, her ne pahasına olursa olsun destekleme yemininiz olacaktır."

25 Ekim'de, sabahın ikisinde, birkaç kızıl muhafız bölüğü tek kurşun atmadan belli başlı kamu binalarını ele geçirdiler. Petrograd'ın üstüne soğuk bir sonbahar sabahının ilk ışıkları düştü. Başkent kimin yönetiminde olduğunu pek anlayamadan uyandı. Bolşevikler bunu kavratmakta gecikmediler. En iyi niyetle bile, düşmanlarının ayaklanmasına uzun süre direnebileceklerini umut etmiyorlardı. Çünkü Petrograd'ı ve kısa bir süre sonra Moskova'yı ele geçirmiş olsalar da taşranın çoğu, en azından kararsızdı.

Transkafkasya da bu genel endişe havasının dışında kalmamıştı. Gürcistan'da, evlerine dönmekten başka bir şey düşünmeyen askerler dışında, Bolşevizme sahip çıkan pek yoktu. Menşevikler, Türk saldırısı olasılığının yarattığı genel korkuyu kullanarak, mevzilerini sıkı sıkı tutuyorlardı. Bölgeye iyi yerleşen ve milliyetçi bir dalganın öne çıkarttığı Menşevikler, kendilerini geçici bir bozguna uğramış tüm Rus Menşevizminin kalesi olarak görüyorlardı. Ancak bu durumu sürdürebilmek için esaslı bir ideolojik değişiklik yapmaları gerekiyordu. Ekim'den önce, tek ve bölünmez Rusya'nın baş savunucusuydular, iktidarday-

dılar. İktidarı yitirince, Ekim'den sonra en sıkı feodalizm, daha doğrusu ayrılıkçılık taraftarı kesildiler. Diğer yandan Bolşevikler teorik olarak görüş değiştirmeseler de tam zıt yolu izlemişlerdi.

O zaman Gürcistan'da, RSDİP'nin iki eski rakip fraksiyonu arasında acımasız bir savaş başladı. Azınlıkta kalan ve kanundışı sayılan Bolşevikler gizleniyorlardı. Bölge, özellikle Kamo için tehlikeli bir hale gelmişti. Silahları ve valizleriyle Bakü'ye çekildi. Şomiyan ve Bolşevikler, Müslüman burjuva partisi "Müsavat"la ittifak yapıp orayı güçlü bir bölge haline getirmişlerdi.

Kasım 1917'de, Şomiyan'ın Petrograd'la bütün ilişkisi kopmuştu. Elinde mali kaynak yoktu. Kamo ve Kote Çinçadze'yi çağırdı ve onları ilişkiyi yeniden kurmakla görevlendirdi. İki sadık mezar kaçkınının aşmak zorunda kalacakları yol küçümsenecek gibi değildi. Kuban ve Don isyan halindeydi ve yeterli olanaklar bulunmadığı için kimse bu bölgeleri düzene sokamıyordu. Bin bir güçlükten sonra iki ulak tüm engelleri aşmayı ve başkente ulaşmayı başardılar. Orada yeni Milliyetler Halk Komiseri Stalin'le buluştular.

Stalin'in az bilinen bir militan olduğu günler çok geride değildi. O sıralarda komiserliğinin on iki kişilik kurulunda sık sık azınlıkta kalıyordu. Sabrı taşan ama kendisine hakim bir adam olan Stalin, o zaman acil bir görev bahanesiyle oradan kayboluyor ve oturuma katılmıyordu. Genellikle sekreteri onu sonunda denizci bir dostunun evinde pipo içip düşünürken buluyordu.

Kamo ve Kote Çinçadze onu şans eseri bürosunda bulabildiler. İkinci görüşmelerinde Lenin birdenbire çıkageldi. Stalin, Kote'yi "Bu Kote, eski Gürcü kamulaştırmacı terörist" diye tanıttı.

"Öyle mi? Bize Gürcistan'dan söz edin."

Kote konuşurken sıra Tiflis'teki Bolşevik askerlerin kentin cephaneliğini direnmeden Menşevik "halk muhafızlarına" terk edişlerine gelince, Lenin Çinçadze'nin sözünü kesti:

"Demek cephaneliği Menşeviklere verdiniz, öyle mi?"

Zavallı Kote işin o kadar basit olmadığını boşu boşuna

anlatmaya çalıştı ama bir şey sağlayamadı. Lenin kestirip attı: "Bütün bunlara karşın sonunda cephaneliği verdiniz, evet mi, hayır mı?" Ve yanıt beklemeden emrini verip dışarı çıktı: "Yoldaş Stalin! Onları bekletmeyin ve gerekli tüm önlemleri hiç sürüncemede bırakmadan alın."

İki adam yanlarına Trans-Kafkasya'daki askeri yönetimi eline almak görevli albay Seremesyev'le birlikte Bakü yolunu tuttular. Birkaç milyon ruble dolu bir valiz ve Lenin'in Şomiyan'ı Kafkasya geçici olağanüstü komiseri atadığını belirten bir evrak başlıca yükleriydi.[43] Evrağı alan zavallı Şomiyan, bu imtiyazını uzun süre kullanma olanağı bulamadı. Eylül ayında, Bakü eyaletinin diğer yirmi beş komiseriyle birlikte İngilizler tarafından kurşuna dizildi. Bu trajik son, sadece Transkafkasya'da değil, birçok yerde işin kötüye gittiğinin göstergesiydi. 8 Şubat 1918'de Gürcistan'da bütün Bolşevik gazeteler yasaklandı. İki gün sonra, Menşevikler bir Bolşevik işçi gösterisine ateş açtırdılar. Mart ayında, Alman birlikleri Menşevikler tarafından yardıma çağrıldı. Menşevikler hâlâ Almanların savaşı kazanacaklarına ve Bolşeviklerin Rusya'ya geri dönüş tehlikesine girmektense kendilerini tercih edeceklerine inanıyordu.

Gürcü yetkilileri, her biri ölümcül sonuçlara yol açabilecek bir sürü tehlike arasında bocalıyorlardı. Geçici bir ülkenin belirsiz lideriydiler. Her zaman gündemde olan kanlı ulusal sorunlar, dış güçleri şekerin sinekleri çekmesi gibi çekiyorlardı. Türklerden korkan Ermeniler Rusları çağırıyorlardı. Hem Türklerden hem Ruslardan korkan Müslüman Tatarlar önce Almanları çağırıyor, sonra onların bozgunu karşısında fikir değiştirip gelip İngilizlere başvuruyorlardı. Ayrıca Ermeniler, Tatarlar ve Gürcüler önceki yüzyıllarda karşılıklı birbirlerinden zorla aldıkları toprak parçaları için aralarında dövüşüyorlardı. Aşağı yukarı kimsenin istemediği Ruslara gelince, onlar da Kızıl ve Beyaz olmak üzere iki türdü. Kısa bir süre sonra siyahlar, yani anarşistler ve Yeşiller, köylüler de ortaya çıktı. Beyazların kendi içlerinde de kavga eksik değildi. Her küçük şef kendi

---

43- "Olağanüstü Bir Görev" isimli Sovyet filminde anlatılan bu yolculuktur.

üstünlüğünü rakiplerine kabul ettirmek istiyordu. Yabancı heyetler çelişkileri körükleyip kendilerine yarar sağlamaya çalışıyorlar ve birbirlerini çelmeliyorlardı. Orada burada köylüler herkese karşı ayaklanıyorlardı. Kurdukları yeşil cumhuriyetler, özellikle de Menşevikler bu tür eylemlere büyük yakınlık gösteriyorlardı. Böylelikle köylülükte öyle silinmez bir hatıra bırakmayı başardılar ki, bunun yanında 1905'ten sonra yaşanan dehşet önemsiz kaldı.

Halk muhafızlarının şefi olan bir Menşevik savaş günlüğü tutuyordu. Şöyle yazmıştı:

"Etrafımızda, her yanda Kafkas köyleri yanıyor... Yaklaşan sosyalizmin çıkarlarına hizmet etmek için acımasız olacağız... Evet olacağız... Şimdi korkunç alevler her yanda... Yakıyorlar, tutuşturuyorlar. Yaklaşan sosyalizmin çıkarlarına hizmet etmek için. Korkunç alevler... Korkunç, zalim ve masalsı bir güzellik. Ve gecenin içinde çepeçevre parlayan bu alevlere bakan eski bir arkadaş bana kederle şöyle diyor: 'Neron'u anlamaya başlıyorum.'"

Bu koşullar altında yasadışı Bolşevizm yavaş, ama emin adımlarla ilerlemekte güçlük çekmedi. Yine de öyle bir handikabı vardı ki, tek başına kalsa Menşevizmin hakkından gelemeyeceği açıktı. Yerel liderler bir yandan iktidara hazırlanırken, diğer yandan da Rusya ile özdeşleşmemeye büyük özen gösteriyorlardı. Rusya'nın ajanı durumunda görülüp görülmemek bir ölüm-kalım sorunu halini almıştı. Gürcü işçi ve köylülerini, Rusya'nın Kafkasya'ya yeni bir el koyma biçimi olmadığına ikna etmek zorundaydılar.

Tüm bu olaylar içinde Kamo'nun yeri yoktu. Bu nedenle uslu uslu eğitime başladı. Kendine gerçek bir öğretmen seçti ve özel öğretmenine programda en küçük bir değişikliğe izin ver memesini ve özellikle de geçmişe yönelik sorular sormamasını emrettikten sonra aralıksız çalıştı.

Yoldaş Çitçivadze işe sıfırdan başlamak gerektiğini hemen anladı. Öğretmen ve öğrenci her şeyden uzakta küçük bir odaya yerleştiler. Mart ayından Ekim'e dek zamanlarının çoğunu burada geçirdiler. En zoruş gramer ve kısmen yazım oldu. Günler boyu fiil çekimleri ve gramer kurallarını homurdandılar. Buna karşılık Kamo çok kısa zamanda aritmetiğin dört işleminde yıldızlaştı. Geometri tutkusu

ortaya çıktı ve gelişti. Gezintiye çıktıklarında koltuğunun altında yeni bir geometri kitabı taşıyordu. Her fırsatta çok hoşuna giden önermeler için ispatlar icat ediyordu. Dört ayda temel program bitirilmiş ve öğrenci bir kez bile siyasi sorunlardan söz açmamıştı. Öğretmen konuya değinmeyi her denediğinde, soğukça tersleniyordu.

"Beni rahatsız ediyorsun. Bilim güç bir iş. Her şeyi birbirine karıştırmamak gerek."

Ekim ayında, görevini tamamlamış olma duygusu içinde yer edince, öğrenci bilgilerini sindirme gereksinimini bahane edip yeniden bu alt düzeydeki dünya işleriyle ilgilenmeye başladı. Gördüklerinde cesaret arttırıcı bir yan yoktu. Her an bir felaket yaşanabilirdi. Şimdiye dek nasıl olup da yaşanmadığı ayrı bir merak konusuydu.

***

Petrograd'ın aralıksız tehdit edilmesinden sonra askeri başkent olan Moskova, çevresi sekiz bin kilometreyi aşan demirden bir çember içindeydi. Batı sınırı ile Novograd'ın arasından geçiyordu. Pskov, Minsk ve Magiler, Bavyera prensi Leopold'un egemenliğindeydi. Ukrayna, tamamen, Bolşeviklere karşı koymaları için çağrılan Almanların işgalindeydi. Odessa ve Sebastopol'da üslenen General Vön Kirbah'ın birlikleri Kursk ve Voronej'e dek ilerliyorlardı. Onların gerisinde, Kuban'da, beyaz generaller Alekseyev ve Denikin kendi ordularını oluşturuyorlardı. Kafkasya'da Türkler ve Almanlar sıkıştırıyordu. Rusya'nın merkezini Hazar denizi kıyısındaki Astragan'a sadece bir koridor bağlıyordu. Volga iki yerden kesilmişti: Kazaklar tarafından Çaritsin'de (geleceğin Stalingrad'ı) ve ayaklanan Çek savaş esirleri tarafından Samara'da. Hazar'ın bütün güneyi İngilizlerin komutasındaki Beyazların elindeydi. Doğu'da Çekler ve Beyazlar Volga, Ural ve Sibirya arasında kalan bölgeleri işgal etmişlerdi. Kuzeyde, dünya savaşından galip çıkan İttifak Devletleri Arkangelsk'i ve tüm Kuzey Buz Denizi kıyılarını ellerinde tutuyorlardı. Murmansk demiryolunun kuzey bölümü İngiliz-Fransız çıkartma kuvvetleri tarafından işgal edilmişti. Son olarak, zaten yarı çember

altına alınmış Petrograd'ı Finlandiya da tehdit ediyordu. Troçki'nin yönetimindeki Kızıl Ordu'nun daha yeni yeni kurulması da tabloyu tamamlıyordu. Gürcistan'da Menşevikler hem kesin tarafsızlıklarını açıklıyorlar, hem de Beyazlarla flört ediyorlardı. Ama kuzeyde Denikin'in ordusu ve gönüllüler ordusu operasyonlarını sürdürüyorlardı.

Kasım 1918'den Mayıs 1919'a dek, Kamo düşman topraklarına sızdı, Gürcistan askeri yolundan geçen konvoyları gözledi. Müfrezeler hakkında casusluk yapmak, yer değiştirmelerini, konaklamalarını bildirmek ve her fırsat çıktığında var gücüyle tek tek düşmanların tepesine binmek... Bunlar ona çalışma hevesi vermeye yetiyordu. Mayıs'ta Tiflis'ten geçerken Ordjonikidze'ye rastladı. Menşevikler, Bolşeviklerin temsilcisini arıyorlardı. Niyetleri ya başına bela açmak ya da en azından tutuklamaktı. Bu konuda kuşkuya yer yoktu. Kamo, onların planlarını boşa çıkartma görevini üstlendi. Bolşevik lider Moskova'ya dönerken ona Kamo eşlik etti. Stalin'in desteğiyle kuvvetli bir durumda bulunan Ordjonikidze, Kamo'nun başrolünü oynayacağı bir plan hazırlamıştı. Ona göre, askeri olayların devrimci Rusya lehine gelişmediği böylesi bir momentte düzenli Kızıl Ordu birliklerini destekleyecek partizan gruplarının varlığı ve eylemleri çok yararlı olacaktı.

İki adam Moskova'ya gelir gelmez Stalin'le konuştular. O da tasarıya kefil oldu. 14 Temmuz'da bizzat Stalin Merkez Komiteye bir rapor sundu ve çöküntünün kıyısına gelen Batı cephesini güçlendirmek için Ordjonikidze ile Kamo'yu göndermeyi önerdi.

Ancak partizan savaşı sorunu yakıcı bir konuydu. O sırada Stalin ile Troçki arasında giderek büyüyen kavganın köşe taşlarından biriydi. Sıfırdan Kızıl Ordu yaratmakla görevlendirilen Troçki, partizan ruhuna kesinlikle karşıydı. Ona göre, "partizancılık, devrimin alt köylü tabakalarındaki ifadesiydi, devrimin henüz politik bilinçlenmeye yol açamadığı tabakaların anlatımıydı. Partizancılığa karşı mücadele aynı zamanda proletarya devletçiliğinin kendisini kemiren küçük burjuva anarşik unsura karşı mücadelesiydi." Bu koşullarda, onun Stalin'in önerisini onaylaması beklenemezdi. Sorunu bir tek Lenin çözebilirdi. Bunu Temmuz ayının

ikinci yarısında yaptı. Daha da ileri gitti ve 3 Eylül'de Kamo'ya altında kendi imzası bulunan bir kâğıt verdi. Tüm Sovyetik makamlara bu kâğıdı taşıyana yardım etmelerini ve istediği yardımı yapmalarını bildiriyordu. Bu, çok az kişinin elinde bulunan sihirli bir anahtardı.

Bununla birlikte, Batı cephesi zayıflamaya devam ediyordu. Tehdit altındaki bir yerden diğerine koşan Troçki, zırhlı trenini Orel'e yöneltti. 6 Eylül'de partizanlar sorununda aldığı tavrı tamamen değiştiren bir günlük emir yayınladı:

"Partizanlara gereksinimimiz var; onlar bizim için vazgeçilmez unsurlar, ama tek bir koşulla: Bunlar gerçek partizanlar, gerçek yiğitler, korkusuz ve sızlanmasız, olanaksız diye bir şey tanımayan savaşçılar olmalı. Her türlü tehlikeye atılmaya hazır böyle müfrezeler, iç savaşın son aşamasında, büyük Kızıl Ordu kitlesine dayanarak önemli bir rol oynayabilirler. Ordu'nun yollarını temizleyebilir, saldırıyı çabuklaştırıp yanlarını koruyabilirler. Düşman hatlarının gerisini tehdit edebilir, her yerde ve her zaman devrim ruhunun canlı birer örneği olarak isyanı düşman hatları gerisine taşıyabilirler."

Kamo'nun istediği de buydu. Neler bildiğini gösterme olanağı çok geçmeden kendisine verildi. Demirin'in birlikleri Kursk üstüne yürüyorlardı. Orel tehdit altındaydı. Bunlar Moskova savunmasını garanti altında tutan stratejik yerlerdi. Kızıl Ordu'nun başı çok öfkeliydi. Onun planı bir kenara atılmış, Başkomutan S. S. Kamanev'in geliştirdiği plan onaylanmıştı. Troçki, 6 Eylül'de Merkez Komitesini uyarıyor, Vöronej bölgesinde cephenin yarılması tehlikesinin çok büyük olduğunu bildiriyordu.

Kamo ve Lenin, S. S. Kamanev'i desteklemekte ısrar etti.

Kamo ve müfrezesinin iki yüz adamı aslanlar gibi savaştılar. Bir kez daha, eski savaş hilelerinin savaş ahlâkını (zaten bunun nasıl bir ahlâk olduğu da tartışma götürür) ucuzlatsa da, kesin etkili olduğu ortaya çıktı. "Beyaz" kılığına giren Kamo ve adamları, Malo-Arkangelsk ve Aleksandrovski'yi baskınla ele geçirdiler. Daha sonra Çar taraftarı Alekseyevski Seçkinler Alayını yok ettiler. Bu olay ödül almalarını sağladı ama savaşın gidişini pek etkilemedi. Laseviç'in düzenli ellerinden gelenin en iyisini yaptılar,

ama mitralyözlerin ve seri ateş eden silahların acımasızca kendini hissettiren yokluğu, zaten zayıf olan kızıl piyade birliklerinin dağınık şekilde yerleştirilmesi, düşman saldırısının güçlük çekmeden zafer kazanmasına neden oldu. 20 Eylül'de Kursk düştü. Onu Orel izledi. Bir ay sonra Merkez Komitesi Örgütlenme Bürosu savaşa katılan askeri yöneticilerin (içlerinde Kamo da vardı) raporlarını dinledikten ve Lenin sonunda Troçki'nin planını onayladıktan sonra, iki kent geri alındı. Moskova'yı tehdit eden kuşatma gevşedi.

Troçki'nin gözleri sağlamdı. Kamo'nun örgütlü, düzenli askeri eylemlerde çok rahat hareket edemediği gözünden kaçmamıştı. Hiyerarşi Kamo'ya göre değildi. Kızıl Ordu şefi, Kamo'nun savaş alanına doğal eğilimi olmadığını hemen anlamıştı. Bu nedenle, Kamo ve müfrezesine 3 Ekim'de yukarıdan gelen bir emirle doğrudan Kamo'nun yöneteceği çok önemli bir özel görev verilince hiçbir zorluk çıkartmadı. Troçki, Kamo'yu giderken gördü. İçini sevgi dolu bir acıma kapladı. Kamo'yu kıyıya vurmuş büyük bir balığa benzetmekten kendini alamadı.

ONUNCU BÖLÜM

Diğer tüm karşı-devrimci liderler gibi General Denikin'in de kişisel hırsları vardı. Kendini Rusya'nın yeni mutlak hakimi olmaya çok layık görüyordu. Ama rakiplerinin çoğunun tersine, onun düşlerinin, aşırı da olsalar, belli bir maddi temeli vardı. Rusya'nın güneyinde harekât yapan ve çok geniş bölgeleri denetim altında tutan sağlam bir ordusu vardı. Yardımcıları askerlik mesleğini iyi biliyorlardı. Dış destekten yoksun değildi. Operasyon bölgesinde büyük işçi yerleşim bölgeleri bulunmamasından ötürü, karşı-devrimin, köylülüğün ittifakını ya da en azından tarafsızlığını sağlamak için kaba kuvvet zoruyla kendi kanununu kabul ettirmesi yeterli oluyordu.

Kızıl iktidar açısından, Denikin'den kurtulmak birinci hedef haline gelmişti. Ordusunu bozguna uğratarak askeri açıdan yenmek olanağı bulunmadığından ve generalin yok olmasının yeri doldurulmaz bir boşluk yaratacağı bilindiğinden, Bolşevik yönetim eski güzel terörist yönteme başvurmayı kararlaştırdı.

***

Karar alınır alınmaz herkesin aklına tek isim geldi. Eylemi Kamo'dan başkası başarıya ulaştıramazdı.

O da emri ikiletmedi ve hemen, hazır fırsat çıkmışken, Denikin'in tüm genelkurmayından kurtulmayı önerdi. Böy-

le bir tasarı herkesi bir anda gençleştirmişti.

Birkaç saat içinde, saldırı planının kaba hatları çizildi. Komando operasyonu yapılacaktı. Murmansk ve Orel'de dövüşmüş müfrezenin adamları içinden bir seçim yapmak zorunluydu. Sadece yürekliler, her türlü tehlikeye hazır olanlar, "korkusuz ve sızlanmasız" olanlar işin içinde yer alacaklardı. Demek ki bu çelikten birliğin içine hiçbir uyuz adamın sızmamasına dikkat etmek önem kazanıyordu.

Sabah çok erken saatte Kamo adamlarının odalarına fırtına gibi daldı. Kestirmeden bir seçme sonunda, emri altındaki adam sayısını iki yüzden yirmiye indiriverdi. Geriye kalan yirmi adam, sert yataklarından aşağı atladılar, çizmelerini çektiler, tüfeklerini kaptılar ve daha gözkapaklarını açma fırsatını bulamadan, sendeleye sendeleye hizaya girdiler.

Kamo "Çabuk olun!" diye haykırıyordu. "Hızlı! Otuz, kırk kişilik bir karşıdevrimci çetenin birkaç saatlik mesafede olduğu bildirildi. Başlarında bir albay var. Çabuk olalım! Onlara hoş geldin diyeceğiz."

Teçhizatlarını sürükleyerek, Petrograd yolu üzerinden Moskova'dan çıktılar. İlk otuz kilometreyi farkında bile olmadan yürüyüverdiler. Bunlar, bir sonraki saat konusunda endişelenmeden şakalaşarak yürüyen sert ve sağlam adamlardı. Beyazların görüldüğü ormanın sınırına gelince, çalılıkların içine ve makilerin arasına yayıldılar. Birleşme harekâtını birkaç saat sonra tamamladıklarında, çok yorgun, öfkeli ve eli boştular.

Bu dayanıklı adamlar "Hep aynı şey" diye köpürüyorlardı. "Bu Allah'ın belası köylüler her yerde Beyazları görüyorlar. Onlar hayal görüyor ve bizim de hiç yüzünden canımız çıkıyor."

Tepki göstermek gerekliydi. Morallerinin bozulmasına izin vermek, iyi noktalara varmayacaktı. Kamo, şef olarak, haykırmaya başladı.

"Körler! Beceriksizler! Verilen bilgiler kesindi. Bu lanet Beyazlar başlarında albayları ile birlikte kesinlikle bu yakındalar. Ve sizin de elinizden ağlayıp sızlamaktan başka bir şey gelmiyor! Haydi kalkın! Yeniden yola çıkıyoruz!"

Birkaç tanesi kalkacak gibi oldu, ama çoğunluğun parmağını bile oynatmadığını görünce hareketlerini tamamlamadılar. Yavaş yavaş bir isyan havası oluşuyordu. Adamlar, eğer bir şey görmedilerse, bunun tek nedeninin görülecek bir şey bulunmaması olduğuna yemin ettiler. Arama sırasında gözlerini hep açık tutmuşlardı ve bu ormanda kimse bulunmadığına kefil oluyorlardı.

"Peki! Çok güzel!" diyen Kamo yumuşadı. "Madem bu kadar eminsiniz, bu işi bir dram haline getirmeyelim. Bu fırsattan yararlanıp atış talimi yapalım. Böylelikle en azından, canımız sıkılmamış ve zaman yitirmemiş oluruz."

Art arda atışların çatırtısı ormanı uyandırdı. Birkaç yoldaş endişelerini gizlemiyorlardı. Açıkçası, bu kadar çok gürültünün aradıkları karşıdevrimcileri üstlerine çekmesinden korkuyorlardı. Kamo onları azarladı. Otuz adımdan mavzerinin dokuz mermisini aynı deliğe oturtabiliyordu. Diğerleri boşu boşuna ona yetişmeye çalışıyorlardı. İki saat süren cehennemi ateşten sonra cephaneleri bitmişti. Kamo yeniden yola çıkmak için hazırlanmalarını emretti.

Adamlar toparlanıyorlardı. Tüfekler dağınık bir vaziyette yerdeydi. Kırılan bir dal sesi herkesi alarma geçirdi. Daha savunma vaziyeti almaya fırsat kalmadan, ellerinde silahları üstlerine doğrultulmuş beş askerle bir Çar subayı çalıların arasından çıkıverdi. Her türlü direnme boşunaydı.

Beyaz komutan "Eller yukarı rezil kızıllar!" diye bağırdı. "En ufak bir hareketinizde gebertiriz sizi."

Kararlı havası, tehdidi gerçekleştirmekten büyük zevk alacağını gösteriyordu. Kimse kımıldamadı. Kamo, durumun ciddiyetini anladı. Emre uymak ve durumu değiştirmek için ilk fırsatı beklemekten başka yapacak şey yoktu. Başarısız olurlarsa, leşleri bir kopek bile etmezdi. Yavaş yavaş ellerini kaldırdı ve boş mavzerini hiçbir ani hareket yapmadan çimenlerin üstüne attı. Çarcıların alaylı bakışları arasında, yoldaşları da onu taklit ettiler.

Beyaz subay "Şef kim?" diye sordu.

Kamo tek bir söz söylemeden bir adım öne çıktı. Kendisiyle birlikte gelmesini işaret ettikten sonra ormana dalan subayı yine hiç konuşmadan izledi. Zaten iki yanına doğrultulan iki tüfek kendisine başka seçenek bırakmıyordu.

Adamlarına son bir kez göz atınca hepsinin ürkütücü bir sakinlik içinde, birkaçının da teslim olma noktasında olduklarını gördü. Soluk ve kaskatı, Kamo'nun gidişini izlediler. Neler olacağını fazlasıyla biliyorlardı. Tek soru, Beyazların kızıl komandoların şefini kurşuna dizmekle yetinip yetinmeyecekleri, yoksa tüm tutukluları aynı sonun bekleyip beklemediğiydi.

Bir salvo atış yaprakları salladı, birkaç kuşun çığlık çığlığa kaçmasına neden oldu. Komando grubunun üyeleri birbirlerine bakmaya cesaret edemediler. Yumrukları sıkıldı; çeneleri kasıldı; bazılarının koltukları biraz terledi. Hepsi o kadar.

Elinde namlusundan hâlâ duman tüten bir tabancayla geri dönen Beyaz subay, edepsizce "Sıra kimin?" diye sordu.

Er Razin hiç tereddütsüz ilerledi. Artık sordukları sorunun yanıtını bilen yoldaşlarının gözleri önünde, ağaçların arasında kayboldu. Beyazlar ayırım yapmayacaklardı. Bundan ötürü suçlanabilirler miydi? Hayır. Kendileri de olsa aynı şeyi yaparlardı. İç savaş acıma nedir bilmiyordu. Er Razin birkaç adımda henüz barut kokan bir açıklığa geldi. Güneş ışınları yaprakların arasından eğik bir şekilde süzülüyor ve yerde sıcak gölgeler yapıyordu. Bu gölgelerden birinin ortasında, Kamo'nun kanlı cesedi çimenlerin üzerine uzanmış yatıyordu. Vücudun gülünç durumu öldüğü konusunda bir kuşku bırakmıyordu. Razin kararlı bir yürüyüşle şefinin cesedi yanında hazırola geçti. Namlular üstüne nişan aldığında hiç titremedi. Tam ateş emrini verecekti ki, subay fikir değiştirdi: "Durun! Bunu asacağız." Hemen bir darağacı kuruldu. Kenevir ilmik boynuna geçirildiğinde, zavallı Razin kendini kaybetti.

Razin'in sonra hissettikleri kendisini biraz endişelendirdi. Beynini sarsan ve Tanrının verdiği ceza olarak düşündüğü darbeler, şaşılacak kertede okkalı tokatlara benziyordu. Ve kulaklarını tırmalayan sesler, cehennemlik bir işkenceden değil, kahkahalardan kaynaklanıyordu. Bir gözünü açtı. Neşeli bir yüz üstüne eğilmişti. Bu Kamo'ydu. Razin "Tamam" diye düşündü. "Madem ki Kamo burada, gerçekten ölmüşüm." Sonra yeniden kendini kaybetti. Sonunda ayılınca, Kamo'nun Kazak subayını tanıtmasını pek bir

şey anlamadan dinledi.

"Haydi, kendine gel! Bu adam dostlarımdan Gürcü Atarbekof. Ondan korkmana gerek yok. Bu oyunu sizi denemek için hazırladık. Haydi! Yerlerimizi alalım ve öbürlerinin sınavı nasıl vereceklerini görelim."

Yeni bir savaşçı getirildi. Her yeri titriyordu. Dişleri durmadan takırdıyordu. Canını kurtarmak için her şeyi yapmaya hazırdı.

"Subay bey" diye yalvardı. (Kelimelerin ilk harflerini kırbaç gibi şaklatıyordu.) "Beni kurşuna dizmeyin! Ben sizdenim! Ben de subayım. Eğer ellerimi çözdürürseniz bunu kanıtlayabilirim."

Atarbekof'un bir işaretiyle, yakın gözetim altında bağları çözüldü. Herkes bunun bir savaş hilesi çıkmasını istiyor, Kamo içindeki kötü duyguyu, bu yoldaş kendisine bir şans yaratabilecek sürprizi deneyebilirse ona bir galon içki hediye etmeye ant içerek bastırmaya çalışıyordu. Adam eğildi ve tozluğunun içinden çok kirli ama okunabilen bir kâğıt çıkardı. Belge eziciydi. Adam bir Polonya casusuydu. Ansızın bağlanıverince, tutuklu bir an nerede olduğunu şaşırdı.

"Ama... durun! Beni genelkurmay gönderdi! Nasıl cesaret edersiniz? Böyle şey olmaz. Çabuk çözün beni!" Atarbekof "Bakacağız. Belgenin gerçek olup olmadığını kontrol etmemiz gerek" diye onu sakin sakin yanıtladı "Sonraki gelsin!"

Yeni gelen morarmıştı. Tavrının bir öncekinden daha parlak olmayacağı belliydi. Olayları göz ucuyla izleyen Kamo, "Eğer böyle devam ederse, Denikin'in hesabını yalnız başıma görmem gerekecek" diye düşündü.

Tutuklu boğuk bir sesle: "Yoldaşlar" diye söze başladı, sonra konuşmasına bu şekilde başlamanın doğru olmayacağının farkına vardı ve tatlı dilli olmaya çalışan bir tonda: "Subay bey" diye devam etti; "Beni bağışlayın! Bu insanlarla, bu Kızıllarla sadece para için birlikte oldum. Yaşamak istiyorum! Söylediklerimi kanıtlamak için her şeyi yapmaya hazırım."

Atarbekof, "Gerçekten mi?" diye yanıtladı. "O halde sıradakini siz kurşuna dizin!"

"Zevkle. Sizin için!"

Adi adam ateş etti. Bir an ateş ettiği adamın niye düşmediğini anlayamadı. Tüfeğinin kurusıkı dolu olduğunu farkedince, her şey aydınlandı: Sonu gelmişti.

Bir saniye sonra üstüne bir kasırga çöküyor ve hemen oracıkta linç olmaktan, öfkeden kuduran Kamo'yu tutan sahte Beyaz askerlerin yardımıyla kurtuluyordu.

Kamo'nun komando grubunu oluşturan on sekiz adamdan dokuzu sınavdan onurlarıyla çıktılar. Altısı komando grubundan atıldı, sinirlerini kontrol edememişlerdi. Özel bir cesaret gösteren bir tanesi, derhal Atarbekof'un önemli bir üyesi olduğu gizli siyasi polis teşkilatı Çeka'ya alındı. Arkadaşını kurşuna dizmek isteyen adalete teslim edildi. Böylelikle, yapılan iş kulaktan kulağa yayıldı. Lenin de olayı öğrendi. Bu tatsız komediye çok canı sıkılan Lenin, iki sorumluyu çağırttı. "Bunlar hoş görülebilecek yöntemler değil! Önemli bir eylem öncesinde doğal olarak müfrezeyi arındırmak istiyorsunuz. Bunu anlıyorum. Ama her şeyi de yapamazsınız. Sovyetik Devletin adalet mekanizması var. Bu devletin yurttaşlarının ne olursa olsun adaleti kendileri dağıtmaya, hele böylesine kuşkulu bir mizansenden sonra, hakları yoktur." Böylelikle gerektiğine haşlanan iki üzgün suçlu, bunun bir daha yinelenmeyeceğine söz vererek çıktılar.

28 Ekim'de, komando grubu Hazar kıyısındaki Astragan'a gelmişti. Oradan, olayların hızla netleşmeye yöneldiği Bakü'ye geçtiler. Burada Musavvat Partisi bir süredir çok tatsız bir ikili oyun sürdürüyordu. Denikin birlikleri genel saldırıya geçtikleri için ve çabalarının sonucunu alacak gibi göründüklerinden, Musavvatçılar geleceğin galipleriyle ittifak yapmanın yollarını arıyorlardı. İyi niyetlerini kanıtlamak için, Bolşeviklere karşı gevşek de olsa bir sürek avına girişmişlerdi. Gevşek davranıyorlardı, çünkü durumun değişebileceğini deneylerine dayanarak biliyorlardı. Komando grubunun Hazar Denizi'ni geçmesini sağlayan iki küçük tekne, Bakü'ye uzak olmayan bir adaya vardı. Kamo, küçük birliğine uslu durmalarını öğütledi ve haber toplamaya gitti. Birkaç saat sonra, temkinli davranmak koşuluyla karaya çıkılabileceğini anlamış ve komando grubunu Kara Şehir'in işçi mahallelerine yerleştirmişti. Sonra

adamlarına burunlarını bile dışarı çıkarmamalarını emretti. Çünkü ülke adetlerini bilmediklerinden ırksal özellikleri belirgin yerlilerden kolayca ayırt edileceklerdi. Kendisi geçici olarak sunulan bir durumu halletmeye gitti.

Yerel parti örgütü Kamo'nun geldiğini öğrenince, mucize denen şeyin var olduğuna inandı. Musavvatçılarla hesaplaşmaya hazırlanıyorlardı ve bu beklenmedik yardımı sevinçle karşıladılar. Ancak Kamo aynı fikirde değildi. O birkaç tutucu Müslüman burjuvayla çatışmaya değil, devrimin bir numaralı düşmanı Denikin'in işini bitirmeye gelmişti. Merkez Komitesi ona bu emri vermişti. Emre karşı gelemezdi. Görüşmeden sonra bir uzlaşma sağlandı. Kamo, Denikin'i halletmeyi tek başına üstleniyordu. Adamları Bakü'de kalacaklar, işçi ayaklanmasının ve darbenin örgütlenmesine yardım edeceklerdi.

Aslında bu düzenleme Kamo'nun da işine geliyordu. Denikin'i öldürmek gibi riskli bir girişim, zorunlu olarak dikkat çekecek bir grup tarafından değil de tek bir kişi tarafından yapılırsa daha çok başarı şansına sahip olurdu. Bazı komando üyelerinin emre karşın Bakü'ye inip, doğal olarak tutuklanmaları bunun en açık kanıtıydı. Onları serbest bıraktırmak çok güç olmadı, ancak bunun cezasını Parti'nin kasası çekti. Bu olay Denikin'in karargâhının bulunduğu Novorossisk'te olsaydı, o kadar kolay kurtulamazlardı. Kamo, hiç zaman yitirmeden, görevinin gerçekleştirilmesi için gerekli malzemeyi toparladı. Çabuk hareket etmeyi ve hedefine ulaştıktan sonra Bakü ayaklanmasına da katılabilmek için zamanında dönmeyi tasarlıyordu. Daha sonra, malzemeyi taşımak için dört kadın[44] buldu. Diğer gerekli suç ortaklarını olay yerinde ayarlayacaktı. Ya yalnız başına ya da onların yardımıyla genelkurmay toplantılarının yapıldığı binayı kundaklayacaktı. Tüm kurmayları Denikin'in etrafına toplandığında, Kamo fitili ateşleyecekti. Teorik olarak, toplantıya katılanlardan hiçbirinin kurtulmaması gerekiyordu.

Bakü garında, içinde prens Sulukidze'nin de yer aldığı

44- Anna Voyiliko ile Assiya Akopyan, Kamo'nun Harkov zindanına gidişi sırasında Bakü'de yaptığı kaçma girişimine yardım etmişlerdi. Onlara iki yeni kadın, Marusya ve Arusya Gabrielyan kardeşler de katıldı.

tren hareket etmek üzereydi. Prens çok havalıydı, onu fark etmeden geçip gitmek olanaksızdı. Birkaç düdük sesi, elleri kümes hayvanlarıyla dolu kalabalığın veda çığlıkları arasından zar zor duyuldu ve garı dolduran beyaz dumanların içinden ellerindeki silahları sallayan bir yığın polis çıktı. Kimse fazla endişelenmedi. Bu zamansız ve sonuçsuz çabalara alışmışlardı. Ama bu defa, şeritliler sürüsünün başı ne aradığını bilir gibiydi. Önemli bir iş yapma havası ve kuşkulu bakışları, tüm bu gösterinin salt sıkıntı vermek için yapılmadığı sonucunu veriyordu. Güvenlik görevlilerinin Kamo'yu aradıkları kulaktan kulağa yayıldı.

Prens Sulukidze'nin acelesi vardı. Zaten bütün vagondakiler de bunu biliyordu. Bilmeyen kimse kalmasın diye, kapıdan eğildi sonra ahşap perona indi. Yakınından geçen bir polis memuruna tüm bu can sıkıcı kargaşanın ne anlama geldiğini sordu. Köylü herif onunla asla kabullenemeyeceği bir tonda konuştu: "Sinirlenmeyin! Henüz gitmediniz bakın: Vagonunuzu ayırıyorlar!"

Artık bu kadarı da olamazdı, devrim mi oluyordu? Prens Sulukidze bir an ağzı açık kalakaldı. Kapılardan bakan yüzlerde alaycı gülümsemeler belirmeye başlamıştı bile. Bir şeyler yapması lazımdı, o da kızmayı uygun buldu.

"Neler söylüyorsunuz siz? Benim vagonum ayrılacak ha! Vali Tiflis'te beni bekliyor! Ne isterseniz arayın ama benim vagonumun hemen şimdi yola çıkarılmasını emredin!"

Endişeli ve epey süklüm püklüm bir subay yaklaştı. Neredeyse utangaç denilebilecek bir halde, "Ekselans, lütfen bizi bağışlayın, ama anlayış gösterin: Aradığımız adam Kamo" dedi.

Prens bir an şaşırdı:

"Kamo mu? Ah, o zaman beklerim."

Kuşkulu görülen yirmi kişi tutuklandı. İçlerinde fazla iyi niyeti nedeniyle kendisini hırsla arayanların bazılarında kuşku uyandıran Kamo da vardı. Kötü haber hemen komandodaki arkadaşlarına iletildi. Derhal bir toplantı yapıldı. Gündemde tek madde vardı: Kamo'yu kaçırmak. Kurtarma planını oluşturmak üzere yapılan tartışmalar hararetle sürerken kapının tıkırtısı herkesi susturdu. Bir an sonra Kamo neşeyle içeri giriyordu.

Tebrikler arasında, "Üç tane Kamo tutukladılar" diye açıkladı, "Ama beni özür dileyerek serbest bıraktılar."

"O zaman niye trene yeniden binmedin?"

"Olanaksızdı! Herkes benden söz ediyordu. Kuşkusuz yolculuk sırasında aptalca şeyler konuşacaklar, ben de kendimi tutamayacaktım. Ama kadınlar gitti, ben de bir sonraki trenle onları izleyeceğim."

***

Hazar denizi kıyısındaki Bakü'den, Kafkasların kuzeybatıdaki en uç noktası, Karadeniz kıyısındaki Novorossisk'e gitmek için Tiflis'ten geçmek gerekiyordu. Bu, Kamo'nun hoşuna gitmiyor değildi. Ancak Menşevikleri pek memnun edecek bir olay da değildi.

18 Şubat 1919'da, bölgede yerleşik ya da geçici olarak bulunan tüm Bolşeviklerin Metek'e hapsedilmesi emrini verdiler. Çar'ın hapishanelerini yakından bilenlerin çoğu şimdi de Menşevik zindanlarının tadına bakacaklardı. Zindanlar aynıydı, yalnız müdürler değişmişti. Güçler dengesine göre karşılıklı birbirlerini hapse tıkmakla yetindikleri sürece, oyun pek hoş olmasa da ve hatta bazen çok can sıkıcı boyutlar alsa da, yine de belli sınırları aşmamış oluyordu. Ama Menşevikler Ekim 1919'da otuz kadar Bolşevik'i kurşuna dizince, iyi niyet sınırlarını geride bırakmış oldular. Bolşeviklerin de onlara hiç iyi davranmamasının bir hafifletici neden olabileceğini de kabul etmek gerekiyordu.

Prens Sulukidze kılığındaki Kamo bu kargaşanın içine düştü. 15 Ocak 1919'da Tiflis garında trenden iner inmez tutuklandı ve doğrudan Metek'e götürüldü. Kendisine yolu göstermelerine gerek yoktu, hepsinden daha iyi biliyordu. Ama çıkış yolunu da herkesten iyi bildiğine masum bir ifadeyle dikkati çekti. Kafası çok bozuk, ikinci adresine yerleşti ve Bakü'nün kalın kafalı polislerinden daha beceriksiz çıkan eski Parti arkadaşlarını da ağır bir dille kınadı. Daha sonra, hapisten çabucak çıkmak için en iyi yolun hangisi olduğunu düşündü. Denikin, kendisinin haberi olmasa da onu bekliyordu; Randevuyu kaçırmanın zamanı değildi.

Kamo'nun yakalanmasıyla Jordania'nın yönetimindeki Menşevik iktidarın başı belaya girdi. Kamo'yu ne yapacaklardı? Gürcistan'da neredeyse efsaneleşmiş bir kahramandı. Diğer yandan Ermeni cemaati onu ilahlarından biri olarak görüyordu. Kamo'nun saçının teline dokunulsa, Rusya Bolşevikleri hareketsiz kalmazdı. Ayrıca, Jordania hükümeti çok korkulu bir dönem geçiriyordu. Kızıl Ordu Denikin'e tokat üstüne tokat atıyordu. Beyaz generalin kendisini toparlayamayacağı düşünülebilirdi. Troçki'nin birlikleri Gürcistan sınırlarına yığınak yapmışlardı. Bu koşullarda, en küçük bir bahane Gürcistan'ın Bolşevik birlikler tarafından işgaline yol açabilirdi. Mütevazi davranmanın zamanı gelmişti. Görüşme masasına oturmak gerekiyordu. Oturuldu.

Gürcistan Bolşevik partisine yeniden izin verildi. Dokuz yüz Bolşevik tutukluya cezaevi kapıları açıldı. Kamo aralarında yoktu. O özgürlüğünü herkesten önce ve kendi olanaklarıyla elde etmişti. Siyasi konjonktürün değişmesini beklemek, ona işi rastlantıya bırakmak olarak görünmüştü. İçeriye atıldıktan kısa bir süre sonra, aşırı ağrı veren bir siyatik Kamo'yu yatağa çivilemiş ve kaçma umutlarını yıkmıştı. O zaman, ulak kızkardeşi Sandukta'ya başvurdu ve Cumhuriyet'in yetkili makamlarını rahatsız etmeye başladı. Hapiste olan oydu ama Kamo'nun giderek sıklaşan mesajlarını almamak için saklanmaları gereken Cumhurbaşkanı ve Noe Ramişvili oldular. Ramişvili, eski bir terörist ve şimdi de İçişleri Bakanı'ydı. Jordania görevini ve işlerini bahane ederek, alt tarafı bir mahkûm olan Kamo ile görüşmeyi reddetti. Ramişvili, eski meslektaşının mektuplarını olabildiğince atlattı.

Kamo, Gürcistan'dan sadece geçtiğini, orada kalmak gibi bir niyeti olmadığını ileri sürüyordu. Tabii Denikin'i öldürmeye gittiğini söylemiyordu. Bu açıklama işi bozardı. Yalnızca, Menşevik Cumhuriyet'in hiçbir kanununa karşı gelmediği için hemen salıverilmesini istiyordu. Yasalara karşı ansızın beliren bu saygının beklenmedik bir şey olduğunu belirtmek gereksiz. Sonuç olarak, eğer isteği reddedilirse üzülerek kaçmak ve intikam almak zorunda kalacağını belirtiyordu.

Tutuklunun biyografisi, Ramişvili'yi tehditlerini dikkate almak zorunda bıraktı. Zaten Bolşeviklere karşı bir iyi niyet jesti yapmanın zamanı gelmişti. Nisan ayı başında Kamo'nun hücresinin kapısı açıldı ve hücre sakininden yirmi dört saat içinde bölgeden ayrılması istendi. Kuşkusuz, Gürcistan birkaç parmaklığı törpü ya da dinamitle parçalanmaktan kurtararak, kısa süren yaşamının tek doğru tasarrufunu yapmış oluyordu.

Bu beklenmedik terslik sürerken, Kızıl Ordu Denikin birliklerine ağır dersler vermişti. Batı'ya doğru çekilen Denikin'in ordusu, komutanını karargâh değiştirmek zorunda bırakmıştı. Artık tehdit altında bulunan Novorossisk'i bırakıp Kırım'a doğru çekilmişti. Bu nedenle, suikast tasarısından vazgeçildi.

Buna karşılık, Bakü tarafında olaylar sürüncemede kalmış, son darbe hâlâ indirilememişti. Kamo, petrol şehrine giden trene bindi. Şehre geldiğinde, kızıl birliklerin Bakü'ye yürüyerek birkaç saat uzaklıktaki Azerbaycan sınırında ilerlediklerini öğrendi. Sonun yakın olduğuna ve Troçki'nin düzenli birlikleriyle ilişki içinde gerçekleştirilecek ayaklanmayı başlatmak için artık sadece uygun bir fırsat kollandığına kuşku yoktu.

Diğer yandan Musavvatçılar da olayları aynı gözle görüyorlardı. Endişeleniyorlar ve Denikin'i yardımlarına çağırıyorlardı. Can çekişmekte olan iki kuvvet arasında bir anlaşma hazırlanıyordu. Bölgedeki Bolşevikler bunun engellenmesi gerektiğine karar verdiler. Kamo, isabetli birkaç bombanın çözümü hızlandıracağını ekledi. Kimse bu görüşe karşı çıkmadı. Moskova yakınındaki ormanda mahsustan asılan Razin ve komandonun iki başka üyesi, Stratzin ve Blagovenccnski, Denikin'in heyetinin geçişini beklemek üzere Bakü'de bir sokağın köşesinde buluştular. Ama o 19 Mart günü, bomba atıcılar tanrısı herhalde tatildeydi: Hedeflerini kaçırdılar. Halbuki Kamo her şeyi hesaplamıştı. Hata, Stratzin ile Blagovcenski'nin tereddüdünden kaynaklandı.

Ertesi gün, 20 Mart'ta, şansları daha iyi gitti. Akşam saat 11.00'de, hükümet sarayının önünde, Razin ve iki yeni isim, Agol ile Novikov uzun süredir bekliyorlar, bir yandan

da senede iki yüz elli gün sokakları süpüren rüzgârdan korunmaya çalışıyorlardı. Tek bir hareketle ellerindeki üç bombayı delegelerin üstüne attılar. Adamlar havada birkaç parende attıktan sonra çamurların içine düştüler. Güzel üniformalarına yazık olmuştu ama gerçeği söylemek gerekirse yara bile almadan kurtulmanın mutluluğuyla bunu pek düşünmediler. Muhafızlar, gecenin içinde uzaklaşan ayak sesleri duyulan teröristlerin ardından atıldılar. Soluğu kesilen Novikov eylem yerinden fazla uzaklaşamadan yakalandı. Birkaç saat içinde de asıldı. Bunlar, mesleğin tehlikeleriydi.

24 Nisan 1919'da, Azerbaycan sınırına dayanmış Kızıl Birliklerin çizme sesleri arttı. Musavvatçı iktidarın endişeleri, artık son saatinin geldiğini kavramaya dönüşmüştü. Son kozlarını oynayarak halka bir genel çağrı yapıp Bolşevik işgalciye karşı şehri savunmaya çağırdılar. Aşağı yukarı kimse yerinden kıpırdamadı. Ama Musavvatçıların tutuklanacaklar için "kara listeler" yaptıkları haberi yayılınca, Bolşevik partisini destekleyenler arttı. Dalganın kabardığını hisseden ve Kızıl Ordu'nun desteğine güvenen parti, ayaklanmanın başlatılması emrini verdi.

Büyük fabrikaların çoğu silahlı gruplar oluşturmuşlardı. Bu gruplardan her biri, Kamo'nun komando grubunun üyelerinden biri tarafından yönetiliyordu. Gençlik grupları için de aynı şey söz konusuydu. Mantasov ve Sibayev fabrikaları silahları sakladıkları yerden çıkarınca, diğerleri de onları izledi. Operasyonları Kamo yönetiyordu. Saldırı ve oyalama gruplarını şehrin stratejik yerlerine dağıttı ve siyasi olayların gelişimini bekledi. Musavvatçıların ciddi bir direnme gösteremeyecek kadar tecrit oldukları ortaya çıkınca, Kamo birliklerine gereksiz kurbanlar vermeme ve düşmanın şehri terk etme hazırlıklarını hızlandırmakla yetinme emrini verdi. Sıkıştırılan düşman, pılını pırtını toparlamakta acele etti. 27 Nisan 1919'da, saat yirmi dörtte artık Musavvatçı hükümet yoktu. Ayın 28'inde saat üçte komünist müfrezeler kamu binalarını işgal ediyorlardı. Sabahın erken saatlerinde, Kızıl Ordu, kendi çabasıyla kurtulmuş şehre rahatça giriyordu. Birkaç gün sonra Azerbaycan partisi Merkez Komitesi Kamo'nun savaş grubunu

dağıtıyordu. Sabahın erken saatlerinde Kamo da Moskova'ya döndü.

Gelir gelmez onu Lenin karşıladı. Her zamanki gibi karşılaşmaları ateşli oldu. Kamo son başından geçenleri geleneksel canlılığı içinde anlatırken siyasal sonuçlar çıkarmayı da unutmuyordu. Daha sonra yeniden öğrenime başlama niyetini açıkladı. Lenin, kendisini biraz şaşırtan bu mükemmel karardan ötürü onu kutladı. Kamo'nun kısa süre önce genç bir kadınla tanıştığını ve onun önünde kültürsüzlüğünden dolayı çok acı çektiğini bilmiyordu. Lenin gerekli yardımı yapacağına söz verdi ve yeniden askeri akademiden söz etti.

İçinde bulunduğu durumun teşvikiyle Kamo, o zamana dek daha patlayıcı alanlarda kullandığı bir çılgınlıkla yeniden kitaplara gömüldü. Az uyuyor, sadece kültürel buluşlarından söz ediyor ve evinden yalnız Gorki'ye gitmek için çıkıyordu. Yazar, hakkındaki övgüleri uzun süredir duyduğu bu adamı sempatiyle karşılamıştı. Ancak bu övgülerin hepsine inanmamış, "kahramanlara gereksinim duyan küçük insanların abartması" olarak düşünmüştü. Ama ilk karşılaşmalarından sonra bir yargısını yeniden gözden geçirmek zorunda kaldı. Kamo, salt fısıltı gazetesinin sözünü ettiği olayları gerçekleştirmekle kalmamış, hiç söz etmediği ve bir tanık su yüzüne çıkarıncaya dek gizli kalan daha birçok eylemin de kahramanı olmuştu. Kamo, bu gecikmiş açıklamaları çok kötü karşılar ve onlardan söz etmeyi kesinlikle reddederdi.

Gorki yeni dostunu gözlemliyordu. Utangaç ve rahatsız bir halde çıkıp geliyor, uzun süre hiçbir şey konuşmuyor, bir koltuğa gömülüp kalıyor, özlem dolu oldukları anlaşılan düşüncelere dalıyordu. Sonunda ağzını açmaya karar verince, bunu "bilimin güzellikleri karşısında duyduğu coşkuyu" anlatmak ve bilimin sırlarına ulaşmanın zorluklarından yakınmak için yapıyordu. Yazarsa, efsanevi kişiliğinden sıkılan, durmaksızın ellerinden ve beyninden kayıp gidiveren okul soyutlamalarıyla boşu boşuna boğuşan bu adamın fiziki görünümü karşısında şaşırıyordu.

Mesleki açıdan meraklı olan yazar, sorulmaması gerekli soruları sormaktan her zaman kendini alamıyordu. Kamo

bu soruları atlatıyor, duymamış gibi yapıyordu. Kafasının iyi olduğu günlerde, ısrarlara dayanamayıp dostunun istediğini yapmaya karar veriyordu. O zaman ağzından bir ayrıntı, bir anekdot kaçıveriyordu. Ama hiçbir zaman daha fazlası değil. Hemen güncel sorunlara geçiyordu. Sanki, umutsuzluk içinde, yeni bir yer yapmak için, artık geride kalmış bir geçmişin anıları kovmak ve güncel olaylara tutunmak gerektiğini hissediyordu. Bu, hareketin içinde kalmak için yapılan umutsuz, ölçüsüz bir çabaydı.

"Bilim güç iş..."

Bir okul kitabını hırçın bir köpeği okşar gibi okşarken sürekli bu sözü tekrarlıyordu. "Kitapları kötü hazırlıyorlar. Daha çok resim, kroki gerek. Örneğin "dağılma"yı ele alın, sayfalarca yazılı açıklama yapsalar hiçbir şey anlamazsınız! Buna karşılık, iki ya da üç krokide olay anlaşılıyor! Neyin söz konusu olduğu ve nasıl gerçekleştiği hemen görülüyor."

Gorki, "Dağılma nedir?" diye soruyordu.

Kamo, "Askeri bir manevra" diye açılıyordu. Daha sonra Rus tarihi, Büyük Petro, Kızıl Ordu'nun değeri ya da yeni katıldığı Sovyetlerin VIII. Kongresi üzerine açıklamalara girişiyordu. Ziyaretler sürdükçe, Gorki karşısındakinin kalbinde söylemeye cesaret edemediği bir şey olduğunu anladı. Kamo'nun konuşmaları ani suskunluklarla kesiliyordu. O zaman düşlere dalıyor, sanki zaman kavramını unutuyordu. Utangaç ve biraz bön bir gülümsemeyle özür diliyordu. Gorki, bu garip tavırda çok yaygın ve kırıp geçirici bir hastalığın belirtilerini tanıyacak kadar güngörmüştü. Kamo'yu aşk kıvrandırıyordu; ancak yazar, karakteri bu kadar sağlam bir adamda böyle bir duygunun ancak ciddi bir güven bunalımı sonucu yerleşebileceğini biliyordu.

Âşık, bir gün tutkusunu balıklama itiraf etti.

Çabuk çabuk "Çok dikkat çekici bir kadın" dedi. "Bir doktor. Her şeyi biliyor. Bütün bilimi tanıyor. İşten dönünce bana; 'Ne? Şunu ya da bunu anlayamıyor musun? Çok basit' diyor. Gerçekten de doğru söylüyor: Çok basit. Bana açıklıyor ve her şeyi anlıyorum. Ne kadın!"

Gorki, itirafa saygı gösterdi ve gerçek bir dost olduğu için hiçbir soru sormadı. Kamo gibi saf bir aşığın bu konuya

kendiliğinden döneceğini biliyordu. Bu görüş doğruydu. Gorki'nin artık alışılmış "Eee, ne var?"larından biriyle kesilen bir suskunluktan sonra Kamo şöyle dedi:

"Yani... anlıyorsun... belki de evlenmemek gerekir, ha?"

"Peki niye?"

"Devrim. Öğrenmek ve çalışmak gerek. Her yerde düşmanlar var. Soluk alma fırsatı bırakmadan bizi kuşatıyorlar. Dövüşmeliyiz. Kumrular gibi öpüşmenin sırası değil. Zaten Lenin'den yabancı ülkelerdeki gizli örgütlerde militanlık yapmak için izin istedim. Burada, hiçbir zaman oradaki kadar yararlı olamam. Onların hepsinin benim gibi adamlara gereksinimleri var."

Kamo'nun, devrimci tutkunun dışarıdaki dünyanın olağanlıklarına nasıl boyun eğebileceğini sezdiren ve kendisini korkutan bu aşktan uzaklaşma çabaları Gorki'nin gözünden kaçmadı. Ama Kamo'ya sadık olan Gorki, müdahale etmekten kaçındı. Zaten, biraz rahatlamış da olsa içini döktüğüne pişman olan Kamo, hemen başka şeylerden söz etmeye başlamıştı.

"Ama Lenin beni bırakmak istemiyor. Beni hep; 'Öğren!' diye yanıtlıyor. O, her şeyi biliyor. Ne adam. Çocuk gibi gülüyor. İyi bir şey bu."

"Evet" dedi Gorki. "Haklı. Öğren! O zaman olayları daha net görecek ve burada ya da dışarıda daha yararlı olacaksın. Ama bu arada yapabileceğin bir şey var...

"Ne gibi?"

"Anılarını yazmak."

Kamo, "Deli misin?" diye haykırdı. Kendisine böyle bir teklif yapılabilmesine şaşırmıştı. Yazmayı öğreneli çok olmamıştı. İçinde gizli bir istek bulunduğu algılanabilen bir tonda: "Ben yazar değilim. Yapamam, ne yapmak gerektiğini bilemem, kültürlü de değilim" dedi.

"Bu, devrime yararlı olacaktır."

Bu görüş kararı belirledi. Çalışmaya koyuldu. Odasına kapanıp kan ter içinde melun beyaz sayfaları karartmaya uğraştı. Daha sonra utangaç bir vaziyette, yapıtını ilk okuyucusuna götürdü. Yanlışlıklarla doluydu.

Ama asıl önemlisi bu değildi; can sıkıcı nokta, sadece

başkalarından söz etmesiydi. Kendisi öykünün içinde belirir belirmez, konuyu alelacele değiştirinceye dek, anlatım düz ve donuk bir hal alıyordu. Gorki buna incelikle işaret etti.

Kendini kaybeden Kamo; "Ne? Ne?" diye kükredi. "İnsanları kendime hayran bırakmaya mı çalışmam gerek? Ben papaz değilim. Ben devrimciyim ve hiçbir hayranlığa ihtiyacım yok!"

Israrlar sonucunda yazdıklarını yeniden ele almayı ve kendisini biraz daha öne çıkarmayı kabul etti. Ama bu iş fazla yürümedi. O sıralarda belirmeye başlayan tehlikeli eğilimlerden, bu konudaki davranışıyla bile kesin çizgilerle ayrılıyordu. Rus devriminin siyasi durumu iyiye gitmiyordu. İşçi sınıfı iç savaş sonucunda sıfırı tüketmişti. Açlık, köylü kitlelerinde büyük kırıma yol açmıştı.

İnsan kaybı, rakama vurulduğunda yirmi bir milyonu buluyordu. Haksız dağılmış sefaletin ve erdem gibi gösterilen zorunlulukların ideolojik örtüsü olan "savaş komünizmi" ekonomik felaketin, çöküntünün temel nedenlerini yaşatmaya devam ediyordu. Sanayi savaş öncesine kıyasla % 20 oranında çalışıyor, maliye sınırsız kâğıt para basımıyla boğuluyordu. Dış ticaret kalmamıştı, yasaklanan trampa iç ticaretin yerini alıyordu. Petrograd işçileri homurdanıyor, köylüler eyleme geçiyor, ordu surat asıyordu. Daha da kötüsü, Parti bölünüyordu. Bunun nedenleri yok değildi; ilk program, sosyalizmi baskınla kurma çabasından ağır zarar görmüştü. Ne bankaların, ne sanayinin sosyalizasyonu, ne de tarımın kolektifleştirilmesi acil görevler olarak öngörülmemişti. Olayların dayatması sonucu, savaşı sürdürebilmek ve umut kesilmeye başlanan dünya devriminin gerçekleşmesini bekleyebilmek için bunlar ve daha başka adımlar atılmıştı. Sendikalarla, emekçilerin olduğu varsayılan devletin nasıl bağdaşabilecekleri sorulmaya başlanmıştı.

Troçki, Kızıl Ordu'da kötü alışkanlıklar edinmişti. Sendikaları ve emekçileri militarize etmeyi öneriyordu. Daha gerçekçi bir örgütçü olan Lenin, henüz işçi-köylü devleti aşamasında olunduğu, devletin büyük bürokratik bozuklukların kurbanı olduğu gerekçesiyle, sendikaların geleneksel işçi

savunuculuğu görevlerine izin verilmesinin yerinde olduğunu ileri sürüyordu. 1921 Mart'ında yapılan X. Parti Kongresi'nde sekiz eğilim çatıştı. Lenin, paniğe yakın bir atmosfer yaratan koşulların yardımıyla Kongreyi kazandı.

Devrimin gururu, Petrograd proletaryasının ajitasyonuna yanıt vererek, iktidarın alınmasının yaratıcıları olan denizcilerin kızıl üssü Kronştat isyan ediyordu. Başkaldıranlar Sovyetlerde serbest seçimi, sosyalizmden yana olan herkese söz ve basın özgürlüğünü, siyasal tutukluların serbest bırakılmasını, komünist partisinin ayrıcalıklarının kaldırılmasını, emekçilere dağıtılan besin maddelerinde eşitliği, köylülerin ve küçük zanaatkârların emeklerinin ürününe sahip olmalarını zorunlu koşullar olarak dayatıyorlardı. Gerilim ortaya çıkar çıkmaz, Zinovyev (Lenin'in taktiği isimle Panik) tavırlarını açıklamak üzere Petrograd'a gelen Kronştat temsilcilerinin tutuklanmasını emrederek, içinden çıkılmaz bir durum yarattı. Zorba namzedinin bu yeni siyasi hatası barutu ateşledi. Kronştat, Ekim 1917 programının hattına tartışmasız bağlı kaldığı halde, karşıdevrimin kalesi, "beyaz muhafızların" yatağı olmakla suçlandı. Şehir teslim olması için uyarıldı. Kabul etmeyince şehre saldırıldı. Troçki de bu saldırının en azılı taraftarları arasındaydı. Kaderin cilvesine bakın, tam 18 Mart 1921'de, Paris Komünü'nün yıldönümünde, Kronştat katliamı tamamlandı.

Ancak çıkartılması gerekli ders Lenin'in gözünden kaçmamıştı. Bu hızla ve kullanılan bu yöntemlerle Bolşevik iktidarın uzun süreli olamayacağını anladı. X. Kongre, Kronştat devrimcilerinin kanından kendini arındırıp, oylama için el kaldırır kaldırmaz, yeni bir ekonomik politikayı, NEP'i öneren Lenin'in konuşmasını dinledi.

Ne eksik ne fazla, hemen sosyalizmin kurulmasından vazgeçmek ve birçok alanda devlet kapitalizmine geri çekilmek söz konusuydu. Bu, dünya ya da en azından Avrupa devrimi olmaması halinde soluk alıp yeni bir hız toplamaları ve iktidarın kendilerini tamamen unutmadığına ikna olmaları gereken köylü kitleleri için zorunluydu. Sonuç olarak, küçük ve orta işletmelerde oturma ve işletme haklarının belli koşullarla eski sahiplerine geri verilmesi, fabrikaların isteyenlere kiralanması, para değerinin yükseltilmesi, tica-

retin restore edilmesi, yabancı sermayeyi çekmek için tavizler verilmesi, en klasik biçimiyle ücret sisteminin yeniden kurulması, parasız hizmetlerin kaldırılması gerekiyordu. Kısacası NEP'le bazı mevzilerden çekilmek ve hem zaman kazanmak, hem de Komünist Partisi'nin siyasal konumunu kurtarmak söz konusuydu.

Lenin'in önerilerini dinleyen X. Kongre delegelerine mutlak bir şaşkınlık egemen oldu. Militanlar ne yapacaklarını bilmez haldeydiler. Sonunda NEP'i, ikna oldukları için değil, boyun eğerek kabul ettiler. Lenin'in ileri sürdüğü görüşlerin sağlamlığı konusunda Kamo bile bazı kuşkular duyuyordu. O, geri adım atmayı neşe ile kabullenecek türden bir adam değildi. Ona göre devrim, her şeyden önce, ileri atılmaktı. Ancak gerilemek başarısızlığa uğramak değil, ilk planın yanlış olduğu gerçeğiyle yüz yüze gelmek demekti. Bu geri çekilişten çıkarılabilecek siyasal sonuçlar karşısında diğer birçokları gibi gerileyen Kamo, şöyle diyerek kararı onayladı: "Madem Lenin diyor, o halde gereklidir."

Ama Haziran 1921'de, Kronştat'ta ve X. Kongre'den birkaç ay sonra Lenin'e mektup yazıyordu. Kendisinden bir görüşme istiyor, "Çünkü" diyordu, "Size sunacağım çok sarsıcı yeni planlarım var." Lenin görüşmeyi ve Kamo'nun gitmesini kabul etti. Kamo yaz ortasında Moskova'dan ayrılıp İran'a gitti. Sovyet heyetinde görevli olarak, bu ülkedeki Sovyet dış ticaret kurumlarını denetlemesi gerekiyordu.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Kamo, yine her zamanki gibi bir gün olacak diye düşündü. Bu 14 Temmuz 1922'nin akışını hiçbir olay bozamayacaktı. Bomba atılmayacak, çılgınca konuşulmayacaktı. Hiçbir polis aldatılmayacaktı. Artık polis kendisiydi.[45] Sadece sabah beşten beri Nakalovka tepelerinin üstünden başlayan bulutlar mavi gökyüzünü geriletiverecekti.

Nakalovka...

Gürcistan gümrükleri müdürü günlük jimnastiğini yaparken yaşamında hiçbir iyimser yön görmedi. Soğuk su bile onu kendisine getiremedi. Aklı başka yerde, kitaplara daldı.

Lenin kararından vazgeçmiyordu, Genelkurmay Okulu derslerini takip etmediği sürece, dış ülkelere gitmesine izin vermeyecekti. Öğrenmesi gerekiyordu. Ve o kadar az şey biliyordu ki... Yapacak o kadar çok şey vardı ki. Hayır, Lenin caymayacaktı. Kamo da caymayı düşünmüyordu. Oraya gidecekti. Yabancı yoldaşlarla birlikte o eski devirlerin henüz sürdüğü, yaşadığı, dövüşüldüğü oralara gidecekti. Harika deneyi mucizeler yaratacaktı. Almanları, Rusları, Türkleri, Bulgarları yenmişti. Onun hakkından hangi polis gelebilirdi ki? Burjuvalar koltuklarına sıkı sıkı yapışsınlardı. Fazla rahat kalamayacaklardı. Kısa bir süre sonra, sınırları içinde çılgın bir adamın varlığından haberdar olacaklardı. Yeni Enternasyonalin yardımıyla, kendisini hiçbir zaman yakalayamayacaklardı. Ne muhteşem olacaktı.

45- 17 Şubat 1921'de, Tiflis'te Menşeviklere karşı bir ayaklanma başlayınca Kızıl Ordu Gürcistan'ı işgal etmişti.

Hayır, o gereksiz biri değildi; hiçbir zaman olmayacaktı. Dünyada sınıflar mücadelesi azgınca sürdükçe, bacakları kendisini taşıdıkça, kavga dumanını solumaya gidecekti. Geçmişin kavgaları öylesine uzak, gelecektekiler öylesine sorumluydu ki... Zaman durmadan akıyordu. Altı aydır Gürcistan Halk Mali Komiseri Bibineyşvili'nin yönetiminde çalışıyordu. Bu çalışmadan boyunun ölçüsünü almıştı. O isyankâr adam fırtınayı arıyor, kendisine kırtasiye işleri veriliyordu! Bir acemiyi bile zor eğlendirecek kaçakçı avı da onun pek hoşuna gidecek bir iş değildi.

Ağzına kadar kaçak silah yüklü gemilerle dolaşmış bütün kaçak geçişleri ve iz göstericileri tanıyan Kamo, kendisine kardeş gibi gözüken adamları, kendi geçmişini inkâr etmeden nasıl takip edebilirdi? Tüm bu işler ikili bir süreç izliyordu. Bari şu Allah'ın belası kaçakçılar devleti gerçekten tehlikeye sokuyor olsalardı... Bunu bile yapamıyorlardı. Bürokratlar ve görevini kötüye kullananlar çok daha tehlikeliydiler. Doğumuna herhangi birinden çok daha fazla katkıda bulunduğu bu toplumun yönetimini şeytan götürsündü. Onun işi kayıtlarla değil bombalarlaydı.

Gümrük müdürü gününün geri kalan bölümünü öğrenimi ile büro çalışması arasında paylaştırdı. Akşam her zamanki gibi üstüyle görüştü. O, olayları anlıyordu. Bibineyşvili, idare binaları koridorlarında dolaşan o sayısız yirmibeşinci saat devrimcilerinden değildi.

Kamo, bir koltuğa çökerken, "Biraz önce ne yapmam gerekti biliyor musun?" diye sordu.

"...?"

"Bir fiş doldurmak! Parti komitesi hakkımdaki her şeyi biliyordu. Anlıyor musun? Çıldırmışlar! Yaşamımı on satırda anlatacağım! Saçma. İşte ben bu kadarım. Bir kâğıt parçası üstündeki on satır!"

"Ne yaptın?"

"Ne yapmamı bekliyordun? O lanet olası fişi doldurdum. Ve sonra onlara şöyle dedim: 'Beni gençler içinde çalışmaya yollayın. Ben onları devrimci biçimde eğitirim. Size komünist bir nesil yetiştireyim. Umarım ne demek istediğimi anlamışlardır."

Bir an sustu, biraz düşündü ve yüzünü buruşturarak ekledi: "Hayal kuruyorum, kesinlikle anlamamışlardır."

Arkadaşı yavaş bir sesle, "Ben anlıyorum" dedi.

"Avrupa da zafere hazırlanıyor.[46] Ben kendimi bu esere saklıyorum. Göreceksin, daha yüz yıl yaşayacak ve savaşacağım. Kendime dikkat ediyorum. Şarap içmiyorum. Geceleri uykusuz kalmaktan kaçıyorum. Gücüm yerinde, sağlığım çok iyi. Benim yaşamama ne engel olacak? Ha?"

Maliye Komiserliğinin kapısı önünde birbirlerinden ayrıldılar.

Kamo bisikletine atladı. Çeka şefi Atarbekof'a uğradı, sonra Kura'nın üstündeki köprüye dik bir yokuşla inen Veyriz sokağına saptı.

Bisikletçi virajlara yan yatarak giriyordu. Pedallara bütün gücüyle basıyordu. Kırk yaşında, hız hâlâ onu kendinden geçiriyordu. Akşam havası bir ana yumuşaklığındaydı. Toprak onu taşımaktan mutluydu. Kamo, toprağın kendisini hâlâ sevdiğini bildiği için, gülüyordu.

Otomobil virajda aniden belirdiğinde, ne bisikletçi ne araba yönünü değiştirmedi. Sanki eskiden kararlaştırılmış bir randevuya geliyorlardı.

Boğazından kan fışkırdı. Kulaklarından sızdı, bulanık ışıklar Kamo'nun gözleri önünde dans etti. Anlaşılmaz fısıldamalar kulaklarında çınladı. Üşüyordu.

Bir kez daha Mihailovski Hastanesi. Sonuncu kez, sabah saat üçte her şey bitmişti. 18 Temmuz 1922'de Erivan Meydanının ucunda, Haziran 1907'deki efsanevi eylemin patlamalarıyla çınlamış Puşkin Parkına çelenk yığıldı.

Lenin'inkinin üstünde sadece şu yazılıydı: "Unutulmaz Kamo'ya."

***

Erivan meydanı bir yıl sonra Lenin Meydanı oldu. Kamo, her zamanki gibi ustasına yolu açmıştı. Lenin'in büyük

46- Aslında Avrupa'da devrimci dalganın geri çekilişi o sırada belli olmuştu. Bavyera ve Macaristan Sovyetleri çökmüş, Berlin ve Viyana komünleri ortadan kalkmış, Kızıl Ordu Polonya'da bozguna uğramıştı.

heykeli, donmuş koluyla işaret ettiği Kamo'nun mezarının karşısına yerleştirildi.

Yaseminlerin ve manolyaların ortasında, sıralara oturan ihtiyarlar domino oynuyorlar. Ağaçların altı serin. Yuvarlak havuzun duru suyunda, bronzlaşmış iki küçük oğlan neşe içinde kanunu ihlal ediyorlar. Yıkanıyorlar, yüzüyorlar. Her yanları çamura bulanmış oğlanların kahkahaları, çığlıklarıyla dikkati çekilen bir jandarma acele etmeden geliyor. Hava o kadar sıcak olmasa ve mezarı çevreleyen şimşirlerin arkasına gizlenen haylazları kovma zahmetine katlanabilse, düzeni sağlayacak. Ama bu yanılgıya düşmüyor. Ve trafiği düzenlemeye dönüyor. Arabaların gürültüsü, yakındaki şantiyenin şamatası çocukların sesini bastırıyor. İki oğlan yeniden suya dalıyor. Gülüyorlar.

JACGUES BAYNAC

KAMO

LENİN'İN FEDAİSİ

Her camın ardına ölüm yerleşti. Her kapı köşesi bir pusu, her kavşak bir katliam alanı oldu. Bazen tek bir avludaki savunmayı kırmak için top getirildi. Milisler, partizanlar, keskin nişancılar düşman saflarını kırıp ge çirdiler, ama her defasında düşman yeniden toparlandı. Geri çekilmek gerekiyordu. Yok olma sırası gelip çattı ğında, bir içgüdü ağır baskı altındaki kuşatılanları eski işçi mahallesi Presnaya'ya doğru götürdü. Daha tutkal ları kurumamış afişlerin uyarısına kulak asmayan kadınlar, çocuklar ve yaşlılar mahalleyi durmaksızın sağlamlaştırıyorlardı.

Ama yangınların ışığıyla aydınlanan gökyüzünün kana boyandığı bir zamanda başka ne yapılabilirdi ki?..

AKA DEMİ
ROMAN